

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Житомирський державний університет імені Івана Франка

На правах рукопису

Шарапа Марина Василівна

УДК 81'28:398

**ВЕРБАЛЬНІ ТА НЕВЕРБАЛЬНІ КОМПОНЕНТИ
У ВЕСНЯНО-ЛІТНІХ КАЛЕНДАРНИХ ОБРЯДАХ
СЕРЕДНЬОГО ПОЛІССЯ**

Спеціальність 10.02.01 – українська мова

Дисертація
на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Науковий керівник:
Конобродська Валентина Лаврентіївна
кандидат філологічних наук,
доцент

Житомир – 2011

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ	
СКОРОЧЕНЬ	3
ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1	
ТРАДИЦІЙНІ КАЛЕНДАРНІ ОБРЯДИ ВЕСНЯНО-ЛІТНЬОГО ЦИКЛУ ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	8
1.1. Стан дослідження поліських календарних обрядів весняно-літнього циклу.....	8
1.2. Засади вивчення вербальних одиниць як складових обрядового тексту.....	18
1.3. Витоки формування народного календаря та структура українських календарних обрядів.....	24
Висновки до розділу 1.....	37
РОЗДІЛ 2	
НОМІНАЦІЯ ТРАДИЦІЙНИХ ВЕСНЯНО-ЛІТНІХ КАЛЕНДАРНИХ ОБРЯДІВ СЕРЕДНЬОГО ПОЛІССЯ ЯК ТЕМАТИЧНА ГРУПА	

ЛЕКСИКИ.....
.....40

2.1. Лексико-семантичні групи номінації традиційних весняно-літніх календарних обрядів Середнього Полісся.....40

2.2. Семантична структура назв традиційних весняно-літніх календарних обрядів Середнього

Полісся.....54

2.3. Номінація традиційних весняно-літніх календарних обрядів Середнього Полісся з погляду функціонування, структури та походження.....77

Висновки до розділу
2.....92

РОЗДІЛ 3

ВІДНОШЕННЯ ВЕРБАЛЬНОГО ТА НЕВЕРБАЛЬНОГО КОМПОНЕНТІВ У ТРАДИЦІЙНИХ ВЕСНЯНО-ЛІТНІХ КАЛЕНДАРНИХ ОБРЯДАХ СЕРЕДНЬОГО ПОЛІССЯ.....95

Висновки до розділу
3.....153

РОЗДІЛ 4

ПРОСТОРОВА ВАРІАНТНІСТЬ РІЗНОПЛАНОВИХ ЕЛЕМЕНТІВ ТРАДИЦІЙНИХ ВЕСНЯНО-ЛІТНІХ КАЛЕНДАРНИХ ОБРЯДІВ СЕРЕДНЬОГО ПОЛІССЯ.....155

Висновки до розділу
4.....172

ВИСНОВКИ.....	
	175

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ

ДЖЕРЕЛ.....	189
--------------------	-----

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ

ЛІТЕРАТУРИ.....	193
------------------------	-----

ДОДАТКИ.....	
	216

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АВЛКО – Атлас весняно-літніх календарних обрядів

болг. – болгарська мова

бр. – білоруська мова

дод. Б. – ДОДАТОК Б. Оповіді інформаторів про весняно-літню
обрядовість

дод. В. – ДОДАТОК В. Атлас середньополіських весняно-літніх
календарних обрядів

др. – давньоруська мова

к. – картосхема (Додаток В. Атлас середньополіських весняно-літніх
календарних обрядів)

лат. – латинська мова

лит. – литовська мова

ЛСГ – лексико-семантична група

м. – молдавська мова

н.п. – населений пункт (населені пункти)

п. – польська мова

поліс. – поліські говірки

псл. – праслов'янська мова

рос. – російська мова

слн. – словенська мова

слц. – словацька мова

схв. – сербо-хорватська мова

ТГЛ – тематична група лексики

‘тс’ – те саме значення

укр. – українська мова

ч. – чеська мова

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасних наукових дослідженнях традиційної народної духовної культури, зокрема календарних обрядів, особливої актуальності набуває вивчення мовних та позамовних явищ у їх взаємозв'язку та взаємозумовленості. І хоча вже зібрано й накопичено значну кількість інформації про слов'янський (О. Афанасьєв, М. Костомаров, Д. Зеленін, Л. Нідерле, С. Токарев, Т. Агапкіна та ін.), східнослов'янський (І. Снегірьов, О. Терещенко, В. Пропп, В. Соколова та ін.) та український народний календар (М. Максимович, М. Маркевич, П. Чубинський, Х. Вовк, О. Воропай, В. Скуратівський, С. Килимник та ін.), проте ще потребують виявлення та ґрунтовного вивчення основні смислові домінанти календарного циклу, його елементи, відображені в ньому міфологічні уявлення про картину світу та особливо – народна календарна номінація.

Невичерпним джерелом для діалектологічних та етнолінгвістичних досліджень залишається мова та культура Полісся – однієї з найбільш архаїчних слов'янських зон, яка донині зберегла чимало давніх мовних та культурних явищ. І в цьому сенсі поліський календар також не залишався поза увагою дослідників. Однак усі попередні дослідження мають певні обмеження щодо мети й завдань. У деяких із них об'єктом уваги були лише окремі елементи поліських календарних обрядів (В. Камінський, С. Толстая, Л. Виноградова, Г. Плотникова, Г. Аркушин, В. Давидюк, С. Кітова, О. Ошуркевич, К. Кутельмах, Є. Єфремов, Р. Кирчів, Ю. Климець, О. Страхов та ін.); в інших – календарні обряди послужили матеріалом для етнографічного опису (П. Чубинський, К. Кутельмах, Л. Виноградова та ін.) або лексикографічного опрацювання (С. Толстая); іноді ґрунтовні етнолінгвістичні дослідження поліського матеріалу здійснено в контексті слов'янських календарних обрядів (С. Толстая, Т. Агапкіна, Л. Виноградова, О. Терновська,

Г. Шаповалова та ін.). Усе це зумовило необхідність системного дослідження поліського народного календаря та його номінації як семіотичної цілісності та як структурної основи всього річного обрядового циклу, зумовленого народними уявленнями про картину світу. Досягненню цієї мети сприяє застосування комплексної методології етнолінгвістичних досліджень. Саме такий підхід наявний у працях учених московської етнолінгвістичної школи М. Толстого, С. Толстої, Т. Агапкиної, Л. Виноградової, О. Терновської, А. Журавльова та ін. Системний підхід передбачає також фіксацію інформації про весняно-літні календарні обряди всього середньополіського мовно-культурного ареалу, що набуває ще й особливої актуальності за умов реально існуючої загрози втрати унікальної етнокультурної спадщини потерпілих від аварії на Чорнобильській АЕС районів Полісся. Вирішення актуальних проблем у сфері вивчення весняно-літніх календарних обрядів як важливого складника традиційної народної духовної культури базується на системному накопиченні лексичних та фразеологічних фактів, які становлять вербальну частину календарної обрядовості весняно-літнього циклу, та полягає у встановленні принципів і моделей культурно-міфологічної мотивації, що лежать в основі номінації обрядової реальності, ритуальних дій, обрядових персонажів тощо.

Отже, **актуальність** дисертації зумовлена відсутністю повних записів свідчень про середньополіські весняно-літні календарні обряди та їх номінацію, здійснених рівномірно на всьому середньополіському ареалі, необхідністю їх фіксації та всебічного комплексного вивчення весняно-літніх обрядів Середнього Полісся – якомога повнішого системного опису номінації та етнолінгвістичного аналізу цієї частини народного календаря.

Зв'язок роботи з науковими планами і програмами. Дисертаційна робота є частиною наукового проекту “Реконструкція прастану традиційної народної духовної культури Середнього Полісся як частини загальнослов'янського мовно-культурного ландшафту” (номер державної реєстрації 0106U002739) Центру етнолінгвістичних досліджень

Житомирського державного університету імені Івана Франка; пов'язана з підготовкою Етнолінгвістичного атласу Середнього Полісся.

Метою дослідження є встановлення відношення між мовною номінацією та позамовними компонентами весняно-літніх календарних обрядів у середньополіських говірках; з'ясування семантики, структури та генезису складових обрядів як цілісної системи; виявлення просторових варіантів різнопланових елементів весняно-літніх обрядів Середнього Полісся.

Для досягнення цієї мети необхідно було виконати такі **завдання**:

1) записати інформацію про весняно-літні календарні обряди в Середньому Поліссі (46 населених пунктів);

2) здійснити системний опис номінації складових елементів календарних обрядів весняно-літнього циклу Середнього Полісся;

3) описати весняно-літню обрядову номінацію середньополіських говірок у широкому екстралінгвальному контексті, що передбачає розгляд предметно-дійового складу обрядів як невербального тексту;

4) картографувати матеріал, виявити й описати територіальні варіанти середньополіських весняно-літніх календарних обрядів та їх номінації, установивши відношення варіантів до інших українських та слов'янських діалектно-культурних зон.

Об'єктом вивчення обрано номінацію та предметно-дійовий склад традиційних весняно-літніх календарних обрядів Середнього Полісся.

Предметом дисертаційної роботи є встановлення різноманітних номінативно-семантичних процесів у вербальному тексті весняно-літніх календарних обрядів Середнього Полісся у взаємозв'язках і взаємозумовленості з невербальними елементами системи.

Джерелами дослідження стали записи оповідей інформаторів у 46-ти населених пунктах про весняно-літні календарні обряди Середнього Полісся, зібрані за спеціальною програмою, а також матеріали друкованих та рукописних джерел.

Для реалізації мети й поставлених завдань у дослідженні використано такі **методи**: *експедиційний* (фіксація інформації про середньополіські весняно-літні календарні обряди за допомогою спеціально розробленого питальника, що полегшило наукове системне опрацювання матеріалу); *описовий* (розглянуто номінацію середньополіських весняно-літніх календарних обрядів як тематичну групу лексики та здійснено її системний опис щодо функціонування, структури та походження); *етнолінгвістичний* (дослідження обрядової номінації виконано в складі цілісного культурного тексту, в якому залучено широкий етнографічний матеріал) та *лінгвогеографічний* (скартографовано матеріал, укладено атлас середньополіських весняно-літніх календарних обрядів, виявлено й описано територіальні варіанти різнопланових одиниць обрядового тексту).

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що в ній на новому автентичному діалектному матеріалі підтверджено взаємозв'язок обрядової номінації з обрядовою реальністю, встановлено зумовленість та з'ясовано взаємодію вербальних і невербальних складових елементів обрядів, досліджено їх просторове варіювання. У науковий обіг уперше введено значний за обсягом мовний та етнографічний матеріал, який має особливу цінність для з'ясування українського і слов'янського глото- і культурогенезу.

Теоретичне значення дослідження полягає в поглибленні положень про взаємозв'язок, взаємозумовленість вербального і невербальних планів обряду, в удосконаленні методу реконструкції елементів давніх слов'янських календарних обрядів весняно-літнього циклу та його вербальних компонентів.

Практичне значення дослідження полягає у фіксації й збереженні лінгвального, етнографічного та фольклорного матеріалу, який може бути використаний у діалектній лексикографії, слов'янській етимології, у створенні синтетичних праць з української діалектології, етнографії, а також у лінгво- та етнодидактиці вищої школи.

Апробація результатів дослідження. Роботу апробовано в доповідях на XIV Міжнародній науковій конференції (Wola Uhruska, 2003); на I, II сесіях наукової школи-семінару “Актуальні проблеми етнолінгвістики” (Житомир, 2005, 2006); на III Міжнародній науково-практичній конференції (Кіровоград, 2009); на Міжнародній науковій конференції “Північноукраїнське наріччя в історії української мови” (Житомир, 2010); на щорічних звітних конференціях викладачів ЖДУ імені Івана Франка.

Публікації. Результати дослідження відбито в п’яти публікаціях, у тому числі чотирьох фахових.

РОЗДІЛ 1

ТРАДИЦІЙНІ КАЛЕНДАРНІ ОБРЯДИ ВЕСНЯНО-ЛІТНЬОГО ЦИКЛУ ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Стан дослідження календарних обрядів весняно-літнього циклу

Народний календар – історично складена система членування, відліку й регламентації річного часу, яка організовує обрядовий цикл (календарні обряди), господарську та побутову практику, а також значною мірою вірування й побутування фольклору [СД, т. 2, с. 442]. Закономірно, що календарна обрядовість здавна привертала увагу багатьох учених-дослідників народної традиційної духовної та матеріальної культури, зокрема слов'янської. Вивчення календарних обрядів східних слов'ян, особливо на початкових етапах, було тісно пов'язане з дослідженням вірувань. Першими спробами систематизації, узагальнення та опрацювання в порівняльно-історичному аспекті всієї відомої до цього часу інформації про обряди східнослов'янських народів можна вважати, зокрема, праці І. Снегірьова “Русские простонародные праздники и суеверные обряды”, О. Терещенка “Быт русского народа” [167; 175]. У цих працях поряд із наведенням фактичного матеріалу розглянуто загальні відомості щодо походження свят, встановлено розмежування між народними та церковно-християнськими елементами свят, вказано на спільні та специфічні для кожного слов'янського народу особливості календарної обрядовості, порушено питання порівняльного вивчення календарної обрядовості в різних народів.

Зазначимо, що в працях першої половини XIX ст., спрямованих на дослідження народного календаря, здійснено лише перші спроби вивчення та узагальнення значного за обсягом нового достовірного матеріалу, а серйозні наукові обґрунтування зі встановленням закономірностей походження та

розвитку календарних обрядів відсутні. Учені – представники міфологічної школи у фольклористиці О. Афанасьєв, О. Потебня та ін. наблизились до наукового пояснення походження свят, стверджуючи, що народні вірування та пов'язані з ними обряди й звичаї, а також різні мотиви та образи казкового фольклору беруть свій початок від давньої міфології. Але такий погляд не міг бути вичерпним, оскільки нерідко був однобічним та суб'єктивним в оцінці складних явищ та понять.

Перші дослідження українських календарних звичаїв та обрядів в основному здійснено в галузі етнографії, яка почала формуватися в середині ХІХ ст. шляхом систематизації та узагальнення значної кількості накопиченої до цього часу інформації про культуру та побут українського народу [51, с. 208–213]. У багатьох етнографічних працях дослідників культури та побуту українського народу значне місце посідають записи про календарну обрядовість [38; 42; 125; 166; 218]. Окремо опису українського народного календаря присвячені праці М. Максимовича “Дні та місяці українського селянина” [123], В. Скуратівського “Місяцелік. Український народний календар” [164], С. Килимника “Український рік у народних звичаях в історичному освітленні” [85] та ін. М. Максимович, зокрема, намагався пояснити значення й походження народних звичаїв, обрядів, ігор, фольклорних та міфологічних образів. Дослідник зробив спробу зіставлення різних проявів духовної культури українців зі звичаєвістю, міфологією багатьох індоєвропейських народів, передусім слов'ян, порівняв особливості календарних обрядів у різних регіонах України. Працю створено на матеріалі, зібраному в Лівобережній Україні. Позитивним є те, що автор намагався послідовно вказувати населені пункти, у яких записана інформація. Серед наведених дослідником календарних звичаїв та обрядів є чимало дуже своєрідних, нерідко просто унікальних. Але не всі версії й теоретичні міркування автора достатньо глибокі та аргументовані [123, с. 11–12, 17, 19]. В етнографічних працях В. Скуратівського, присвячених народному календарю, подано лише опис обрядів та свят, а науковий аналіз

відсутній. Суттєво зменшує наукову вартість те, що достовірність фактичного матеріалу не підтверджена інформацією про населені пункти, в яких поширений той чи інший обряд (автор спорадично вказує лише регіони України) та елементи художнього опрацювання матеріалу; висновки щодо походження та змісту багатьох обрядів та свят недостатньо обґрунтовані. С. Килимник також намагався узагальнити та систематизувати вже відомий до цього та власноруч зібраний ним на території України матеріал календарних обрядів, встановити походження та розвиток свят, пояснити міфологічну основу багатьох обрядів та ритуалів календарного циклу. Але не всі думки автора знаходять наукове підтвердження, часто авторські тлумачення мають суб'єктивний характер, у роботі майже відсутня чітка вказівка на локалізацію матеріалу.

Зауважимо, що нерідко дослідження українських календарних обрядів відзначалися неповнотою свідчень, нерівномірністю обстеження території України, однобічністю та безсистемністю викладу матеріалу, відсутністю теоретичних положень та наукових висновків. У ХІХ ст. дослідники традиційної народної духовної культури переважно обмежувалися розвідками у сфері демонології, залишаючи без належної уваги міфологічні та світоглядні народні уявлення [150, с. 21].

Деяку інформацію про календарні звичаї та обряди вчені використовували в контексті вивчення та порівняння міфологічних уявлень слов'янських народів [18; 50; 79; 106; 151]; у контексті досліджень язичницьких вірувань давніх слов'ян, зокрема давньослов'янського пантеону та язичницьких культів [133; 156; 158]; язичницької символіки слов'янських архаїчних ритуалів [29]; східнослов'янських релігійних вірувань [187]; етнографічних студій східнослов'янської культури та побуту [71; 127; 175; 220].

Н. Велецкая, порівнюючи різні архаїчні явища слов'янської обрядовості з культом предків та аграрними культурами, по-новому розглядає цикли календарних обрядів, які до неї дослідники пов'язували винятково з

землеробськими культурами плодючості. Вона вказує на існування в давнину в традиційній календарній обрядовості рудиментів язичницького ритуалу проводів на “той світ”. Так, порівняльний аналіз купальської обрядовості дає можливість автору зробити висновок про те, що в слов’янській народній традиції синтезовано трансформовані, переосмислені, зміщені та поєднані один з одним рудименти ритуалу проводів на “той світ” [29, с. 98]. Міркування про зв’язок виникнення й формування календарної обрядовості з культом предків та, можливо, давнішим його втіленням – ритуалом проводів на “той світ” викладено в працях В. Конобродської [102, с. 20, 34].

Порівняльний аспект вивчення календарних обрядів наявний у працях, присвячених європейській календарній обрядовості, зокрема пережиткам давніх культів [213], історії виникнення та формування календарних звичаїв та обрядів [183, с. 145–160]; у наукових студіях східнослов’янських весняно-літніх календарних обрядів [168].

Отже, шлях досліджень слов’янської обрядовості, зокрема календарної, пролягав від накопичення фактичного матеріалу, перших спроб його опрацювання та систематизації до глибокого наукового обґрунтування, від використання міфологічного методу до порівняльно-історичного. Хоча нерідко наукові обґрунтування були недостатньо виважені, деякі висновки мали суб’єктивну авторську оцінку, а порівняльний аспект був спрощений до послідовного викладення обрядового матеріалу.

Серед праць, які суттєво вплинули на подальше вивчення східнослов’янської календарної обрядовості, варто виділити “Русские аграрные праздники” В. Проппа, який указав на необхідність вивчення календаря в усій його цілісності та системності за допомогою виокремлення важливих елементів календарної системи, повторюваних упродовж усього річного циклу [152]. Праця присвячена дослідженню таких ритуальних елементів календаря: поминання померлих, обрядова їжа, зустріч весни, привітально-закличні пісні, культ рослин, смерть та сміх, обрядові ігри та веселощі. Автор зауважував, що значна кількість календарних обрядів

заснована на релігійно-міфологічних уявленнях народу, вказував на їхню язичницьку основу. Одним із постійних елементів аграрних обрядів В. Пропп вважав поминання померлих у різних формах його прояву, що було виявом тісного зв'язку культу померлих із землеробськими культурами.

Широко охоплює проблеми календарної обрядовості та має ґрунтовні теоретичні висновки також праця П. Богатирьова “Магические действия, обряды и верования Закарпатья”, яка ґрунтується на багатому фактичному матеріалі, зібраному особисто автором у Закарпатті. У фольклорно-етнографічних дослідженнях П. Богатирьов надає перевагу синхронному методу, намагаючись осмислити народні вірування, звичаї та обряди на тлі сучасності. Автор виявляє смислові нюанси, а то й істотні відмінності в тлумаченні селянами різних культурних зон значення тих самих обрядів і ритуалів, розкриває тісний зв'язок останніх із життям і господарською діяльністю людей, їх традиціями й світоглядними уявленнями. Варто зазначити, що в монографії не враховано багатьох попередніх публікацій, які і тематично, і територіально безпосередньо стосуються об'єкта дослідження [23; 86, с. 131–132].

Ґрунтовне вивчення генези, функцій та структурних компонентів купальського свята в Україні, опис локальних варіантів святкування в контексті купальської обрядовості слов'янського світу, зокрема східнослов'янських народів, наявні в праці Ю. Климця “Купальська обрядовість на Україні” [90]. Опис купальського обряду як сукупності дій, осіб, предметів, об'єднаних спільною номінацією та часом виконання; ритуалу як окремого фрагмента акціональної структури обряду було здійснено в етнолінгвістичному аспекті.

Дослідники слов'янської традиційної культури (етнографи, фольклористи, діалектологи) зробили значний внесок у створення фактологічної бази щодо народного календаря різних етнічних традицій та регіонів Славії. Але, якщо на емпіричному рівні народний календар виявився одним із найбільш розроблених розділів слов'янського “народознавства”, то з семантичної точки зору цей багатий

матеріал залишається майже не вивченим [193, с. 16]. Актуальність досліджень народного календаря полягає, зокрема, й у виявленні основних смислових домінант усього календарного циклу та його елементів, відображених у ньому міфологічних уявлень народу про *картину світу*.

Практично не вивченим залишається також мовний компонент календаря – народна календарна номінація, причиною чого, ймовірно, є незаперечний факт змістової залежності народного календаря від християнського і, відповідно, вторинність народної (діалектної) номінації свят і календарних дат щодо канонічних назв християнського вжитку [193, с. 17].

Комплексний фольклорно-етнолінгвістичний підхід до вивчення весняно-літнього циклу народного календаря в сукупності всіх жанрових складових та в контексті слов'янської духовної культури представлено у фундаментальному дослідженні Т. Агапкіної “Мифопоэтические основы славянского народного календаря. Весенне-летний цикл” [3]. Змістову сторону весняно-літнього циклу автор осмислює як цілісне утворення, що зберігає міжетнічну (загальнослов'янську) єдність, тому постає необхідність вивчати не семантику окремих календарних свят, а досліджувати найбільш повний набір загальнослов'янських міфопоетичних домінант всього весняно-літнього циклу народного календаря та їх основні жанрові й ареальні варіації. Об'єктом дослідження було визначено значну частину явищ традиційної духовної культури, які побутують у межах календарної системи: всі жанри фольклорного слова, зафіксовані в складі календарних свят; традиційні міфологічні вірування; календарна номінація – лексика і фразеологія; опис свят, обрядів і звичаїв. Основу порівняльно-типологічного дослідження в роботі Т. Агапкіної становлять ареальні спостереження з огляду на те, що географічний розподіл різних варіантів реалізації якогось типового сюжету або мотиву зі сфери календаря дає необхідну інформацію для встановлення внутрішньої типології досліджуваного явища [3, с. 25].

Наукове вивчення українських календарних обрядів, зокрема весняно-літніх, найчастіше відбувалося в контексті вивчення слов'янської обрядовості. У багатьох дослідженнях слов'янської, зокрема східнослов'янської, традиційної народної духовної та матеріальної культури вчені використовували свідчення про поліські обряди, звичаї, вірування тощо. Відомо, що однією з архаїчних слов'янських зон учені справедливо вважають Полісся, зокрема його центральну частину, тому поліські свідчення про матеріальні й духовні культурні явища мають важливе значення для реконструкції прастану української культури як частини слов'янського мовно-культурного ландшафту [53, с. 38; 141, с. 3; 203, с. 6–7; 208, с. 8–9].

У сучасному слов'янознавстві актуальною є проблема повної репрезентації свідчень про архаїчні діалектно-культурні зони, у контексті якої вирішують проблему фіксації та дослідження української традиційної народної культури. Полісся як український етнокультурний ареал здавна привертало до себе увагу вчених різного наукового профілю, найбільше лінгвістів та етнографів. Але часто наукове вивчення Полісся було здійснено в річищі нагромадження фактологічного матеріалу: в одному випадку, у процесі ґрунтовних експедиційних досліджень із опублікуванням їхніх результатів, в іншому – індивідуально-творчих записів за окремими науковими темами. Точкова чи локально-територіальна методика експедиційної роботи не могла забезпечити наукові потреби конструктивно-аналітичного вивчення усіх аспектів буття поліщуків [140, с. 3].

Багато нових, не зафіксованих дослідниками, фактичних свідчень про календарні обряди поліщуків, збереглося в “Народному календарі із Овруччини 50 рр. ХІХ ст. в записі Михайла Пйотровського”, упорядкованому М. Возняком [39, с. 291–336], який, на жаль, окрім невеликих вступних зауважень, не подав наукового коментаря до цих матеріалів. У “Календарі...” майже відсутня паспортизація – де, коли й від кого зроблені записи, в тому числі й пісні; назви часових понять на позначення календарних дат подано без їхніх територіальних фонетичних варіантів. Свідчення про деякі обряди,

зокрема купальський, обряд Зелених свят, подано фрагментарно, без логічного викладу основних обрядових елементів [165, с. 283–285].

Часто об'єктом уваги вчених були окремі елементи поліської календарної обрядовості, зокрема весняно-літньої: поминальні та аграрні мотиви в календарній обрядовості поліщуків [98; 102; 113, с. 191–210; 114, с. 172–203]; ритуальні бешкетування [192, с. 149–151]; ритуальні вогнища [9, с. 269–276], зокрема функціональна семантика вогню в купальській обрядовості [91, с. 264–268]; ритуальні виходи в поле на день Юрія [10, с. 324–331], поліська демонологія [34, с. 252–255], зокрема *русальна* традиція [31, с. 108–110; 32, с. 88–133]; благовіщенське обрядове печиво [174, с. 205–212]; волочебна обрядовість [13, с. 20–28; 65, с. 73–82]; обряд *водіння куста* [88, с. 106–107; 89, с. 67–73; 137, с. 103–110] тощо.

Увагу вчених привертала фольклорні компоненти календарних, зокрема весняно-літніх обрядів. У другій половині XIX століття збирачем та публікатором фольклору білоруського Полісся був П. Чубинський [180, с. 99–100]. Відомості про поліську календарну обрядовість можна знайти в роботах, які містять записи фольклорних матеріалів [44, с. 245–272; 45, с. 229–244; 46, с. 225–244; 47, с. 217–228; 68, с. 245–259; 69, с. 404–411]; висновки щодо вивчення поліського фольклору [87, с. 381–419]; результати дослідження календарного циклу в північно-західних селах Сумщини [144, с. 230–248], календарно-пісенної системи лісових сіл Східної Брянщини [143, с. 438–443], поліських русальних пісень [69, с. 404–411], поліської календарної прози [7, с. 104–106]; а також обрядові тексти, записані в говірці одного з поліського села [92, с. 347–357, 363; ГСМЧР, т. 1–4]. Варто зазначити, що фольклорні матеріали можуть бути лише додатковим джерелом реконструкції архаїчних народних уявлень, їх цінність залежить від уміння дослідника співвіднести фольклорні дані з загальним етнокультурним контекстом [36, с. 106; 201, с. 18–19].

Аналіз літературних та архівних джерел показує, що брак цілеспрямованої й систематичної роботи у сфері дослідження духовної культури спричинив нерівномірність і недостатність фіксації усної народної творчості, народного календаря, традиційних вірувань та народних знань населення поліських зон [142, с. 8]. Історіографічний аналіз значного наукового полісезнавства більше вказує на принагідність, стихійність, тематичну вибірковість, аніж на неупереджену наукову концептуальність дослідницьких програм. Фактично здійснено наукове зондування перебігу багатьох явищ буття поліщуків без їх аналітичного узагальнення [139, с. 11; 142, с. 5].

Отже, опис поліської традиційної духовної культури, зокрема календарної обрядовості, було здійснено фрагментарно та нерівномірно в різних регіонах Полісся.

Більшість сучасних наукових праць, присвячених вивченню поліських календарних обрядів весняно-літнього циклу, належить до наукового доробку вчених російської етнолінгвістичної школи (С. Толстої, Т. Агапкіної, Л. Виноградової, А. Плотнікової та ін.), які вказували, що інформація про традиційну народну духовну культуру Полісся має важливе значення для вирішення проблеми слов'янського етногенезу. Але в основному ці наукові дослідження стосуються окремих календарних свят або їхніх елементів. Так, короткий опис обрядів та звичаїв, що належать до весняних свят, які охоплюють весь календарний період від Масляної до Великодня, подано в статті Т. Агапкіної “Очерки весенней обрядности Полесья” [8, с. 269–276]. Розглядаючи загальнополіські характеристики свята, автор вказує на особливості, які формують у межах Полісся окремі регіональні комплекси. Об'єктами картографування стали хрононіми, календарні обряди та їхні компоненти, мотиви фольклорних текстів, які супроводжують обряди, календарні повір'я, заборони та їхнє мотивування. У роботі подано загальні спостереження над етнодіалектним

членуванням Полісся (за матеріалами весняної обрядовості), вказано на місце весняної обрядовості Полісся на загальнослов'янському тлі. Окремій складовій поліської весняної обрядовості – першому вигону худоби – присвячена праця Г. Плотнікової “Первый выгон скота в Полесье” [146, с. 108–141], у якій описано основні ритуали як складові елементи обряду, подано семантичну та ареальну характеристику ритуальних предметів та дій, вказано на складність структури та системи символів цього весняного обряду, встановлено семантику магічних ритуалів за допомогою з'ясування мотивів використання ритуальних предметів під час першого вигону худоби. У праці Л. Виноградової “Мифологический аспект полесской “русальной” традиции” розглянуто результати ґрунтовного дослідження сутності основних міфологічних персонажів весняно-літніх свят – русалок; з'ясовано зв'язок образу русалки з календарем, з обрядовістю проводів; зроблено спробу порівняльного вивчення матеріалів повір'їв із свідченнями обрядової *русальної* традиції; систематизовано маловивчені відомості про зв'язок русалок із рослинністю; введено в науковий обіг нові польові матеріали з поліських зон [32, с. 88–134].

Результати етнолінгвістичного дослідження Полісся, значна кількість фактичного матеріалу, зібраного експедиційним методом у різних районах Полісся вченими московської етнолінгвістичної школи у співпраці з науковцями регіональних вищих навчальних закладів, опубліковані в низці наукових збірників: „Полесье”, „Лексика Полесья”, „Полесский этнолингвистический сборник”, „Славянский и балканский фольклор”, у етнолінгвістичному словнику „Славянские древности” тощо [199, с. 47–54]. У цих наукових збірниках та в етнолінгвістичному словнику, представлена значна інформація про поліську календарну обрядовість, зокрема весняно-літнього циклу.

На основі матеріалів, зібраних учасниками етнолінгвістичних експедицій, які працювали на Поліссі під керівництвом М. Толстого, С. Толстая здійснила дослідження традиційного народного календаря Полісся – календарної номінації (назв свят, дат та періодів року), обрядового змісту календаря, звичаїв, заборон, застережень, пареміології. Поліський календар автор розглядає в широкому етнокультурному контексті, в його типологічних і ареальних зв'язках з календарними традиціями інших слов'янських регіонів. У праці “Полесский народный календарь” у тематично поєднаних зі словником статтях виокремлено проблеми щодо структури та семантики поліського народного календаря та його номінації; подано результати ареального вивчення таких елементів поліської весняно-літньої обрядовості: ритуальні бешкетування молоді, стрітенська та четвергова свічки, повір'я про гру сонця [193, с. 393–409]; здійснено описи поліського купальського обряду в етнолінгвістичному аспекті; розглянуто відомості про свято Благовіщення в слов'янських обрядах та віруваннях; простежено закономірності використання залишків великодньої обрядової їжі [193, с. 408–442, 501–513, 514–523]. Матеріал, поданий до поліського народного календаря, можна вважати значною мірою репрезентативним як з погляду лінгвістичного (корпус хрононімів) та етнографічного (ритуальний зміст та тлумачення, усвідомлення свят, періодів року, днів тижня тощо), так і з погляду ареалогічного (охоплення поліського ареалу) [199, с. 51]. Важливим елементом вивчення народного календаря як у мовному, так і в етнографічному аспекті вчені вважають виявлення локальних розбіжностей і ареальних зв'язків у номінації, структурі та семантиці свят і дат окремих слов'янських регіонів. Це особливо актуально для номінації, бо діалектні словники вкрай рідко й принагідно фіксують календарні назви. Навіть у межах Полісся ареальні розбіжності в цій сфері лексики досить значні [193, с. 21]. Характеризуючись різноманіттям, Полісся

не є закритим ареалом, а виявляє ряд зв'язків із сусідніми територіями, тому необхідним є широке порівняльне дослідження із залученням свідчень інших діалектів та слов'янських мов, яке дає змогу встановити відносність, а іноді абсолютну хронологічність фактів [202, с. 9].

Отже, в українистиці накопичено й опрацьовано значний обсяг свідчень про календарні обряди, зокрема весняно-літні. Важливе наукове значення мають дослідження, в основу яких покладено порівняльно-історичний аспект вивчення слов'янської традиційної народної духовної культури, значною складовою якої є українські календарні обряди, зокрема поліські.

1.2. Засади вивчення вербальних одиниць як складових обрядового тексту

Номінація календарних обрядів весняно-літнього циклу становить вербальний компонент обрядового тексту (системи обрядових текстів) як цілості. Виходячи з цього, вивчати її необхідно в загальному культурному контексті. Як зазначав М. Толстой, сучасні слов'янські народні культурні діалекти можна вважати єдиним джерелом для внутрішньої реконструкції давнього стану слов'янської духовної культури – вірувань, обрядів, символів, міфологічних персонажів, фольклорних мотивів тощо [201, с. 12]. На сучасному етапі вирішення актуальної проблеми реконструкції давньої слов'янської духовної культури незаперечною стає необхідність пошуку нових завдань та методів для здійснення досліджень у цьому напрямку [201, с. 7–22]. Взаємна детермінованість вербальних і невербальних елементів матеріальної й духовної культури зумовлює те, що останні є засобами дослідження мови, водночас мова (як елемент і знаряддя культури) є важливим джерелом для реконструкції давньої духовної культури [103, с. 25].

У сучасному слов'язознавстві сформувалися загальні засади та ряд конкретних методів дослідження традиційної культури загалом та вербального її компонента зокрема, які є ознаками різних слов'янських етнолінгвістичних шкіл.

На основі наукового осмислення східнослов'янського мовного, етнографічного й фольклорного матеріалу та усвідомлення того, що номінацію явищ традиційної народної культури необхідно досліджувати як компонент цілості, в комплексі з іншими її складовими, сформувалася російська етнолінгвістична школа, утвердження якої належить до середини ХХ ст. і пов'язане з іменами В. Іванова, В. Топорова, М. Толстого, С. Толстої, О. Журавльова, Л. Виноградової та інших учених. Поряд із російською етнолінгвістикою відбувалось зародження та розвиток української, яка почала виокремлюватись як самостійна галузь під кінець ХХ ст. Опис мовних аспектів духовної й матеріальної культури більшою або меншою мірою здійснено з урахуванням етнолінгвістичної методики, зокрема в працях Г. Аркушина, М. Бігусяка, Н. Хобзей, В. Мойсієнка, Г. Добролюжі, Г. Гримашевич, Т. Ястремської та багатьох інших [104, с. 7–9]. Спроби теоретичних розробок наукових засад цього напрямку, які охоплюють окремі його аспекти, наявні в роботах П. Гриценка [55] та В. Конобродської [100; 101]. Визначаючи предметом етнолінгвістики (в широкому розумінні) вивчення *плану змісту* етнокультури, тобто давньої моделі світу, побудованої за міфологічними уявленнями, або з'ясування етимології явищ духовної культури, реалізованої в різних її формах, які становлять об'єкт етнолінгвістики [104, с. 10], основним аспектом етнолінгвістики учені вважають дослідження мови в її відношенні до культури, встановлення взаємозв'язків та взаємозумовленості елементів мови й народної культури.

Етнолінгвістичні дослідження, зокрема В. Кононенка [105], В. Жайворонка [70], спрямовані на вирішення проблеми *етнології тексту* та вивчення загальної етнокультурної, етнопсихологічної, етноментальної,

етнофілософської основи мовних явищ із символічним значенням. У них закладено основи теорії постання, функціонування й розвитку мовного символу. Об'єктом дослідження в таких працях є *національно зорієнтований* художній, фольклорний та діалектний тексти, вербальний ритуальний текст та мовні етносимволи [104, с. 9]. На думку В. Жайворонка, слово є своєрідним духовним кодом етнокультури, оскільки за багатьма мовними одиницями стоять не самі лише реалії (предмети) об'єктивної дійсності як такі, а часто реалії з культурними смислами (в тому числі й етнокультурними), тобто предмети, одухотворені людиною, її світобаченням. Деякі з них з часом стають у свідомості народу константами його культури, тобто усталеними її концептами, що виражаються не лише в матеріальному предметові, а й у слові через переосмислений образ першого [70, с. 155].

Учені вказують на те, що етнолінгвістичний підхід в основному застосований у вивченні лексичної мотивації обрядового діалектного тексту, адже мотиви номінації багатьох обрядових номенів часто пов'язані з міфологічними уявленнями і зумовлені актуалізацією відповідного смислового моменту в певному семантичному полі, може бути використаний під час вивчення лексичної мотивації загалом в українському діалектному мовленні [215, с. 59]. Незаперечною є думка про тісний зв'язок слів з позамовним світом, тому лише лінгвістичні дефініції зафіксованих лексем без опису самих реалій не дають бажаного результату. Переважно розкриття семантики діалектної лексики подається через відповідний літературний еквівалент, але бувають випадки його відсутності або семантичної нетотожності. З цієї причини з'являється необхідність в етнографічному описі реалії, який допомагає без прямого візуального сприймання її отримати точне чи найбільш наближене уявлення про неї [94, с. 93]. Адже, не лише мова зберігає культуру і служить джерелом культурної інформації, але й культура, культурні контексти можуть зберігати й розвивати зміст, втрачений мовою, і, відповідно, можуть бути джерелом семантичної реконструкції [194, с. 187].

Центральною проблемою польської етнолінгвістичної школи стало вивчення народних стереотипів – понять самих носіїв культури про предмети, так би мовити, колективних їх образів. Напрям репрезентовано в працях Є. Бартмінського та інших представників його школи [21]. Серед спільних рис російської та польської етнолінгвістики необхідно назвати орієнтацію на переважне дослідження народної культури й діалектної, некодифікованої мови. Але, на відміну орієнтації російських учених на широке зіставлення всіх слов'янських традицій і (якщо можливо) реконструкцію на цій основі праслов'янського стану системи основних концептів народної духовної культури, польські етнолінгвісти працюють у межах переважно своєї культури й зорієнтовані на максимально детальний синхронічний опис традиційної картини світу за даними джерел останніх двох століть [222].

Більшість ґрунтовних етнолінгвістичних досліджень поліського календаря присвячено вивченню окремих елементів, тому ми вважаємо за необхідне систематизувати та узагальнити вже наявні відомості щодо однієї із складових народного календаря – весняно-літньої обрядовості, доповнити їх новими матеріалами, зафіксованими в середньополіській зоні, здійснивши їх етнолінгвістичне дослідження, яке передбачає вивчення номінації в етнографічному контексті, із залученням відомостей про культурно-міфологічну мотивацію обрядовості для встановлення зв'язків між вербальними та невербальними обрядовими компонентами, в лінгвістичному – як тематичної групи лексики та лінгвогеографічному – зі встановленням ареальної варіантності різнопланових обрядових елементів.

Своє дослідження здійснюємо на основі засад російської етнолінгвістичної школи, доповнених і розвинутих українськими вченими в галузі вивчення мови явищ традиційної народної культури. Основоположним принципом дослідження є розгляд середньополіських весняно-літніх обрядів як цілісного культурного тексту, компоненту усього календарного циклу, який є складовою слов'янської народної духовної культури, для

підтвердження чого виявляємо витoki формування народного календаря. З'ясування відношення між вербальними та невербальними одиницями обрядового тексту як основний аспект дослідження передбачає, крім встановлення синтагматичної структури (на основі сюжетного набору обрядів), розгляд структури плану вираження (предметно-дійовий склад та номінацію). Номінацію середньополіських весняно-літніх календарних обрядів розглядаємо як тематичну групу лексики, яку можна поділити на лексико-семантичні групи на основі структури предметно-дійового складу обрядового тексту. Семантичні зв'язки вербального компонента середньополіських весняно-літніх календарних обрядів з різноплановими невербальними одиницями обрядового тексту зумовлюють необхідність виявлення уявлень діалектоносіїв про ритуал, до якого залучено денотат, під час виділення лексико-семантичних груп та встановлення семантичної структури назв середньополіських весняно-літніх календарних обрядів. Так, семантику аналогічних назв різних лексико-семантичних груп, можна дослідити оперуючи відомостями про культурний підтекст, в якому їх використано; семантика назв обрядових предметів, які мають спільну похідну основу з назвами обрядових дій, може бути з'ясована за допомогою встановлення мотивів постановки цих обрядових дій; також мотиви називання значної кількості обрядових назв зумовлені народними віруваннями, повір'ями тощо.

Важливим джерелом постановки обрядових назв є народна етимологія, яка набуває функцію одного з найбільш продуктивних прийомів організації міфопоетичного й ритуально-магічного тексту й перетворюється на особливий вид магії (етимологічний), завдяки якому мова стає нерозривно пов'язана з іншими компонентами архаїчних типів культури та міфологічної свідомості [206, с. 332–333].

Оскільки мова культури користується природною мовою, то слова та інші одиниці природної мови набувають у ній додаткову, культурну семантику, надбудовану над усіма іншими рівнями значення: власне

лексичним, лексичними конотаціями, екстралінгвістичними (енциклопедичними) конотаціями. Але одиницями мови культури можуть бути не тільки вербальні символи, але й знаки іншої природи – предмети, дії, зображення й таке інше, їх символічні значення можуть бути тотожними семантиці вербальних елементів, а можуть створювати з ним складне синкретичне ціле [103, с. 23–37; 206, с. 291]. Тому повне та ґрунтовне дослідження номінації обрядового тексту можливе лише за умов попереднього вивчення мотивів постання, існування, розвитку інших його структурних невербальних елементів.

У обрядах часто використовують предмети побуту; дії, які належать до обрядового тексту, також можуть бути не спеціально обрядовими, а практичними. Вони набувають знакову функцію вторинно, у складі обряду, в системі культурної мови. Значно менше в мові культури знаків “первинних”, тобто тих, які не мають утилітарного застосування, а створені спеціально з культурною метою. Різне відношення знаків до дійсності й до тих, хто ними користується, в природній мові та мові культури, тобто їх різна семіотична природа, безумовно, відображається на їх семантиці, прагматиці та функціях [198]. Неоднаковий характер мовних та культурних знаків, широке застосування в культурному тексті не лише спеціальних обрядових символів та обрядових назв на їх позначення, але й побутових предметів та загальноживаних мовних одиниць зумовлює неоднорідність номінації середньополіської весняно-літньої обрядовості з погляду функціонування. Так, винятково обрядові поняття можуть бути представлені в середньополіському обрядовому тексті спеціальними обрядовими та позаобрядовими (загальноживаними) назвами; також у складі досліджуваної обрядовості можуть бути реалії, які, крім ритуального, мають також побутове призначення, що відбито на їх назвах, які різняться в межах їх застосування; в обрядовому тексті наявна також значна кількість позаобрядових понять, на позначення яких вжито загальноживану лексику.

Оскільки обряди є одним із найбільш складних компонентів інформаційної мови народної культури, які виконують комунікативну функцію і є “текстом у семіотичному значенні слова”, культурним текстом, що складається з мовних і невербальних засобів вираження [103, с. 23–37; 130, с. 175; 206, с. 23], то середньополіську весняно-літню обрядовість розглядаємо як текст, засобами вираження якого є мовні та позамовні знаки, а в основі його формування лежать основні теми плану змісту та конкретніші культурно-міфологічних мотиви.

Принципова спорідненість культури та мови як двох схожих в організації та однаково функціонуючих знакових систем дає можливість застосовувати до матеріалу традиційної духовної культури концептуальний апарат та методи лінгвістичного дослідження, починаючи з прийомів лінгвістичної географії, мовної реконструкції, семантики й синтаксису й закінчуючи поняттями й методами лінгвістичної прагматики, теорії мовних актів, когнітивної лінгвістики, концептуального аналізу [198]. Як і мовним елементам, елементам мови культури може бути властива символічна багатозначність: та сама реалія може стати основою декількох різних символів залежно від того, яка з її властивостей є основою символізації [194, с. 207]. У досліджуваному культурному тексті спостерігаємо співвідношення багатозначності слова явище багатаспектності одного символу, який залучений до різних обрядових контекстів з різними якостями та властивостями, а також явище своєрідної синонімії: як однопланові, так і різнопланові одиниці в межах однієї теми плану змісту можуть мати семантичну спільність, однакові символічні значення й ритуальні функції, оскільки їх постання зумовлене одним міфологічним мотивом.

Етнолінгвістичне дослідження середньополіських весняно-літніх календарних обрядів становить частину масштабного наукового проекту реконструкції прастану традиційної народної духовної культури Середнього Полісся як частини загальнослов'янського мовно-культурного ландшафту, тому в нашій роботі використовуємо зіставний метод, виявляючи спільні та

відмінні риси середньополіських вербальних та невербальних компонентів обрядового тексту з поліськими, українськими, східнослов'янськими та слов'янськими.

Зважаючи на те, що розвиток явищ традиційної духовної культури відбувається нерівномірно, більшість елементів не зникають, а змінюються в процесі нашарування, взаємозаміни, переходу в інші сфери побутування, розглядаємо обрядовий текст у цілості всіх його компонентів, а також зважаємо на зв'язок обрядовості весняно-літнього циклу з іншими календарними циклами та іншими обрядовими сферами, зокрема поховальною.

Більш поглибленому дослідженню середньополіського весняно-літнього обрядового тексту як семантичної цілості сприяє використання етнолінгвогеографічного методу, за допомогою якого встановлюємо ареальні зв'язки та розбіжності між вербальними та невербальними компонентами, виявляємо у їх складі залишки давніх уявлень про культурні явища, які лежать в основі формування картини світу.

1.3. Витоки формування народного календаря та структура українських календарних весняно-літніх обрядів

Календарна обрядовість – одна з найдавніших складових традиційної духовної культури українців, яка своїм корінням сягає язичницьких часів, коли річні святкування та обряди були зумовлені найважливішими для господарської діяльності періодами природних змін (в основному залежними від фаз сонця – зимового і літнього сонцестояння та весняного і осіннього рівнодення) та були яскравим вираженням тісного зв'язку культу предків із аграрними культурами.

Поширена думка, що початок аграрного року в давніх слов'ян припадав на зимове сонцестояння [223, с. 109–110]. Зміст зимової обрядовості у всіх

слов'ян вказує на те, що саме з наступним після зимового сонцестояння періодом були пов'язані релігійні уявлення, магичні обряди й практичні турботи хлібороба про наступний цикл сільськогосподарських робіт. Сама назва зимового місяця (*просинець*), на який припадала ця обрядовість, позначає період появи синього неба та відбиває спостереження про перехід від темряви до світла, від зими до літа. Серед назв місяців праслов'янського календаря лише ця назва позначає власне астрономічне явище, інші назви (зокрема *серпень*, *паздерник*), пов'язані з трудовими процесами (час жнив, збирання льону та конопель) та відбивають сезонні явища природи, важливі з погляду землероба [17, с. 423–426; 64, с. 132–143; 75, с. 35].

Календар як система відліку часових проміжків у міфології функціонує як один зі способів засвоєння міфологічною свідомістю природних явищ [МНС, т. 2, с. 612]. Одним із джерел міфологічного світосприйняття первісних народів було перенесення язичницьких ознак на стихійні сили природи, які оточують людину. Спочатку давня людина прямо приписувала людські якості матеріальним предметам та явищам; згодом, зрозумівши своє безсилля перед явищами природи, почала відділяти людиноподібність явищ від самих явищ, створюючи собі божества, які мали владу над тією чи іншою категорією явищ [105, с. 257–259]. Основою релігійних культів у слов'янських племен було обожнювання сил природи, поклоніння сонцю, воді, вогню, землі, вітру, рослинності [48, с. 384; 105, с. 264; 129, с. 130; 156, с. 93]. Найдавніші, дохристиянські уявлення людей, як правило, були пов'язані з нагальними людськими інтересами й ґрунтувалися на вірі в особливу силу явищ природи, на які людина намагалася вплинути шляхом виконання магичних дій з метою досягти поставленої мети: захистити врожай,вилікувати хворого чи забезпечити спокій домашнього вогнища тощо [133, с. 327; 150, с. 7–8; 158, с. 767]. Уявлення про потойбічний світ і зумовлені ним почесті померлим, в основі яких лежить властива людині ідея безсмертя та нескінченності буття – ще одне із важливих джерел міфологічного

світосприйняття первісних народів [106, с. 257, 259]. Нерідко посередниками між собою та силами природи людина вбачала померлих предків, що було зумовлено уявленнями про взаємозв'язок земного й потойбічного світів; про живих та їх предків, яких нерідко вважали божествами; про залежність благополуччя нащадків від потойбічного заступництва предків, які були наділені таємницями зв'язків з вищими силами небесного, земного та підземного світів, а через їхнє посередництво й силою взаємодії на природу, тобто постійно й багаторазово впливали на земне життя [29, с. 11; 102, с. 31–34]. В основі світосприйняття давньої людини була діалектична “тріада”: “життя – смерть – життя”, тому не випадково в архаїчних ритуалах виявлено тісний зв'язок культу померлих предків із землеробськими культурами, культурами плодючості [29, с. 7]. Праця хлібороба, спрямована на забезпечення добробуту сім'ї, який, безумовно, залежав від урожаю, була центральним ядром усіх народних календарних обрядів. Селянин, відчуваючи свою залежність від природного середовища, намагався всіма засобами захистити себе та свою працю від несподіваних стихійних лих, покладаючись на магічні дії [59, с. 5]. Тому календарна обрядовість східних слов'ян мала яскраво виражений аграрно-магічний характер [220, с. 380]. Визнання таємної сили в речах та явищах – третє джерело міфологічних поглядів людини. У свідомості людини, яка стояла близько до первісного стану, все було можливе, треба було тільки знати засоби для цього й умови, за яких ці засоби могли бути дієвими [106, с. 257, 277].

Уся ця важлива інформація збережена в колективній пам'яті, яка була реалізована в народних святах. Життя людини в східних слов'ян багато в чому визначали ритуальний тип організації пам'яті й ритуальна стратегія поведінки, яка спрямовувала розвиток культури більше в напрямку до відтворення вже відомої інформації, ніж до створення нової. У давній культурі, яка була зорієнтована на ритуал, відсутня однорідна семіотична система, спеціально призначена для фіксації, зберігання та переробки

інформації, а всі існуючі системи об'єднано у всезагальну знакову систему в такий спосіб, що елемент конкретної знакової системи міг мати своїм значенням план вираження іншої системи й так далі, що сприяло досягненню ефекту взаємовиведення значень та наскрізної метафоричності, втрата будь-яких елементів не могла призвести до забуття змісту, бо ці елементи дублювали й тому легко могли бути відновлені [20, с. 11, 12, 16].

Безкінечна різноманітність умов, у яких людина здобувала знання про світ – природні особливості народу, його громадське життя, історичні долі, життєва практика – все те, що в трансформованому вигляді, набуваючи символічної інтерпретації, є предметом національної культури знаходить своє відображення в мові. Національно-мовна свідомість формує найбільш глибинні шари картини світу; причому засобами різних мов по-різному представлено навколишній світ, створено моделі конкретних національних культур. Мова не є механізмом творення картини світу, вона національно-специфічний засіб її моделювання, її своєрідного бачення і вираження [11, с. 6]. З одного боку, мовна діяльність є “формою життя людини”, а з іншого боку, глибоке вивчення семантики мовних одиниць неможливе без звернення до кардинальних питань відображення та інтерпретації світу в мисленні та свідомості людини, між якими посередником стоїть мова, тобто мова й життя не можуть бути роз'єднані. Мова “вбудована” в життя й діяльність людини, а отже, не може бути зрозуміла без звернення до них [170, с. 23–24].

Призначення ритуалу було спрямоване на перевірку незмінності парадигми смислів, моделі світу, на здійснення своєрідного контролю над збереженістю найбільш цінного, з погляду суспільства, досвіду; на сприяння переходу з одного важливого періоду життя в інший [20, с. 11; МНС, т. 2, с. 12–13]. Тому основною темою, яка представлена в тому чи іншому вигляді в будь-якому ритуалі, є тема творення світу, встановлення різних правил та схем, у незмінності яких давня людина вбачала запоруку благополуччя окремого індивіда та колективу загалом.

Із розвитком суспільства поступово змінюються умови життя, світосприйняття. Нові умови породжують і нові вірування, але старі продовжують існувати, змінюючись та переплітаючись із новими. Еволюція релігійних уявлень становила не повну заміну одних форм іншими, а нашарування нового на старе. Архаїчні культурні явища, які виникли на ранніх стадіях розвитку, продовжували існувати, незважаючи на те, що водночас уже утворилися нові нашарування [127, с. 4; 157, с. 4; 187, с. 1; 206, с. 46]. Так, підґрунтям ретроспективного аналізу язичницьких нашарувань у традиційному народному мистецтві є розуміння того, що язичницькі ритуали найчастіше формувалися на основі конструкцій про систему світотворення, створених язичницьким мисленням, зміни ж у світосприйнятті сприяють трансформаціям попереднього ритуалу [29, с. 10].

Принцип нашарування в духовній культурі протистоїть принципу замінюваності в матеріальній культурі. У сфері духовної культури елементи нової культури не змінюють елементів старої, а проникають у неї, уживаються в ній, перебувають у різних співвідношеннях (синонімії, додаткового розподілу, варіантності й діалектності в географічному плані), тим самим ускладнюючи попередню систему, видозмінюючи її більшою або меншою мірою, але, як правило, не руйнуючи її [201, с. 11].

Розвиток календарних обрядів значною мірою зазнавав впливу християнства. Оскільки церква не могла знищити старі ритуали та вірування, то вони були приєднані до церковних дат календаря, ознаки деяких міфологічних персонажів були перенесені на православних святих. Церква вела боротьбу з язичництвом, намагалася підкорити собі народну обрядовість, яку неможливо було знищити, надати їй хоча б ззовні християнських форм, по-новому переосмислити [76, с. 212; 150, с. 9; 168, с. 6, 261; 220, с. 380].

Упродовж багатьох віків у процесі свого розвитку обряди зазнавали різних змін та взаємовпливів, іноді змінюючи не тільки форму, але й зміст магічних дій і перетворюючись на просту гру, розвагу [61, с. 337; 76, с. 213; 127, с. 4; 150, с. 8; 157, с. 4; 168, с. 269; 220, с. 380]. Обряди та свята, пов'язані з окремими календарними датами, мають у своєму складі нашарування різних епох – від архаїчних до сучасних. У багатьох східнослов'янських обрядах до цього часу збереглися залишки найдавніших культів [168, с. 267; 220, с. 380].

У народній культурі (обрядовості, віруваннях, фольклорі) модель людського життя накладалася на матерію природи, всього навколишнього світу, сакралізуючи й річне коло часу (міфологія календаря), і вегетативний цикл, і виробничу діяльність людини (ткацтво, гончарство тощо), перетворюючи природу в культуру [71, с. 223].

В основі формування календарних обрядів та свят зосереджена трудова діяльність людини та відображення космічного циклу в їх взаємозв'язку. Господарські дії людини відбувалися в річній зміні сезонів, обряди вказували на залучення людини й до роботи, і до життя природи. Тому при виділенні елементів із “синкретичного” трудового комплексу вони були віднесені до найбільш значущих днів річного циклу [162, с. 43]. Свято можна вважати своєрідним мірилом часу, яке “створює” час, розділяючи його лінію на відрізки різної величини. Тим самим воно закінчує один відрізок і починає новий, “вбиває” минулий час, “відроджує” його на новому етапі, в новій якості [162, с. 53].

Річний цикл давньоруських святкувань складався з різних архаїчних елементів, які сягають індоєвропейської єдності перших хліборобів або близькосхідних хліборобських культів, сприйнятих християнством. Серед цих елементів Б. Рибаків відзначав такі: 1) сонячні фази: зимове сонцестояння (поворот сонця на літо), весняне рівнодення (початок переваги дня над ніччю, близькість циклу весняних робіт) та літнє сонцестояння (розпал літа, наближення пори збору врожаю); 2) цикл

молінь, спрямованих на забезпечення необхідної кількості вологи та дії вегетативної сили на врожай; 3) цикл святкувань врожаю (від перших плодів на початку серпня до початку вересня); 4) дні поминання предків (радуниці); 5) коляди, свята в перших числах кожного місяця; 6) перейняті християнські свята [158, с. 661–662].

На думку М. Костомарова, слов'яни розподіляли свої свята відповідно до трьох видів діяльності світла, відображеної в змінах пір року, які тому ділилися на три частини; свят було три, відповідно до трьох процесів землеробського циклу: посіяти, прибрати й приготувати. Першим було свято весни, торжество на честь Лада, воскресіння чи повернення сонця. Після весняного свята розпочиналися польові роботи, які супроводжувалися піснями та веселощами. Третє свято слов'яни відзначали взимку, тоді, коли сонце мало найменшу силу й повертало знову на весну. В основі цього свята лежить загальнолюдське міфологічне уявлення про народження світла [50, с. 85–86, 88–89; 106, с. 235–253].

У народній традиції багатьох європейських народів збереглися сліди архаїчного, двочленного поділу року: зима – літо. Традиційний слов'янський рік також поділявся насамперед на зиму та літо, весну розглядали як перехідний, проміжний сезон [18, с. 25, 42; 162, с. 46; 181, с. 3]. Початок весни вважають основною календарною межею старого й нового років. Ранньовесняний період охоплює досить значний відрізок календарного часу, для якого характерно чимало ритуалів порубіжного типу, що належать до перехідного (новорічного) ритуально-міфологічного комплексу, до складу якого входять очищувальні, апотропеїчні та ініціальні ритуали, а також обряди, пов'язані з темою весняного пробудження землі та природи [СД, т. 2, с. 350; 3, с. 25, 29, 67].

Слов'янський народний календар як історично складена система членування та регламентації річного часу складає важливу ланку або навіть ядро всієї традиційної культури. У структурному та генетичному відношенні календар становить складне поєднання багатьох, відносно

автономних моделей: розпорядку християнських свят, постів та м'ясоїдів; календарів сонячного, місячного, вегетативного; хліборобського, скотарського, ткацького, бджільницького тощо; календаря “харчового”, весільного та поминального, демонологічного та фольклорного, пісенного тощо. Кожна з цих моделей утворює особливий цикл і співвідносна з особливим колом народних вірувань про природу та людину; водночас усі вони взаємопов'язані [193, с. 9].

Кожен комплекс свят має свій набір головних дат, що відрізняється за різними традиціями, своє характерне ритуальне наповнення та свої семантичні домінанти (набір основних, ключових мотивів та вірувань). Водночас календарні обряди реалізують єдиний набір ритуальних форм (обходи, обряди із зеленню, ритуальні трапези та пригощання, розпалювання вогнів, рядження, виготовлення та знищення ритуальних предметів, обереги, співи тощо), які можуть фігурувати як в обрядових комплексах, так і в окремих обрядах [193, с. 15].

Оскільки основу календарних обрядів становлять аграрні мотиви, пов'язані з господарською діяльністю людей, яка спрямована насамперед на забезпечення врожаю, то весняно-літній цикл відіграє важливу роль у річній структурі календаря [114, с. 191; 3, с. 25]. На весняно-літній період припадає найважливіший етап космобіологічного циклу: пробудження природи та пов'язані з цим етапи господарської діяльності, від яких залежить урожай та загальне благополуччя традиційної общини [3, с. 25]. Велика кількість прикмет про погоду, про врожай, різних аграрно-магічних дій, пов'язаних із забезпеченням гарного врожаю, належить саме до весняного обрядового циклу, оскільки здавна весна була початком польових робіт [59, с. 5; 61, с. 337; 168, с. 262]. Так, Б. Рибаків зазначає, що в календарі слов'янина-землероба важливе місце посідали весняні замовляння з приводу перших паростків на засіяних полях [157, с. 21].

Умовною межею між весняними та літніми циклами народної обрядовості вважають період, коли закінчується сезон весняних польових робіт та наступає час відпочинку. Але в цей період яскраво виявляється залежність людини від стихійних сил природи, і основною метою діяльності стає збереження врожаю [60, с. 5].

Отже, класифікацію календарних звичаїв за сезонами можна вважати формальною та досить умовною. В основу поділу покладено не саму по собі зміну пір року, а зумовлену нею циклічність сільськогосподарських робіт. Підготовка та проведення цих робіт, діяльність спрямована на охорону посівів, становить основу обрядовості весняно-літнього циклу [181, с. 3–4]. В уявленнях давньої людини перехід від одного сезону до іншого відбувався за допомогою ритуалу.

У міфологічному світосприйнятті давньої людини членування часу в календарній обрядовості відбувалося за допомогою ритуалів. Незважаючи на природні зміни, світ залишався таким, яким зафіксував його останній ритуал. Для того, щоб один період (сезон) змінився іншим, потрібен черговий ритуал, тобто світ не змінюється сам по собі, поступово і спонтанно, як це уявляє сучасна людина. Тому календарний обряд у традиційній культурі зовсім не обов'язково іде “за природою” [20, с. 123–124].

Т. Агапкіна поділяє весняно-літній цикл народного календаря на два періоди: 1) зимово-весняне порубіжжя (ранньовесняний період): від Масляної – першого тижня Великого посту до Благовіщення; 2) період весняного новоліття та кінець весни й початок літа (умовно – пізньовесняний період), період розквіту природи та активної господарської діяльності: від Страсного тижня до Трійці і петрівського заговіння [3, с. 26].

Формальна структура обряду, запропонована С. Толстою, крім дати виконання та номінації, складається насамперед із ритуальної сторони обряду, тобто набору та послідовності ритуальних дій, які виконують на цей момент і які поєднані спільною назвою (що саме і в якому порядку виконують), *учасників* (хто бере участь в обряді і з якими функціями, які

необхідні ознаки виконавця та учасника ритуалу), *ритуальних предметів* (об'єктів, знарядь чи продуктів ритуальної дії) та *текстів*, які обслуговують обряд (пісень, замовлянь, словесних формул тощо) [193, с. 427–428].

На основі сюжетного набору обрядів можна розглядати синтагматичну структуру традиційних українських календарних весняно-літніх обрядів.

Основний набір обрядів весняного циклу, який припадає на період пробудження природи, приходу весни, період підготовки до весняних польових робіт, закріплений за такими календарними святковими датами: *Стрітення, Благовіщення, Масниця* (тиждень перед Великим постом), *Великий піст* (зокрема, *Хрестопоклонний тиждень* та *Середохресна середа на цьому тижні, Вербний тиждень та Вербна неділя на цьому тижні, Білий (Страсний) тиждень та Чистий четвер на цьому тижні*), *Великдень* (великодні свята та великодні поминальні дні), *Сорок святих, Юрія*.

Кожна з цих дат має свій сюжетний набір обрядових дій:

Стрітення: закликання (зустріч) весни; виготовлення свічок; освячення у церкві свічок та води; спостереження за природними явищами з метою передбачити погоду.

Благовіщення: закликання (зустріч) весни (птахів); випікання обрядового печива; вигнання (відлякування) хтонічних істот, нечистої сили; топтання рясту.

Масниця (тиждень перед Великим постом): вигнання зими та зустріч весни; розпалювання ритуального вогнища; розривання, роздирання, спалювання, поховання опудала; виготовлення та споживання масляної їжі; гуляння ряджених; волочіння колодки (як обряд прив'язування колодки неодруженим парубкам та незаміжнім дівчатам з метою засудження та як обряд гостювання по сусідніх будинках з метою отримати пригощання); народження та поховання Колодки; відвідування тещі.

Великий піст (зокрема, Хрестопоклонний тиждень та Середохресна середа на цьому тижні, Вербний тиждень та Вербна неділя на цьому тижні, Білий (Страсний) тиждень та Чистий четвер на цьому тижні): випікання

обрядового печива у вигляді хрестів, вживання в їжу обрядового печива, годування худоби обрядовим печивом, ворожіння за допомогою хрестів; освячення верби; биття вербовою гілкою людей та тварин; обмивання тіла; прання та зоління білизни; прибирання в оселі, в хліві; спалення сміття та старих речей; освячення свічок; занесення вогню освячених свічок в оселі, випалювання хрестиків на стелі або над дверима, вигнання (відлякування) хтонічних істот, нечистої сили; очищення предметів домашнього побуту (діжжі, хлібної лопати); винесення діжжі на сонце, випалювання в печі (очищення) солі, біління хат, дзвонять у дзвони, приготування обрядової їжі.

Великдень (великодні свята та великодні поминальні дні): освячення продуктів у церкві; розговіння освяченим яйцем; обрядова трапеза; вітання один одного зі святом; вмивання водою з крашанками; обмін крашанками; христосування; гра у битки крашанками; обливання один одного водою; запалювання вогнищ; великодні ігри; волочебні обходи будинків; гостювання; відвідування кладовищ, “пригощання” померлих, обрядова трапеза на кладовищі, катання яєць на могилах.

Сорок святих: зустріч весни; випікання обрядового печива (найчастіше в кількості 40); куштування обрядового печива; годування худоби обрядовим печивом; скакання на дошках (в скокалки); перекидання через будинок (хлів) 40 палок (гілляк); ламання 40 дощечок.

Юрія: ритуальні дії перед вигоном худоби в поле; вигін худоби в поле; символічне биття худоби свяченою вербою; втикання верби в землю, на поле (де пасли худобу або де було засіяно); повернення гілки в оселю, в хлів; пригощання пастухів; одаровування пастухів; ритуальні виходи в поле; хресні “походи” в жита; освячення водою хлібних посівів; качання по житю (по росі); ритуальна трапеза; заривання в землю залишків ритуальної трапези; збирання юрійської роси; вмивання росою.

Основний набір обрядів літнього циклу, який припадає на період розквіту природи, період підготовки та збору врожаю, закріплений за такими

основними календарними святковими датами: *Трійця (Зелені свята), Івана Купала, Маковія, Спаса.*

Трійця (Зелені свята): прибирання та прикрашання зеленню осель; господарських будівель; завивання вінків; зустріч та проводи русалок; ритуальні охоронні дії від русалок.

Івана Купала: добування вогню за допомогою тертя; розпалювання вогнищ; стрибання через вогнища; розваги біля вогнищ; спалювання сміття та старих речей; купання; приготування, використання та знищення (спалення, потоплення, розривання) обрядового дерева (антропоморфної фігури); плетіння вінків; ворожіння на вінках; збирання рослин та трав; охоронні ритуальні дії, спрямовані проти нечистої сили; пошук цвіту папороті; ритуальна трапеза.

Маковія: освячення маку; ритуальне використання маку.

Спаса: освячення фруктових плодів (найчастіше яблук та груш), жита та пшениці, ритуальне використання освячених реалій.

Отже, кожна календарна дата весняно-літнього циклу, виокремлена серед інших дат календаря за основною ознакою сакральності, має свій набір обрядів та ритуалів, значна кількість яких водночас є елементами інших свят. Встановлюючи семантику весняно-літнього циклу в цілому, спостерігаємо системні зв'язки між окремими його елементами. Зауважимо, що у весняно-літньому обрядовому циклі є значна кількість наскрізних обрядових елементів, які часто повторюються, зокрема, *освячення в церкві обрядових предметів з метою подальшого їх ритуального використання; спостереження за природними явищами з метою передбачити погоду; розпалювання ритуальних вогнищ; виготовлення, використання та знищення ритуальних символів; випікання обрядового печива; обрядова трапеза; апотропеїчні ритуали тощо.*

Розглядаючи обряд як текст, виражений семіотичною мовою культури, М. Толстой виділяє в ньому три форми, три коди або три сторони мови – вербальну (словесну – *слова*), реалемну (предметну – *предмети, речі*) та

акціональну (діяльнісну – дії). В обряді, ритуалі й в деяких інших культурних діях та маніфестаціях одиниці цих трьох мов (кодів), а загалом “слова”, знаки єдиної семіотичної мови часто є синонімами, й тому вони нерідко підлягають взаємозаміні, а частина їх може зазнавати редукції. Синонімія символів не є абсолютною, а ніби стилістично й обрядово-магічно зумовленою, ритуально забарвленою, дуже рідко нейтральною [206, с. 23–24].

Отже, невербальними засобами вираження в тексті будь-якого обряду є обрядові предмети, ритуальні дії та їх виконавці, які в етнолінгвістичних дослідженнях традиційно об’єднані в групи одиниць *акціонального, агентивного та реалемного* планів. Однак сучасні вчені, враховуючи такі важливі категорії традиційної картини світу, як *простір, час, ознака, стан* та інші, окреслюють ширше коло невербальних знаків у тексті обряду [102, с. 40–41].

З цього погляду, крім синтагматичної структури весняно-літньої обрядовості, розглянемо структуру плану вираження (предметно-дійовий склад та номінацію). До основних різнопланових одиниць, представлених у системі культурних текстів обрядів весняно-літнього циклу, можна віднести такі:

– одиниці акціонального (дійового) плану тексту весняно-літніх обрядів: *вигнання (проводи) зими та закликання (зустріч) весни; освячення у церкві ритуальних предметів (свічок, води, гілок верби, продуктів, зелені, маку, жита й фруктів) та ритуальні дії з цими предметами; випікання обрядового печива та його ритуальне використання; очищення тіла, оточуючих предметів та простору; обрядова трапеза; використання залишків обрядової трапези; розпалювання вогнищ та їх ритуальне використання; відвідування могил померлих; виготовлення, використання та знищення ритуальних предметів; розваги ряджених; виготовлення вінків та їх ритуальне використання; охоронні дії від негативного впливу міфологічних персонажів та нечистої сили; ритуальні обходи будинків, полів;*

– одиниці реалемного (предметного) плану тексту весняно-літніх обрядів: *освячені ритуальні предмети; обрядове печиво; ~ їжа; ~ зелень; ~ дерево; антропоморфна фігура; побутові предмети, які мають ритуальне значення; вогнище, вогонь та вода; вінок; одяг персонажів обрядових дійств; старі речі; сміття;*

– одиниці агентивного (персонажного) плану тексту весняно-літніх обрядів: *Весна, Зима, Літо (як персоніфіковані явища); сонце (як персоніфікований міфічний персонаж); нечиста сила, померлі предки, русалки (як міфічні істоти); птахи; хтонічні істоти; ряджені; учасники ритуальних обходів; неодружені парубки та незаміжні дівчата; пастухи;*

– одиниці атрибутивного (ознакового) плану тексту весняно-літніх обрядів: *освячені ритуальні предмети, неодружені парубки та незаміжні дівчата; Великий піст; Чистий четвер; Білий (Страсний) тиждень; Вербний тиждень; Вербна неділя; Зелені свята; святий вогонь; живий вогонь;*

– одиниці темпорального (часового) плану тексту весняно-літніх обрядів: *перехідний період від однієї пори року до іншої; пора року; весняне рівнодення; літнє сонцестояння; час до сходу сонця, ніч, схід сонця;*

– одиниці локативного (просторового) плану тексту весняно-літніх обрядів: *підвищена місцевість; вулиця; подвір'я; господарські будівлі; оселя; хатний простір (пориг, двері, сволок, стеля, вікно, стіл, піч, покуть); перехресні дороги; церква; кладовище; могила; земля; небо; поле; ліс; річка; місце біля річки;*

– одиниці плану станів, почуттів, процесів, явищ, уявлень тексту весняно-літніх обрядів: *зустріч зими з літом; боротьба негативного із позитивним; вигнання, знищення (проводи) негативного та зустріч позитивного; намагання стимулювати природні процеси; спостереження за погодою з метою передбачення погодних умов; пробудження та розквіт природи; “сон” та “пробудження” землі; заборона торкатися землі; “відкриття” землі; заборона працювати у святкові дні; сакральність освячених у церкві предметів; безшлюбність як загроза загальному*

благополуччю; ритуальне покарання; стимулювання шлюбів; жіноча фертильність; шлюбно-статеві відносини; звільнення від хвороб та нечистої сили; сприяння плодючості землі; забезпечення врожаю; врожай як основа добробуту; гріх; душевне очищення; піст; заговіння та розговіння; воскресіння; оновлення; розгул; святкування; розважання; задоволення потреб; магія; благополуччя; радість; смуток; безсоння; віра; страх; намагання передбачити майбутнє та вплинути на нього; сприяння плодючості землі; гра сонця;

– одиниці вербального (мовного) плану тексту весняно-літніх обрядів – *обрядові назви та обрядові тексти різних фольклорних жанрів.*

Як зазначають дослідники, формування будь-якого обряду зумовлене дією двох загальних тенденцій, які є реалізацією головної опозиції *позитивне* : *негативне*: 1) стимулювати здоров'я, життя, добробут, родючість, плодючість; 2) захистити себе й всіх членів колективу від нещастя, злиднів, хвороб, смерті [101, с. 171]. Відомо, що система бінарних опозицій складається з декількох пар протилежних одна одній ознак (які мають відповідно позитивне та негативне значення). Ці опозиції пов'язані насамперед зі структурою простору та часу, з кольором, із соціальними категоріями, з опозицією *природа* : *культура* тощо. Але весь цей складний конгломерат на семантичному рівні єдиний, оскільки він описує той самий об'єкт – світ з погляду того самого суб'єкта – людини [170, с. 24]. Тому в основі формування багатьох одиниць весняно-літнього обрядового тексту, покладено серію співвідносних опозицій, які репрезентують суб'єктивне розрізнення позитивного та негативного щодо впливу на людину чи колектив: *зустріч* : *проводи*, *весна (літо)* : *зима*, *нове* : *старе*, *світле* : *темне*, *чисте* : *брудне*, *життя* : *смерть*, *небо* : *земля*, *день* : *ніч*, *радість* : *смуток*, *здоров'я* : *хвороба*, *добробут* : *злидні*, *сакральність* : *профанність* тощо.

Висновки до розділу 1

Календарні обряди – одна з основних складових духовної культури народу. Вивчення українських календарних обрядіві найчастіше було здійснено в контексті вивчення слов'янських, зокрема східнослов'янської духовної культури. Перші спроби дослідження українського календаря мають етнографічний описовий характер. Нерідко ці дослідження зведено до накопичення фактичного матеріалу без системного наукового опрацювання. Використання міфологічного методу, згодом порівняльно-історичного, у вивченні духовної культури, зокрема календарної обрядовості, сприяло піднесенню досліджень у цій сфері на вищий рівень із науковими обґрунтуваннями та висновками щодо походження, структури, закономірностей розвитку багатьох елементів духовної культури, які науковці розглядали не окремо один від одного, а як одиниці єдиної цілісної системи.

Важливе значення для реконструкції прастану слов'янської традиційної народної духовної культури мають дослідження її поліського варіанту, зокрема середньополіської календарної обрядовості весняно-літнього циклу. При значній кількості накопиченого фактичного матеріалу залишається майже не вивченим номінативний репертуар поліського народного календаря. Ґрунтовні етнолінгвістичні дослідження російських учених спрямовані або на окремі поліські календарні свята та їх елементи, або ж виконані на матеріалі, збиранням якого не був рівномірно охоплений весь середньополіський ареал. Дослідження середньополіської весняно-літньої обрядовості в етнолінгвістичному аспекті дає можливість встановлення взаємозв'язку обрядової номінації з характером обрядів, з'ясування взаємодії вербальних і невербальних складових елементів обрядів за допомогою вивчення мотивів їх постання, розвитку, залучення культурної семантики назв, виявлення тем плану змісту та міфологічних мотивів, які формують обрядовий текст, та опрацювання результатів етнолінгвістичного картографування.

Спостереження за походженням та розвитком елементів духовної культури, зокрема календарної обрядовості, дозволяють погодитися з висновком М. Толстого та інших учених, що елементи нової культури не руйнують і не замінюють елементів старої, а проникають у неї, вживаються в ній, перебувають у різних співвідношеннях, тим самим ускладнюючи попередню систему, видозмінюючи її значною або меншою мірою. З огляду на таку закономірність розвитку духовної культури стає можливим процес її реконструкції, яка в багатьох випадках зводиться до відновлення або краще сказати – виведення так званого інваріанта зі значної кількості варіантів з урахуванням їх можливої еволюції формального й смислового порядку.

У встановленні структури весняно-літньої календарної обрядовості не достатньо залучення відомостей про сюжетний набір обрядів, а варто враховувати їх предметно-дійовий склад і номінацію. Розглядаючи обрядовий текст як послідовність дій, і звернення до предметів, які мають символічний зміст та пов'язану з ними мовну послідовність, встановлюємо структуру плану вираження весняно-літньої обрядовості, представлену вербальними та невербальними різноплановими одиницями.

РОЗДІЛ 2

НОМІНАЦІЯ ТРАДИЦІЙНИХ ВЕСНЯНО-ЛІТНІХ КАЛЕНДАРНИХ ОБРЯДІВ СЕРЕДНЬОГО ПОЛІССЯ ЯК ТЕМАТИЧНА ГРУПА ЛЕКСИКИ

2.1. Лексико-семантичні групи номінації традиційних весняно-літніх календарних обрядів Середнього Полісся

Важливою ланкою сучасних діалектологічних досліджень залишається системний опис тематичних груп лексики, який передбачає встановлення структури реалемного плану описуваної групи лексики, виділення основних її лексико-семантичних груп, опис складу й семантичної структури номінації, опис типів номінації за структурою, опис її з погляду функціонування (співвідношення *загальнонавжваної, універсалізованої та специфічної* номінації), з погляду походження (співвідношення *запозиченої, питомо слов'янської та власне української* лексики), встановлення співвідношення *первинної та вторинної* номінації, співвідношення номінації *предметів, дій, ознак* й *таке ін.* [99, с. 406–410]. Оскільки номінативний репертуар культурного явища (обряду чи системи обрядів) можна розглядати як ТГЛ, то етнолінгвістичне дослідження має бути обов'язковим елементом її системного опису, який передбачає виділення ЛСГ, що зумовлене (як бачимо з багатьох сучасних досліджень) структурою реалемного плану досліджуваного явища чи предметно-дійовим складом культурного явища.

За умови обрання предметом опису не всієї лексики говірки (говору), а окремої ТГЛ, визначальним є аналіз лексики з погляду системи, безвідносно до лексики літературної мови чи інших форм існування мови [58, с. 9].

Зауважимо, що враховуючи формальну варіантність мовного матеріалу, в тексті при описі номінації подаємо узагальнений, інваріантний його запис

транслітерацією, зберігаючи всі локальні відмінності в наступному поданні блоку матеріалу. Інваріантним вважаємо літературний відповідник, а за умов його відсутності – максимально наближений до літературної вимови говірковий варіант у транслітерованому записі.

Однією з найбільших та найпоширеніших лексико-семантичних груп номінації традиційних весняно-літніх календарних обрядів Середнього Полісся є *назви часових понять* на позначення календарних дат, виокремлених серед інших за ознакою сакральності.

Часто формування семантики народних свят відбувалося шляхом міфологічного та ритуального переосмислення християнських понять. У змісті багатьох назв народного календаря можна виявити поєднання християнського та язичницького елементів, народного (місцевого) та книжного прошарків традиційної культури й цікаві засоби мовної та культурної адаптації в народному побутуванні назв і понять християнського календаря [193, с. 17].

У середньополіській обрядовій традиції більшість назв народного календаря пов'язані із церковним календарем: *Стрітєння (Стрічення)*, *Громниці* – ‘свято Стрітєння Господа Бога й Спаса Нашого Ісуса Христа, 2/15.II, за народними уявленнями, цього дня зима зустрічається з літом (рідше – весною)’ (дод. В., к. 1); *Сорок святих (день Сорока святих, Сорок святиців, Сорок мучеників)*, *Соро\ка, Соро\кіни* – ‘день Сорока мучеників, 9/22.III, більшість обрядових дій цього дня пов'язані з числом 40’ (дод. В., к. 4); *Благовіщення* – ‘свято Благовіщення Пресвятої Богородиці, 25.III/7.IV’ (дод. В., к. 9); *Масляниця (Масляна)*; *Масляний тиждень, Прощений* ~ – ‘тиждень перед Великим постом, період підготовки до посту, утримання від м'ясних продуктів та вживання молочних продуктів’ (дод. В., к. 13); *Великий піст* – ‘сім тижнів перед Великоднем, період утримання від м'ясних та молочних продуктів’; *Вербна (Вербина) неділя* – ‘неділя шостого тижня Великого посту, Вхід Господній в Ієрусалим; день освячення вербових гілок у церкві’; *Страсний тиждень, Білий ~, Чистий ~, Страсть* – ‘сьомий,

останній, тиждень Великого посту’ (дод. В., к. 23); *Страсний четвер, Чистий ~, Страсть (Страстя, Страсті), Страсники*, – ‘четвер сьомого тижня Великого посту’ (також *Страстя, Страсть* – це вечір Страсного четверга та церковна служба Страсного четверга) (дод. В., к. 24); *Красна субота, Великодна ~* – ‘субота Страсного тижня, назва якої пов’язана із фарбуванням великодні яйця’; *Великдень, Великоднє, Господня Паска, Паска* – 1) ‘перший день свята Воскресіння Ісуса Христа’, 2) ‘свято Воскресіння Ісуса Христа загалом’ (дод. В., к. 32); *Поминальний тиждень, Проводний ~, Проводи, Радовниця* – ‘наступний після Великоднього поминальний тиждень’ (дод. В., к. 43); *Проводна неділя, Проводи, Радовниця, Гробниці (Гробки)* – ‘наступна після Великодня неділя, день поминання померлих’ (дод. В., к. 45-в); *Проводний понеділок, Проводи, Поминальні проводи, Радовниця* – ‘понеділок на наступному після Великоднього тижні, день поминання померлих’ (дод. В., к. 45-а); *Поминальний вівторок, Проводи, Радовниця* – ‘вівторок на наступному після Великоднього тижні, день поминання померлих’ (дод. В., к. 45-б); *Юрія (Святого Юрія, Юрій)* – ‘один із двох днів св. Георгія – 23.IV/6.V або 26.XI/9.XII, весняний та зимовий або осінній’ (дод. В., к. 47);

Івана Купала (Іван Купало), Івана Купального (Іван Купальний), Купало (Купайло), Купайла (Купайло), Купала (Купайла), Купальний день – ‘свято Різдва Іоанна Хрестителя, 24.VI/7.VII’ (дод. В., к. 71); *Троєцька (Троєшна)субота, Поминальна ~, Дідова ~, Родительська ~* – ‘субота перед святом Трійці’ (дод. В., к. 53); *Зелені свята, Зелена Трійця, Трійця (Тройца), Свята Трійця, П’ятидесятниця* – ‘день святої Трійці, П’ятидесятниця, п’ятдесятий день після Великодня’ (дод. В., к. 55); *Петрівка (Петровка)* – ‘петрівський піст, який починається в понеділок наступного тижня після Трійці та продовжується до дня Петра й Павла’; *Петро і Павел, Петро, Петров день* – ‘день Петра й Павла, 29.VI/12.VII’; *Ілля (Іллі)* – ‘день пророка Іллі, 20.VII/2.VIII’; *Маковей (Маковій), Маковея, Макове* – ‘день пам’яті семи мучеників Маккавеїв, 1/14.VIII, на Поліссі це свято асоціюється з маком’

(дод. В., к. 78); *Спаса (Спас), Преображеніє Господнє* – ‘свято Преображенія Господнього, 6/19.VIII, день освячення плодів дерев (в основному яблук та груш), також жита’ (дод. В., к. 79).

Значна кількість народних назв часових понять на позначення календарних дат не мають відповідників у церковних календарях: *Хресний тиждень, Середохресний ~, Хрестя (Хресци), Середохрестя* – ‘четвертий тиждень Великого посту’ (дод. В., к. 14), *Хресна середа, Середохресна ~, Переплавна ~, Середопістя, Хресци* – ‘середа четвертого тижня Великого посту, половина посту’ (дод. В., к. 15); *Похвальний тиждень* – ‘п’ятий тиждень Великого посту’; *Вербний тиждень, Вербишній ~, Вербин ~, Вербич* – ‘шостий тиждень Великого посту, тиждень перед Вербною неділею’ (дод. В., к. 19); *Навський (Наський) Великдень; Наське Великоднє (Великоднє Наських); Великдень (Великоднє) Мертвих* – ‘четвер Великоднього тижня, поминальний день’ (дод. В., к. 42); *Клечаний (Клочаний, Клечатий) тиждень, Троєцький (Троєшній) ~, Кленовий ~, Зелений ~, Русальний ~, Поминальний ~* – ‘тиждень перед святом Трійці’ (дод. В., к. 52); *Клечана (Клечальна, Клечата) субота, Кленова ~, Зелена ~* – ‘субота перед святом Трійці’ (дод. В., к. 53); *Русальний тиждень, Троїцький ~, Русалка* – ‘наступний після Трійці тиждень, пов’язаний з появою русалок’ (дод. В., к. 57); *Розирі (Розирги), Русалчин день, Проводи, Русальні Проводи, Росход, Розольний тиждень, Русалка* – ‘понеділок, рідше віторок Русального тижня, день проводів русалок’ (дод. В., к. 65).

Унаслідок переосмислення в народній свідомості церковного змісту деяких назв відбулося перенесення цих назв на інший часовий проміжок. Так, у церковному календарі ‘третя неділя Великого посту’ має назву *Хрестопоклонна неділя*, а в середньополіській народній традиції ‘четвертий тиждень Великого посту’ – *Хрестопоклонний тиждень* (за аналогією до *Поклонний тиждень*) та ‘середа четвертого тижня Великого посту’ – *Хрестопоклонна середа* (за аналогією *Поклонна середа*). Також можна спостерігати розбіжність у часі обрядових дій церковного та народного

календаря. За церковним календарем, поминання померлих у Великодні свята відбувається у вівторок наступного після Великодніх свят тижня (*Радолиця*), у народному календарі назву мають не лише поминальні дні тижня: – понеділок: *Проводи, Радовниця, Проводний понеділок*; – вівторок: *Проводи, Радовниця, Поминальний вівторок*; – неділя: *Проводи, Радовниця (Радовниця), Проводна неділя, Гробниця*, але й весь тиждень: *Поминальний (Проводний) тиждень, Проводи, Радовниця*. За церковним календарем, поминання померлих на Трійцю відбувається у *Троїцьку батьківську суботу* (субота перед Трійцею), за народною традицією – не лише в суботу, але й у п'ятницю: *Поминальна п'ятниця, Деди, Троєшні деди* – ‘поминальна п'ятниця перед Трійцею’, в неділю на Трійцю: *ў не^м\д`ел`у на Тройц`у* (н.п. 42, 40), на перший день Трійці: *на \перш`ї ден` [Трійці]* (н.п. 43), *на \першїї ден` Тройци`* (н.п. 21), *на \п`ерв`ї ден` Тройц`ї* (н.п. 36), на другий або третій день Трійці: *Проводи* (н.п. 39) [102, с. 255].

На позначення часового проміжку, закріпленого за конкретною календарною датою, інформатори вживають назву свята з прийменником *на* або *у*: *на Стрітення, на Сорок святих, на Масляну, на Хресті (у Хресну середу), на (у) Вербну неділю, на (у) Чистий четвер, на Великдень (на Паску), на Проводи, на Радовницю, на Благовіщення, на Юрія, на Івана Купала (на Купала, на Купайла, на Івана, на Івана Купального), у Кленову суботу, на Трійцю, на Маковєя (на Маковє), на Спаса*. Обрядовість значної кількості весняно-літніх свят може бути віднесена не лише до конкретної календарної дати, за якою закріплене свято, але й до інших часових проміжків – тижнів: *на Кресті (на Вхрестє), на Вербний тиждень, на Троєшному тижні (на Троїчаний, Русальний тиждень), на Русальному тижні*; декількох днів: *у Троєцькі свята*; періоду до або після свята (на позначення таких часових понять назви свят вживаються з прийменниками *до (перед)* – *після: перед Великоднем (Паскою) – після Великодня (Паски); до Провід (перед Проводами) – після Проводів; до Благовіщення – після Благовіщення; перед*

Трійцею (до Трійці) – після Трійці; перед Великим постом, до Чистого четверга, до Юрія, до Радовниці, до Купайла Івана, до Розергів, до Спаса.

Назви обрядових часових понять можуть бути пов'язані з назвами частин доби власне свята: *купальська ніч (у купальську ніч, у ніч купальну, ніч перед Іваном Купайлом, ніч проти Івана Купала [перед святом], в ніч на Івана Купала або ввечері перед Купайлом), у Страсну ніч*; із назвами частин доби з різними характеристиками: *горобина (рабинова) ніч – ‘літня ніч із грозою, блискавками та громом’, громниці – ‘тс’*; лише з назвами частин доби: *до сходу сонця – ‘період перед сходом сонця, важливий для виконання багатьох ритуалів, зокрема очищувальних’.*

Отже, до складу ЛСГ назв часових понять на позначення календарних дат входять назви, пов'язані з церковних календарем; назви, які мають лише народну етимологію та назви, які виникли внаслідок переосмислення народною свідомістю церковного змісту календаря; також назви обрядових часових понять можуть бути співвіднесені з назвами частин доби.

Другою важливою ЛСГ номінації традиційних весняно-літніх календарних обрядів Середнього Полісся є назви *обрядових предметів*, які часто мають різні звукові вияви та мотиви номінації в різних говірках, що зумовлено виокремленням у народній свідомості якоїсь однієї релевантної ознаки предмета в процесі переосмислення його функцій, ознак в обрядовій реальності.

У середньополіських обрядових текстах зафіксовано назви обрядових предметів, які вказують на приналежність предмета до свята: *стрітенська (стріченська, стрічена, стрічова, стрічна) свічка – ‘свічка, освячена в церкві на Стрітіння’ (дод. В., к. 2); страсна свічка, Чистого четверга свічка, четвергова свічка – ‘свічка, освячена в церкві в Страсний (Чистий) четвер’ (дод. В., к. 25); троїцьке зілля, троїцьке – ‘сукупність рослин та трав, які використовують для прикрашання осель, господарських будівель, дворів на Трійцю’ (дод. В., к. 56).*

Деякі середньополіські назви обрядових предметів мають такі особливості:

– аналогічні з назвами свят: *Купало (Купайло)* – 1) ‘антропоморфна фігура, прикрашена зеленню, яку використовують у купальських обрядах’, 2) ‘гілка, прикрашена зеленню, яку використовують у купальських обрядах’ (дод. В., к. 72, 73); *тройца* – ‘сукупність рослин та трав, які використовують для прикрашання осель, господарських будівель, дворів на Трійцю’ (дод. В., к. 56); *паска* – ‘обрядовий великодній хліб’;

– мають одну похідну основу з назвами свят: *хрести, хрестики* – ‘обрядове печиво, яке випікають у середу на четвертому тижні Великого посту, яка серед інших мала назву Хресна, Середохресна, Хрестопоклонна середа, Хрестя’ (дод. В., к. 17), *верба* – ‘вербова гілка, яку освячують у Вербну неділю’ (дод. В., к. 20);

– мають одну похідну основу з назвами обрядових дій: *кличання* – ‘сукупність рослин та трав, які використовують для прикрашання осель, господарських будівель, дворів на Трійцю’ та *кличати* – ‘вбирати, прикрашати зеленню’ [СУМ II, т. 4, с. 181; ЕСУМ, т. 2, с. 459]; *волочебне* – ‘великодні подарунки, найчастіше крашанки та паска, які хрещені батьки давали хрещеникам або навпаки’; ‘крашанка, яку давали дітям на Великдень’; ‘великоднє яйце, яке давали дітям, під час їх обходів по селу з метою назбирати яєць’; ‘паска як гостинець під час взаємних відвідувань, гулянь’ (дод. В., к. 35) та *волочити* – ‘боронувати’ (пов’язане з давнім святковим обрядом) [ЕСУМ, т. 1, с. 422; 13, с. 23–24; 65, с. 75]; *крашанки, крашані яйця* – ‘великодні фарбовані яйця червоного кольору’ та *красити* – ‘фарбувати в червоний колір’ (порівняємо: *яєчко червоне, красне*) (дод. В., к. 33).

Серед назв обрядових предметів є також назви, які вказують на апотропеїчні властивості обрядового предмета: *громнична (громова)* *свічка, громниця* – ‘свічка, освячена на Стрітєння, рідше – у Страсний

(Чистий) четвер, яку використовують як оберіг від грози, грому, блискавки' (дод. В., к. 2, 25); *мак-ведюк (ведюн)* – 'мак, який освячують у церкві на Маковея й використовують як оберіг від нечистої сили, щоб відводив від хати негативне'.

Обрядовий предмет може бути предметом побутового вжитку, який перейшов до сфери обрядового вжитку. Тому в середньополіських обрядових текстах на позначення обрядового предмета може побутовати лише загальноживана позаобрядова назва: *пирог (пирожки), пампушки (пампушечки), вареники, бублики, коржі, ригульки* – 'обрядове печиво, яке випікають на Сорок святих' (дод. В., к. 6); *колодка* – 'шматок стовбура зрізаного дерева, який чіпляли неодруженому хлопцеві на шию під час святкувань на Масляну'; *верба* – 'вербова гілка, яку освячують у церкві у Вербну неділю' або поряд із обрядовою назвою може функціонувати загальноживана позаобрядова: *свічка* – 'стрітенська або страсна (четвергова) свічка, освячена у церкві'; *яйце* – 'великоднє пофарбоване яйце, крашанка'; *зелень* – 'сукупність рослин та трав, які використовують для прикрашання осель, господарських будівель, дворів на Трійцю', *зілля* – 'тс'.

Обрядовий предмет може бути схожим на предмет побутового вжитку і мати з ним однакові назви: *хрест* – 'антропоморфна фігура, прикрашена зеленню, яку використовують у купальських обрядах', *чучело, опудало* – 'тс' (дод. В., к. 72); *хрести, хрестики* – 'обрядове печиво, яке випікають в середу на четвертому тижні великого посту'; *борода, бородка, бородочка* – 'букет із колосків жита та пшениці, який освячують на Спаса', *вінок, віночок, пучечок, ветка* – 'тс', *бородка* – 'букет із колосків жита та пшениці, залишених після зажинок, який освячують на Спаса', *борода, бородка* – 'сніп жита, залишений після закінчення жнив, який освячують на Спаса', *веночок* – 'тс' (дод. В., к. 80). У деяких назвах обрядового печива, яке випікають на Сорок святих, зафіксовано схожість обрядового предмета

з птахами: *пташечки-соловейки, вербейки* – ‘обрядове печиво у вигляді птахів, яке випікають на Сорок святих’.

На сакральність обрядових предметів із загальноновживаними назвами може вказувати зменшено-пестлива форма іменника: *свічечка, вербинка (вербичка), яєчко, зіллячко, бородочка, віночок, пучечок, житечко, колосочки, букетик, яблочко*; уживання іменника із прикметником свячений, святий: *свячена (свята) верба (вербичка); свячене (святе) яйце (яєчко); свячене (святе) зілля, свячене яблочко*; уживання іменника з числівником: *сорок (сорок по сорок) бубликів, пампушок, вареників, пирожків* (вибір числа зумовлений назвою свята Сорок святих); *три берези* (вибір числа зумовлений назвою свята Трійця); *три хрестики, три свічки* (вибір числа зумовлений міфологічними уявленнями про нього в народній свідомості).

Отже, значна кількість назв обрядових предметів виникла внаслідок переосмислення в народній свідомості їхніх якостей, властивостей, особливостей, зокрема, віднесеності до сакральних дат календаря.

До складу ЛСГ назв *обрядових дій* входять словосполучення різних типів. Так, у середньополіських текстах зафіксовано назви обрядових дій представлені дієслівними словосполученнями із об’єктними семантико-синтаксичними відношеннями: *зустрічати весну* – ‘виконувати пісні, веселитися, брати участь у гуляннях та іграх на початку весни’: *стр`e`i\`чац` ve`c\`ну* (н.п. 15), *\`весну стр`i\`чали* (н.п. 36), *\`весну стр`e\`чайут`* (н.п. 28), *\`весну стрe\`чайем* (н.п. 44); та *палити весну* (н.п. 36) – ‘спів веснянок з вогнищами’ [87, с. 386]; *чіпляти колодку* – ‘прив’язувати колодку на шию неодруженим хлопцям під час святкування Масляної’: *че`n\`л`айут ко\`лодку* (н.п. 37); *тягнути колодку* – ‘гуляти, співати, веселитися, випивати на Масляну’: *ко\`лодку т`aг\`нут`* (н.п. 1, 2, 4, 5) та ‘ходити один до одного в гості на Масляну’: *ко\`лодку т`aг\`ли* (н.п. 3); *обходити поля* – ‘виконувати процесію перших обходів полів весною’: *об\`ходил`i` ўс`e по\`л`a* (н.п. 44);

ставити вечерю – ‘залишати вечерю для померлих протягом троїцьких свят’: *Це у \Розорг`і ўмре – це долж\на \бут`то л`у\дина хо\дит` \мертвайа, ў Тро\йец`к`і с`в`а\та. Їа с\таўл`айу ве\чер`у на цеї \тижде`н` у Тре`йц`у ў\вечер`і йа на\ч`інайу і \ц`єлий \тижде`н` аж до Про\вед`йа с\таўл`у* (н.п. 44); *грати (гуляти) в битки* – ‘виконувати великодній обряд вибивання крашанок для випробовування їх на міцність’, також *бити битки* – ‘тс’ та *битися у битки* – ‘тс’ (дод. В., к. 36); *робити хреста (хрести), хрестика (хрестики)* – ‘випалювати хрестики в хаті (на стелі, на сволиці, біля дверей) вогнем з освяченої свічки в Чистий четвер’. У середньополіських обрядових текстах назва обрядової дії *робити хреста (хрести, хрестики)* (з дієсловом *робити*) зафіксована у варіантах словосполучень із дієсловами *ставити, коптити, малювати, писати, випалювати, попалити* (дод. В., к. 27); *приносити вогонь* – ‘приносити в Чистий четвер запалені свічки, освячені в церкві’ (дод. В., к. 9); *бити вербою (вербичкою)* – ‘символічне биття один одного (або худоби) освяченою вербовою гілкою у Вербну неділю з побажаннями здоров’я та багатства’; у середньополіських аналізованих текстах назва обрядової дії *бити вербою* (з дієсловом *бити*) зафіксована у варіантах словосполучень із дієсловами *шлопати, благословляти, величати* (дод. В., к. 21); *умиватися крашанкою (яйцем)* – ‘великодній обряд умивання водою, в яку занурені крашанки’; зауважимо, що в деяких говірках (н.п. 7, 22, 25, 27, 30, 35, 38, 40, 42) великодній обряд умивання водою із крашанками не має спеціальної обрядової назви (дод. Б., 13); *гуляти на березах* – ‘гойдатися на закручених прикрашених квітками гілках берез під час Зелених свят’: *Так ў л`ес хо\дил`і д`еў\чата ї х\лопц`і, то гу\л`али на бе`р`езах. Х\лопц`і ви\р`єзували бе`ре\зи, зак\р`учували йо\го, а то\д`є кв`єточ\ки при`б`і\рали ї так гої\далис`* (н.п. 39); *утопити русалку* – ‘повечеряти в день проводів русалок (понеділок, який має назву Русалка)’: *\Топл`ат` йїх. У поне`д`єлок у нас Ро\салка. Ро\сал`ний \ти`жден`. Ў\веч`ер`і ўс`ег\да т`реба, шоб ва\реник`і були`і, пове\ч`ерали, це ўже ро\салку ўто\пи`ли. Так т`реба пове\ч`ер`ат`* (н.п. 9); *справляти деди* – ‘виконувати обряд поминання померлих у п’ятницю

перед Трійцею': *Спраў\л`айуц` \[`еди \пере"д Тройцейу ў п\йатн`ицу, \варац` боршч \носній, пам\пушк`і, ва\рене`і. \Ето д`л`а \мерши`х с\таўл`айуц`* (н.п. 14); *\перед Тройцой пом`і\нал`ній [тиждень], ко\л`іс` мо\йа \баба ка\зала – на цей ден` долж\на спраў\л`ат` де\ди`і, бо ў \нашої сем\йе ў ро\ду йе ру\салка – х\лопчи`к уто\n`іўс, так т`реба, шоб в`і пом`е`і\нал`і* (н.п. 45) [189, с. 81–82].

У творенні назв обрядових дій *приносити вогонь* (приносити запалені освячені свічки), *бити вербою* (бити вербовою гілкою); *вмиватися крашанками* (вмиватися водою із крашанками) спостерігаємо семантичний процес метонімії. Деякі назви втратили своє первинне значення й набули вторинного, яке може бути повністю або частково вмотивоване лише в обрядовому контексті: *зустрічати весну, тягнути колодку, гуляти на березах, втопити русалку, справляти деди* тощо.

Назви обрядових дій у середньополіських говірках представлені також дієслівними словосполученнями із обставинними семантико-синтаксичними відношеннями: *ходити христувати* – 1) 'відвідувати хрещених та рідних на Великодні свята з метою виконання обряду христування': *до хриш\ч`ених хо\дили христу\ват`* [обмінювались крашанками] (н.п. 24); *\д`іти хо\дили хре"сту\ват` до хре"ш\чених, до ба\бус`і, до д`іду\с`а, до т`ітки`і, до р`ідних; це христу\ван`:а. Хо\дили ми`і хре"сту\ват` – "Хрис\тос Воск\рес" [3 рази] – Во\істину Воск\рес" [3 рази]* (н.п. 26); 2) 'відвідувати хрещеників на Великодні свята для виконання обряду христування': *на д\руги`ї ден` \д`етк`і хр`іш\ч`ени`ї но\с`іл`і по\дарк`і. Хо\д`іл`і христо\ват` ў \хату (йак кол`а\дуйут`) христо\вал`н`ік`і. При`де, \каже – "Хрис\тос Воск\рес." – "Во\істину воск\рес." [Хрещена] г\рош`і да\йе* (н.п. 45); 3) 'відвідувати близьких, рідних, сусідів для виконання обряду христування': *хре"сту\ват` хо\дили`і* (н.п. 32); *ходити у жито* – 'виходити на Юрія в поле, щоб виконати обряди, пов'язані з аграрною магією, зокрема покачатися в житі': *хо\дили ў \жито, пока\чайуца* (н.п. 1); *їдем у \ж`іто і ка\чайемса, гу\л`айем по \ж`іту* (н.п. 23); *качатися по жити (по житі), (по пшениці)* – 'весняний

обряд, який виконували на Юрія в полях, щоб забезпечити гарний урожай’; качатися у житі – ‘тс’; качатися на житі (на жито) – ‘тс’, гуляти по житю – ‘тс’ (дод. В., к. 49).

Зафіксована середньополіська назва обрядової дії, представлена складним дієслівним словосполученням з об’єктно-обставинними семантико-синтаксичними відношеннями: *поставити діжку до сонця* – ‘обряд очищення діжки в Чистий четвер’ *пос\тав’іт |д`єжку до |сонца* (н.п. 21).

Серед назв обрядових дій, представлених одним дієсловом або віддієслівним іменником, зафіксовано також назву *христуватися*, *христосуватися* – ‘бити крашанки, обмінюватися ними, промовляти словесні вітання та цілуватися у Великодні свята’: *хрис\туйуц`а* (н.п. 35, 44), *хрис\тосуйуца* (н.п. 40), *хр`істо\валис`а* (н.п. 44) та *христу\ван`:а* (н.п. 26).

Отже, в назвах обрядових дій насамперед відбито спрямування дії на об’єкт. Тому найбільш поширеними є назви, представлені дієслівними словосполученнями з об’єктними семантико-синтаксичними відношеннями. Рідше назви вказують на обставини, за яких відбувається дія.

У ЛСГ назв *учасників обрядових дій* виділяємо такі обрядові назви: *христо\вал`н`ік`і* – ‘учасники великоднього обряду христування’; *ру\салк`і* – ‘переодягнуті в русалок дівчата, учасниці купальських святкувань’: *там ру\салк`і на |лодках п\лавали* (н.п. 30); *ре`чо\вик, во|д`аник* – ‘учасник купальського обряду, схожого на обряд спалення антропоморфної фігури’: *На Ку\пайла зби\райуц`а гу\л`ат`, |коло |р`єчк`і накла|дут` о|гон`, у́би|райут` х|лопц`а та|кого, шоб ви`н не бо|йау́с`а ог|н`у – ре`чо\вик, во|д`аник. Нау́|д`али йо|му |кучму у́|с`аку |з`іл`:а, на |голову на|д`єли, роз|махуйут` |ц`ого х|лопц`а і |к`ідайут` у во|гон`, а|ле на йем |мокре у|се. У́с`і д`еу́|чата с`н`е|вайут`* (н.п. 35).

Більшість назв цієї ЛСГ є загальноновживаними, ці назви можуть вказувати на: вікові характеристики учасників обрядових дій: *діти (дітки)* – 1) ‘учасники обряду зустрічі весни’; 2) ‘учасники обряду пригощання обрядовим печивом (у вигляді птахів) на Сорок святих’: *В`ін`е|кали*

п\ташечк'і – соло\вейк'і, \йели, \д`ет`ам да\вали (н.п. 36); *Пек\л`і та\к`ііе нам\пуше`чк'і з вере\б`ейкам'і да розда\вал`і \д`іткам, \сорок в`ер`е\б`ейкоў* (н.п. 45); 3) ‘учасники обряду христування’; *молодь – 1) ‘учасники обряду зустрічі весни’; 2) ‘учасники купальських та троїцьких обрядів’; статеві характеристики: хлопці та дівчата – ‘учасники обряду зустрічі весни’; ‘учасники обряду пригощання на Масляну’: І х\лопци пр`і\ходили, і д`еў\чата ўгош\чали х\лопц`іў, \тол`к'і не`да\вали ру\ками шоб б\рали, і \в`ілкойу н`е, шоб \ложкойу* (н.п. 18); ‘учасники обряду скакання в скокалки на Сорок святих’: *Ў с\кокалк'і ска\кали – т`реба \сорок \дошчок пере`би`т`, д`еў\чата і х\лопц`і гу\л`али* (н.п. 36); ‘учасники купальських та троїцьких обрядів’; соціальний статус учасників обрядів: *неодружені хлопці – ‘учасники обряду чіплення колодки на Масляну’: Їак х\лопе`ц` не` же`ни`с`а, то йо\му че`п\л`айут ко\лодку на \шиїу, во\роўку, шо ў\держит`* (н.п. 37); *батюшка (пін) – ‘учасник обрядових обходів полів на Юрія’: На \Йурія хо\ди`ли` із обхож\д`ен`йем по по\л`ах, \брали` іс \церкв`і \неўчу, і п`еп, і с ко\рогвам`і, хре`с\том, це\хам`і хо\дил`і на \Йурія об\ходил`і ўс`е по\л`а, шоб Гос\под` по\м`ілуваў з\радом і ўс`ем* (н.п. 44); ‘учасник поминальних обрядів’; *ха\з`айін – ‘учасник обряду споживання печива у вигляді хрестів під час першого виходу в поле’* (дод. В., 18); ‘учасник великодньої обрядової трапези, першим сідав за стіл’ (н.п. 38); родинний статус: *хреснені батьки, хресники – ‘учасники великоднього обряду христування, обміну великодніми продуктами’;*

Значна кількість весняно-літніх обрядів, спрямована на захист худоби від різноманітних негативних впливів, передбачала участь домашніх тварин у багатьох обрядових діях: *худоба (товар) – ‘учасники обряду споживання печива у вигляді хрестів (найчастіше під час першого вигону в поле)’* (дод. В., к. 18); ‘учасники обряду першого вигону в поле’ (дод. Б., 18); *кінь – ‘учасник обряду споживання печива у вигляді хрестів під час початку весняних польових робіт’* (дод. В., к. 18).

Отже, на позначення учасників обрядових дій у багатьох середньополіських говірках відомі лише загальноновживані назви.

До ЛСГ назв *міфічних персонажів та образів* належать назви персоніфікованих образів сезонних періодів у річному циклі розвитку природи: *Зима, Літо, Весна*. Уявлення про *Зиму* та *Літо* (іноді *Весну*) як персоніфіковані образи знаходимо насамперед у народних повір'ях про зустріч та боротьбу зими з літом на Стрітення. *Весна* як персоніфікований образ пори року постає в народних уявленнях про прихід весни. В обрядах зустрічі весни, у веснянках, які є невід'ємною складовою цих обрядів, *Весна* має вигляд дівчини, до якої звертаються *Весняночка-паняночка*, яка приносить на землю тепло (дод. Б., 1) [87, с. 401]. До цієї ЛСГ належать також назви основних міфічних персонажів Зелених свят – *русалки (росалки)*, міфічних персонажів та образів, проти яких спрямовані апотропеїчні обрядові дії – *нечиста сила, нечисте, нечистий, нечистий дух, злий дух, зле, погане, він, хтось, щось, відьми*, представників того світу, на поминання яких спрямовані обрядові дії – *душі померлих, мертві, покойні, померлі, мерші, хто помер наглою смертю* (про людей, які померли не своєю смертю: самогубців, утоплеників тощо). Так, деякі назви міфічних персонажів та образів, проти яких спрямовані апотропеїчні обрядові дії, виникли внаслідок табуїзації, пов'язаної з негативними поняттями. Такі назви можуть бути виражені неозначеними займенниками: *хтось, щось*, особовим займенником: *він*, субстантивованими прикметниками: *зле, погане, нечисте*.

У ЛСГ назв *просторових понять* переважають загальноновживані позаобрядові назви: *церква* – ‘місце, де відбувається освячення обрядових предметів’; *дорога* – ‘місце, де відбувається обряд зустрічі, закликання весни’, *вулиця* – ‘тс’; *хата, двір, хлів* – ‘місця життєвого простору, де відбуваються обрядові дії’; *сволок, стеля, фіртка, двері, вікна, покуть, образи, ікони, підлога, поріг, стіл* – ‘місця хатнього простору, де (біля яких) виконують обрядові дії різного характеру’; *могила* – ‘місце, на яке кладуть продукти для померлих’; *стріха* – ‘місце, звідки капає цілюща стрітенська

вода'; *під стріхою* – 'місце, де зберігали освячене зілля'; *поле* – 'місце виконання основних аграрних обрядів': *виходити в поле, виганяти худобу на поле; жито (у житі)* – 1) 'місце перебування русалок', 2) 'місце виконання аграрних обрядів'; *ліс (у лісі)* – 'місце виконання купальських та троїцьких обрядів'; *річка* – 'місце перебування русалок на землі'; *небо (на небо)* – 'місце, куди зникають русалки' тощо.

У різних середньополіських говірках (рідше – у тих самих говірках) на позначення деяких просторових понять поширені синонімічні варіанти назв. Так, 'місце, де відбуваються обряди поминання померлих' має такі назви: *к\ладб'ішче (к\ладб'е'ішче, к\ладб'ішч'е)* (н.п. 9, 18, 21-23, 31, 32, 36, 43, 44, 45); *\могилки (\мог'ілк'і, моги^ел\к'і, мо\ги'лк'і)* (н.п. 12, 14, 15, 17, 20, 26, 30, 36, 38, 42, 44); *ц\в'інтар* (н.п. 34); *гро\б'и'* (н.п. 24). Найчастіше ці назви входять до складу словосполучення з дієсловом *ходити*: *~ на кладбіще, ~ на могилки, ~ на цвинтар, ~ до гробів*.

Отже, варіативність середньополіських назв просторових понять пов'язана з поширенням їх синонімічних варіантів у різних говірках (рідше – в тих самих), вживанням у складі назв значної кількості просторових прийменників (*в (у), на, над, по, коло, кругом, за*).

До ЛСГ назв *процесів, станів, явищ, почуттів, уявлень* відносимо значну кількість назв, пов'язаних зі святом Благовіщення: назви дій, які заборонено виконувати із землею до Благовіщення: *чіпати землю, торкатися землі, тревожити землю, відкривати землю, ворушити землю* (дод. В., к. 10); назви станів, у яких, за народними уявленнями, перебуває земля до Благовіщення: *земля відпочиває, ~ спочиває, ~ спить, ~ цвіте*; назви станів, у яких, за народними уявленнями, перебуває земля після Благовіщення: *земля робиться легка, ~ оживає*; назви процесів, які відбуваються із землею після Благовіщення: *земля благословляється; ~ святиться* (дод. Б., 3). До цієї ЛСГ можна віднести також назви станів, у яких, за народними уявленнями, перебуває сонце на *Великдень, Благовіщення, Чистий четвер, Купала* (рідко – у будь-який інший день): *сонце грає (іграє, грається), міняється,*

переливається, купається (викупається), підскакує вверх і опускається, підскакує, ніби гуляє, мерехтить (дод. В., к. 83) [195, с. 8–11]. У середньополіських весняно-літніх обрядових текстах, пов'язаних із Великоднем, зафіксовано також назви станів, у яких, за народними уявленнями, перебуває золото (рідко – гроші), закопане в землі: *золото горить, ~ пересушується, ~ міняється, ~ сушиться, ~ осихає; гроші чистяться* (дод. Б., 13).

В аналізованих назвах *процесів, станів, явищ, почуттів, уявлень* відображено мотиви персоніфікації землі та сонця, а також давні народні повір'я великоднього періоду.

2.2. Семантична структура назв традиційних весняно-літніх календарних обрядів Середнього Полісся

Більшості лексемам говорів, як і мови в цілому, властива складна семантична структура. Між планом змісту й планом вираження – лексемою – часто спостерігається асиметрія: одиниця плану вираження може співвідноситися з кількома одиницями плану змісту й, навпаки, – одиниця плану змісту може мати кілька засобів вираження як мовних, так і невербальних [56, с. 14]. Це явище формує синонімію обрядового тексту [99, с. 406–410; 206, с. 63, 65], водночас функціонування лексеми з декількома значеннями зумовлює складну семантичну структуру обрядової номінації.

Аналіз діалектного лексичного матеріалу має ґрунтуватися на розумінні семантичної структури лексеми як цілісного об'єднання в парадигмі взаємопов'язаних компонентів. Семантична структура не є простою сумою сем, тут існують значно складніші відношення [56, с. 15]. Семема може мати різний ступінь структурної точності (чітко окреслену чи дифузну структуру), співвідноситися з конкретним предметом чи узагальненою якістю, ознакою чи ознакою ознак. Семема як цілісність може передбачати варіативність сем чи виключати останню [52, с. 136]. Дослідження сучасної лексичної

семантики у своєму намаганні найбільш повно окреслити сферу вживання окремого значення виявляють необхідність, крім власне лексичної семантики, описувати конотативну семантику [206, с. 289].

Для дослідження говірок потрібне знання не лише діалектології та етимології, а й історії та етнографії краю, його фольклору, необхідна обізнаність із місцевими святами й обрядами, взагалі з народною культурою. Для розуміння мотивів діалектної номінації деяких реалій потрібно знати народні звичаї, повір'я, фольклор та історію краю, тобто враховувати весь культурологічний контекст [14, с. 38, 46; 15, с. 57–58]. Відомо, що картина світу знаходить своє відображення вже в самому факті найменування того чи іншого об'єкта дійсності окремим мовним знаком, незалежно від способу мотивації, від мотивування знака. Багаторазове використання в номінації того ж самого знака (морфеми, слова) позначає, що всі реалії зовнішнього світу, названі за допомогою такого знака, в свідомості носія мови, виявляються семантично пов'язаними, між ними можна встановити деяку змістову схожість за тією чи іншою ознакою (якістю, функцією) [194, с. 195].

Вивчення середньополіської весняно-літньої обрядової лексики вказує на те, що визначення семантичної структури будь-якої обрядової назви вимагає залучення її культурної семантики [194, с. 333]. При цьому необхідно враховувати, що у мові культури більше значення мають вторинні, метафоричні переосмислення конкретних ознак, наділення їх ідеологічними або міфологічними значеннями [191, с. 15].

З лінгвістичного погляду, для характеристики метамови традиційної народної культури важливе розмежування специфічної (яка обслуговує тільки сферу обрядовості та вірувань) та неспецифічної лексики, апелятивної лексики й ономастики, простих і складних назв та фразеології [197, с. 219].

У специфічно обрядовій сфері вживання деяких назв спостерігаємо нечіткість розмежування апелятивної та ономастичної лексики, що зумовлено утворенням назв часових понять на позначення календарних дат від назв ритуальних реалій (*Громниця, Колодка, Паска, Купало, Трійця*), назв

міфічних персонажів, які з'являються в цей період (*Русалка*), або навпаки. Деякі назви обрядів також функціонують паралельно з назвами ритуальних предметів, які використовують у цих обрядах: *битки* (назва великоднього обряду вибивання крашанок та назва ритуального предмета, який використовують в цьому обряді – крашанок).

Номінативний репертуар традиційних весняно-літніх середньополіських календарних обрядів представлений назвами, які мають як обрядове, так і позаобрядове значення та назвами, які мають лише обрядове значення (власне обрядові назви). Обрядова назва може бути семантичним дериватом від позаобрядової назви: *громниця, колодка, хрест, страсть, вінок, борода* тощо або навпаки – *купайло* (наприклад, обрядове вогнище – вогнище). Деякі обрядові назви – семантичні деривати від позаобрядових – мають синонімічні зв'язки із власне обрядовими: *зелень, зілля, кльон – клечання, трійця* (назви обрядових реалій), також обрядова назва може збігатися з позаобрядовою внаслідок спільної похідної основи: *радовниця* (від *-рад-*) (назва часового поняття на позначення календарної дати – назва райдуги) [Фасмер, с. 431], *купайло* (від *купати*) (наприклад, позаобрядова назва може позначати 'місце в лісі, де купуються звірі').

Складну семантичну структуру найчастіше мають назви, які є семантичними дериватами від позаобрядових. У лексиці традиційних середньополіських весняно-літніх календарних обрядів більшість семем мають по декілька репрезентантів. Так, семема 'свічка, освячена на Стрітєння, яку використовують як оберіг від грому' має такі три групи репрезентантів: 1) $s'(c)\backslash v'e(e)ч(ч')ка$ [свічка], $св'i(e)чеч'к'i$ [свічечка]; 2) $ст\p'(p)i(e,e,e'')т(ч,ч')и(e^i,e'',e)н(н')с`ка$   $с(с')\backslash v'i(e,e)ч(ч')ка$  [стрітенська свічка],  $ст\p'(p)i(e,e'')ч(ч')и(e,e^i,e'',a)на$   $с(с')\backslash v'(y'i)(e,e)ч(ч')ка$  [стрічена свічка],  $стрe''(e)чо\ва$   $с\`v'(v)i(e)ч'ка$ [стречова свічка], $ст\p(p)ечна$ $с\`v'ечка$  [стречна свічка]; 3)  $гром\ни(i')ц`а$ [громниця], $громо\вичн`i$   $с\`v'ички$ [громовична свічка], $громо\ва$ $с\`v'ечка$ [громова свічка]. Аналогічні до другої та третьої групи репрезентантів назви зафіксовані в інших поліських

говірках в різних фонеморфологічних варіантах [15, с. 57; 81, с. 193; 92, с. 350; 196, с. 28–30]. Назви третьої групи репрезентантів поширені в західній частині Полісся та мають продовження на польській території, другої групи – поширені в східній частині поліського ареалу [196, с. 28–30].

Аналізована семема має такі семи: ‘свічка’, ‘освячена на Стрітення’, ‘оберіг від грози, грому та блискавки’. Кожна сема мотивує назви однієї із груп репрезентантів. Серед обрядових назв – репрезентантів аналізованої семеди, назва *громниця* є семантичним дериватом від позаобрядової назви.

Назва *гримниця* в словнику Б. Грінченка зафіксована з такими значеннями: 1) ‘свічка, яку, за народними віруваннями, запалювали під час грому’ (в складі цієї семеди відсутня сема ‘освячена на Стрітення’); 2) ‘удар грому, блискавка з громом’; 3) *Грімниця* (*Громниця*, частіше *Громниці*) ‘свято Стрітення’ [СУМ I, т. 1, с. 327]. Назва *Громниці* на позначення ‘свята Стрітення’ поширена також і в західнослов’янській народній традиції [27, с. 375, 388, 395]. У білоруських говірках між назвами свята Стрітення та свічки, освяченої в цей день у церкві, наявна відмінність у граматичній категорії числа (назва свята *Грамніцы* вживається тільки в множині) [ТСБМ, т. 1, с. 77; 92, с. 350]. У середньополіських обрядових текстах назва *гром\ниця* (н.п. 15), зафіксована з таким значенням: ‘свічка, освячена на свято Стрітення в церкві, яку використовують як оберіг від грому’, позаобрядова назва *гром\ниця* (у множ.) має значення ‘гроза (грим, блискавка)’ (н.п. 7). Значення ‘гроза (грим, блискавка)’ в українській мові репрезентує також лексема *громо\виця* (н. п. 1) [СУМ II, т. 2, с. 176; Аркушин, т. 1, с. 110; Шило, с. 98], у західнополіських говірках ця назва відома також на позначення ‘свічки, освяченої на Громниці, яка може захистити від грому і блискавки’ [Аркушин, т. 1, с. 110]. Хоча в українській мові одним з найбільш поширених елементів семантичної структури назви *Громниці* (найчастіше у множині) з усіма її фонетичними варіантами можна вважати значення ‘назва свята Стрітення’ [СУМ I, т. 1, с. 330; ССМ, т. 1, с. 265; Аркушин, т. 1, с. 110; 193, с.

70], ця середньополіська лексема зафіксована лише в одному населеному пункті (н.п. 16) північної частини ареалу.

Отже, до семантичної структури середньополіської назви *громниця* з усіма її фонетичними варіантами входять значення, з якими ця назва зафіксована в обрядовому вжитку ‘свічка, освячена на свято Стрітіння в церкві, яку використовують як оберіг від грози, грому, блискавки’, ‘назва свята Стрітіння’ та в позаобрядовому вжитку – ‘гроза, грім, блискавка’.

У слов’янських обрядових текстах *колодка* – це обряд Масниці, в якому незаміжнім дівчатам та неодруженим хлопцям прив’язували до ноги дерев’яну колоду (або інший предмет) на знак осуду або покарання за те, що вони вчасно не взяли шлюб. Обряд отримав назву за основним ритуальним предметом [СД, т. 2, с. 541]. У семантиці назви можна простежити мотиви важкої кари [85, с. 19]; бар’єру, який постає на шляху й гальмує рух; перешкоди, ускладненого чимось руху: сх.-слов. *колодка*, словац. *klát*, пол. *kłoc*, зокрема, позначають предмети, які обмежують переміщення тварин і людей, дієслова *волочити*, *тягнути* й форми, похідні від них, також мають значення ‘зволікати з чим-небудь’, ‘відкладати якусь дію чи рішення’; також в обрядовому вжитку *колодка* могла бути символом відсутньої шлюбної пари; символом поєднання молодих людей у пару [СД, т. 2, с. 541–544]. Такі конотативні ознаки обрядового символу лежать в основі творення культурної семантики слова *колодка*. В українських словниках назва *колодка* зафіксована як компонент предикативно-об’єктних словосполучень: *волочити колодку* – ‘звичай чіпляти колодку неодруженому парубкові, який повинен волочити її, поки не відкупиться’ [СУМ I, т. 2, с. 271; Білецький-Носенко, с. 189], *віддавати колодку* – ‘великодній звичай давати парубкам писанки в обмін на танок, тобто музику до танців’ [СУМ I, т. 2, с. 271]. У російських народних говорах обрядова назва *колодка* має значення ‘прикрашена палиця, яку під час масляничних розваг прив’язували до ноги неодруженого парубка (або незаміжньої дівчини) ніби в покарання за те, що він не одружився, вимагаючи викуп грошима або горілкою’, ця назва входить

до складу словосполучення *волочити колодку* [СРНГ, т. 5, с. 71; т. 14, с. 158]. У слов'янських мовах ідентичними виявляються назви, які позначають об'єкт та інструмент ритуалу, а також фразеологія, яка описує обрядові дії: рос., укр., біл. *волочити колоду*, словен. *vleči ploh, klado*, укр., біл. *цягать, тягнуть колодку*, пол. *ciągnąć kłoc*, пол. діал. *dźwigać kłoc*; рос., укр., біл. *чіпляти, вішати, в'язати колодку*, пол. *przesceriac, przepinać, przywiązywać kłosa* [СД, т. 2, с. 541].

В обрядовій традиції обстежених населених пунктів назва *колодка* зафіксована зі значенням 'стовбур зрубаного дерева, очищений від гілля, який на Масляну чіпляли на шию неодруженим парубкам' входить до предикативно-об'єктного словосполучення *чіпляють колодку* (н.п. 37). Зауважимо, що в деяких населених пунктах Середнього Полісся назва *колодка*, втративши своє первинне обрядове значення, входить до складу предикативно-об'єктного словосполучення *тягнути колодку*, тобто 'гуляти, співати, веселитися, випивати на Масляну' (н.п. 1), 'ходити один до одного в гості на Масляну' (н.п. 3). Імовірно, в обрядовій традиції цих населених пунктів залишилася первинна назва обряду, яка після нівелювання семантики основного обряду перейшла на один із його додаткових елементів. Відомо, що в структурі обряду *колодки* були наявні елементи обходу будинків та гуляння, пригощання під час викупу, який вимагала громада найчастіше від неодружених хлопців [3, с. 215–217; 168, с. 54–55; 218, с. 13]. Так, у словнику Б. Грінченка зі значенням 'гуляти, випивати на гроші, отримані як викуп від колодки' зафіксовано словосполучення *справляти колодія (Колодій – понеділок Сирного (Масляного) тижня)* [СУМ I, т. 2, с. 271]. На Сумщині побутують семантично диференційовані дві назви: 1) *тягати / волочити колодку* – 'гуляти весь тиждень, переходячи з будинку в будинок, іноді – переносячи з собою солом'яну ляльку' та 2) *прив'язувати колодку* – 'чіпляти колодку дівчатам та хлопцям, що не взяли шлюб' [144, с. 233–234].

Обрядова назва *колодка* може бути співвіднесена як із ритуальним предметом та обрядом, у якому використовують цей предмет, так і з

календарною датою, коли виконували обряд. Відомо, що в поліській обрядовій традиції *колодка* також називають ‘четвер сиропусного (Масляного тижня)’ [193, с. 117]. В обрядових західнополіських текстах до семантичної структури назви *колодка* належать такі елементи: 1) ‘свято Масляна, коли неодруженим парубкам або їх батькам чіпляли до ніг колодку’; 2) ‘група людей, які святкують (відзначають) Масляну’ [Аркушин, т. 1, с. 236–237].

Отже, назва обрядового предмета *колодка* є семантичним дериватом від позаобрядової назви. Українська лексема *колодка* в обрядовому вжитку відома на позначення ритуального предмета, назви обряду та його учасників, хрононіма.

У позаобрядовому вжитку назва *колодка* має значну кількість елементів семантичної структури [Аркушин, т. 1, с. 236–237; Лисенко П, с. 101; Чабаненко, т. 2, с. 192–193; СУМ II, т. 4, с. 228; ТСБМ, т. 2, с. 590; СБГ, с. 218; СРНГ, т. 14, с. 157–158].

Назва *хрест* у середньополіській весняно-літній обрядовості вживається на позначення: 1) ‘аналога купальської антропоморфної фігури’ (н.п. 35, 37); 2) ‘обрядового печива, яке випікають в період середини Великоднього посту, і використовують, зокрема, в аграрній та тваринницькій магії’ (дод. В., к. 17). На позначення цієї обрядової реалії відома також описова назва *хл`єб у вигляд`і хрест`а* (н.п. 15). Назва цієї обрядової реалії репрезентує такі основні семи: ‘обрядове печиво’, ‘у вигляді хреста’. Друга сема мотивує назву обрядової реалії. Спільність обрядової назви із позаобрядовою назвою *хрест*, яка має значення ‘предмет і символ культу християнської релігії’, зумовлена схожістю зовнішніх ознак. Назви обрядового печива мають спільну похідну основу (*хрест-*) із деякими назвами часових понять на позначення періоду виготовлення та використання цього обрядового печива. Ці назви часових понять на позначення календарних дат в обрядовому тексті можуть бути представлені: іменниками в різних граматичних формах: [тиждень та середа] *Хрестя, Хресці, Середопістя*; [тиждень] *Середохрестя*

(дод. В., к. 14, 15, 16), [середа] *Хрисці* [92, с. 350]; атрибутивними словосполученнями: *Хресний тиждень*, *Середохресний ~*, *Поклонний ~*, *Хрестопоклонний ~* (дод. В., к. 14), *Христовий ~* [92, с. 350]; *Хресна середа*, *Середохресна ~*, *Поклонна ~*, *Хрестопоклонна ~*, *Переплавна ~* (дод. В., к. 15).

Отже, спостерігаємо спільний мотив номінації обрядової реалії часових понять на позначення календарних дат.

Позаобрядова назва *страсть* (*страсті*) позначає ‘страждання, муки, тілесний біль, душевну скорботу; особливо в значенні подвигу, свідомого прийняття на себе тягаря мучеництва’, відома в складі сполучення *Страсті Христові* [Даль, т. 4, с. 336]: *спа\с`іц`ел` їде на Ст\рас`ц`* (н.п. 22). У Великому тлумачному словнику сучасної української мови ця назва має таку дефініцію: *страсть* (*страсті*) – церк. ‘вечірнє богослужіння в Страсний четвер’ [ВТССУМ, с. 1202]. Семантична структура середньополіської назви *страстя*, *страсть* (у одн.), *страсті* (у множ.) представлена такими елементами: 1) ‘четвер сьомого тижня Великого посту’: *Страстя*, *Страсть*, похідні назви: *Страсники*, *Страсний четвер* (дод. В., к. 24); 2) ‘вечір Страсного четверга та церковна служба Страсного четверга’: *Ст\рас`т`і*, *Ст\рас`т`:а* (н.п. 41), *Страс`ц`* (н.п. 1-5, 17, 19, 24, 26, 37) *Ст\рас`ц`е* (н.п. 45); 3) ‘муки Христові’: *спа\с`іц`ел` їде на Ст\рас`ц`* (н.п. 22).

Обрядова назва часового поняття на позначення календарної дати є семантичним дериватом від позаобрядової назви, у творенні цих назв виявлено вплив церковної традиції.

Серед середньополіських назв, які функціонують паралельно в обрядовому та позаобрядовому вжитку можна виділити назву *вінок*. Одним із основних значень позаобрядової назви *вінок* в українській мові є ‘квіти, листя, гілки і т. ін., сплетені в коло, якими звичайно прикрашали голову’ [ВТССУМ, с. 146]. Зі значення фразеологічних одиниць *забрати вінок* – ‘позбавити незайманості’, *загубити вінок* – ‘утратити незайманість’, *носити вінок* – ‘бути незайманою дівчиною’ впливає культурна семантика слова *вінок* як символу незайманості, який часто використовують в обрядовій

реальності [СУМ II, т. 1, с. 676–677; СУМ I, т. 1, с. 239; СД, т. 1, с. 231; 93, с. 141; 129, с. 163]. У словнику російських народних говорів обрядова назва *вінок* входить до складу словосполучення *вінки завивати* – ‘закручувати березові гілки у вигляді вінка, ворожачи про майбутнє’, цю обрядову дію виконували напередодні Трійці [Даль, т. 1, с. 331; СРНГ, т. 2, с. 415].

Вінок як обрядовий символ використовують у різних ритуальних комплексах: *троїцький* (сх.-слов.): у російській традиції звичайні трав’яні та закручені на гілках берези; в українській та білоруській – вінки, сплетені під час збирання троїцької зелені (як засіб проти русалок, як прикраса для церкви тощо); *Зелених Святків* (зах.-слов.): у західних слов’ян та в західних областях українсько-білоруської зони – вінки як обереги для худоби; *купальський* (укр., біл., зах.-півд.-слов.): у східних слов’ян – обов’язковий атрибут купальських ігрищ; у східних та західних слов’ян – засіб ворожіння; оберіг для будинків, городів, худоби; у південних слов’ян – засіб очищення та отримання здоров’я; *Дня Божого Тіла* (десятий день після Паски) (католицькі традиції): освячені в це свято вінки – обереги від всього злого; *юрійський* (півд.-слов.): оберіг для худоби; елемент хресних ходів у поле. В обрядах та іграх весняно-літнього циклу вінок часто був обов’язковим атрибутом та символом учасників обряду [СД, т. 1, с. 314–318].

Назва *вінок* у весняно-літніх середньополіських обрядових текстах поширена на позначення понять: 1) ‘ритуальний предмет, який використовують у купальських обрядах, зокрема ворожіннях, молодіжних розвагах’: *в’і\нок* (н.п. 24, 25), *в’е\нок* (н.п. 3, 7, 14, 15, 17, 20, 31, 37, 38, 42, 44), *ве\нок* (н.п. 1, 14, 35, 36, 40, 41), *ве^u\нок* (н.п. 12, 18, 40), *в’і\ночок* (н.п. 3, 5, 6, 8, 19), *ве^u\ночок* (н.п. 43), *в’е\нок*, *в’е\ночок* (н.п. 22), *в’еⁱ\нок*, *в’і\ночок*, *в’е\ночок* (н.п. 30) або ‘атрибут магічного ритуалу використання сили вогню, під час якого вінки перекидають через вогонь, щоб дівчата виходили заміж’: *в’е\нок* (н.п. 31); 2) ‘одна з прикрас купальської антропоморфної фігури’: *ве\нок* (н.п. 35), *в’е\нок* (н.п. 37) або ‘одна з прикрас купальського деревця’: *в’е\нок* (н.п. 3); 3) ‘елемент одягу русалки’: *в’е\нок*, *в’е\ночок*, *ве^u\нок*,

в'є\ночок (н.п. 7, 12, 18, 22, 35, 37, 38, 40); 4) ‘елемент одягу дівчат, які брали участь у троїцьких, купальських святкуваннях’, зокрема, ‘атрибут та символ учасників обряду *проводів русалки*’: *в'є\нк'і*, *в'є\ночк'і*, *вен\к'і з во\лошки* – ‘елемент одягу дівчат, які, ймовірно, імітували русалок в обрядах Зелених свят’ (н.п. 14, 39); 5) ‘пучечок жита та квіток, який освячують у церкві на Спаса’: *в'є\н\к'і* – ‘освячені на Спаса зв’язані снопи жита’, *в'є\ночок* – ‘освячені на Спаса колоски жита, пшениці та іншої рослинності, зв’язані стрічкою або хусткою’ (н.п. 44); *в'є\нок*, *в'є\ночок* – ‘освячені на Спаса прикрашені колоски жита’ (н.п. 25); (*віночок* – букет квітів і житнього колосся, який освячують на Спаса [Аркушин, т. 1, с. 64].

Обрядова назва *вінок* – семантичний дериват від позаобрядової. Обрядовий предмет може мати спільні зовнішні ознаки з позаобрядовим, тому обрядова назва може репрезентувати семи, властиві позаобрядовій назві ‘квіти, листя, гілки і т. ін’, ‘сплетені в коло’. Спільність назв обрядового та позаобрядового предметів, імовірно, може бути зумовлена їх схожістю (наприклад, обрядовий сніп – вінок). Але внутрішній зміст обрядового символу мотивується його ритуальним призначенням. Тому в семантичній структурі обрядової назви *вінок* наявні також елементи культурної семантики. На Західному Поліссі назва *винок* зафіксована зі значенням ‘квіти, прикріплені до кроків як знак новобудови; після чого хазяї готують вгощення для майстрів, родичів, сусідів’ [Аркушин, т. 1, с. 57]. Зі схожим значенням – ‘уквітчане деревце чи інший предмет як знак, що хата зведена (кріпиться на встановлених кроквах)’ – у говірках нижньої Наддніпряниці фігурує назва *вінець* [Чабаненко, т. 1, с. 181]. У середньополіських говірках на позначення такої обрядової реалії відома лексема *\d`єдух* – ‘зв’язані колоски, які ставлять на дах будинка як знак новобудови’ (н.п. 45), яка є також репрезентантом семми ‘зв’язані червоною стрічкою колоски, залишені на полі після обжинок, які потім стояли на покуті до наступного врожаю’ (н.п. 45). К. Кутельмах зауважував, що звичай вносити до хати на Святвечір перший снопок був поширений у багатьох поліських селах, отже,

зажинок виконував функції *дідуха*, хоч цієї назви поліщуки не вживали, а одинично зафіксована назва мала літературне походження [113, с. 202; 115, с. 233]. Але із оповідей інформаторів села Черевач Чорнобильського району відомо, що така назва обрядового снопа існувала здавна. Назва *вінок* зафіксована й у західнополіській весільній обрядовості зі значеннями: 1) ‘фата молодої’; *винок, вінки* 2) ‘обрядова вечірка в молодої напередодні весілля’ [Аркушин, т. 1, с. 57, 64]. Зв’язок із весільною семантикою виявлено також у таких значеннях *вінка* в російських народних говорах: ‘вінчання’, ‘сімейна пара’ [СРНГ, т. 3, с. 414] та в білоруських говірках: *венок* ‘паперовий вінок молодої’ [ТС, т. 1, с. 112].

Отже, багатоаспектність культурної семантики обрядового символу *вінок* спричинила його функціонування в українській традиції в різних обрядових контекстах.

Семантичним дериватом від позаобрядової назви є також обрядова назва *борода*, зафіксована в середньополіських весняно-літніх обрядових текстах. Збіг обрядової назви з позаобрядовою відбувся внаслідок асоціативного зближення зовнішніх ознак обрядового та позаобрядового предметів (позаобрядова назва *борода* репрезентує, зокрема, сему ‘волосяний покрив’).

В українській мові ця лексема має такі етнографічні тлумачення: 1) ‘кущик жита чи пшениці, залишений господарем на обніжку після закінчення жнив’ [СУМ II, т. 1, с. 219]; 2) ‘пучок колосків, які спеціально зв’язують при закінченні жнив’ [ВТССУМ, с. 73]; 3) *спасова борода* – ‘кущ жита, який залишають на ниві після закінчення жнив’ [СУМ I, т. 1, с. 87]; ‘залишена після обжинок жменя колосків, зв’язана в пучечок червоною (або білою) ниткою або виплетена колосяна китиця з пригнутими колосинками волоттям до землі’ [109, с. 307], зокрема, в поліських говірках: 6) ‘непарна кількість стебел жита, які залишають у полі в кінці жнив’ [Аркушин, т. 1, с. 27]; 7) ‘уквітчаний жмут жита, який ставлять у приміщенні з нагоди закінчення жнив і справляння обжинків’ [Лисенко, с. 18–19]; у білоруській мові: 1) ‘невеликий кущик жита, біля якого справляють дожинки під час закінчення

жнив' [ТСБМ, т. 1, с. 340]; 2) 'пучок житнього колосся, який залишають на полі під час дожинок, прикрашають кольоровими стрічками, квітками', назва входить до складу словосполучення *прибрати бороду*; 3) 'обряд дожинок, який виконують на полі, супроводжується піснями, гулянням', назва входить до складу словосполучення *згуляти бороду, заспівати бороду* [НЛ, с. 137]; 4) 'бородна пісня' чи 'дожинкова пісня взагалі' [СД, т. 1, с. 233]; у російській: 1) *Богова борода* – 'залишений закрученим на смузі овес', *Богова борода* – 'пучок недожатого хліба залишеного на смузі', *бородку завивати* – 'після закінчення жнив зв'язувати сніп, не зрізаючи колосся' (обряд, який завершував жнива) [СРНГ, т. 3, с. 48], *завити бороду* – 'закінчити польові роботи, жнива: останній сніп не дожинають, а в'яжуть біля коріння та прикрашають квітами' [Даль, т. 1, с. 116]. Аналізована обрядова реалія є органічною частиною обжинкового дійства багатьох слов'ян та європейських народів, і має такі назви: в російській мові – *куколка, волотка на бородку, Илье на бороду, борода, коза, козулька*; в білоруській – *барада, куст*; в польській – *koza, dozunek, broda, przeplorka, kokoszka*; в сербській – *Божја брада*; в болгарській – *брада, брада на Бога* тощо [СД, т. 1, с. 233; 178, с. 16–17; 37, с. 225]. Загальнослов'янські форми типу **borda* можуть функціонувати як постійний епітет основного міфологічного персонажа обряду – *Бога, святого, діда, козла* [СД, т. 1, с. 233]. Багатий репертуар магічних формул, присвячених закінченню жнив та *завиванню бороди* з останніх колосків вказує на те, кому приурочена борода та на мотивування цієї обрядової дії. Найчастіше *борода* була присвячена Спасу, Богу, Миколі, Іллі, також Богородиці з проханням забезпечити врожай або на знак подяки за збереження врожаю. У деяких регіонах Росії жнивну *бороду* персоніфікували, що відображено в обряді ритуального годування і в словах, які його супроводжували. Залишаючи шматок хліба поряд із зав'язаним колоссям, примовляли: "На тебе, батюшка Ілья, хлеб-соль на твою бороду" [210, с. 293–294]. Ритуал дожинальної бороди та останнього снопа має семантичний зв'язок з обрядом перекачування по ниві або через колоски

бороди та звернення до ниви, щоб віддала сили затрачені на роботу [177, с. 121; 179, с. 140–141; 121, с. 89].

З поданих дефініцій бачимо, що однією з релевантних ознак цього обрядового символу є *приуроченість до моменту закінчення жнив*. У середньополіських обрядових текстах весняно-літніх календарних обрядів поряд із цією ознакою спостерігаємо опозиційну ознаку – *приуроченість до початку жнив* та інші ознаки – *акціональні*: необхідність прикрашання та освячення; *часові*: календарна дата, коли відбувалось освячення – свято Спаса; *локативні*: розташування на покуті. Так, лексема *боро\да* може позначати ‘залишений у полі після закінчення жнив, прикрашений квітками, зв’язаний пучечок стерні, на який клали хліб та сіль’ (на Спаса святили пучечок колосків, зрізаний із цього снопа) (н.п. 26); *бо\рода ма\лен`ка* – ‘зрізані колоски залишеного в полі після обжинок жита, прикрашені та зв’язані’ (н.п. 7); ‘залишені в полі зв’язані колоски, перед якими ставлять хліб та сіль’ (н.п. 1); *боро\да* – ‘залишений на полі після закінчення жнив кущ жита, перев’язаний червоною крайкою та прикрашений квітками’ (сніп, який залишають після зажинок, прикрашають та ставлять на покуті) (н.п. 30); *боро\да, бо\ро\дка* ‘залишений після закінчення жнив сніп жита, який освячують на Спаса’ (н.п. 3). На позначення цих понять зафіксована також лексема *\d`e\дух* (н.п. 45); *\d`e\дух* [як дожинають ставлять] (н.п. 45); а також – *бо\рода, бо\родка* – ‘сніп жита, залишеного після зажинок, який ставлять на покуті’ (н.п. 20); *бо\родка* ‘освячений на Спаса букетик із колосків, залишених після зажинок’ (н.п. 38). У семантиці деяких середньополіських лексем спостерігаємо втрату ознак приуроченості до *зажинок* або *обжинок*, локативних ознак обрядового символу: *бо\родка, бо\родочка* – ‘пучечкі колосків жита чи пшениці, освячені на Спаса’ (н.п. 9); *бо\рода, бо\родка* – ‘освячений на Спаса букетик із колосків жита та пшениці, зв’язаних червоною крайкою’ (н.п. 12).

У поліській традиції ознака приуроченості до моменту початку жнив відображена у таких назвах обрядового предмета: *зажинок*, до моменту

закінчення жнив – *обжинок, дожинок* [115, с. 236, 238], такі ж назви відомі й у російській мові [134, с. 79]. Паралельне функціонування з назвою *борода* апотропеїчної назви *дід* (у польській та українській мовах) вказує на зв'язок теми плодючості із культом предків, оскільки первісна форма цього обрядового предмета на слов'янському ґрунті могла бути частиною недожатої ниви, яку залишали покійним предкам [115, с. 246–248].

На позначення цих обрядових символів зафіксовано також інші середньополіські лексеми: 1) *в'є\ночок* – ‘освячені на Спаса колоски жита, пшениці та іншої рослинності, зв'язані стрічкою або хусткою’ (н.п. 44); *в'є\нок, в'є\ночок* – ‘освячені на Спаса прикрашені колоски жита’ (н.п. 25); 2) *пу\чечк'і* – ‘колоски жита, пшениці, зв'язані з квітками’ (н.п. 35); *пу\чеч'ок* – ‘зв'язані червоною стрічкою колоски жита і пшениці, які освячують на Спаса’ (н.п. 24); 3) *\ж'іте\чко* – ‘освячені на Спаса колоски жита, зрізані зі снопа, залишеного після зажинок’ (н.п. 41); 4) *сно\нок* – ‘сніп залишеного після зажинок жита, з якого різали колоски жита для освячення на Спаса’ (н.п. 41); *сно\пчок* – ‘маленький сніп жита, залишеного після зажинок, який ставлять на покуті’ (н.п. 36); *ма\ленк'і с\ноп'ек'і* – ‘освячені на Спаса колоски жита, зрізані з пучка жита, залишеного після зажинок’ (н.п. 37); *за\жон-с\нопе\к* – ‘маленький сніп залишеного після зажинок жита, який ставлять на покуті’ (н.п. 30) [113, с. 195]; 5) *\д'єдох* ‘зв'язані червоною стрічкою колоски, залишені на полі після обжинок, які потім стояли на покуті до наступного врожаю’ (н.п. 45); 6) *\ветка* – ‘освячені на Маковея або на Спаса зв'язані колоски’ (н.п. 1, 19). Середньополіська назва *боро\да* може входити також до складу словосполучення *борода жита*: *На Мако\вейя \бороди \жи\та, ву\са і пше\ниці і шче \йязували \бу\к'ети* (н.п. 18).

У різних діалектних зонах України останній сніп мав також назви: *іменинник, дідох* тощо [96, с. 204]. Відповідником *спасової бороди* на Поліссі була також *перепелиця*, на Підляшші – *перепілка* [96, с. 204; 109, с. 307–308], *перепеліце* – ‘залишені після дожинок зв'язані колоски жита, прикрашені вінками, з покладеними всередину хлібом і сіллю’ [14, с. 388–389]

(порівняймо чеське повір'я про те, що птахи, зокрема перепілки, кличуть селянина починати жнива [107, с. 59]), *кветка* – ‘залишені після дожинок колоски жита, прикрашені квітками’ [14, с. 334–337]. У буковинських говірках назва *борода* зафіксована зі значенням ‘недокіс’ [СБГ, с. 37], у наддністрянських – ‘смуга трави, яку залишають нескошеною’. На Західному Поліссі поширена загальнослав'янська назва *коза* зі значенням ‘залишки недожатого колосся’, ‘недожата смуга ниви’, ‘останній сніп’ тощо [96, с. 204; 172, с. 90].

Отже, семема, одним із репрезентантів якої є *борода*, передбачає варіативність сем.

У слов'янському народному календарі одне із головних свят року, яке збігається з церковним святом Різдва Іоанна Хрестителя (24.VI/7.VII) – свято *Івана Купала* (рос. Иванов день, Иван-купальник, бр. Ян Купальны, п. *Święty Jan*, ч., слц. Ján, схв. – Св. Јован, слн. *Ivanje, Kres, Šentjaževo*, болг. *Еньов ден*) [СД, т. 2, с. 363]. Семантична структура української обрядової назви *Купало* (*Купайло*) представлена такими елементами: 1) ‘назва свята Різдва Іоанна Хрестителя, 24.VI / 7.VII’, 2) ‘переддень свята Івана Купала’, 3) ‘міфічна істота (чоловічої або жіночої статі)’, 4) ‘ритуальний предмет, деревце’, 5) ‘жіночий міфологічний персонаж, дівчина, яка роздає квіти під час ворожіння купальської ночі’, 6) ‘опудало, яке використовують під час свята’, 7) ‘вогнище в ніч на Івана Купала’, 8) ‘усі учасники обряду’, 9) ‘купальська пісня’ [СУМ I, т. 2, с. 236; Білецький-Носенко, с. 200; ЕСУМ, т. 3, с. 145; СУМ II, т. 4, с. 400; 29, с. 101–102; 79, с. 217; 193, с. 130–132; 218, с. 37–39]. У словнику В. Даля назва *Купала* (чол. рід), *Івана-купала* має таке пояснення ‘(в Білорусі, на Україні, у південних слов'ян) день 24 червня (за старим стилем), коли святкують спалення вогнищ в полі’ [Даль, т. 2, с. 219]. У російських народних говорах на позначення ‘свята Івана Купали’ зафіксовано назви *Іван Купальник*, *Іван Купальничий* [СРНГ, т. 16, с. 97], у народних говорах Західної Брянщини *Купала* – ‘народне свято Івана Купала, віднесене до Іванового дня, 7 липня (за новим стилем)’, у словниковій

дефініції зауважено про розгул нечистої сили у цей день [Расторгуєв, с. 144]. У білоруській народній традиції ‘свято літнього сонцестояння у східних слов’ян, яке відзначають в ніч з 23 на 24 червня (за сарим стилем)’ зафіксовано з давньою назвою *Купалле*, *Купальны Іван*, а назва *ку\пайло* (*ку\пало*) позначає ту саму реалію в різних сферах використання – обрядовій та позаобрядовій (‘обрядове вогнище’ та ‘велике вогнище, розведене в полі, в лісі’), ця назва може входити до складу словосполучення *круціць купало* – ‘крутити палкою з факелом’ [ТСБМ, т. 2, с. 756; ТС, т. 2, с. 251; 92, с. 353].

Купальські вогнища нерідко мали назву *вогонь*, *вогнище* (серб. *ватра*, *kres* і таке інше), або *святий вогонь* (кашуб. *święti ogin*, хорв., далматин. *Svitnjak*), але можуть мати й спеціальні позначення: поліс. *купала*, п. *sobótka*, слц. *sobotka* та інші. Однак часто замість цих назв або паралельно з ними використовують фразову номінацію вогнищ типу поліс. *відьму палити* [СД, т. 2, с. 366]. Т. Агапкіна зазначає, що майже на всій території Полісся обрядові вогнища мали назви *купала* або похідні від нього *купайло*, *купайличко*, *купайло-івайло*, а їх розкладання та розпалювання називалось *купайло кладуть*, *купайлу палити*, *клали купайло на Купало*, *купала делалі*, *ходимо на купайлу* і подібне. Рідше трапляються інші назви: *костьор*, *огонь*, *купайловий огонь*. На Нижній Прип’яті вогнища, які розпалювали на Благовіщення та день Юрія, підтримуючи багатоканальні зв’язки з купальськими святкуваннями, зберігають і назву *купайло* [9, с. 270].

На Західному Поліссі назва *ку\пайло* фігурує в обрядовому вжитку зі значеннями: 1) ‘назва свята’, 2) ‘вогнище, розведене на Купала’. У позаобрядовому вжитку західнополіська назва має значення ‘місце в лісі, де купаються звірі’ [Аркушин, т. 2, с. 268], у гуцульських говірках *\купало* – 1) ‘невелике плесо на річці, відведене для купання’, 2) ‘ямки, які вигребли кури’ [ГГ, с. 107], у наддністрянських говірках *ку\пало* – ‘місце для купання’ [Шило, с. 155].

У середньополіських обрядових текстах назва *купайло* зафіксована зі значеннями: 1) ‘свято Різдва Іоанна Хрестителя’; 2) ‘купальська антропоморфна фігура’; 3) ‘купальське деревце’ (дод. В., к. 71, 72, 73).

На позначення ‘купальської антропоморфної фігури’ поширені також такі лексеми: *хрест, чучало, опудало*; ‘купальського деревця’ – *вільце*.

Збіг обрядової назви із позаобрядовою внаслідок спільної похідної основи спостерігаємо на прикладі назви *Радовниця* (від *-рад-*) (назва часового поняття на позначення календарної дати – назва райдуги).

У російських народних говорах *Радовальніца, Радованица, Радовница, Радоница, Радольніца, Радункі* – ‘церковне свято – день поминання померлих у вівторок післявеликоднього тижня’; *Радованици, Радошна неділя* – ‘неділя післявеликоднього тижня, Хомина неділя’; *Радуніца* – ‘поминальний Хомина тиждень, перший після Великоднього’ та ‘райдуга, радуха’; *Радунець* – ‘релігійний обряд поминання померлих на могилах на післявеликодньому тижні, який зберігся у православних як пережиток давнього культу померлих’; на семантичний зв’язок назви із поняттям *радості* вказує також назва *Радостная* – ‘поминки на 40-й день після смерті’, *радованьице* фолькл. – ‘радість веселощі’ [Даль, т. 4, с. 8; СРНГ, т. 33, 248–250; 3, с. 294]. У білоруських говірках *Радаўніца* – ‘день на першому тижні після Великодня, коли поминають померлих на могилах, праслов’янський звичай як пережиток давнього культу померлих’ [ТСБМ, т. 4, с. 554]; *Радаўніца, Радоўніца* – ‘поминки через 8 днів після Паски, коли роблять вечерю, поминають померлих’, а також *радовіца* – ‘веселка, райдуга’ [ТС, т. 4, с. 280].

Середньополіська обрядова назва *Радовниця* з усіма її фонетичними варіантами вживається на позначення поминальної неділі, наступної після Великодня; поминального тижня, наступного після великодніх свят; дня на цьому тижні: понеділка або вівторка. Поряд із цією обрядовою назвою на позначення післявеликодніх поминальних періодів поширені також інші назви: похідні від коренів *-провод-*: *Проводи, Проводний* [тиждень], [день]; -

помин-: Поминальний [тиждень], [день]; *-Хом-*: Хомина неділя [тиждень]; *-аркуш-*: неділя, наступна після Великодня; *ркушна неділя* [день]; *-гроб-*: Гробниці [день] (дод. В., к. 43, 44, 45-а, 45-б, 45-в) [102, с. 251; 193, с. 206]. Деякі інформатори зазначають, що за більш давньою традицією поминальні обряди проводили в понеділок або вівторок наступного після Великодня тижня, а згодом – почали відзначати в наступну після Великодня неділю. Назва *Проводи* та похідні від неї на позначення післявеликодніх поминальних періодів (найчастіше неділі, понеділка або вівторка на Хоминому тижні) вживається переважно на заході східно-слов'янського ареалу, переважно на сході – *Радуніца* та похідні, хоча ці назви часових понять на позначення календарних дат можуть функціонувати паралельно в одній говірці, накладатись одна на одну [3, с. 275–276]. У позаобрядовому вжитку середньополіська назва *радоўниѣца* вживається зі значенням 'райдуга, веселка' (н.п. 1) (поліські фонетичні варіанти: *радавніца*, *радовница*, *радовниця*, а також *весе\луха*) [Лисенко, с. 182].

Серед назв традиційних весняно-літніх календарних обрядів Середнього Полісся, які належать до сфери лише специфічної обрядової лексики, можна виділити такі назви: *кличання*, *вільце (гільце)*, *русалка*, *розири*, *паска*, *битки*, *волочебне*.

Семема 'сукупність зелені, якою прикрашають на Зелені свята оселі та двори', в середньополіських говірках має такі групи репрезентантів: 1) *зілля (зіллячко)*, *святе зілля (зіллячко)*, *свячене зілля*; 2) *кличання*, *кличальне*; 3) *зелень*, *зелене*; 4) *тройца*, *тросцьке (тройечне)*; *тоєцьке (тросине)*, *тречне зілля*; 5) *гілочки*; 6) *травка*; 7) *кльон* (дод. В., к. 56). Назви другої групи репрезентантів мають спільну похідну основу з назвою обрядової дії *кличати* – 'убирати, прикрашати зеленню' [ЕСУМ, т. 2, с. 459; СУМ II, т. 4, с. 181]; третьої – спільну похідну основу із назвою часового поняття, коли відбувалась обрядова дія; обрядові назви *зілля* та *зелень* – семантичні деривати від позаобрядових назв; назва *кльон* виникла внаслідок перенесення ознак окремого елемента на сукупність елементів, до складу якого входить

цей елемент. Назва *к\лечання* (*кле\чень, к\леченье, кле\чанье*) в словниках зафіксована з обрядовим значенням ‘зелені гілки, якими прикрашають оселі й двори на Зелені свята’ [Білецький-Носенко, с. 185; СУМ II, т. 2, с. 250; ЕСУМ, т. 2, с. 459; СУМ II, т. 4, с. 181; ТС, т. 2, с. 196]. Поліська назва *к\ле\чанье* має такі елементи семантичної структури: 1) ‘перший день свята Трійця (неділя)’; 2) ‘троїцька зелень’ [193, с. 117]. У східнополіських говірках лексема *к\лечен`а* зафіксована зі значенням ‘сукупність зелені, якою прикрашають на Зелені свята житло та господарські будівлі’. У деяких населених пунктах ці лексеми позначають не всю сукупність зелені, а лише гілки дерев [148, с. 167]. У середньополіських обрядових текстах назва *к\лече`н`а* (н.п. 35), *к\леч`ен`е* (н.п. 9, 12), *кл`е\чан`е, кл`е\чал`не* (н.п. 15) має аналогічне значення. Спорадично спостерігаємо також розмежування значення лексем *кличання* (лише гілки дерев) та *зелень* (н.п. 35).

Семантична структура української назви *Трійця* (*Тройця*) має такі основні елементи: 1) ‘триєдине Божество, у якому поєднуються Бог-Отець, Бог-Син та Бог-Дух Святий’; 2) ‘у християн – релігійне свято на честь трійці, яке святкують на 50-й день після Великодня; Зелені свята’; 3) заст. ‘трисвічник, три з’єднані разом свічки’ [СУМ I, т. 4, с. 284; СУМ II, т. 10, с. 271, 281; ССМ, т. 2, с. 446; 135, с. 250]. У бойківських говірках наявні такі позаобрядові значення лексеми *трійця*: 1) ‘тоненькі гілки смереки, очищені від кори, на які нанизують ягоди, гриби’; 2) ‘клеймо на овечому вусі у формі розтику на три частини’; 3) ‘рід орнаменту на вишивках’; 4) ‘комбінація знаків *x* та *y*’; 5) ‘три стрічки, з’єднані на кінці’ [СБГ, т. 2, с. 302].

У середньополіських обрядових текстах лексема *трійця* (*тройця*) має такі значення: 1) ‘назва свята’ (найчастіше стосується трьох днів: неділі, понеділка, вівторка, але може бути назвою всього трійцького тижня) (дод. В., к. 55) [186, с. 250]; 2) ‘гілки дерев, якою прикрашають оселю на свято Трійці’; 3) ‘три берези, які ставлять у дворі на свято Трійці’ (дод. В., к. 56) [135, с. 249–250; 193, с. 250]. У західнополіських говірках ця назва вживається на позначення свята й має такі фонетичні варіанти: *Триц`е,*

Триц`а, Трийц`а, Труйц`а, Труйца* [Аркушин, т. 2, с. 209], з таким значенням назва *Тройц`а зафіксована в східнословобожанських говірках [СУСГ, с. 209], *Троїца* – у говірці Лоєвщини [Янкова, с. 360]. На позначення ‘назви свята’ зафіксовано також такі середньополіські лексеми: *Зелені свята та П'ятдесятниця* (дод. В., к. 55).

Серед зелені, якою прикрашають оселі та двори на Зелені свята, використовують *гілки клена*. У середньополіській традиції відбулося перенесення назви окремого елемента трійцької зелені – гілок клена на назву сукупності всієї зелені, яку використовують в обряді. Лексема *кл`он* у середньополіських говірках позначає як ‘гілки клена, які використовують під час прикрашання осель та дворів на Зелені свята’, так і ‘сукупність зілля, яким прикрашають оселі та двори на Зелені свята’ (дод. Б., 19). Назва *кл`он* поширена також на позначення позаобрядової реалії (гілки клена). Отже, обрядова назва є семантичним дериватом від позаобрядової. Ця лексема також відома зі значенням ‘субота перед Трійцею’, коли відбувався обряд прикрашання [193, с. 117], що вказує на перехід назви обрядової реалії на назву календарної дати обряду.

У словниках української мови обрядова назва *вільце (гільце)* зафіксована зі значенням ‘обрядове деревце українського весілля’ [СУМ I, т. 1, с. 169; Білецький-Носенко, с. 77; ЕСУМ, т. 1, с. 376]. Ця семема в поліській обрядовій традиції має такі репрезентанти: *\й`олка, \й`ол`це, \йе\л`інка, \йелочка, \йіл`це, \йолочка, \йа\лінка; х\в`ойка; \в`іл`це, \в`іелце, в\й`ел`це, в\й`ол`це, вил`це, \в`енце, \в`іл`чик, \в`ілечко; г`іл`це, гил`це, г`ілечко* [154, с. 157]. У поліських говорах, зокрема середньополіських, лексема *вільце* з усіма її фонетичними варіантами позначає ‘купальське обрядове деревце’ та ‘обрядове деревце українського весілля’ [Лисенко, с. 42].

В українській традиції *русалка* ‘за народними повір’ями – казкова водяна істота в образі гарної дівчини з довгими розпущеними косами й риб’ячим хвостом; водяна німфа’ [СУМ II, т. 8, с. 911]. Схожі тлумачення образу русалки можна знайти в багатьох наукових словниках та енциклопедіях. Такі

уявлення про цей міфологічний персонаж виникли під впливом опоетизоаного образу літературної русалки, джерелом якого були не стільки автентичні відомості з народної демонології, скільки популярні в книжній традиції жіночі персонажі античної та європейської міфології [32, с. 95–97]. Оскільки образ *русалки* в різних локальних віруваннях східнослов'янської зони постає досить неоднозначним та багатоваріантним, невдячною справою буде в тлумаченні семантики слова *русалка* подавати ознаки зовнішнього вигляду цього міфологічного персонажа.

У багатьох слов'янських традиціях відоме співвідношення між назвами цих міфологічних персонажів та хрононімів, пов'язаних з ними (найчастіше Троїцький тиждень, рідше – два попередні Трійці тижні та okazіонально – поминальні дні напередодні Трійці, окремі дні Троїцького тижня, середа на 4-му тижні після Великодня; винятково рідко – дні на 2-му та 3-му тижні після Великодня). Так, у південних слов'ян та східних романців найбільш чисельну групу становлять хрононіми з коренем **rusal-/rusan-*, хрононіми від **rus-* відомі значно менше: в Болгарії (в основному на півдні), Македонії, для Сербії майже не характерні, не відомі ні у східних, ні у західних слов'ян. Хрононіми від **rusal-(rusald-)*rusan-* відомі майже винятково в карпатському ареалі та приєднаних до нього етнодіалектних зонах, але при цьому відсутні в гуцулів. У східних слов'ян хрононім з коренем **rusal-* поширений на українському та білоруському Поліссі, а також в західноросійських областях, на інших територіях – Лівобережна Україна, Брянщина, східна Гомельщина, південноросійські області, Пооччя, Поволжя, частково Російська Північ – переважають хрононіми, похідні від **rusalk-*, тобто мотивовані назвою демонічного персонажа або ритуального опудала (русалки), відомого в міфології та обрядовості троїцько-петрівського циклу. Хрононіми можуть позначати окремі дні троїцького циклу, іноді тиждень, або окремі дні тижня перед Трійцею [3, с. 342–346].

Семантична структура середньополіської обрядової назви *русалка* представлена такими елементами: 1) 'міфічний персонаж, пов'язаний із

Зеленими святами»; 2) 'понеділок після Русального тижня, день проводів русалок'; 3) 'тиждень після Зелених свят, Русального тижня' (дод. В., к. 57, 58, 65). Середньополіська назва *росалка* входить до складу фразеологічного звороту *ро\салку ўто\ніли*, тобто 'здійснити поминальну вечерю в понеділок на Русальному тижні' (н.п. 19).

На позначення часових понять, пов'язаних із *русальною* традицією, у середньополіській обрядовості поряд із назвою *Русалка* поширені також інші назви: *Проводи русалок*, *Розирі* – 'понеділок після Русального тижня, день проводів русалок' (дод. В., к. 65); *Русальний тиждень*, *Росальний* ~, *Русальниця* ~, *Русалчин* ~, *Троєцький* ~, *Троєшній* ~, *Розирги* – 'тиждень після Зелених свят, Русального тижня' (дод. В., к. 57). Крім поданих значень, поліська назва *русалка* може позначати: 'наступну неділю після Трійці'; 'те саме, що русальний тиждень' [193, с. 214–215]. На Поліссі зафіксовано такі фонетичні варіанти назви на позначення головного міфологічного персонажа цього періоду: *росавка*, *русавка* [Лисенко, с. 188; Аркушин, т. 2, с. 131]. У словнику бойківських говірок назва *русавка* зафіксована зі значенням 'райдуга' [Онишкевич, т. 2, с. 197].

Так, на прикладі лексеми *русалка* спостерігаємо повний збіг або спільність (завдяки однаковій похідній основі) назв часового поняття на позначення календарної дати та міфологічного персонажа, поява й діяльність якого пов'язана з цим періодом.

У східнослов'янській традиції обрядова назва *паска* зафіксована зі значеннями: 'великодній хліб, кулич, баба' [СУМ I, т. 3, с. 99; ЕСУМ, т. 4, с. 305], 'солодкий здобний високий білий хліб циліндричної форми, що за православним звичаєм випікається до Великодня' [СУМ II, т. 4, с. 86]; 'святковий пиріг' [ТС, т. 4, с. 16]; 'великодній пиріг' [ДСБ, с. 163]; 'кулич, здобна булка, яку випікають у свято Пасхи (Великодня)' [СРНГ т. 25, с. 254] та 'свято Великодня (Пасхи)' [СУМ II, т. 6, с. 86; СУСГ, с. 156; ТС, т. 4, с. 16; СРНГ, т. 25, с. 254]. На позначення іншої великодньої їжі ця назва зафіксована в російській мові – 'великодній свячений сир' [ЕСУМ, т. 4, с.

305], ‘освячений сир, яким розговляються на Великдень (Пасху)’ [СРНГ, т. 25, с. 255; Даль, т. 3, с. 23]; у польській мові *pascha* – ‘великодня їжа’ [ЕСУМ, т. 4, с. 305].

Семантична структура середньополіської назви *паска* містить такі компоненти: 1) ‘обрядовий великодній хліб’, 2) ‘хрононім, назва Великодня’. Такі ж компоненти семантичної структури цієї назви зафіксовано й у західнополіських говірках: 1) реліг. – ‘Великдень’, 2) ‘солодкий білий хліб, який випікається до Великодня’ [Аркушин, т. 2, с. 30], у говірках Лоевщини – ‘Вялікдзень’ [Янкова, с. 253]. На позначення часового поняття в середньополіській обрядовості поширені назви: *Паска* та *Великдень* (дод. В., к. 32).

Так, назва основної великодньої обрядової реалії (*паска*) – зумовлена назвою того календарного періоду (*Паска, Пасха*), до якого було приурочено виготовлення та використання цього обрядового хліба.

Назва *битка* в українських словниках має такі пояснення: ‘розбите яйце’ [СУМ I, т. 1, с. 58; ЕСУМ, т. 1, с. 186]; ‘сільськогосподарське знаряддя для первинної обробки льону і конопель...’ та діал. ‘варене яйце, яким б’ються навбитки’ [СУМ II, т. 1, с. 171], українська назва входить до складу словосполучення *битися навбитки* – ‘особлива гра яйцями на Світле свято: бити одне яйце іншим, чиє яйце розіб’ється, той програв’ [СУМ I, т. 1, с. 58]; у білоруській мові *бітка* – ‘побите під час гри яйце’ [ТС, т. 1, с. 59], ‘волочебне яйце, яким билися на Великдень’ [ДСБ, с. 21]; *біткі біць* – ‘стукати яйцем об яйце під час гри’, у *біткі гуляць* – ‘розбивати одним яйцем інше’ [ТС, т. 1, с. 59]; у російській *біток* – ‘крепке яйце, яким мисливці б’ються, за звичаєм, на Пасху, вибиваючи яйця’ [Даль, т. 1, с. 90; СРНГ, т. 2, с. 298]; ‘фарбоване яйце’ [СРНГ, т. 2, с. 298]. Як бачимо, не всі зафіксовані значення лексеми мають у своєму складі семему ‘обрядовий предмет Великодніх свят’, але ця семема наявна в усіх поясненнях поліської назви *битки*.

У середньополіських обрядових текстах назва *битки* (у множ.) входить до складу словосполучень: *грати (гуляти, битися) у битки* або *бити битки* й може позначати ‘биття великодніх крашанок для випробовування на міцність’. Назва *битка* (в одн.) може позначати ‘крашанку, якою грають у битки’ [34, с. 305]. У поліських говірках семантична структура назви *битка* містить схожі компоненти: 1) ‘назва гри у великодні свята на випробування міцності варених яєць’, 2) ‘розбите чи надбите яйце в такій грі’ [Лисенко, с. 32]. У західнополіських говірках назва *битки* зафіксована зі значенням ‘гра великодніми крашанками (випробовування на міцність)’ [Аркушин, т. 1, с. 19], у говірках Лоевщини *бітка* – ‘яйце, побите під час гри у *битки*’ [Янкова, с. 51–52]. Постання назви обрядової реалії могло бути зумовлене назвою обрядової дії, яку з нею виконували: *битка* (від *бити*) або її властивостями: *кр`ена\чок* (від *крепкий*) (н.п. 40), *мо\ц`ук* [214, с. 150] (від *міцний*).

Отже, назва обряду співвідносна з назвою обрядового предмета, який використовують у цьому обряді.

Українська назва *волошебне* має такі інтарпретації: *волочільне* – ‘подарунок у вигляді пшеничного калача й декількох пофарбованих яєць, що приносила у Великодній понеділок особа, яка приходила з вітаннями’ [СУМ I, т. 1, с. 252]; *волочильне* – ‘крашанки й писанки, які на другий день Великодня люди дають один одному’ [ЕСУМ, т. 1, с. 422]. Також *Волочильне, Волшебне, Обливаний понеділок* – ‘понеділок після Великодня, коли люди “волочилися” зі свяченим (калачами, писанками та крнашанками) від хати до хати, вітаючи один одного та обмінюючись дарунками’ [40, с. 93]. В Етимологічному словнику української мови подано також значення великої кількості спільнокореневих слів: *волошебник* – ‘той, хто ходить вітати в понеділок Великодня’; *волочильник* – ‘другий день Великодня’, *волочільник* – ‘тс’, *волочінник* – ‘тс’; *волочільник* – ‘збирач великодніх подарунків’, *волочінник* – ‘тс’, *волочіння* – ‘ходіння з поздоровленнями і святковими піснями в понеділок Великодня’, *волочовний* – ‘великодній’, *волошебний* – ‘належний до великоднього тижня’ [ЕСУМ, т. 1, с. 422]. У білоруських

обрядових текстах зі значенням ‘гостинець на великдень (звичайно яйця), який несуть хрещеній матері’ зафіксовано назви *волочобное, волочонэ, волочоўное, волочонье* [ТС, т. 1, с. 137–138], *вилл\чонни* – ‘великодні яйця’, *вилл\чонне* – ‘великоднє яйце’ [92, с. 353], у російській мові – *волочобник*, зменш.-пестл. *волочобничок* – ‘один з групи піснярів, які на Різдво та Великдень співають під вікнами пісні, прославляючи господарів та отримуючи від них у нагороду пироги, яйця тощо’, *волочобное* – ‘різновид коляди, співи волочобниками під вікнами на Різдво’, ‘різновид колядування на Світлу неділю’ та ‘подарунки, які отримують волочобники за свої пісні’, *волочобні пісні* – ‘величальні пісні, які співають на Святому тижні партії волочобників’ [Даль, т. 1, с. 236; СРНГ, т. 5, с. 69].

Середньополіська назва цієї обрядової реалії: *воло\чобне* (н.п. 33, 36, 43), *воло\чоўне* (н.п. 13), *воло\ч'оўне* (н.п. 23), *воло\чолне* (н.п. 9), *воло\чулно* (н.п. 7) позначає ‘великодні подарунки, які хрещені дарували хрещеникам на другий день Великодня’. З аналогічним значенням у західнополіських говірках відомі лексеми: *волочобне, волочобка, волочобник, волочерник, волочилник, великодне* [Аркушин, т. 1, с. 71]. Назви *волочільне, волочемне, волочовне* на західноукраїнському Поліссі (Волинська область) можуть позначати ‘звичай обдаровувати у великодні дні крашанками – волочобним’ [138, с. 350], також назва *волочобне* на позначення ‘роздаровування писанок та крашанок’ зафіксована на Овруччині [39, с. 305]. У гуцульських говірках широко вживана назва *волочівний понеділок*, яку дослідники пов’язують зі звичаєм ходити – волочитися парубкам по хатах за писанками [ГГ, с. 40; 214, с. 149].

Семема, репрезентантами якої є назви *воло\чобне, воло\чоўне, воло\ч'оўне, воло\чолне, воло\чулно*, має основну сему – ‘великодні подарунки’ (рідко – ‘різдвяні подарунки’) та семи, які можуть варіюватися:

– ‘на другий день Великодніх свят’ / ‘на Великдень’ / ‘перед Різвом (на кутю)’;

– ‘яйця та паска’ / ‘два яйця’ / ‘шматок паски’ / ‘яйце та паска’ / ‘яйце (крашанка)’ / ‘крашанки’ / ‘яйце’ / ‘яйця та мазурки – великі коржі’ / ‘паска’ ‘яйця, подарунки, цукерки, гроші’ / ‘кутя’ (*яйце* як великодня обрядова реалія);

– ‘хрещені – хрещеникам’ / ‘хрещеники – хрещеним’ / ‘хрещений батько – хрещениці’ / ‘хрещеники – хрещеній матері’ / ‘дітям’ / ‘дітям, які ходили по селі, збираючи яйця’ / ‘один одному’.

У середньополіській культурній традиції представлені такі варіанти: ‘на другий день Великодніх свят’, ‘яйця та паска’, ‘хрещені – хрещеникам’: *воло\чобне* (н.п. 43); ‘два яйця’, ‘хрещені – хрещеникам’: *воло\че^нне* (н.п. 1); ‘на Великдень’, ‘шматок паски’, ‘хрещеники – хрещеним’: *воло\ч’ебне* (н.п. 38); ‘на другий день Великодніх свят’, ‘яйце та паска’, ‘хрещений батько – хрещениці’: *воло\чобне* (н.п. 36), *воло\ч’обне* (н.п. 19); ‘яйця та паска’, ‘хрещеники – хрещеній матері’: *воло\чулно* (н.п. 8); ‘на Великдень’, ‘яйце (крашанка)’, ‘дають дітям’: *воло\чобне* (н.п. 33); ‘хрещениця – хрещеному батьку’: *спа\сен:ик*, *воло\чобно* (н.п. 40); ‘крашанки’, ‘хрещеникам’: *воло\чоўне* (н.п. 13, 28, 29), *воло\ч’елне* (н.п. 11); ‘яйце’, ‘дітям, які ходили по селі, збираючи яйця’: *воло\ч’оўне* (н.п. 23); ‘паска’ ‘під час взаємних відвідувань, гулянь’: *воло\чолне* (н.п. 9); ‘на другий день Великодніх свят’, ‘яйця та мазурки – великі коржі’, ‘хрещеники – хрещеним’: *воло\ч’ілне* (н.п. 3); ‘великодні свята’, ‘яйця, подарунки, цукерки, гроші’, ‘хрещені – хрещеникам’: *воло\чобне* (н.п. 27); ‘перед Різдом (на кутю)’, ‘кутя’, ‘хрещеники – хрещеним’: *воло\чебне* (н.п. 18).

Отже, встановлюючи семантику назви обрядової реалії, яка служить для позначення великодніх подарунків (рідко – різдвяних), враховуємо темпоральні ознаки (період використання), реалемні ознаки (що дарують), агентивні ознаки (хто дарує та кому дарують), якими наділений денотат у свідомості мовця.

2.3. Номінація традиційних весняно-літніх календарних обрядів Середнього Полісся з погляду функціонування, структури та походження

У номінації середньополіських весняно-літніх календарних обрядів виявлено неоднорідність з погляду обрядового функціонування. Предмети, які використовують в обрядах, обрядові дії, а також номінація можуть належати лише до обрядової сфери або поряд з обрядовою виконувати різні функції побутового характеру.

Структура предметно-дійового складу обряду зумовлює особливості функціонування обрядової номінації та дозволяє класифікувати її за такими ознаками: 1) спеціальні обрядові та позаобрядові (загальноживані) назви понять, які належать винятково до сфери весняно-літньої обрядовості; 2) назви понять, побутування яких виходить за межі обряду, але поза обрядом відповідні реалії відомі з іншими назвами; 3) загальноживані лексеми зі значенням реальності весняно-літньої обрядовості [102, с. 44–45].

Серед назв предметів, дій та інших понять, які належать винятково до сфери весняно-літньої обрядовості виділяємо *спеціальні обрядові*:

– назви обрядових дій: *зустрічати весну* – ‘виконувати пісні, веселитися, брати участь у гуляннях та іграх на початку весни’, *чіпляти колодку* – ‘прив’язувати колодку на шию неодруженим хлопцям під час святкування Масляної’; *тягнути колодку* – ‘гуляти, співати, веселитися, випивати на Масляну’ та ‘ходити один до одного в гості на Масляну’; *грати (гуляти) у битки* – ‘виконувати великодній обряд вибивання яєць’; *робити (ставити, коптити, малювати, писати, випалювати, попалити) хреста (хрести, хрестики)*; *приносити вогонь* – ‘приносити в Чистий четвер запалені свічки, освячені в церкві’; *бити (шлопати, благословляти, величати) вербою* – ‘символічне биття один одного (або худоби) освяченою вербовою гілкою у Вербну неділю з побажаннями здоров’я та багатства’; *умиватися крашанками* – ‘великодній обряд умивання водою, в яку занурені крашанки’

або ‘великодній обряд натирання обличчя крашанками’; *ходити христувати* – 1) ‘відвідувати хрещених та рідних на Великодні свята для виконання обряду христування’, 2) ‘відвідувати хрещеників на Великодні свята для виконання обряду христування’, 3) ‘відвідувати близьких, рідних, сусідів для виконання обряду христування’; *качати по житю (по пшениці), у житі, на житі / гуляти по житю* – ‘весняний обряд, який виконували на Юрія в полях, щоб забезпечити гарний врожай’; *ходити у жито* – ‘виходити на Юрія в поле, щоб виконати обряди, пов’язані з аграрною магією, зокрема покачати в житі’; *гуляти на березах* – ‘гойдатися на закручених прикрашених квітками гілках берез під час Зелених свят’; *втопити русалку* – ‘повечеряти в день проводів русалок (понеділок, який має назву Русалка)’; *справляти деди* – ‘виконувати обряд поминання померлих у п’ятницю перед Трійцею’; *заговлятися* – ‘починати дотримуватися посту, не їсти скоромного’; *говіти* – ‘дотримуватись посту, не їсти скоромного’; *розговлятися* – ‘починати їсти скоромне після посту’; *христуватися, христосуватися* – ‘бити крашанки, обмінюватися ними, промовляти словесні вітання та цілуватися у Великодні свята’;

– назви обрядових предметів: *крашанки, яйце крашане, яєчко красне, ~ червоне* – ‘пофарбовані великодні яйця’; *яйце (яєчко) свячене, ~ освячене, ~ посвячене, ~ святе, ~ священе* – ‘фарбовані яйця, освячені на Векликдень’; *волочобне, волочебне, волочобно, волочовне, волочилне, волочулно, волочолне, волочільне; спасенник* – ‘великодні подарунки (найчастіше яйця та паска), які хрещені дарували хрещеникам або навпаки’; *кличення, клеченне, клечанне, клечальне; тросцьке зілля, тросцьке, тройца; святе зілля, свячене* ~ – ‘сукупність рослин та трав, які використовують для прикрашання осель, господарських будівель, дворів на Трійцю’; *Купайло* – ‘антропоморфна фігура, прикрашена зеленню, яку використовують у купальських обрядах’; *Купало, Купайло, вйельце, вербове вільце* – ‘гілка, прикрашена зеленню, яку використовують у купальських обрядах’; *борода, бородка, бородочка; вснок,*

веночок, веночок; ветка – ‘букет із колосків жита та пшениці (іноді також із зелені та квіток), який освячують на Спаса (рідко на Маковея)’;

– назви учасників обрядових дій: *христовальники* – ‘учасники великоднього обряду христування’; *русалки* – ‘переодягнуті в русалок дівчата, учасниці купальських святкувань’; *речовик, водяник* – ‘учасник купальського обряду, схожого на обряд спалення антропоморфної фігури’;

– назви міфічних персонажів та образів: *русалка* – ‘основний міфічний персонаж Зелених свят’;

– назви станів, почуттів, уявлень, явищ: *земля відпочиває, ~ спочиває, ~ спить, ~ цвіте, ~ оживає, ~ робиться легка, ~ благословляється, ~ святиться; сонце грає, ~ купається, ~ переливається, ~ підскакує, ~ мерехтить, ~ підскакує та опускається; золото горить, ~ міняється, ~ сушиться, ~ пересушується, ~ осихає, гроші чистяться.*

На позначення понять, які належать винятково до сфери весняно-літньої обрядовості, поширені також назви *позаобрядові (загальноживані)*:

– назви обрядових предметів: *яйце, яєчко* – ‘пофарбовані великодні яйця’; *зелень, зелене; кльон* – ‘сукупність рослин та трав, які використовують для прикрашання осель, господарських будівель, дворів на Трійцю’; *хрест; опудало, чучало, чучело; чучело* – *з жита куль; з жита куль* – ‘купальська антропоморфна фігура’; *пучечок, маленький снопик* – ‘букет із колосків жита та пшениці (іноді також зелені та квіток), який освячують на Спаса (рідко на Маковея)’;

– назви міфічних персонажів та образів: *Зима, Літо, Весна* – ‘персоніфіковані образи сезонів року’.

На позначення понять, побутування яких виходить за межі обряду, але поза обрядом відповідні реалії відомі з іншими назвами в середньополіській весняно-літній обрядовості зафіксовано такі назви обрядових предметів:

стрітенська свічка, стріченська ~, стрічена ~, стрічна ~, стрічова ~; громовична ~, громова ~; громниця – ‘свічка, освячена у церкві на Стрітення’; *страсна свічка, страсная ~; громнична ~; Чистого четверга ~,*

четвергова ~; громниця; свічка, яку освячують на Хресці [середа на четвертому тижні Великого посту], на Стрічення – ‘свічка, освячена в церкві у Страсний (Чистий) четвер’, позаобрядова назва – свічка;

хрести, хрестики – ‘обрядове печиво у вигляді хреста, яке виготовляють у Хресну середу’; позаобрядова назва – печиво або хліб;

пташечки-соловейки, пампушечки з вербейками, сорок вербейков – ‘обрядове печиво у вигляді птахів, яке випікають на Сорок святих’; позаобрядова назва – печиво; паска – ‘обрядовий великодній хліб’; позаобрядова назва – хліб;

верба, вербинка, вербичка; верба священа, ~ свячена, ~ посвящена, ~ свята; вербичка свячена, ~ священа, ~ свята – ‘гілки верби, які освячують на Вербну неділю’; позаобрядова назва – гілки верби;

венок – ‘сніп жита, який освячують на Спаса’, борода, бородка – ‘сніп жита, залишений після закінчення жнив, який освячують на Спаса’; позаобрядова назва – сніп жита.

Номінація середньополіської весняно-літної календарної обрядовості представлена також загальноновживаними лексемами зі значенням реальності весняно-літньої обрядовості:

– назви обрядових дій: *обходити поля* – ‘виконувати процесію перших обходів полів весною’; *ставити вечерю* – ‘залишати вечерю для померлих упродовж троїцьких свят; а також *ходити (до церкви, у гості, на могилки), святити (свічку, воду, зілля, мак, жито тощо), палити (свічку, вогні), перестибувати (через вогонь), плести (вінки), співати (пісні), прибирати (у хаті, хату, могилки), варити (вареники), пекти (коржі, паску), виганяти (худобу, корову), виходити (в поле), святкувати, гостювати, гуляти, вечеряти, купатися, поминати (померлих) тощо;*

– назви обрядових предметів: *зілля* – ‘різноманітні здебільшого запашні трав’янисті рослини’, *зелень* – ‘зелені дерева, кущі, трави і т. ін.’, *вінок* – ‘квіти, листя, гілки і т. ін., сплетені в коло, яким зазвичай прикрашають голову’; *опудало* – ‘подоба людської постаті з накинутого на хрестовину або

начиненого соломою старого одягу»; *колодка* – ‘стовбур зрубаного дерева, очищений від гілля’; *хрест* – ‘предмет і символ культу християнської релігії’; *свічка* – ‘паличка воску, лою, стеарину з гнотом усередині, яку використовують для освітлення’; *коржі, млинці, пампушки, вареники, пирожки* – ‘страви, які, зокрема, виготовляють у свята’; *сміття, жито, пшениця, мак, яблука* – ‘предмети, які використовують в обрядах’; *сволок, стеля, хвіртка, двері, вікна, покуть, образи, ікони, ворота, підлога, поріг, стіл* – ‘основні місця хатнього простору, де виконують обрядові дії’ тощо;

– назви учасників обрядових дій: *діти, молодь, хлопці та дівчата, неодружені хлопці, незаміжні дівчата, батюшка (пін), хрещений батько, хрещена мати, хресники* – ‘активні учасники обрядових дій’; *корова, худоба, товар, скот* – ‘пасивні учасники обрядових дій’;

– назви міфічних персонажів та образів: *нечиста сила, нечисте, нечистий, нечистий дух, злий дух, зле, погане, він, хтось, щось, відьми, душі померлих, мертві, покойні, померлі, мерші, хто помер наглою смертю* (про людей, які померли не своєю смертю: самогубців, утоплеників тощо).

За структурою номінацію середньополіських весняно-літніх календарних обрядів можна поділити на такі типи: *лексична* (представлена різними частинами мови в різних формах) та *пропозитивна* (представлена словосполученнями різних структурних типів).

Лексична номінація представлена такими частинами мови: 1) іменники чоловічого роду однини в називному відмінку: *Вербич, Великдень, Росход, Петро і Павел, Маковей (Маковій), Спас, Юрій, Ілля; вінок, пучечок, снопок, хрест, хрестик, спасенник, кльон*; іменники чоловічого роду однини в родовому відмінку: *Юрія, Маковея, Спаса, Іллі*; іменники жіночого роду однини в називному відмінку: *Масляниця Страсть, Паска, Радовниця, Трійця, Русалка, П’ятидесятниця, Петрівка (Петровка); паска, крашанка, верба, свічка, громниця, колодка, зелень, тройца, борода*; іменники середнього роду однини в називному відмінку: *Стрітєння (Стрічення), Благовіщення, Страстя, Хрестя, Середохрестя, Середопістя; яйце, вільце,*

опудало, клечання, зілля; іменники чоловічого або середнього роду однини в називному чи родовому відмінку: *Купайло (Купало) або Купайла (Купала); купайло*; іменники в множині: *Сорокіни, Страсники, Страсті, Хресци, Проводи, Радовниці, Гробниці, Розирі (Розирги), Деди; хрести (хрестики), пироги (пирожки), пампушки (пампушечки), вареники, бублики, коржі, ригульки*; 2) субстантивовані прикметники: *Масляна, Великоднє, Макове; троїцьке, зелене, клечальне*.

Пропозитивна номінація середньополіських весняно-літніх календарних обрядів представлена словосполученнями різних структурних типів: 1) атрибутивними словосполученнями: назви часових понять на позначення календарних дат *Масляний тиждень, Прощений ~; Хресний ~, Середохресний ~; Похвальний ~, Хрестопоклонний ~; Вербний ~, Вербишний ~, Вербин ~; Страсний ~, Білий ~, Чистий ~; Клечаний ~, Клочаний ~, Клечатий ~, Троєцький ~, Троєшиний ~, Кленовий ~, Зелений ~, Русальний ~, Розольний ~, Поминальний ~, Провідний ~; Великий піст; Хресна середа, Середохресна ~, Хрестопоклонна ~, Переплавна ~; Вербна неділя, Вербина ~; Страсний четвер, Чистий ~; Красна субота, Великодна ~; Господня Паска; Навський Великдень, Наський ~, Наське Великоднє, Наських ~, Великдень Мертвих, Великоднє ~; Поминальний вівторок; Іван Купальний, Купальний день; Троєцька субота, Троєшина ~, Поминальна ~, Дідова ~, Родительська ~, Клечана ~, Клечальна ~, Клечата ~, Кленова ~, Зелена ~; Зелені свята, Зелена Трійця, Свята Трійця; Проводний понеділок; Проводна неділя, Поминальна п'ятниця; Троєшине дєди; Русалчин день, Русальні Проводи; Петров день; Преображеніє Господнє; день Сорока святих; назви обрядових предметів *громнична свічка, громова ~, стрітенська ~, стріченська ~, стрічена ~, стрічова ~, стрічна ~; страсна ~, четвергова ~, Чистого четверга ~; мак-ведюк (ведюн); троїцьке зілля, свячене ~, святе ~*; 2) предикативно-об'єктні словосполучення: назви обрядових дій *чіпляти колодку; обходити поля; ставити вечерю; грати (гуляти) у битки; робити (хрести, хрестики), ставити ~, коптити ~, малювати ~, писати ~, випалювати ~, попалити**

хреста; приносити вогонь; бити вербою; вмиватися крашанками; зустрічати весну; тягнути колодку; втопити русалку; справляти деди; заговлятися яйцем; розговлятися яйцем; 3) адвербіальні словосполучення: назви обрядових дій ходити христувати; ходити у жито; качатися по житю (по пшениці), ~ у житі, ~ на житі, гуляти по житю; гуляти на березах.

До складу номінації весняно-літніх календарних обрядів належать суб'єктно-предикативні конструкції: *сонце грає, ~ міняється, ~ переливається, ~ купається, ~ красується, ~ мерехтить; золото горить, ~ пересушується, ~ сушиться; русалки розбігаються; жито красується; діжа говіє та інші: Сорок святих, Сорок святців, Сорок мучеників, Івана Купайла (Купала), Іван Купайло (Купало).*

Відомо, що творення більшості обрядових назв відбувалося в процесі міфологічного переосмислення народною свідомістю християнських понять та вірувань, різних ознак та функцій побутових предметів, дій тощо. Отже, виявлення семантики більшості обрядових назв вимагає залучення обрядового контексту. Нерідко народна календарна назва (співзвучна з церковною або відповідник церковній) повністю або частково втрачає християнський зміст й мотивується міфологічними уявленнями народу: *Стрітення* (в цей день зима зустрічається з літом або весною); *Прощений тиждень* (тиждень перед Великим постом, коли всі просять пробачення один у одного); *Вербна неділя* (день освячення вербових гілок у церкві); *Білий (Чистий) тиждень* (останній тиждень Великого посту, на цьому тижні білили хати, прибирали); *Чистий четвер* (у цей день виконували основні очищувальні обряди перед Великоднем); *Красна субота* (у цей день фарбували яйця); *Великдень* (“великий день”); *Маковей (Маковея)* (у цей день віють мак, їдять коржі з маком) [171, с. 105–106]. У тлумаченні деяких календарних назв зберігся християнський зміст: *Благовіщення* (“блага вість”); *Страсний тиждень* (у церковному календарі – “Страсная седмица”); *Свята*

Трійця, П'ятидесятниця (у церковному календарі день Святої Трійці, п'ятдесятний день після Великодня).

У народному календарі на позначення того самого свята часто вживають назви, в тлумаченні яких зберігся християнський зміст та назви, які мають народне обрядове трактування, в основі постановня яких лежить міфологічний мотив. Так, сьомий, останній, тиждень Великого посту має такі назви: *Страсний, Білий, Чистий тиждень*. Назва *Страсний* тиждень має аналог у церковному календарі “*Страстна седмиця*”. Четвер сьомого тижня Великого посту також має назви *Страсний четвер, Страсть (Страстя, Страсті), Страсники* (також *Страстя, Страсть* – це вечір Страсного четверга та церковна служба Страсного четверга). Назва *страсть, страсті* має таке тлумачення: ‘вечірнє богослужіння в Страсний четвер’, вживається також у сполученні *Страсний тиждень*. За походженням – цсл. стл. *страсть* ‘пристрасть; страждання, біль, муки; мученицька смерть’, – псл. *strastь* < *strad*-ть ‘страждання; мука; сильне почуття’, пов’язане з *stradati* ‘страждати, мучитись, бідувати’ [ЕСУМ, т. 5, с. 433–434]. Порівняємо: *Ст\расний \тижде“н*. Треба *\с`іл`но мо\л`іца \Богу, це ўже Сна\с`іц`ел` їде на Ст\рас`ц`, йо\го розоп\nут`, а по\том вон воск\ресне* (н.п. 22). Ця назва також може вживатися в сполученні *Страсті Христові* [Даль, т. 4, с. 336]. Назви *Білий, Чистий тиждень* зумовлені основними обрядовими діями, які виконували на цьому тижні – *білити* та *чистити* (милися, прибирали). Основним міфологічним мотивом утворення цих назв є мотив фізичного та духовного очищення.

На позначення свята Світлого Христового Воскресіння в середньополіських обрядових текстах зафіксовано такі назви: *Паска, Господня Паска, Великдень, Великодне*. Назва *Паска* є розмовним варіантом церковної назви *Пасха* – ‘Великдень; іудейське свято на честь виходу з єгипетського рабства’. Старослов’янська назва *Пасха* запозичена з грецької мови, її фонетичним варіантом є назва *Паска*, яка виникла на слов’янському ґрунті. Назва *паска* відома також на позначення обрядової реалії –

‘великоднього хліба’; у російській мові ця назва може позначати ‘великодній свячений сир’; у польській – ‘великодню їжу’ [ЕСУМ, т. 4, с. 305, 313]. Отже, на основі назви хрононіма постала назва обрядової реалії. Українська назва *Великдень* походить зі старослов’янської *великъ дьнь* – калька з грецької “великий день”. Порівняємо, у польській мові – *wielkanoc*, чеській – *velikonose*, *velkonoc*, словацькій – *Velká noc* (“велика ніч”) [ЕСУМ, т. 1, с. 346].

Однією з назв четверга на наступному після Великодня тижні в середньополіській обрядовості є назва *Навський (Наський) Великдень*. *Нав-* походить із псл. *navь* – ‘мрець’. Цю назву пов’язують із гр. ‘помирати’ та ‘корабель’, лат. *navis* – ‘те’; спочатку як назва корабля мертвих, що набула далі значень ‘мертві’, ‘смерть’. Інша назва цього хрононіма має прозору мотивацію – *Великдень мертвих* [ЕСУМ, т. 4, с. 12–13; 102, с. 252].

Період поминання померлих (день, тиждень) після Великодніх свят у середньополіській обрядовості мають, зокрема, назву *Радовниця* з усіма її фонетичними варіантами. Одним із тлумачень цієї назви є “свято радісного пасхального поминання мертвих у зв’язку з воскресінням Христа”, де спостерігаємо наближення до *-рад-*. Псл. *radь* “радий” (*raditi* : *roditi* “турбуватися”); – споріднене з дангл. *rót* “радісний, радий”, *rótu* “радість”, дісл. *rótask* “прояснюватись, веселішати”, можливо, також лит. *rōds* “радий, охочий”; іє. **rēd-* “підбадьорювати; радий”; учені припускають також зв’язок із псл. **ārd-*, у такому разі може бути зіставлене з грец. “кохаю”, “кохання”. Підтвердженням цієї думки може бути існування відповідної поліської назви *радовниця* зі значенням ‘райдуга, веселка’. Найбільш вірогідною етимологією цієї назви вважають таку: *радуга* із **radoġa*, похідне від *radь* [Фасмер, т. 3, с. 429, 431]. Як подано в “Поліському календарі” С. Толстої, деякі інформатори зазначають: *Радовниця – це не поминки, в цей день радіють (радуоца); ідуть на кладовище, несуть яйця, паску, вино, гуляють... Це такий день, кажуть, як перший день Паски* [193, с. 205, 206]. За народними повір’ями, предки радіють, якщо їх поминають і приходять з ними христосуватись [3, с. 294–

295; 152, с. 30; 167, т. 3, с. 48]. Іншим, менш вірогідним тлумаченням цієї назви є наближення до *-род-*, яке ґрунтується на діалектному рос. *родителки* мн. “день поминання мертвих”, рос. *родитель* у значенні померлого родича взагалі (рос. *родительський день, родительская суббота*) [Даль, т. 4, с. 8; Фасмер, т. 3, с. 429, 431; ЕСУМ, т. 5, с. 11; 152, с. 30].

Свято, яке припадає на сьому неділю після Великодня (п'ятдесятний день після Великодня), має такі назви *Свята Трійця, П'ятидесятниця, Трійця, Зелена Трійця, Зелені свята*. Назви *Свята Трійця, П'ятидесятниця* вказують на церковний зміст свята (у церковному календарі п'ятдесятний день після Великодня – день Святої Трійці). Іменник *Трійця (Тройця)* у сполученні із прикметником *святий* виявлено в пам'ятках української мови XVI – першої половини XVII ст. Двокомпонентні атрибутивні словосполучення: *Троичны дни, Тросюца неделя*, назву *П'ятидесятниця*, а також її народні відповідники подає одна з найдавніших українських лексикографічних праць “Лексикон...” П. Беринди. Цю ж назву та її народні відповідники фіксує “Словник” П. Білецького-Носенка: *П'ятидесятниця, Тросюцин день*. Назва *Трійця* позначає ‘триєдине божество’, *Тройця* – ‘християнське свято на честь Трійці; Зелені свята’ – запозичена із старослов'янської мови: *Троица* утворена від *три, трои* як калька з грецької мови [135, с. 248–249]. Церковна назва *Трійця (Тройця)* безпосередньо пов'язана з поняттям триєдиного божества: Бога-Отця, Бога-Сина й Бога-Духа Святого. Проте в народній традиції назва свята пов'язана із реалізацією міфологічного мотиву магічного числа три, зокрема, в одиниці темпорального плану (обрядовий час святкування Трійці триває три дні) (н.п. 1, 2-6, 8, 9, 12, 14, 15, 18-20, 24-28, 30-32, 34, 36, 37, 42, 45) [193, с. 250–252]. Отже, ця невербальна одиниця темпорального плану перебуває в синонімічних відношеннях із вербальною одиницею *Трійця*. Поряд із церковною назвою в середньополіських говірках на позначення цього свята поширена також двокомпонентна атрибутивна назва *Зелені Свята (Зелена Трійця)*. В основі постання цієї назви лежить міфологічний мотив ушанування природи в період її найбільшого розквіту,

сприймання рослинності як символу животворної сили природи. Відомо, що основною обрядовою дією цього свята було прикрашання будівель, дворів та господарських приміщень різноманітними травами (зіллям) та гілками дерев. Отже, вербальна одиниця обрядових текстів *Зелені свята* перебуває у відношеннях синонімії з невербальними одиницями реалемного плану (*гілки, трави, зелень*) та одиницями акціонального плану (*прикрашання зеленню*).

У багатьох середньополіських говірках день напередодні свята Трійці називають *Клечена субота* з різними фонетичними варіантами: *Клечана, Клечальна, Клечата*. У цей день, за народною традицією, прикрашають зеленню (гілками дерев, зіллям) оселі, подвір'я, господарські будівлі. Сукупність цієї зелені в говірках української мови позначається, зокрема, лексемою *клечення*. На позначення цієї дії (прикрашання) у різних говірках функціонують різні лексеми *маїти (замаїти, замаювати), косичити (закосичити)* тощо, серед яких наявна лексема *клечати (поклечати)* [135, с. 251]. Назва *клечати* 'убирати, прикрашати зеленню' може бути пов'язана з рос. *клёк* 'щось затверділе', *клёкнуть* 'в'янути, зморщуватися, висихати' і разом з ним споріднене з лит. *klėkti* 'гуснути, застигати', первісне значення могло бути 'зелень для засихання' [ЕСУМ, т. 2, с. 459; 135, с. 252; 148, с. 168]. В українській мові є також лексема *клякнути* 'мерзнути; дубіти; втрачати гнучкість; не досягнувши, сохнути від суховію, спеки (про рослини)', яка походить із псл. **kleknoti*, очевидно спорідненого з лит. *klėkti* 'гуснути, застигати' [ЕСУМ, т. 2, с. 469; 135, с. 252; 148, с. 168]. У східнополіських, білоруських та середньополіських говірках на позначення четверга після Трійці зафіксовано назву *Сухий четвер* [40, с. 513]: *Тро\йешній \тижде"н`* [після Трійці], *Су\хиї че"т\вер, \дейак`i \л`уде з\найут`, не" їдут` ў го\род не" че\найут* (н.п. 40) [39, с. 309], яка, ймовірно, мотивована обрядовою дією прибирання сухого зілля після закінчення свят. Значення цієї обрядової дії можна виявити з народних прикмет про необхідність прибирання засохлої зелені, щоб не хотілося спати (н.п 21) [148, с. 172]; у середньополіській традиції також був звичай спостерігати за тим, як довго

сохне зелень: *Тро\йеце йак\шо в\i\сит` у \хат`i, \доўго не \сохне, то це \кажут` не" \мона \буде \доўго \с`ена \в`ісушит`, т\рудно \буде \с`ено \в`ісушит` ў\л`ётку* (н.п. 36). Отже, у творенні невербальних реалемних (засохле зілля), атрибутивних (*засохле зілля, Сухий четвер*), акціональних (*прибирання зілля після свят*), темпоральних (*Сухий четвер*) та вербальних (прикмети) одиниць тексту реалізований мотив *засохлої зелені*. У етнографічних записах назву *Сухий четвер* пояснюють повір'ями про те, що тільки в цей день русалки просихають, а то завжди їм мокро [128, с. 414]. Назва *кличання* виявляє спільну семантику з білоруською назвою *клёк*, яка позначає 'життєву силу; соки' [ТСБМ, т. 2, с. 698; ЕСБМ, т. 6, с. 58], адже відомо, що трійцька зелень у народній свідомості була символом розквіту природи, її животтєдайної сили. На Овруччині семантику назви тижня перед Зеленими святами *кличаний* і днів на цьому тижні пов'язують із повір'ям про те, що якщо цього тижня прорубати (чертити), клечити місце в лісі на поле, то буде добре родити [39, с. 308].

У середньополіських говірках на позначення дня після свята Трійці (найчастіше понеділок, рідко – вівторок, субота) поширене вживання назв: *Розирі, Розирги, Розигри, Розигріш* та побутує повір'я, що русалки зникали в цей день (після перебування на землі впродовж *Зелених свят*). Відомо, що в цей день традиційно виконували обряд *проводів русалок*. Тому назви *Проводи русалок, Русальні проводи, Проводи* (символічно проводжали русалок), *Росход* (русалки зникали, розходились), *Росалка, Русалчин день* (дод. В., к. 65) мають прозору мотивацію. Назва *Розирі* може походити від назви *грати* (від *гра*), що зумовлено повір'ям про те, що в цей день *грає сонце* [193, с. 210, 213] або *грають (гуляють) русалки* перед тим, як зникнути: *\Розирг`i – то\д`е \саме во\ни* [русалки] *гу\л`айут* (н.п. 36); *У ву\торок зни\кайут` – \Розигр`іш. Ўже ў ву\торок га\л`айут`, ўже ўс`о – пос\л`едн`і д`ен`. Знай шо, ої стої, \дубе, даї н`е \д`оргаїса, поп\йом – поїе\мо, даї ро\зоїд`емса* (н.п. 38) [ЕСБМ, т. 11, с. 175]. Українська назва *Розигри* може мати значення 'перший день Петрівки, коли, за народними

переказами, в лугах і лісах розгулює нечиста сила' [СУМ II, т. 8, с. 681], цю назву також мотивує дієслово *гуляти* (розгул). В Етимологічному словнику української мови походження назви *Розгари* – 'зелений четвер, свято Трійці' – неясне, може бути пов'язане із *gar (наведеним під словом гарний) [ЕСУМ, т. 5, с. 107]. У поліських обрядових текстах також зафіксовано свідчення про те, що в цей день "грады [грядки] варушыли [підгортали], штоб вельми разыгрывались да росли. Потому й Розыгры" [193, с. 213].

У середньополіських говірках на позначення міфологічних істот, пов'язаних зі святом Трійці, поширена назва *русалка*. Вона відома в багатьох слов'янських мовних системах (рос. *русáлка*, бр., болг. *русáлка*, п. *rusalka*, схв. *руса́лка*, слн. *rusáлка*). У повір'ях північно-східної Болгарії ці міфологічні персонажі мають такі назви: *русалії*, *русалійки*, *русалі*, *русале*, *русалки*, *русанки* [33, с. 40]. Щодо походження цієї назви існують різні наукові думки. Одна з найпоширеніших – назву утворено в східнослов'янських мовах від др. *русáлиш* 'весняне язичницьке свято у слов'ян' (р. *русалиш* 'весняне язичницьке свято в давніх слов'ян на честь померлих', бр. *русаллі* 'тс', др. *русалиш* 'весняне язичницьке свято у слов'ян; язичницькі обрядові ігри, які проводили під час русалій; язичницькі ігри взагалі', п. [*rusalna noc*] 'русальна ніч', ч. *rusalie* 'язичницьке свято в час літнього сонцестояння на честь померлих', *rusalda* 'тс', слц. *Rusadlá* (заст.) 'Зелені свята', болг. *русалия* 'учасник обрядових ігор під час Русального тижня', *Русаля* 'Русальний тиждень', м. *русалија* 'учасник обрядових ігор; самі ці ігри', *русаљи* (*русаље*) 'Зелені свята') [ЕСУМ, т. 5, с. 146–147; ЕСБМ, т. 11, с. 217–218]. Існує думка, що це давнє, дохристиянських часів запозичення, яке прийшло в давньоруську мову з латинської, можливо, через посередництво південнослов'янських; лат. *rosālia* – 'свято поминання померлих (одним із атрибутів якого були вінки з "роз")', *rosāria* 'тс' утворені від *rosā* "роза, троянда" (у західнослов'янських мовах відповідні слова є книжними запозиченнями зі східнослов'янських) [ЕСУМ, т. 5, с. 146–147], зв'язок із назвою античного святкування "роз" (троянд), які мали назву:

rosalia, pascha rosarum [133, с. 302]. Варто зауважити, що в слов'янському календарі прями паралелі до латинського поминального свята *rosalia* практично не відомі, єдиною найбільш близькою аналогією можна вважати сербський обряд *Ружичало*, всі інші паралелі до латинських *rosalia* саме як поминального обряду виявляються вторинно-опосередкованими [3, с. 341; 133, с. 329]. Язичницька назва *русалии* вживалася на позначення зимового та літнього святкових комплексів. За літописними свідченнями, головним періодом русалій був літній, адаптований вже в XII ст. до християнської Трійці, який завершувався строго фіксованим днем літнього сонцестояння – днем Купали. Русалії є загальнослов'янським (а, можливо, й загальноіндоевропейським) аграрним святом, пов'язаним зі стимулюванням плодючості полів, моліннями про дощ, народженням нових колосків. Дослідники давно вказували на близькість усіх обрядів і свят русального циклу: Семика, Трійці та Купали [158, с. 663, 677, 681]. Деякі вчені пов'язують етимологію назви *русалка* з місцем перебування цих міфічних персонажів: у воді (у кельтській мові *рус* значить 'вода'), у *руслі* річки [Фасмер, т. 3, с. 520; 41, с. 181; 50, с. 47; 106, с. 227–228; 167, т. 3, с. 140; 175, т. 6, 7, с. 74]; із зовнішнім виглядом: від *русявого волосся* [167, т. 4, с. 5]; вчені також указують на зв'язок русалок з *росою*, яка мала важливе значення в літніх аграрних обрядах [41, с. 181; 158, с. 675]. Т. Агапкіна вказує на те, що можна простежити зв'язок *русалій* / *русалок* як із водною, так і з рослинною стихіями (можливість народно-етимологічного зближення в рамках болг. *русалии* – *росен*: назва квітки та 'росистий' [3, с. 356].

Свято Різдва Іоанна Хрестителя (24.VI / 7.VII) у середньополіській традиції має такі назви: *Івана Купайла* (*Купала*), *Іван Купайло* (*Купало*), *Купайла* (*Купала*), *Купайло* (*Купало*), *Іван Купальний*, *Івана Купального*, *Купальний день*. За Етимологічним словником української мови, *Купало* – 'міфологічний персонаж у слов'ян, пов'язаний з обрядом купання та іншим в ніч з 6 на 7 липня', а також 'сам обряд і час його справляння', *Купайла*, *Купайло*, *Купала* – 'те' [ЕСУМ, т. 3, с. 145]. Одне з поширених тлумачень цієї

назви пов'язане з обрядовим першим у році купанням, яким закінчувалося свято в давніх слов'ян, що пояснює походження назви від *купати*. Псл. *korati* – ‘занурювати в воду, освіжати, обмивати’ загальноприйнятої етимології не має; її пов'язують із псл. “сидіти навпочіпки”, з *kora* – ‘віник у лазні’, *korati* (se) з первісним значенням ‘хльоскати(ся) в лазні’, також указують на зближення з псл. *konopja, укр. коноплі у зв'язку з використанням конопляного сім'я при митті в лазні [ЕСУМ, т. 3, с. 145–146; Фасмер, т. 2, с. 419]. Підтвердженням цієї думки можуть бути такі середньополіські назви свята: *Іван Купальний, Івана Купального, Купальний день* (дод. В., к. 71). Відомі також думки, які вказують на зв'язок назви *Купало* зі словами *купа, купувати, купець*. Таке трактування можна пояснити ототожненням Купала з богом торгівлі (*Купало* – назва свята чи слов'янського божества, бога торгівлі, *Купало* – гроші або той, хто купує) [Білецький-Носенко, с. 200]. І. Снегірьов звертає увагу на можливу етимологію назви від *купання, купелі* (зв'язок із водою простежується в паралельному святкуванні церковного свята Хрестителя), *купи* (*Купало* святкується разом із Купальницею), *купи* хмизу, який запалюють у цей день, *копання* коренів та скарбів [167, т. 3, с. 19–22]. Учені висловлюють також думки про зв'язок назви із *кипіти* ‘кипіти, бурлити, клокотати’, ‘бути охопленим якимось почуттям, пристрасстю’ та лат. *cupido*, а також *Купідон* – “прагнення”. Наявність еротичного елемента в купальській обрядовості не викликає сумнівів [41, с. 146–147; 118, с. 53]. Простеживши етимологію назви *Купало*, Н. Велецкая висуває припущення, що ця назва може бути дуже різнобічною, може поєднувати в собі декілька значень: *вогнище, котел, водоймище, ритуальне громадське зібрання на ритуальному місці* (куди приходили чистими духом та тілом, у ритуальному, чистому одязі) [29, с. 102–103] (щодо останнього трактування назви порівнюємо: слов'янське *купа* в значенні ‘натовп, скупчення людей’ [ЕССМ, т. 13, с. 107]).

О. Афанасьєв зауважував, що можна спостерігати схожість етимології імен *Куп-ало* та *Яр-ило*, які позначають те саме літнє божество плодючості

[18, с. 713]. Підтвердженням цієї думки можуть бути спільні семантичні елементи в етимології цих назв: наприклад, у слов'янському *jariti – ‘народні веселощі’, ‘ігрища’, ‘розпалювати, розворушувати (вогонь, вогнище)’, ‘розпалювати сексуальне бажання’ тощо [ЕССМ, т. 8, с. 174]. Деякі дослідники міфології давніх слов'ян розглядали *Купала* як бога плодів, якому на початку жнив приносили жертви [83, с. 51, 118–119]; бога родючості, врожайного літа, лікарських рослин та добробуту [Плачинда, с. 31]. Думку про *Купала* як язичницького бога одним із перших заперечив М. Костомаров, який вказав на те, що ім'я *Купала*, збережене впродовж століть, у ближчі до язичництва часи було б настільки поширеним і відомим, що літописці епохи Київської Русі не змогли б пропустити його в переліку давньоруських язичницьких богів [90, с. 55–57]. М. Максимович також вважав безпідставним розглядати *Купала* як бога достатку і врожаю, бога плодів земних, оскільки перед початком жнив такого міфологічного персонажа логічно було б шанувувати, а не віддавати йому прощальну честь, тим більше не топити й не спалювати. Натомість *Купалою* (не досить аргументовано) учений називає богиню вод, символічне купання й потоплення якої є головною подією купальського свята чи ігрищ. В обрядах міфічна *Купала* представлена вербою, що підтверджує її жіночу стать [123, с. 106–107, 115].

За народною етимологією назва *Купало* пов'язана з водою, купанням. Водночас поліські матеріали підтверджують співвіднесеність назви *Купала* зі словами типу *купало* ‘вогнище’, *куп'ець* ‘тліти, погано горіти’ [79, с. 224; 90, с. 25; ЕСБМ, т. 5, с. 161]. Отже, у назві *Купала* спостерігається віднесеність до різних елементів протиставлення *вогонь* : *вода* [79, с. 224].

Обрядовий предмет, який функціонує паралельно у весільній та купальській обрядовостях, називається, зокрема, *ўйелце* (н.п. 35, 40, 44), *вер\бове \v'іл`це* (н.п. 24). Етимологічний словник української мови трактує: назва *вільце* – це результат контамінації слів *вити вільце* (очевидно, з *вити*

гільце) [ЕСУМЮ т. 1, с. 376]. *Вильце* може бути похідним утворенням від кореня *-ви-*, того ж кореня, що й в дієслові *вити* [154, с. 158–161].

Отже, пояснення мотивів виникнення значної кількості назв стає можливим лише завдяки встановленню їх народної етимології, яка може породжувати як лише вербальні тексти, так і тексти винятково акціональні (тобто ритуальні дії та цілі обряди) або мішані (вербально-акціональні).

Висновки до розділу 2

На основі поданої в першому розділі структури предметно-дійового складу української календарної весняно-літньої обрядовості, розглядаючи її середньополіську номінацію як окрему тематичну групу лексики, виділяємо такі лексико-семантичні групи: *назви часових понять*; *назви обрядових предметів*; *назви обрядових дій*; *назви учасників обрядових дій*; *назви міфічних персонажів та образів*; *назви просторових понять*; *назви процесів, станів, почуттів, уявлень, явищ* (пов'язаних з весняно-літньою календарною обрядовістю). Значна кількість назв усіх лексико-семантичних груп виникла вторинно в обрядовому контексті: внаслідок переосмислення церковного, релігійного змісту понять, які вони виражають; ознак, якостей, властивостей, призначення, функцій культурного символу тощо.

Для встановлення семантичної структури більшості назв весняно-літнього обрядового тексту, залучаємо також відомості про культурну семантику слова (символа). В основі творення культурної семантики слова лежить домінантна ознака денотата, виокремлена народною свідомістю серед інших ознак, яку символізує культурний знак. Нерідко та сама обрядова реалія може мати декілька різних назв, що зумовлено неоднаковими релевантними ознаками цієї реалії в народній свідомості. У середньополіському обрядовому тексті часто назви різних лексико-семантичних груп (назва часового поняття на позначення календарної дати – назва міфологічного персонажа, назва часового поняття на позначення календарної дати – назва

обрядового предмета, назва обрядового предмета – назва обрядової дії) збігаються або мають спільні похідні основи. Більшість назв середньополіської весняно-літньої обрядовості та елементів їх семантичної структури мають відповідники в інших українських діалектно-культурних зонах та слов'янських мовах.

Обрядова номінація середньополіських весняно-літніх календарних обрядів виявляє неоднорідність з погляду функціонування. Так, на позначення реалій, які належать винятково до весняно-літньої обрядовості, вживають як спеціальні обрядові, так і позаобрядові (загальноживані) назви; обрядові назви можуть позначати реалії, які мають також побутові функції й позаобрядом відомі з іншими назвами; до складу весняно-літньої обрядовості входять також побутові реалії, які мають загальноживані назви.

В обрядовому тексті однаково поширена як *лексична*, так і *пропозитивна* номінація. Морфологічне вираження назв часто співвідносне із лексико-семантичними групами, до яких вони належать: назви обрядових предметів, міфологічних персонажів та образів – іменники, назви обрядових дій – дієслова, назви просторових понять – іменник з прийменником тощо. Більшість назв часових понять на позначення календарних дат представлені атрибутивними словосполученнями, в яких зафіксовано календарний період (іменник) та його обрядова назва (прикметник).

Основу номінації середньополіських весняно-літніх календарних обрядів становить споконвічно українська лексика (особливо праслов'янський шар лексики), із поодинокими запозиченнями з грецької, латинської мов.

РОЗДІЛ 3

ВІДНОШЕННЯ ВЕРБАЛЬНОГО ТА НЕВЕРБАЛЬНОГО КОМПОНЕНТІВ У ТРАДИЦІЙНИХ ВЕСНЯНО-ЛІТНІХ КАЛЕНДАРНИХ ОБРЯДАХ СЕРЕДНЬОГО ПОЛІССЯ

Етнолінгвістичні дослідження різноманітних явищ традиційної народної духовної культури зарубіжних і вітчизняних учених переконливо доводять, що обряд становить складний комплекс, набір, систему знаків, одиниць, які за законами своєрідного синтаксису вибудовують цілісний культурний текст. Засобами вираження в культурних текстах, як відомо, є не лише мовні, але й невербальні знаки – ритуальний предмет, ритуальна дія та її виконавець, ритуальний простір і час, ритуальна ознака тощо. Постановня обрядової номінації та набору невербальних одиниць кожного обряду переважно зумовлене міфологічними уявленнями носіїв культури, які, отже, й становлять їх план змісту. При цьому той самий міфологічний мотив може зумовити постановня кількох різнопланових одиниць – як номінації, так і одиниць предметного, дійового, персонажного та інших планів [102, с. 27].

Отже, номінацію традиційних весняно-літніх календарних обрядів Середнього Полісся необхідно досліджувати як компонент цілості, в комплексі з іншими її складовими – одиницями реалемного (предметного), акціонального (дійового), агентивного (персонажного), атрибутивного (ознакового), локативного (просторового), темпорального (часового) та інших планів.

Аналіз середньополіських календарних обрядів весняно-літнього циклу дозволяє виділити ряд основних тем плану змісту та конкретніших культурно- міфологічних мотивів, які реалізовані в обрядовому тексті, формуючи його як семіотичну цілість. У невербальній частині досліджуваного обрядового тексту можна виділити такі найбільш поширені

теми плану змісту: *природи, плодючості, очищення, життя та смерті, добробуту, шлюбу*, а також мотиви, в яких реалізуються ці теми – *вогню, води, рослинності, долі, померлих предків, життєвої вдачі, врожаю, здоров'я, нечистої сили* тощо.

Тема *природи*.

Тема *природи* – одна з центральних тем у формуванні культурних явищ взагалі та весняно-літніх календарних обрядів зокрема як реалізація опозиції *природа : культура* давньої картини світу. Значна кількість учених указували на те, що релігійним культом українського народу був культ природи, поєднаний із культом сонця. Цю думку підтверджує незаперечний факт, що основні українські обряди пов'язані з поворотами сонця [12, с. 185–196].

Початок весни в народних уявленнях асоціюється з пробудженням природи від зимового сну, а літо – із найвищим розквітом природних сил. Зміст весняних календарних обрядів зумовлений фактом пробудження природи, а літніх обрядів – умовами її розквіту, які мають безпосередній вплив на життєдіяльність людей. Мотив пробудження природи виявляється в магічних діях, спрямованих на стимулювання природи до календарної динаміки, до пробудження та розвитку [3, с. 108]. Мотив розквіту природи відображено в обрядових діях, пов'язаних із використанням природної енергії сонця, землі, рослинності, проектуванням цієї енергії на здоров'я та добробут людини. Мотив рослинності та життєдайних сил природи виявляється в обрядах збирання та ритуального використання зелені. Початок весни вважають основною календарною межею старого й нового років. Ранньовесняний період охоплює значний відрізок календарного часу, для якого характерна значна кількість ритуалів порубіжного типу, що належать до перехідного (новорічного) ритуально-міфологічного комплексу, до складу якого входять очищувальні, апотропеїчні та ініціальні ритуали, а також обряди, пов'язані з темою весняного пробудження землі та природи [СД, т. 1, с. 350; 3, с. 25, 29, 67].

Першим святом весняно-літнього циклу можна вважати *Стрітєння* (15 лютого). У багатьох країнах Європи це свято пов'язують із закінченням зими та початком весни [186, с. 62]. За народними повір'ями, саме цього дня зима зустрічається з літом, щоб з'ясувати, хто сильніший, хто перемаже і залишиться, а хто повернеться назад. Остаточо літо перемагає зиму лише на Благовіщення [18, с. 44; 23, с. 226; 25, с. 47; 42, с. 138; 122, с. 341; 125, с. 53; 166, с. 572; 218, с. 12]. Зазначимо, що в народній традиції багатьох європейських народів збереглися сліди архаїчного двочленного поділу року: зима-літо. Традиційний слов'янський рік також поділявся насамперед на зиму та літо, а весну розглядали як перехідний, проміжний сезон [3, с. 25; 18, с. 42; 162, с. 46; 181, с. 3]. Тому часто, за народними віруваннями, на свято Стрітєння зима зустрічалася із літом, а не з весною (майже у всіх середньополіських населених пунктах).

У символічних обрядах зустрічі *зими з літом* відображено міфологічні уявлення давніх людей про боротьбу двох протилежних взаємно ворожих сил, темного та світлого начал людського буття [7, с. 106; 17, с. 443; 18, с. 44; 42, с. 138]. В обрядових текстах ці уявлення є реалізацією опозиції *зустріч : проводи, літо : зима* (рідше *весна : зима*). Опозиція *зустріч : проводи* може мати інший варіант із негативно забарвленою другою частиною *зустріч : вигнання* (у поліському селі Симоновичі зафіксовано звичай *виганяти зиму з-під печі коцюбою* [92, с. 357]).

Першою весняною обрядовою дією, в якій реалізована тема природи, є *зустріч весни*. У різних слов'янських традиціях *початок весни* пов'язують як із окремими природними подіями та явищами (найчастіше з прильотом деяких видів птахів) [85, с. 249; 107, с. 52–53], так і з конкретними датами християнського календаря, до яких віднесені ці події (від Стрітєння до дня Юрія) [СД, т. 1, с. 349]. В українській народній традиції з початком весни часто співвідносили свято *Благовіщення*. На заході України вважали, що зима тричі зустрічається з весною (на *Стрітєння*, на *Сорок мучеників* та на *Благовіщення*). Аналогічне повір'я про те, що *Благовіщення благовіщає*

весну, але зиму ще не проганяє, відоме й у західних слов'ян [27, с. 389–390]. У всіх слов'янських народів це свято пов'язане з поверненням перших птахів із вирію.

Одним із структурних елементів обряду *зустрічі весни* було *закликання весни*. На Поліссі звичай *кликати (зукати) весну* був закріплений за різними датами календаря, у тому числі за Стрітінням, днем Сорока мучеників, Благовіщенням, Масляною, Великоднем та іншими святами [СД, т. 1, с. 184; 2, с. 35]. Випікання печива у вигляді пташок, наприклад, лелек, жайворонків, яке діти використовували під час *кликання весни*, підкидаючи його у повітря [40, с. 500; 71, с. 390; 122, с. 354; 224, с. 360] у народній свідомості було магичним способом прискорити прихід весни, імітувати бажану подію – приліт птахів, який символізував початок весни [152, с. 42]. На Західному Поліссі така обрядова дія набула значного поширення й стало одним із основних структурних елементів весняних свят. Найчастіше в назвах обрядового печива наявна орнітологічна тематика: *буслева лапа, бусел, бужьки, гальопи* тощо; рідше випікали печиво, схоже на деякі господарські знаряддя праці, з відповідними назвами: *борона, серп, плуг, коса* та ін. [8, с. 39; 40, с. 40; 92, с. 351; 174, с. 206–207]. Поряд із такою ритуальною дією в цьому ареалі, а також на території Білорусі, Росії відомий звичай *бусня кликати*, який найчастіше виконували діти: ходили з випеченими *лелеками* по вулиці, підкидали їх догори, протягували вбік птахів, які прилетіли, та промовляли такі словесні формули-заклики: “Бусел, бусел, на тобі гальопу. Дай мені житечка копу” [8, с. 41; 71, с. 391; 90, с. 351; 134, с. 72; 174, с. 207; 193, с. 506]. Східнослов'янський звичай *закликання весни* Д. Зеленін називає пережитком невпевненості давніх людей у тому, що природні процеси будуть постійними й не закінчатся, та уявлень про необхідність впливу на природу для забезпечення непорушності цих процесів [71, с. 390].

Однієї з локальних форм поліського обряду *зустрічі весни* була *перекличка, або перегукування*: обмін відповідними ритуальними вигуками, *обгукування* на підвищених місцевостях або біля річки за участі однієї групи

для досягнення резонуючого звуку; обмін веснянками, діалогом між двома групами, які знаходяться на відстані одна від одної [6, с. 105–106]. Початок весняних співів припадав на Благовіщення не випадково, оскільки виконання пісень у цей день було осмислено як один із способів впливу на сили природи й пробудження землі, яке за народними уявленнями відбувалось саме в цей день [2, с. 35].

У середньополіській народній традиції текст обряду *зустрічі весни* (дод. Б., 1), що репрезентує тему природи, представлений такими різноплановими одиницями:

– акціонального плану: *виконання пісень* (найчастіше веснянок) – ‘обрядова дія закликання весни’ (дод. Б., 1); *гуляння, ігри, танці* – ‘обрядова дія, в якій відображено почуття радості, зумовлене приходом весни’; *розпалювання вогнищ* – 1) ‘рудимент давнього солярного культу’; 2) ‘обрядова дія, спрямована на захист від негативного’; *водіння хороводів* (зокрема навколо вогнищ) – ‘обрядова дія продукуючого характеру, тип руху, який міг символізувати початок, зародження життя, примноження’ [3, с. 172]; *спалювання* старих речей, сміття у вогнищі – ‘ритуал знищення негативного, спрямований на повне оновлення перед приходом весни’; *виготовлення* антропоморфної фігури – ‘створення предметного символу зими’; *спалювання* антропоморфної фігури – ‘рудимент давнього обряду проводів зими’; *проорювання* першої борозни – 1) ‘обрядова дія, яка могла символізувати початок перших весняних польових робіт’, 2) ‘обрядова дія охоронно-відгонного характеру’ (у поліському примовлянні-запрошенні Мороза на різдвяну кутю зафіксовано мотив охоронно-відгонного боронування, тому весняне боронування могло мати схожу міфологічну семантику) [СД, т. 1, с. 238]; *випікання* обрядового печива – ‘виготовлення пирогів для використання в обрядових діях закликання весни, зокрема пташок, які прилітають першими, сповіщаючи про прихід весни’;

– реалемного плану: старі *речі* – ‘обрядові предмети, які підлягали обрядовому знищенню як уособлення негативного’; *сміття* – ‘тс’;

антропоморфна фігура – ‘уособлення зими, яке підлягало знищенню’;
обрядове печиво (найчастіше у вигляді птахів) – ‘уособлення птахів’;
пироги – ‘обрядовий предмет, який використовують в обрядах зустрічі птахів’;
вогнище – 1) ‘символ сонця’; 2) ‘символ знищення негативного, захисту від нього’;

– агентивного плану: *зима* – ‘персоніфікований образ пори року’; *весна* – ‘тс’; *літо* – ‘тс’; *перші птахи* – ‘вісники весни, персонажі обряду закликання весни’; *діти* – ‘учасники обряду зустрічі весни’; *дівчата* – ‘тс’; *молоді жінки* – ‘тс’; *молодь* – ‘тс’;

– атрибутивного плану: *старі речі* – ‘ознака негативного’, *антропоморфна фігура* – ‘ознака схожості з людиною’; *весна красна* – ‘ознака весни у веснянках’;

– локативного плану: *на дорозі* – 1) ‘місце, де зустрічали весну’, 2) ‘місце, де відбувалися гуляння’; *на вулиці* – ‘тс’; *коло ставка* – ‘тс’;

– темпорального плану: *перехідний період від зими до весни* – ‘період, коли, за народними уявленнями, зима зустрічається з літом’; *зима* – ‘пора року, яка символізує сон природи’; *весна* – ‘пора року, яка символізує пробудження природи’; *весняне рівнодення* – ‘час, коли тривалість дня і ночі однакова’; *вечір* – ‘період, коли збираються дівчата співати веснянки, зустрічати весну’; *зарання* – ‘тс’; *Стрітення, Масляна, Благовіщення, Вербний тиждень, Сорок святих* – ‘календарні дати, з якими пов’язаний обряд зустрічі весни’; *у лютому* – ‘місяць, коли зустрічали весну’;

– плану станів, почуттів, процесів, явищ, уявлень: *радість* – ‘почуття, зумовлене приходом весни’; *повернення птахів* – ‘символічний початок весни’; *знищення старого* – ‘передумова початку нового періоду’;

– вербального плану: *зустрічати весну; співати веснянки; гуляти; водити хороводи; пекти пироги; весна перемогла; класти вогонь; проводи зими; палити зиму; палити весну; весна прийшла; весняночка-паняночка; весна красна; борозну орати; Весна* – ‘назва тижня, коли виконували обряд зустрічі весни’ та обрядові фольклорні тексти: *веснянки*.

У народній свідомості слов'ян забезпечення правильного перебігу природних процесів намагалися досягати також за допомогою заборон на втручання в них. Так, найбільш стійкою, суворою та досить поширеною заборонаю, пов'язаною з Благовіщенням, була заборона *торкатися* землі до цього дня – *копати, орати, вбивати кілки* (городити), *сіяти, саджати* тощо, порушення якої могло призвести до засухи [СД, т.1, с. 187; 8, с. 41; 193, с. 507], до неврожаю (н.п. 35, 30) (дод. Б., 3). Ця заборона має також міфологічне тлумачення, яке бере свій початок в уявленні про річний цикл землі: про її *закриття* або *сон* у зимовий період та *пробудження* весною на Благовіщення [8, с. 42; 40, с. 30; 85, с. 205]. Ці народні уявлення в обрядових текстах є реалізацією опозицій *сон : пробудження, відкриття : закриття* та представлені такими одиницями плану станів, почуттів, процесів, явищ, уявлень: *пробудження природи* – ‘процес оживання природи з настанням весни’; *відкриття землі* – ‘явище, пов’язане з народними уявленнями про те, що земля оживає, пробуджується від сну після зими, тому з’являється перша рослинність, вилазять з-під землі хтонічні істоти’; *заборона “торкатися” землі на Благовіщення* – ‘заборона, зумовлена уявленнями про “сон”, “закриття” землі, порушення якої могло призвести до засухи, неврожаю’, та вербальними одиницями: *земля, земелька; земля відпочиває, земля спить, земля цвіте; земля робиться легка, земля оживає, земля благословляється, земля святиться; всі рослини благословляються; кожний корінчик ожив; Бог ще землю не поблагословив / Бог благословляє землю; відкривається все* тощо. Заборона виконувати будь-які дії з землею до Благовіщення в середньополіських обрядових текстах представлена різними словесними формулами: не можна робити (назва дії, яку заборонено виконувати із землею); не треба робити нічого; ніхто не робить / ніхто не робив / ніколи ніхто не робив; не роблять; не робили; не робити; гріх робити.

Окрім необхідності впливу на природу для забезпечення постійного руху природних явищ, зокрема зміни сезонів року, давня людина усвідомлювала необхідність використання різних оберегів від стихійних сил

природи. Рудименти таких міфологічних уявлень простежуємо в апотропеїчних обрядових діях, спрямованих на попередження або припинення грози, грому, блискавки за допомогою освячених у церкві у визначені календарні дати ритуальних предметів або позаобрядових предметів побутового вжитку.

У більшості обстежених населених пунктів магічну властивість оберігати від грози, грому, блискавки або припиняти їх приписували свічці, освяченій на Стрітєннє, рідше для цього використовують свічки, освячені в Чистий четвер (н.п. 14, 43, 45), або й стрітенські, й четвергові (н.п. 3); іноді й три свічки: стрітенська, четвергова, благовіщенська (н.п. 18). Іноді стрітенську свічку використовують й у Чистий четвер: *С`в`єчка йак с`в`а\тилас`а на Х\ресне, на Ст\р`єч`ен`:є, то ц`а с`в`єчка до \с:амого Ве\ликод`н`а, йї\йї хва\тало на ўсе с`в`е`\тит`* (н.п. 12). У слов'янській традиційній культурі схожі за семантикою функції виконували також вербові гілки, освячені в церкві на Вербну неділю [23, с. 230; 25, с. 54; 85, с. 29; 122, с. 383; 124, с. 135; 136, с. 120; 207, с. 53, 56; 211, с. 218]. Оберегами від грози, грому, блискавки вважали також *ніж, освячений на Великдень, троїцьку зелень, вінок, освячений на Спаса, соснину (новорічну сосну)* (дод. Б., 2). Отже, за спільною семантичною ознакою приналежності до оберегів від грози, грому та блискавки всі ці обрядові предмети є синонімічними одиницями реалемного плану змісту обрядового тексту. Поряд із обрядовими предметами апотропеїчні функції можуть виконувати предмети позаобрядового вжитку, наприклад, *лопата, якою виймали хліб з печі; вилошники* (дод. Б., 2) [136, с. 121; 207, с. 54].

Отже, у весняно-літніх обрядових текстах серед різнопланових одиниць, які репрезентують тему природи, апотропеїзація є семантичною основою таких одиниць:

– акціонального плану: *зберігання* обрядових предметів в оселі (біля оселі) – ‘забезпечення захисту оселі від природної стихії’; *запалювання* свічок (*спалення* вербових гілок) у хаті під час грози – ‘обрядова дія,

спрямована на припинення природної стихії”, *винесення (викидання) обрядових предметів надвір (рідше – в поле) – ‘тс’; встановлення обрядових предметів на вікні – ‘тс’; спалювання обрядових предметів – ‘тс’; складання з обрядових предметів символічного хреста – ‘тс’; робити свічкою, вербовою гілкою хрест у повітрі – ‘тс’; хрестити вікна ножем – ‘тс’;*

– реалемного плану: *освячена свічка – ‘оберіг від грози та грому’; освячена вербова гілка – ‘тс’; ніж, освячений на Великдень – ‘тс’; клечання – ‘тс’; новорічна сосна – ‘тс’; вилошник або лопата, якою виймають хліб з печі – ‘тс’;*

– атрибутивного плану: *освячені свічка, вербова гілка, ніж – ‘ознака, за допомогою якої обрядовий предмет набував апотропеїчних властивостей’; вербова гілка – ‘тс’; великодній ніж – ‘тс’; велика гроза, буря, блискавка – ‘ознака, яка вказувала на масштаби природньої стихії’;*

– локативного плану: *у хаті, на покуті, у куточку, за іконою (за образами, на Божому місці), коло образів – ‘місця, де зберігають обрядові предмети – обереги від грози та грому’; у хаті (дома), на полі, на дворі, на вулиці, на вікні, на порозі, під комином, на горіщі – ‘місця, де використовують обрядові предмети – обереги від грози та грому’;*

– темпорального плану: *на Стрітення – ‘дата освячення свічок-оберегів’; на Чистий четвер – ‘тс’; на Благовіщення – ‘тс’; Великдень – ‘дата освячення предмета-оберега’;*

– плану станів, почуттів, процесів, явищ, уявлень: *гроза, грім, блискавка – ‘природні стихії, на які спрямовані основні апотропеїчні дії’; страх – ‘почуття, яке викликають стихійні сили природи’; дим іде до Бога – ‘результат спалення обрядових предметів, який сприяє припиненню природної стихії’;*

– вербального плану: *стрітенська свічка, громовиця; страсна свічка, четвергова свічка; свічка від грому; жахає, гримить, mocno гроза іде; ставити свічку; винести свічку; винести вербу; винести лопату; викинути свічку; викинути вилошники; викинути лопату; вилошники попадають*

навхрест; засвічувати, світити, запалювати свічку; навхрест робити свічкою; вербовою гілкою робити хреста; вікна хрестять [ножем]; святити вилошниками; свічка оберігає від грози; відвернути грозу; хмара розходиться; Господь відсилає від хати.

Поряд із обрядовими діями апотропеїчного характеру, тема природи представлена обрядовими діями, спрямованими на використання природної енергії, зокрема енергії сонця. Природа в свідомості давньої людини асоціювалася не лише з негативними природними стихіями, які необхідно було попередити, зупинити за допомогою магічних дій та ритуалів, але й з позитивною життєдайною силою, використання якої могло бути джерелом здоров'я, добробуту тощо.

Серед обрядових дій, мотивом постання яких є використання сонячної енергії, можна виділити такі:

– *набирання стрітенської води* – ‘намагання використати цілющі та магічні властивості води, які вона набула завдяки сонячній енергії’: *Во\да с\в'атилас'а, стр'е\чен:а, \луч:е йак с\в'ашчен:а. Ко\лис` \мати подстаў\л`ала \м`ісочку, шоб на\капала с:т\r`ex'i, во\на ни\коли, не" \порт`іц:а. На \Паску м'і йі\йе б'і\рем. Ис\пуг ка\чал'і, \ружу с\пал`увал'і. Йак пом'і\rала л`у\дина кро\n`іл'і гроб (н.п. 1); Йак\шо на Ст\r`ече"н":е с:т\r`ex'i \капайе \вода, то бе"рут` ту \воду, \кажут`, шо во\на помоч\на, бо\rодаўки \мажут`. Сто\йт` \доўго (н.п. 21);*

– *вигін худоби на сонце* – ‘обрядова дії, яку виконують для використання енергії весняного сонця для забезпечення здоров'я, приплоду худоби’ (дод. Б., 4);

– *винесення діжі на сонце* – ‘обрядова дія Чистого четверга, спрямована на використання сонячної енергії для очищення, оновлення побутового предмета, в якому виготовляють хліб, щоб хліб завжди вдавався’ (дод. Б., 8) [39, с. 303; 108, с. 275]. Оскільки така обрядова дія була спрямована на використання сонячної енергії для символічного очищення побутового

предмета, то ця одиниця акціонального плану репрезентує також тему очищення.

Подані обрядові дії представлені одиницями таких планів змісту:

– акціонального плану: *набирання* стрітенської води – ‘використання енергії весняного сонця’; *вигін* худоби на сонце – ‘тс’; *винесення* діжі на сонце – ‘тс’;

– реалемного плану: *стрітенська вода* – 1) ‘будь-яка вода набрана на Стрітення та наділена цілющими властивостями’; 2) ‘вода, що капає зі стріх і наділена цілющими властивостями завдяки сонячній енергії’ (мотив води); *діжа* – ‘предмет побутового вжитку, очищення та оновлення якого відбувалось за допомогою сонячної енергії’; *червона стрічка, крайка* – ‘обрядовий предмет, яким обв’язували діжку’; *покривало* – ‘тс’; *білий рушник* – ‘тс’; *хлібина* – ‘обрядовий предмет, який клали на діжку’;

– агентивного плану: *худоба* – ‘об’єкти, на які спрямовували дію сонячної енергії’;

– атрибутивного плану: *стрітенська вода* – ‘ознака, яка вказує на особливі властивості обрядового предмета’; *червона стрічка, крайка* – ‘колір, який символізував сонце’; *білий рушник* – ‘колір, який символізував чистоту’;

– локативного плану: *двір* – ‘місце, куди виганяли худобу на сонце’;

– темпорального плану: *на Благовіщення* – ‘календарна дата вигону худоби на сонце’, *на Теплового Олексія* – ‘тс’; *у Чистий четвер* – ‘календарна дата здійснення обряду винесення діжі на сонце’; *до сходу сонця, до сонця* – ‘частина доби, коли виносили діжку’; *раненько* – ‘тс’;

– плану станів, почуттів, процесів, явищ, уявлень: *сонячна енергія* – ‘символ очищення, оновлення, здоров’я, добробуту’; *сонце* – 1) ‘світло від небесного світила, що сприяє розквіту життєдайних сил природи’; 2) ‘небесне світило, проміння якого передає його енергію землі та всьому, що з ним стикається’;

– вербального плану: *стрітенська вода, виганяти, випустати худобу на сонце, виносити діжку надвір, діжка сонце зустрічає, діжа говіє, поставити діжку до сонця.*

За міфологічними уявленнями, які в свідомості давньої людини базувалися на перенесенні ознак людського життя на існування природних явищ, весну сприймали як період воскресіння (народження) сонця, тому в семантиці весняно-літніх обрядів, пов'язаних із використанням сонячної енергії, можна знайти рудименти архаїчних ритуалів поклоніння сонцю. Так, серед значної кількості легенд і переказів, прикмет і вірувань, віднесених до купальського свята, особливе місце належить віруванням про сонце. Пов'язані з ними звичаї зустрічати схід сонця – *чатувати сонце* – були поширені в багатьох народів Європи. Це релікти архаїчного вшанування головного небесного світила як символу й джерела життєдайних сил природи [90, с. 87]. Повір'я про гру сонця були приурочені до важливих календарних дат, пов'язаних із сонячною енергією: *Різдво, Богоявлення, Благовіщення, Великдень, Івана Купала* [151, с. 354; 195, с. 8–11]. В українців та білорусів широко відоме повір'я про те, що на Івана Купала *грає сонце* – переливається всіма кольорами веселки, скаче, занурюється у воду (*купається*) і знову з'являється [40, с. 499; 79, с. 221–222; 84, с. 20; 118, с. 55; 127, с. 137; 168, с. 229]. На думку болгар, у цей день *сонце танцює, крутиться й вертить шаблями*, тобто розкидає яскраві, полум'яні промені [18, с. 717; 151, с. 534]. Сонце, за народними уявленнями, грає (*купається*) й освячує води, наділені в цей день найбільшими очищувальними й зміцнювальними властивостями [90, с. 49]. За свідченнями інформаторів середньополіського ареалу, *гру сонця* можна спостерігати на *Великдень*, на *Благовіщення*, на *Івана Купала*, рідко – в *Чистий четвер*, а також на інші великі свята (дод. Б., 31).

У обрядових текстах тему природи (мотив сонця) репрезентують такі одиниці:

– плану станів, почуттів, процесів, явищ, уявлень: *гра сонця* – ‘уявлення про те, що у дні великих свят сонце на сході переливається різними кольорами або підстрибує, мерехтить тощо’;

– темпорального плану: *на Великдень (на Паску), на Благовіщення, у Чистий четвер, на Івана Купала* – ‘календарні дати, до яких приурочена гра сонця’; *вранці* – ‘частина доби, коли відбувається гра сонця’;

– вербального плану: *сонце сходить, ~ грає, ~ грається, ~ міняється, ~ міняє, ~ купається, ~ викупується, ~ переливається, ~ мерехтить*; також *перел\`ивайеца ў\`с\`ак\`іми \`с\`айевам\`і \`гарно* (н.п. 14); *пудс\`какуйе ў\`верх, опус\`кайеца* (н.п. 15); *г\`райе у\`с\`ак\`ім\`і цве\`там\`і* (н.п. 22); *\`сонце \`разним\`і ц\`в\`е\`там\`і – і голу\`бим\`і, і ро\`жєв\`ім\`і, ў\`с\`ак\`ім\`і м\`е\`н\`айеца; г\`райе ў\`с\`ак\`ім\`і бар\`в\`істим\`і ц\`в\`е\`там\`і* (н.п. 23); *ве\`селкам\`і г\`райе* (н.п. 34); *п\`р\`ама перели\`вайеца, так г\`райе \`гарно – і ф\`іо\`л\`етов\`і, і к\`расни\`і, і \`жоўти\`і* (н.п. 27); *\`сонце так пудс\`какуйе, в\`род\`і гу\`л\`айе* (н.п. 28); *г\`райе \`сонце \`разним\`і кол\`о\`рами\`і – і голу\`б\`і, і ч\`ір\`вони\`і, і зе\`лени\`і, і \`жовти\`і* (н.п. 29); *во\`но м\`е\`н\`айеца, ў\`с\`ак\`ііе ц\`в\`е\`ти, так г\`райе – і ч\`ір\`воним, і в\`іш\`н\`ов\`ім, і \`син\`ім, і ў\`с\`ак\`ім\`і-ў\`с\`ак\`ім\`і* (н.п. 37); *пе\`ре\`л\`вайеца ў\`с\`ак\`ім\`і цве\`там\`і* (н.п. 37); *\`сонце – ў\`не\`р\`од \`ясни\`ем, по\`том голу\`б\`ім бу\`ло, по\`том зе\`лен\`ім та\`ко обк\`ружаним, і не\`начє йак там, Бог йо\`го з\`найє, сто\`йт брат і се\`ст\`ра ч\`і два б\`рати* (н.п. 39); *г\`райе та\`к\`іми проме\`н\`ами* (н.п. 41); *ў\`с\`ак\`ім\`і кол\`о\`рам\`і г\`райе* (н.п. 43).

Мотив сонячної енергії лежить в основі постановня багатьох різнопланових елементів купальської обрядовості, оскільки свято *Івана Купала* припадає на досить вагому в народному уявленні річну подію – літній сонцеворот, або сонцестояння [40, с. 260; 62, с. 282; 83, с. 9, 78; 127, с. 130; 133, с. 328; 156, с. 107; 168, с. 228; 213, с. 690; 220, с. 391]. Свята сонцеворотів вважаються одними з найдавніших серед календарних свят [162, с. 46]. С. Максимов вказував на те, що купальські свята відбувалися в часи язичництва на честь весілля бога сонця, жінкою якого була світлоносна зоря. Елементом сонячного весілля було купання сонця у воді, чим і

мотивована назва свят – купальські [122, с. 472; 127, с. 131]. Одним із реліктів архаїчного вшанування головного небесного світила як символу і джерела життєдайних сил природи є широке побутування повір'я про гру сонця на Івана Купала, пов'язане з близькістю цього дня до моменту літнього сонцестояння [18, с. 717; 79, с. 221–222; 90, с. 87; 127, с. 137; 168, с. 229; 195, с. 8–11].

За народними уявленнями, сонце було джерелом розквіту всієї природи, зокрема рослинності, яку часто в обрядах сприймали як посередника між небесним світилом та людиною. Збирання трав та ягід у день купальського свята, як зауважує В. Пропп, не мало прямого аграрного характеру, мети впливати на врожай: люди намагалися повністю використати життєдайну силу природи, яка в період сонячного сонцевороту перебувала в стані найбільшого розквіту. У звичаї збирати купальське зілля простежуються ремінісценції архаїчного вшанування матері-землі [18, с. 712; 71, с. 397; 90, с. 81, 83; 127, с. 133; 168, с. 229]. Так, хронологічна приуроченість цвітіння папороті до купальського свята зумовлена народними уявленнями про невичерпні можливості життєдайних сил природи в період її найбільшого розквіту, в час сонцестояння. На зв'язок явища цвітіння папороті з сонцем указує той факт, що в хорватів папороть подекуди називають *перуновим цвітом* або *сонцем* [90, с. 91–95]. На зв'язок із вогнем, громом та сонцем у семантиці папороті вказував також О. Потебня [151, с. 546–550].

Отже, одна із складових семантичного змісту обрядової дії *пошуку цвіту папороті* є ‘намагання людини використати невичерпні можливості сил природи, рослинності в період їх найбільшого розквіту, у час сонцестояння’. В основі постановня цієї обрядової дії, крім мотивів сонця, рослинності, розквіту життєдайних сил природи, лежать мотиви долі, життєвої вдачі, нечистої сили.

У європейському фольклорі відомі два основні сюжети про папороть: “добування чудесного предмета” та “випадкова знахідка простака” [3, с. 546–548]. Як свідчать фольклорно-етнографічні записи, в багатьох

локальних варіантах української культури побутувала легенда про чоловіка, який знайшов загублені воли завдяки тому, що в його постолі ненароком упала квітка папороті [26, с. 285–287; 90, с. 95; 118, с. 57; 218, с. 42]. У багатьох населених пунктах Середнього Полісся також зафіксовано побутування такої легенди (дод. Б., 23).

Із віруваннями у цвітіння папороті, які виникли на тій стадії пізнання людиною світу, коли вона спостерігала винятковість цієї рослини, яка єдина “не пускала цвіту”, нерозривно пов’язані легенди про можливість за допомогою цього цвіту знаходити закопані в землю скарби, передбачувати долі людей, виліковувати хвороби тощо [90, с. 91–95; 111, с. 149; 173, с. 230]. У певні календарні дати, як вірили слов’янські народи, скарби виходять із глибин на поверхню *сушитися, купатися*. Такими датами росіяни, українці й білоруси вважали Великдень і Купала [90, с. 96–97]; у середньополіській обрядовості часом *виходу* скарбів вважають лише Великдень (дод. Б., 15).

У середньополіській традиції мотив талану, щастя, мудрості реалізовано в таких уявленнях про цвіт папороті: хто знайде, побачить цвіт папороті – *буде щасливим, багатим; буде знати, що говорять птахи, тварини, рослини; буде все знати й розуміти*; хто знайде цвіт папороті, розріже собі руку й покладе його туди – *буде все знати, буде знахар, буде допомагати всім* (дод. Б., 28). У повір’ях про цвіт папороті реалізовано також мотив нечистої сили, яка активізується протягом усіх купальських свят [3, с. 548–549; 25, с. 67; 151, с. 547]. Так, на Гуцульщині відомий звичай *бити папороть* палицями, а потім святити це місце [173, с. 230]. Такий мотив було виявлено також у білоруських повір’ях про *горобину ніч* [1, с. 242–243; 40, с. 114], у давніх українських повір’ях про те, що цієї ночі бувають весілля та хороводи русалок [209, с. 174], у відомостях з Овруччини про *рабінову ніч* [39, с. 310]. Цю ніч часто визначали як період цвітіння папороті, зокрема в середньополіській обрядовості (дод. Б., 32) [25, с. 71].

Міфологічні мотиви рослинності та сонячної енергії сприяли постановню таких різнопланових одиниць:

– акціонального плану: *збирання* різних рослин та трав на Івана Купала – ‘намагання використати природну силу рослинності в період її розквіту’ (мотиви рослинності, розквіту життєдайних сил природи, здоров’я): *і\д\у\т` по \з`ел`е помоч\не, і\д\у\т` у л`ес* (н.п. 1); *на Івана Ку\пал`ного іш\л`і \ран`ен`ко ў л`ес і рвал`і \разнийе з`ел`а, з`ел`а \зобранийе на Івана Ку\пал`ного шч`і\тал`іса \вел`ми ц`е\л`ушч`іми і \йім`і \мона було \добре \в`іл`е`ч`іц`а* (н.п. 15); *хо\д`іл`і т\раўку зб`і\рал`і на Івана Ку\пала, чаї за\варувал`і да к`і\дал`і* (н.п. 45); *пошук, вартування* цвіту папороті – ‘тс’;

– реалемного плану: *рослини й трави, зілля, ягоди* – ‘зосередження природної сили, одним із джерел якої є сонячна енергія’; *купальське зілля* – ‘обрядовий предмет, наділений у народній уяві магичними властивостями завдяки енергії розквітаючої природи, сонячній енергії’; *цвіт папороті* – ‘результат найбільшого розквіту сил природи’;

– атрибутивного плану: *цілюще* зілля – ‘властивість, одним із джерел якої є сонячна енергія’;

– агентивного плану: *нечиста сила* – 1) ‘обрядові персонажі, від яких оберігалися за допомогою природних ресурсів’; 2) ‘обрядові персонажі, з якими пов’язували цвітіння папороті’; *відьма* – ‘обрядовий персонаж, з яким пов’язували цвітіння папороті’;

– локативного плану: *ліс* – 1) ‘місце, де збирали цілюще купальське зілля’; 2) ‘місце, де цвіте папороть’;

– темпорального плану: *раненько, ранок* – ‘частина доби, коли збирали цілюще купальське зілля’; *на Івана Купала* – ‘календарна дата, до якої віднесено повір’я про цвіт папороті’; *ніч* – ‘період цвітіння папороті’, *опівночі, о дванадцятій годині* – ‘тс’; *горобина ніч* – ‘тс’; *громова ніч* – ‘тс’; *як гроза велика* – ‘тс’; *до сходу сонця* – ‘період, коли можна знайти цвіт папороті’;

– плану станів, почуттів, процесів, явищ, уявлень: *розквіт природи* – ‘природне явище, завдяки якому рослини набували цілющої сили’; *літнє сонцестояння (сонцеворот)* – 1) ‘тс’; 2) ‘період, коли буває найдовший день

та найкоротша ніч'; *уявлення про цвіт папороті* – 'уявлення про неіснуючу в природі подію'; *уявлення про зв'язок цвіту папороті із нечистою силою*;

– вербального плану: *цілюще, помочне зілля; папороть цвіте, квітка папороті; вартувати цвіт папороті, знайти цвіт папороті; горобина ніч, громова ніч* та обрядові фольклорні тексти: *легенди про пошуки цвіту папороті*.

У темі природи реалізований також культ рослинності, який становить основу троїцької обрядовості й насамперед відображений у звичаї на Трійцю прикрашають зеленню житло та господарські будівлі [156, с. 106–107; 220, с. 389]. Зелений колір рослинності у фольклорі часто метафорично виражає ідею вічного життя [95, с. 255], асоціюється з такими концептами як здоров'я, щастя, удача, добробут [211, с. 146–147], які закономірно пов'язані з ідеєю плодючості, реалізованою в рослинній символіці календарних обрядів українців [111, с. 144], тому в обрядовості Зелених свят тема *природи* поєднана з темою *плодючості*.

У дослідженнях останніх років переконливо показано, що в традиційних культурах, у тому числі слов'янських, рослинність часто усвідомлюється як один із виявів душ померлих. Звичай прикрашати житло й господарські будівлі зеленню мотивували намаганням догодити русалкам, які *гойдалися* на цій зелені. Іноді помітний вияв поминального характеру звичаю: нібито в троїцькій зелені знаходились душі померлих родичів [СД, т. 2, с. 309; 211, с. 152].

Взаємопов'язаними мотивами постання обрядовості Зелених свят можна вважати також мотиви рослинності та померлих предків, які є елементами теми *природи* та теми *життя та смерті*. Ці мотиви лежать в основі постання таких одиниць:

– акціонального плану: *прикрашання* зеленню будівель, дворів, господарських приміщень на Трійцю – 1) 'намагання використати природну силу дерев та трав в період їх розквіту', 2) 'підготовка місць перебування для померлих предків' (мотиви рослинності, померлих предків, нечистої сили)

(дод. Б., 19) [204, с. 14]; *встановлення берез у дворі* – ‘підготовка місць перебування для русалок’;

– реалемного плану: *троїцька зелень* – ‘зелень, якою прикрашають на Трійцю будівлі та двори’, ‘оберіг від русалок’, ‘оберіг від будь-чого недоброго’ (мотив рослинності, розквіту життєдайних сил природи, нечистої сили, померлих предків);

– атрибутивного плану: *Зелені свята* – ‘ознака свята, основна обрядовість якого була спрямована на використання природних сил рослинності’;

– агентивного плану: *русалки* – ‘обрядові персонажі, від яких оберігались за допомогою троїцької зелені’;

– локативного плану: *ліс* – ‘місце, де збирають троїцьке зілля’; ‘місце, де вирубували берези для встановлення в дворі’; *подвір’я, двір* – ‘місце розташування троїцької зелені, зокрема місце встановлення берізок на Трійцю’; *хата* – ‘місце розташування троїцької зелені’; *церква* – ‘тс’; *хлів* – ‘тс’; *ворота* – ‘тс’; *фіртка* – ‘тс’; *вікно* – ‘тс’; *образи, ікони* – ‘тс’; *покуть* – ‘тс’; *двері* – ‘тс’; *сіни* – ‘тс’; *підлога, долівка* – ‘тс’; *земля* – ‘тс’; *стежка, де ходиш* – ‘тс’; *стіл* – ‘тс’; *стріха* – ‘тс’; *всюди, скрізь* – ‘тс’; *під стріхою* – ‘місце, де зберігали троїцьке зілля’; *на хаті* – ‘тс’;

– темпорального плану: *після обіду* – ‘період, коли збирають троїцьку зелень’; *три дні* – ‘час тривання Зелених свят’; *тиждень* – ‘тс’;

– плану станів, почуттів, процесів, явищ, уявлень: уявлення про зелень як місце перебування померлих предків, як оберіг від нечистої сили; уявлення про те, що русалки на березах гойдаються;

– вербального плану: *Зелені свята, Трійця; трійця, клечення, зілля; прибирати хату (у хаті), рядити хати, вбирати, украшати; шукати, збирати, вирубувати (рубати), рвати, ломати, закопувати; святити; чіпляти, застромлювати, ставити, кидати (розкидати), вішати, застирати (застиркувати, стиркати, втикати, затикати,*

позастиркати), запихати, настромляти (встромити), становити, класти, закладати, стелити (обстилати) – ‘назви дій, які виконують з троїцьким зіллям’.

Отже, в темі *природи* відбиті народні уявлення з одного боку – про необхідність впливати на перебіг природних процесів, зокрема на зміну сезонів, про можливість їх стимулювання за допомогою магічних ритуалів, а з другого боку – уявлення про те, що забезпечення природних процесів можливе лише за умови виконання необхідних заборон. Важливою складовою теми *природи* є також апотропеїзація, пов’язана з попередженням або припиненням стихійних лих природи. В основі формування різнопланових одиниць, які репрезентують тему природи, лежать мотиви *сонячної енергії, рослинності, померлих предків.*

Тема *плодючості.*

Тема *плодючості* – одна з найбільш представлених у весняно-літніх календарних обрядах. З весняно-літнім періодом пов’язані основні етапи річної господарської діяльності, від якої залежить врожай та загальне благополуччя традиційної общини. Здавна люди намагалися використати енергію теплого сонця, нової рослинності, вогню та води для забезпечення здоров’я, добробуту на весь рік та сприяння плодючості землі. Ідея плодючості – магістральна ідея всієї народної (і сімейної, і календарної) обрядовості. Цю ідею можна виражена в збережених рудиментах аграрної магії, спрямованої на підвищення врожайності полів; в асоціативних зв’язках між родючістю природи й жіночою фертильністю, здатністю народжувати [90, с. 120]. Давні уявлення про можливість землі давати плоди, про сили, які викликали їх регулярну появу, про засоби впливу на ці сили пов’язані з цілою системою магічних дій та ритуалами жертвоприношень [149, с. 68]. У структурі аграрних обрядів слов’ян поширені елементи звертань до землі, ниви, поля з побажаннями плодючості та майбутнього гарного врожаю, проханнями про повернення сили, витраченої на збирання врожаю;

жертвоприношень землі, зокрема, закопування в землю хліба, грошей тощо [210, с. 304].

Аграрний мотив є провідним у постанні обрядових дій одного з важливих свят весняного календарного циклу – свята Юрія (Георгія). Деякі вчені, зокрема П. Єфименко та О. Афанасьєв вважали, що у східнослов'янських народів святий Георгій замінив весняного бога Ярила. Один із основних аргументів – опис білоруського обряду зустрічі весни, в якому дівчину, що зображує весну, називали Ярило. Цю думку розвивають також В. Іванов і В. Топоров. До міфа про Ярила вони відносять усе, що в народних обрядах і легендах пов'язано з Юрієм-Георгієм, указуючи на вплив християнської трактовки цього образу [41, с. 264; 79, с. 180–216; 168, с. 181]. Хоча юріївський цикл поєднує в собі як скотарські, так і хліборобські обряди, але, на думку В. Соколової, найбільш поширеним в українців та білорусів був саме аграрний комплекс дня Юрія [168, с. 180]. На думку вчених, цей день – одна з основних ланок, на які розпався, мабуть, єдиний колись весняний аграрно-магічний обрядовий комплекс, деякі елементи якого збережено в обрядовості цього свята. До цього ж початкового комплексу належала й великодня обрядовість. Звідси велика схожість великодніх та обрядів свята Юрія, перенесення окремих обрядів з одного дня на інший (наприклад, характерні для українського дня Юрія обходи худоби в деяких місцях Сибіру належать до Чистого четверга), іноді дублювання обрядів (обливання молоді водою в Закарпатті на Великдень і в день Юрія) [168, с. 182].

Важливим елементом аграрної обрядовості дня Юрія були *ритуальні виходи в поле*. В українській культурній традиції (особливо на Лівобережжі) поширені хресні походи у *житта* на день Юрія, під час яких священик із хресним ходом обходив поля, виконуючи молебень та освячуючи водою хлібні посіви, але у значній частині Прип'ятського Полісся виходи в поле на день Юрія мали сімейно-індивідуальний характер [8, с. 46–47]. Часто ці виходи в поле супроводжувалися *качанням у житі* (дуже давнім магічним

прийомом сприяння плодючості землі й гарному врожаю) та *ритуальною трапезою*, після якої залишки продуктів (найчастіше освячених великодніх яєць, пасок, кісток поросяти) закопували в землю [10, с. 325, 327; 38, с. 190; 39, с. 307; 85, с. 208–209; 112, с. 192; 118, с. 51–52; 125, с. 55; 127, с. 41; 164, с. 49; 166, с. 583; 167, т. 3, с. 73; 168, с. 172; 175, с. 19–20; 218, с. 31; 220, с. 387]. Обхід засіяного поля, а потім трапеза на цьому місці та закопування залишків їжі в землю – пережиток давніх жертвоприношень землі для збільшення її плодючості [153, с. 180; 168, с. 173]. У болгар, словаків та білорусів відома традиція обходу нив із короваєм та вином, яка супроводжується проханнями божества про повний колос, велике зерно, після того – трапеза в полі [80, с. 103]. На думку Т. Агапкиної, три семантичні константи “*ходить по житю*”, “*дивитися житю*”, “*міряти житю*” тією чи іншою мірою відомі в усіх трьох слов’янських традиціях (східній, західній, південній) [4]. Так, схожі за семантикою відповідники ритуальних і магічних дій поліського юріївського обряду відомі й в західно- та південнослов’янській католицькій традиції зокрема, у словаків по полю катали спеціально випечений калач, у хорватів, крім посівів, освячували також і худобу; в сербів і болгар можна зустріти прямі аналогії поліського обряду: індивідуальний або сімейний вихід у поле, звичай залишати на полі великодні яйця, хліб та інше [10, с. 330]. З першим виходом у поле для огляду хлібних посівів пов’язаний східнослов’янський обряд *водіння та поховання “стріли”* (ляльки, дівочої стрічки, шпильки для волосся тощо), складовими елементами якого були качання жінок по землі, співи, хороводна гра, примовляння, ритуальний сміх. В аграрній семантиці цього обряду взаємопов’язані продукуюча, карпогонічна та охоронна магія [63, с. 103–104].

Ритуали виходу в поле в середньополіських обрядових текстах представлені

такими одиницями:

– акціонального плану: *вихід* у поле – 1) ‘колективні хресні ходи, в яких брали участь священики, виконуючи молебень та освячуючи водою хлібні посіви; читаючи молитви над хлібом’; 2) ‘колективно-індивідуальні походи на поля для качання по житю; спостереження за тим, як росте жито, щоб передбачити врожай; влаштування гулянь та ритуальної трапези’; *качання* по житю (на житі, в житі) – ‘обрядова дія, спрямована на забезпечення врожаю жита’; *ритуальна трапеза* – ‘пережиток древніх жертвоприношень землі для збільшення її плодючості’ (дод. Б., 17);

– реалемного плану: *продукти* обрядової трапези (найчастіше *яйця*) – ‘елементи жертвоприношень землі’; *хліб* – ‘ритуальний предмет, який використовують під час хресних ходів’; *ікона* – ‘тс’; *яйце* – ‘обрядовий предмет, який качали по житю’; *земля* – ‘об’єкт основних аграрних ритуалів’;

– агентивного плану: *молодь* – ‘учасники аграрних обрядів’; *молоді жінки та чоловіки* – ‘тс’; *священик* – ‘учасник хресних ходів у поле’;

– атрибутивного плану: *освячені* продукти – ‘ознака, яка вказувала на особливі властивості ритуальних предметів і необхідність їх застосування у аграрних ритуалах’;

– локативного плану: *поле* – ‘місце виконання обрядів, спрямованих на забезпечення плодючості землі’; *город* – ‘тс’;

– темпорального плану: *на Юрія* – ‘день виконання основних аграрних ритуалів’; *на Юрія* – ‘день ритуальних виходів у поля’; *на Петра* – ‘тс’;

– плану станів, почуттів, процесів, явищ, уявлень: *жертвоприношення землі* – ‘давні язичницькі ритуали, які відобразі в аграрних обрядах’; *гарний урожай* – ‘результат виконання аграрних ритуалів’;

– вербального плану: *обходити поля*; *під хлібом правиться*; *качатися у житі (по житі, по житю, на житі)*; *обідати на полі*; *гуляти на полі*; *гуляти по житю*.

Отже, в середньополіській традиції *виходів у поле* одиниця темпорального плану *на Юрія* має синонімічний відповідник: *на Петра*. В

акціональних одиницях качання людей по житю та качання крашанок по житю також виявлено синонімічні відношення, зумовлені схожим семантичним змістом – ‘намагання сприяти врожаю жита’: *Треба пока\ч'ат`йай\цем* [крашанкою] *і пока\чац:а са\мому, шоб \ж'іто рос\ло, шоб уро\жаї буў, шо це ўже \буде \гарній ўро\жаї, н`і\чо не^u пом'е\шайе тво\йом ўро\жаїу* (н.п. 12) [144, с. 235].

Основним ритуальним предметом в комплексі великодніх обрядів та інших весняних свят можна вважати яйце, який, як символ народження, життя та воскресіння, втілює в собі ідею плодючості [149, с. 80]. Мотив урожаю в обрядових текстах представляють також такі одиниці реалемного плану, як *шкаралупки від освячених на Великдень яєць*. Із цими обрядовими предметами виконували дії, основною метою яких було забезпечення врожаю жита або пшениці, городини, садовини: *виносили в поле під час першого виходу; закопували в землю; кидали в землю, коли починали орати або сіяти; кидали на картоплю; кидали, коли садили помідори чи капусту; закопували під яблуню чи під грушу; закопували та сипали на землю по кутках ділянки; сипали на город, де росте озимина; сіяли на городі* (для цього також використовували освячену великодню сіль); *сипали на городі, щоб не росло зілля (бур'яни)* (дод. В., 41). Деякі обрядові дії мали спільну темпоральну ознаку – *приуроченість до свята Юрія*.

Велике значення в ритуалах аграрної магії мала рослинність як уособлення та провідник життєдайної природної сили. Так, у західноєвропейській традиції носієм весняного достатку, зосередженням магичної сили, яка сприяла плодючості, вважали *майське дерево* [73, с. 195; 111, с. 156; 183, с. 148; 187, с. 62–63]. У східних слов'ян культ рослинності найбільш яскраво відображений в обрядовості Зелених свят, коли прикрашають господарські будівлі й будинки гілками дерев, квітами, травами. У святкуванні Трійці в росіян аналогом загальноєвропейського *майського дерева* виступала *обрядова береза*, в українців – *ігорний дуб, куст, явір, тополя* [111, с. 157; 112, с. 196]. У таких українських персонажах

Зелених свят, як *куст* і *тополя* виявлено ідею антропоморфування природи [17, с. 451; 88, с. 106–107; 89, с. 67–73; 111, с. 158–160; 137, с. 103–110].

Символом швидкого росту, здоров'я, життєвої сили, плодючості в народній слов'янській культурі є *верба* [СД, т. 1, с. 333], гілки якої під час ритуальних обходів полів у всіх європейських народів часто втикали в землю на полях, а у деяких народів, наприклад бретонців, несли не тільки на поля, а й на могили близьких [149, с. 81], що, ймовірно, є відбиттям давніх уявлень про заступництво померлих предків у польових роботах та їх сприяння плодючості. В обрядах, пов'язаних із рослинністю, В. Пропп першочергово або навіть винятково вбачав аграрну магію: намагання передати землі плодючу силу дерева [152, с. 73], одночасно розглядаючи дерево або зелену гілку і як уособлення померлого предка [183, с. 156]. Так, купальське дерево, опудало, які підлягають знищенню, він трактує як “втілення, інкарнацію, зосередження родючої сили землі”. На його думку, в донауковому мисленні поховання рослинного атрибута асоціювалося із зануренням у землю хлібного зерна, яке здатне завдяки магічній взаємодії вплинути на успіх урожаю. У цих уявленнях знайшли відображення тісні генетичні зв'язки культу померлих та культу рослин. [111, с. 156]. В обрядах, пов'язаних із купальським деревцем, можна також простежити реалізацію концепту *світового дерева*, яке поряд зі значенням світової вертикалі має значення “життєдайного начала”. Учені зауважували, що обрядові дії з деревом, гілкою тощо присвячені вегетативному божеству, в основі цих дій закладено інкарнацію плодючості. Сила плодючості, яка зосереджена в дереві, щороку помирає й поновлюється, а дерево є “одночасно божеством неба, води й смерті”, смерті як нового народження [110, с. 23]. Відома думка, що міфологічний образ *світового дерева* вживається зі значенням світової вертикалі й ніякого відношення до речової обрядової рослинності, яка фігурує в календарних обрядах, не має. Древа увійшли в цикл календарного ритуалізму завдяки властивості щорічного оновлення та оживлення, на яку, зокрема, спирається ідея *дерева життя*, тобто дерева – носія життєдайних

сил [183, с. 159]. Купальське деревце має семантичну подібність із весільним прикрашеним деревом, яке здавна символізувало *дерево життя*, уособлювало продукуючу силу природи, до якої долучалися молодята. Відоме також спостереження, що найбільш чітко у весільних обрядах простежується така функція *вільця*, як сприяння плодючості та захисту від нечистої сили [155, с. 72].

Отже, одним із семантичних значень таких ритуальних предметів, як *освячена вербова гілка*, *антропоморфна фігура* та *купальське деревце*, є ‘втілення, зосередження родючої сили землі’, а обрядові дії з цими предметами можна розглядати як елементи імітативної магії, спрямованої на забезпечення плодючості землі.

Тему плодючості (мотив рослинності) репрезентують такі одиниці:

– акціонального плану: *втикання* в землю освяченої вербової гілки –

‘обрядова дія, спрямована на забезпечення плодючості землі’: *На го|род*

зати|кал`і; йак рос|те рос|т`ен`ійе, шоб |точ`к`і н`е |йел`і ка|пусти (н.п. 15); *обхід*

поля, городу з освяченою вербою – ‘обрядова дія, спрямована на забезпечення

плодючості землі’: *Йа і|ду на |поле, в`із`|му ку|сочок ве`р|би, похо|жу з |йейу по*

сво|йему го|род`і (н.п. 24); *кидання* на грядки з огірками шматків купальського

дерева – ‘обрядова дія, спрямована на забезпечення врожаю огірків’ (дод. Б., 27)

[25, с. 67; 84, с. 17; 108, с. 276; 111, с. 153; 112, с. 196];

– реалемного плану: *освячена вербова гілка* – ‘втілення, зосередження родючої сили землі’; *купальське деревце* – ‘тс’;

– атрибутивного плану: *освячена вербова гілка* – ‘ознака, яка вказувала на особливі властивості обрядового предмета, зокрема можливість сприяння плодючості землі’; *купальське деревце* – ‘тс’;

– локативного плану: *город* – ‘місце, куди викидають шматки купальського дерева’; *поле* – ‘місце, де використовують обрядові предмети для забезпечення плодючості землі’;

- темпорального плану: *Івана Купала* – ‘свято, на яке виготовляють купальське деревце’;
- плану станів, почуттів, процесів, явищ, уявлень тощо: *врожай* – ‘результат плодючості землі, на який спрямовані обряди аграрної магії’;
- вербального плану: *затикати вербу на город; красти Купало; принести гілочку для себе в город.*

Важливим ритуальним предметом аграрної магії було *обрядове печиво* у вигляді хреста, міфологічним мотивом використання якого в аграрній магії всіх східнослов'янських народів було бажання хлібороба вплинути на врожай, сприяти плодючості землі [168, с. 94–95; 127, с. 60]. Показово, що білоруси випікали таке печиво у формі хліборобських знарядь (звичай *пекти плуг, борону* зафіксований також в Овруцькому районі [85, с. 207]). Сама обрядова їжа загалом, як вважали, була наділена властивістю впливати на все, що її торкалося, а отже – сприяти плодючості. Пов'язані з цим уявленням ритуальні дії часто були виражені в примітивних магічних прийомах, насамперед зі сфери контактної та імітативної магії [120, с. 163].

Випікання обрядового печива у вигляді хрестів стало основною обрядовою дією, яку виконували на четвертому (*Середохресному* або *Хрестопоклонному*) тижні посту [85, с. 207; 116, с. 45; 122, с. 382; 123, с. 29; 168, с. 94; 218, с. 16; 125, с. 54; 144, с. 234; 164, с. 21; 224, с. 361–362]. На думку вчених, зокрема В. Соколової, цей пережиток давньої сільськогосподарської магії не мав ніякого відношення до середини посту, а випікання обрядового печива у вигляді хреста, мабуть, зумовлене назвою хрононіма – *Хрестопоклонний* тиждень [168, с. 95]. Незаперечно, походження обряду дуже давнє, і, можливо, пов'язане з вираженням простору за допомогою знака хреста [127, с. 61]. Взагалі питання походження обрядового печива залишається остаточно не з'ясованим. В. Пропп убачав в основі цього звичаю магічний продукуючий початок, В. Чичеров розглядав обрядове печиво як заміну приношення живих жертв [120, с. 166].

Середньополіська обрядова дія *використання середохресних хрестів під час перших польових робіт*, спрямована на забезпечення плодючості землі, складається з декількох елементів (дод. Б., 5) [85, с. 207]. Рудиментом аграрної магії можна вважати дії, в основі яких лежить безпосередній контакт обрядового хрестика з землею саме в той момент, коли вперше виходили в поле обробляти землю – *хрестик клали на землю*. Згодом у народній свідомості було втрачено уявлення про необхідність прямого контакту хрестика з землею, і його брали з собою, виходячи вперше на поле. Ритуали *споживання обрядового печива господарем*, який уперше виходив у поле орати землю, та *годування обрядовим печивом коня*, ймовірно, виникли внаслідок асоціативного переосмислення магичних властивостей обрядового печива. Семантика цих обрядових дій виявляє спільність із семантикою ритуальних трапез на полі.

Отже, тема *плодючості* – одна з центральних тем всього календарного циклу – найбільше представлена у весняних обрядах, оскільки саме на цей період припадає початок польових робіт, коли необхідно було виконувати ритуали, спрямовані на забезпечення гарного врожаю. У давніх народних уявленнях відбито ідею антропоморфізації землі, яка зумовила виникнення значної кількості репрезентантів теми плодючості в обрядових текстах. Формуванню одиниць плану вираження теми плодючості сприяло також сприйняття рослинності як втілення природної сили.

Тема очищення.

У складі весняного-літнього циклу календарних обрядів значне місце посідають обряди та ритуали, в яких відображено тему *очищення*. Очищувальні обряди – це ритуальні та магичні дії, мета яких – очищення (реальне та символічне) культурного об'єкта (простору, людини, домашніх тварин), після того як цей об'єкт деякий час контактував із хтонічними, нечистими або шкідливими об'єктами, сферами або періодами часу, чи побував у стані ритуальної нечистоти [СД, т. 3, с. 606]. Ідея очищення – це

основна прикмета перехідного часу й новоріччя. Об'єктом очищення стає людина в єдності тілесного й духовного початків, тому у весняній календарній обрядовості яскраво відображена тема позбавлення гріхів, що накопичилися впродовж року. Весняне пробудження та оновлення природи вимагає оновлення та очищення всього, що належить до життєдіяльності людини. Обряди, пов'язані з підготовкою до весняних польових робіт, після прийняття церковного християнського календаря були сконцентровані навколо *Великодня*. На зміну бурхливим, шумним, веселим дням *Масляної* приходив *Великий піст*, який тривав сім тижнів і був своєрідною підготовкою до Великодня. В основу дотримання посту покладено не тільки суворі вимоги православної церкви, але й давні уявлення селян-хліборобів про необхідність очищення перед початком польових робіт [168, с. 94]. У слов'янській народній культурі *Великий піст* сприймали як період значною мірою протилежний іншій частині року, тому що в цей час повністю змінювався спосіб життя. Водночас норми посту були не просто засвоєні народною культурою, але також адаптовані та переосмислені [СД, т. 1, с. 303]. Великий піст був своєрідною підготовкою до найшанованішого та найвеличнішого свята весняного періоду – *Великодня*, яке стало символом повного духовного очищення людини.

Тема *очищення*, представлена в середньополіських весняно-літніх обрядах, досить різнопланова. Магічні дії та фольклорні мотиви, поєднані в цій загальній темі, реалізують цілий спектр семантичних та символічних елементів: це і власне очищення, тобто досягнення фізичної чистоти; духовне очищення, тобто позбавлення від гріхів; очищення як позбавлення від старого, що є умовою для подальшого оновлення; очищення як вигнання хтонічних істот (змій, комах тощо); очищення як профілактична магія, що обмежує проникнення хтонічного в культурний простір, забезпечує чистоту цього простору з міфологічної точки зору [3, с. 88]. Об'єктами очищувальних обрядів могли бути: людина (її тіло та

душевний стан); її життєвий простір; побутові предмети повсякденного вжитку тощо.

Одним із найбільш дієвих і найчастіше вживаних засобів очищення була *вода* [187, с. 71; 212, с. 138–139]. Давній, поширений у багатьох народів світу звичай очищуватися водою перед відповідальними моментами життя зберігся у всіх східнослов'янських народів. Без сумніву, в давнину це було обмивання перед початком весняних польових робіт. На магічне значення, яке надавали цьому обряду, вказує той факт, що його здійснювали *до сходу сонця* – час найбільш сприятливий для магічних дій та замовлянь [127, с. 71; 162, с. 103], оскільки зміни добового й сезонного часу в народній свідомості були моментами радикальних змін в природі [35, с. 40].

Звичай у *Чистий четвер* до сходу сонця митися, купатися в річці широко побутував на всій території України [39, с. 303; 71, с. 391; 123, с. 31; 159, с. 460; 218, с. 16]. Поширеним було повір'я про те, що обливатися або вмиватися необхідно водою, яку приносили з джерела до сходу сонця – “поки ворон дітей не купав”, щоб бути здоровими увесь рік [8, с. 63; 42, с. 248; 220, с. 387].

У середньополіських обрядових текстах тему очищення (мотиви води, здоров'я) репрезентують такі одиниці:

– акціонального плану: *обмивати* тіло – 1) ‘процес фізичного очищення за допомогою води’, 2) ‘дія, спрямована на забезпечення фізичного та духовного здоров'я’ (дод. Б., 6); *купатися* – ‘тс’; *мити* діжу – ‘очищення за допомогою води одного із предметів домашнього побуту, в якому виготовляють хліб’ (дод. Б., 8) [25, с. 56; 39, с. 303; 92, с. 352; 108, с. 275];

– реалемного плану: *вода* – ‘основний засіб очищення’; *зілля* – ‘відвар із рослин, який використовують в обрядах фізичного очищення’; *діжа* – ‘предмет домашнього побуту, який очищували в Чистий четвер, щоб завжди

вдавався хліб’; *хліб* – ‘покладений на діжу ритуальний предмет, який опосередковано також підлягав очищенню’; червона *стрічка* – ‘ритуальний предмет, яким обв’язували діжу’; червона *крайка* – ‘тс’; білий *рушник* – ‘тс’; *покривало* – ‘тс’; *вода, якою мили діжу* – ‘ритуальний предмет, яким обливали хату для захисту від хтонічних істот’;

– атрибутивного плану: *Чистий четвер* – ‘ознака четверга останнього тижня Великого посту; дня виконання основних обрядів очищення’; *Білий тиждень* – ‘ознака останнього тижня Великого посту, коли виконують основні обряди очищення, зокрема, в цей день білять хати’; *чистий* (чиста голова, чисте обличчя, чистий одяг, все чисте, чистий хліб) – ‘ознака, яку набували обрядові об’єкти після обряду очищення’; *червона стрічка* – ‘ймовірно, ознака, яка символізує сонце, плодючість (сонце виступало одним із засобів очищення)’; *червона крайка* – ‘тс’, *білий рушник* – ‘ймовірно, ознака, яка символізує чистоту’;

– локативного: *річка* – ‘місце, де відбувався процес очищення’; *перехрестя доріг* – ‘місце, куди виносили воду після купання’, *туди, де ніхто не ходить* – ‘тс’;

– темпорального плану: *Чистий четвер* – ‘день виконання основних очищувальних обрядів’; *останній перед Великоднем тиждень* – ‘період виконання основних очищувальних обрядів’; *період до сходу сонця* – ‘частина доби, коли виконують основні очищувальні обряди’; *удосвіта* – ‘тс’; *ранок* – ‘тс’;

– плану станів, почуттів, процесів, явищ, уявлень тощо: *вода як основний засіб очищення*;

– вербального плану: *обмити, помити діжку; вмиватися до сходу сонця; митися, вмитися, помитися; змиватись, змивати; купатися*.

Одним із важливих аспектів ритуального очищення було оновлення, яке стосувалося не лише духовної сфери людського буття (людина оновлювала свої думки, почуття, прагнення тощо в періоди постів, позбавляючись від гріхів), але й побутової сфери існування людини (намагання позбавитись від

старих речей, надання нових якостей життєвому простору людини та побутовим предметам. Процес очищення як апотропеїчний акт ґрунтується на уявленнях про те, що ритуально чиста людина чи якийсь інший об'єкт не доступні силам зла. Очищення такого характеру складається з дій, пов'язаних із обмітанням будинку та двору, видаленням за межі свого простору й спаленням сміття, бруду, старої соломи, біління стін, печі тощо [119, с. 178].

Тема очищення як оновлення, набуття нових якостей для забезпечення благополуччя в майбутньому представлена такими одиницями:

– акціонального плану: *прибирати* оселі та садиби – ‘очищення оселі та садиби від сміття для оновлення’ (дод. Б., б); *білити* хати – ‘процес, який у народних уявленнях мав очищувальний характер завдяки асоціативному зв'язку біле / чисте’;

– реалемного плану: *віник* – ‘предмет побутового вжитку, за допомогою якого виконують очищувальні ритуали’; *хата* – ‘об'єкт очищення’; *двір* – ‘тс’;

– локативного плану: *хата* – ‘місце, де виконують очищувальні обряди’; *двір* – ‘тс’; *господарські приміщення* – ‘тс’;

– темпорального плану: *Чистий четвер* – ‘день виконання основних очищувальних обрядів’; *останній перед Великоднем тиждень* – ‘період виконання основних очищувальних обрядів’; *період до сходу сонця* – ‘період виконання основних очищувальних обрядів’;

– плану станів, почуттів, процесів, явищ, уявлень тощо: *оновлення як основна передумова та елемент очищення*;

– вербального плану: *прибирати в хаті*; *у хаті все пороблено*; *щоб було чисто у хаті*; *щоб було чисто в дворі*; *треба, щоб було чистенько*.

Чистий четвер, четвер останнього тижня Великого посту, – це день, з яким у східнослов'янському народному календарі пов'язана значна кількість обрядів. Більшість із них свідчать про те, що в давнину з цим днем збігалося святкування Нового року, який раніше починався у березні [71, с. 391].

Загалом обряди *Чистого четверга* – це обряди профілактичного, очищувального та запобіжного характеру [168, с. 101]. Вогонь та вода – основні засоби очищення в обрядовості *Чистого четверга*. Одне з найдавніших уявлень про вогонь було пов'язане з його очищувальною та цілющою властивістю. У *Чистий четвер* вогонь використовували для спалення сміття та старих речей. Особливу очищувальну силу приписували освяченому вогню, принесеному додому з церкви. Вчені вказують на те, що запалена свічка, яка увійшла в усі ритуали християнської церкви, замінила давнє ритуальне вогнище [77, с. 121]. У багатьох обрядах та повір'ях свічка стала символом життя [76, с. 207]. Вогонь страсної свічки, яким випалювали хрестики на стелі або над дверима, став засобом захисту від нечистої сили, очищення хатнього простору, забезпечення добробуту сім'ї [18, с. 699; 25, с. 56; 42, с. 249–250; 71, с. 391; 85, с. 56; 218, с. 16]. Свічку обов'язково зберігали в оселі й використовували для захисту від грому, від нечистої сили, хвороб, для припинення пожежі; свічку давали в руки помираючому та запалювали при померлому (часто для цього використовували свічку, освячену на Стрітєння) [18, с. 699; 42, с. 250; 102, с. 73; 125, с. 54; 175, с. 61; 187, с. 67; 196, с. 27].

Вогонь як основний засіб очищення функціонує і в купальській обрядовості. Так, дослідники вважають свято *Івана Купала* одним зі свят вогню, оскільки найважливішим його елементом є *розпалювання вогнища та ритуали, пов'язані з ним* [17, с. 457; 29, с. 94; 62, с. 283; 107, с. 56–57; 213, с. 711; 224, с. 366]. Зв'язок розпалювання вогнищ із мотивом “знищення / вигнання” відьми, представлений у роботі Л. Виноградової та С. Толстої, з часом утратив свою актуальність; можливо, рудименти такого уявлення збереглись в поодиноких повір'ях про властивість вогню, розпаленого в Чистий четвер до сходу сонця, відганяти нечисту силу. На думку Т. Агапкіної, більш послідовно й усталено (стосовно східнослов'янських обрядових вогнищ, не лише купальського, а також великодніх, масляничних та інших) реалізовано мотив *знищення старого*. Демонічний персонаж,

опудало, ритуальний символ або просто стара річ – все це представляло сублімацію часу, який занепадав, позбавлення від нього в той чи інший період на межі календаря було передумовою наступного оновлення світу та природи [9, с. 274].

Поширений у середньополіській купальській обрядовості звичай перестрибувати через вогонь вказує на основне призначення купальського вогню в народній свідомості – фізичне та духовне очищення [91, с. 367; 187, с. 67]. Походження всіх *вогняних* обрядів прихильники “солярної теорії” пов’язували з поклонінням сонцю, інші дослідники, прихильники “теорії очищення”, надавали першочергового значення очищувальним властивостям вогню [78, с. 113; 213, с. 711–712]. Але більш доцільно розглядати культ сонця й культ вогню в їх комплексності та багатофункціональності, визнаючи синкретичну сутність обрядів, у яких можуть поєднуватися елементи різних культур [78, с. 113; 152, с. 96].

Вогонь у давніх уявленнях слов’ян міг бути не тільки засобом очищення, але й провідником на “той світ”, що, ймовірно, вплинуло на сприйняття властивостей вогню. На думку Н. Велецької, уявлення про зміцнення здоров’я за допомогою стрибка через вогнище, крім уявлень про очисні функції вогню, містить в собі рудименти трансформованого ритуалу відправлення на “той світ” [29, с. 99].

У середньополіських обрядових текстах тема очищення (мотив вогню)

представлена такими одиницями:

– акціонального плану: *спалювати* старі речі – ‘знищення старого, щоб позбавитись від того, що втратило актуальність і непридатне для використання, та сприяти оновленню’ (мотив нечистої сили): *До \сонца позаг\ребайем кру\гом \хатиⁱ, за\пал`ем на уг\лу, ч`i де – шоб одга\н`ало у\с`у не\ч`істу \с`ілу, шоб \іме^uно дим по\шоў* (н.п. 21); *У \Ч`істий ч`ет\вер см`i\т`а \пал`ат, шоб ў\с`ака \гадос`ц` не^u \л`єзла* (н.п. 23); *В`i\носили да па\лили ста\ре* (н.п. 41); *спалювати* сміття – ‘символічне знищення всього

негативного': *С\м'ет`е ўс`е т\реба спа\л`іт, йак загреб\т`і дво\ра – це т\реба зро\би\т` до с\ходу \сон`ц`а* (н.п. 46). *випалювати* вогнем зі страсної свічки хрестики – ‘обряд очищення хатнього простору за допомогою вогню’ (мотиви вогню, нечистої сили) (дод. Б., 9); *обхід* із запаленою освяченою страсною свічкою кругом хати, господарських приміщень – ‘символічне створення захисної межі’: *Страс\на с`в`еч`ка \дуже \добра ў\дома. Йак п\ри\їдеш у\веч`ер`і. Нап\роти \сон`ц`а об\носимо* (н.п. 24); *Кру\гом \хати об`ї\ти, кру\гом хле`ва об`ї\ти, щоб ни\йаке зле ни\чого не подийш\ло* (н.п. 35); *об\ходили \хату* (н.п. 40); *розпалювання* вогнищ – ‘намагання використати силу вогню для духовного та фізичного очищення’; *стрибання* через вогнище – ‘процес, який сприяє духовному та фізичному очищенню’ (мотив нечистої сили) (дод. Б., 30);

– реалемного плану: *вогонь* – ‘основний засіб очищення’; *вогнище* – ‘очищувальна обрядова реалія’; *старі речі* – ‘речі, які підлягали знищенню, для виконання обрядів очищення та оновлення’; освячена *свічка* (страсна, рідше – стрітенська) – 1) ‘свічка, яку використовують для захисту від нечистої сили’, 2) ‘свічка, вогнем якої випалювали хрестики’; *сміття* – ‘предмети, які асоціювалися з негативним та підлягали знищенню’;

– атрибутивного плану: *страсна* свічка – ‘ознака, яка визначає очищувальні властивості свічки’; *старі речі* – ‘ознака, яка вказує на зв’язок із негативним’; *святий* вогонь – ‘ознака, яка визначає магичні властивості вогню, зокрема очищувальні’;

– локативного плану: *церква* – ‘місце освячення страсних свічок’; *хата* – ‘місце проведення основних очищувальних обрядів’; *хлів* – ‘тс’; *двір* – ‘тс’; *сволок* – ‘місце, на якому робили хрестики страсною свічкою’; *стеля* – ‘тс’; *двері* – ‘тс’; *вікно* – ‘тс’; *покуть* – ‘тс’; *образи, ікони* (біля образів, перед іконами, коло ікон) – ‘тс’; *ворота* – ‘тс’; *кругом хати* – 1) ‘місце, де відбувався обхід із запаленою свічкою’; *кругом хліва* – 1) ‘тс’; *зовнішній куток хати* – ‘місце, де спалювали сміття’; *внутрішній куток хати* – ‘місце, де зберігався віник’; *під хлівом* – ‘тс’; *поріг* – ‘місце, де мили діжу’; *річка* –

‘місце, де відбувалось обрядове купання’; *ліс* – ‘місце, де клали вогнища’; *вулиця* – ‘тс’; *біля річки* – ‘тс’; *вигін, де йде худоба* – ‘тс’;

– темпорального плану: *період до сходу сонця* – ‘період виконання основних очищувальних обрядів’; 2) ‘період, коли палять вогні у Чистий четвер’; *ніч* – ‘період, коли палять купальські вогні’; *вечір* – ‘тс’;

– плану станів, почуттів, процесів, явищ, уявлень тощо: *вогонь як основний засіб очищення*;

– вербального плану: *палити старе*; *палити сміття, щоб відганяло нечисту силу*; *обходити хату, обійти кругом хати*; *напроти сонця обносити свічку*; *приносити вогонь*; *страсна свічка*; *робити хреста (хрести, хрестики)*, *ставити ~*, *коптити ~*, *малювати ~*, *писати ~*, *випалювати ~*, *попалити ~*.

Для періоду святкування *Чистого четверга* характерні також ритуали, спрямовані на очищення землі, в тому числі від хтонічних істот (змій, комах тощо), і магичні процедури, спрямовані на їх вигнання [СД, т. 1, с. 350; 119, с. 178]. У південних слов’ян обряди вигнання змій були віднесені до різних весняних свят: початок весни, перші дні березня, Сорок святих, Благовіщення, Лазарева субота (за тиждень до Великодня) тощо [145, с. 320]. Зіставлення південнослов’янських весняних формул вигнання зі східнослов’янськими вказує на наявність паралелей у деяких архаїчних ареалах. Так, на Поліссі зафіксовані примовляння типу: *Паска – в хату, комахи – з хати*, які вимовляють під час внесення в хату освяченого в церкві на Великдень хліба. На білоруському Поліссі зафіксовані також примовляння, в яких знищенню комах повинно сприяти нагадування свята, зокрема Чистого четверга (в цей день підмітали хату й виносили сміття в річку) [145, с. 340]. У ритуалах замітання будинків, знищення сміття або старого віника можна виявити семантичний зв’язок між комахами та домашнім сміттям [176, с. 147].

У зоні центрального Полісся звичай оберігати оселю від гадюк та комах за допомогою окреслення навколо неї символічного магичного кола мав

масовий характер. Основними засобами такого захисту є обмітання будинку (чи хліва) в бік від будинку, обливання водою кутків будинку, обмашування дьогтем кутків будинку з зовнішньої сторони, скошування трави навколо будинку, обсипання маком-ведюком, обхід будинку зі свічкою тощо [8, с. 59–61; 71, с. 392]. Семантичною основою таких обрядових дій було створення магічного кола навколо всього простору [119, с. 178]. Обереги, спрямовані на об'єкт, який охороняють, поєднано загальною ідеєю створення сакрального кордону, який би забезпечував відсутність контакту носія небезпеки з об'єктом, який оберігають [119, с. 27].

Ці обрядові дії в середньополіських текстах репрезентують такі одиниці:

– акціонального плану: символічне *обмітання* навколо будинку (господарських приміщень) – ‘оберіг від гадюк та комах та засіб їх вигнання; від поганих людей; від нечистої сили’ (дод. Б., 7);

– реалемного плану: *віник* – ‘засіб, за допомогою якого утворювали умовний кордон’; *коса* – ‘тс’; *вода, якою мили діжу* – ‘тс’; *віник* – 1) ‘предмет домашнього побуту, за допомогою якого виконують очищувальні ритуали’; 2) ‘ритуальний предмет, яким виконували обряд обмітання хати для захисту від хтонічних істот (потім використовують для знищення гусені)’; *коса* – ‘ритуальний предмет, який використовують у обрядах обходу хат для захисту від хтонічних істот’;

– атрибутивного плану: *новий віник* – ‘ознака віника, яким обмітали кругом хати’;

– агентивного плану: *хтонічні істоти* – ‘істоти, на відлякування та вигнання яких були спрямовані деякі очищувальні обряди’;

– локативного плану: *кругом хати* – ‘місце утворення умовного кордону, межі між своїм та чужим’;

– темпорального плану: *до сходу сонця* – ‘період, коли виконували обряди очищення’;

– плану станів, почуттів, процесів, явищ, уявлень тощо: *створення умовної захисної межі як передумова очищення простору*;

– вербального плану: *обмести хату; обмести кругом хати; все погане обмітається; обмести до сходу сонця; щоб ніде нічого не заводилось; щоб чисто було кругом хати; [мести] від хати.*

Одиниця акціонального плану *обмітання* навколо будинку (господарських приміщень) перебуває в синонімічних відношеннях з такими одиницями: *обхід будинку з віником або косою; обливання хати водою, якою мили діжу*, семантичною домінантою яких є створення уявної межі між своїм та чужим за допомогою символічно створеного кола. У цих ритуальних діях спостерігаємо реалізацію опозиції *своє : чуже*.

Апотропеїчний характер мали також очищувальні обряди, спрямовані на попередження появи та негативних дій нечистої сили. Основною моделлю апотропеїзації у таких обрядових діях було створення перешкод за допомогою ритуальних предметів, ознакою яких була невразливість щодо впливу злих сил. Так, у складі купальського обряду ритуальні бешкетування молоді могли бути пов'язані з мотивом оберега від нечистої сили або вистежування відьми, який об'єднує усі елементи обряду. Ритуальні бешкетування на Поліссі могли бути приурочені до різних календарних дат у весняно-літній обрядовості: весною – в *Страсний* тиждень, на *Великдень* чи *Проводи*, влітку – в ніч на *Івана Купала*, на *Петрів день*, на *Трійцю* чи на *Русалки* (понеділок наступного після *Троїцького* тижня) [192, с. 150]. Засобом очищення від нечистої сили вважали також спеціально створений шум (хлопці виготовляють довбешки, і коли дзвонили у дзвони при читанні Євангелії, вони били або у дзвіницю, або у церковну огорожу, або просто в дошки; це повторювали щоразу із дзвоном дзвонів) [71, с. 391; 159, с. 461; 218, с. 17].

Очищувальні обряди, основою яких є апотропеїчна модель створення перешкод на шляху в нечистої сили, в обрядових текстах репрезентовані такими одиницями:

– акціонального плану: *втикати* зелень – ‘дія, спрямована на очищення життєвого простору від нечистої сили’ (мотив нечистої сили), *чіпляти*

освячену свічку – ‘тс’, *класти* сокиру або серп – ‘тс’ (дод. Б., 29); *приготування та знищення антропоморфної фігури (купальського дерева)* – ‘позбавлення від нечистої сили уособленої в обрядових предметах’ (дод. Б., 27) [39, с. 311];

– реалемного плану: *сокира* – ‘ритуальний предмет, який клали у хліві, щоб відьма не прийшла доїти корову’, *серп* – ‘тс’; *осика* – ‘рослина, яку чіпляли на воротах для захисту від відьом’; *шипшина* – ‘рослина, яку чіпляли на воротах для захисту від відьмара, щоб він не зіпсував корову’; *ожина* – ‘рослина, яку чіпляли на воротах або на дверях для захисту від відьми, щоб вона не прийшла доїти корову’; *кропива, полин, ожина* – ‘обереги від нечистої сили’; освячена *свічка* – ‘тс’; *вербова гілка* – ‘тс’;

– агентивного плану: *нечиста сила* – ‘міфологічні персонажі, на попередження появи та негативного впливу яких спрямовані деякі очищувальні обряди’; *відьма, відьмар* – ‘представники нечистої сили’;

– локативного плану: *у хатах, на вікнах, на пагорбах, у загородах для худоби, у воротах, над дверима в хліві* – ‘місця розташування оберегів’;

– темпорального плану: *купальська ніч* – ‘період найбільшого розгулу нечистої сили’;

– плану станів, почуттів, процесів, явищ, уявлень тощо: *очищення як попередження появи негативного*;

– вербального плану: *стиркати у ворота осику; застиркати у ворота шипшину; чіпляти свічку; щоб ніхто не спартачив корову; щоб відьма корову не доїла; щоб не йшла відьма в хлів.*

Отже, в основу формування обрядових текстів, які репрезентують тему *очищення* лягли насамперед давні уявлення про магічні властивості вогню та води. Різноманітність цієї теми змісту весняно-літньої обрядовості зумовлена багатоаспектністю сприйняття поняття очищення (як фізичного та духовного процесу), об’єктів очищення (людина, простір та час, навколишнє середовище та його елементи), засобів та способів очищення (використання вогню та води; формування кордонів та перешкод для проникнення

негативного; знищення негативного або його уособлень) тощо. В одиницях плану вираження теми очищення реалізовано такі опозиції: *нове : старе, світле : темне, чисте : брудне; своє : чуже* тощо.

Тема шлюбу.

Шлюб посідає важливе місце серед основних традиційних цінностей (таких, як урожай зернових, городніх та плодовоовочевих культур, приплід худоби та домашньої птиці, захист від стихійних лих та нечистої сили, здоров'я взагалі), набуття яких відбувається за допомогою ритуалу [3, с. 511]. Учені зазначали, що календарна й весільна слов'янська обрядовість (як і фольклор) пов'язані не тільки з багатьма явищами народного побуту та творчості, але й між собою – генетично, історично, типологічно. Пісенний репертуар календарних і весільних обрядів – частини цілого, елементи системи. Відомо, що весільний репертуар входив у систему календарного фольклору [74, с. 147, 150]. Календарні звичаї, спрямовані (в перспективі) на досягнення шлюбу, досить різноманітні – як за складом учасників, так і за своєю формою та функціями (ритуалізовані форми знайомства й спілкування молоді, оглядини, відкрите демонстрування намірів і вподобань (пристрастей) та магичні практики, покликані стимулювати або прискорити шлюб) [3, с. 494]. У багатьох народів усіх частин світу засвідчені ідеї про магичний зв'язок між продуктивністю природи та плодючістю людини (жінки), які відображені в циклі календарних обрядів [188, с. 103].

Тема *шлюбу* часто реалізується в мотивах символічного осуду неодруженої (незаміжньої) молоді та стимуляції шлюбів. Багатодітність здавна сприймали як добро і як Боже благословення, а бездітність, безшлюбність – як нещастя, як покарання Боже. Небажання та невміння взяти шлюб рішуче засуджувала община. Крім того, безшлюбність, за магичною асоціацією, негативно впливала на інші сфери репродукування: викликала неврожай, провокувала голод, вимирання худоби та інші негативні наслідки [3, с. 204; 188, с. 101]. Особливе місце у святкуванні

Масниці посідають обрядові дії, пов'язані з шлюбно-статевими відносинами молоді. Звичаї ритуального, часто жартівливого, покарання дівчат, які не вийшли заміж у минулому році; хлопців, які не одружилися, відомі майже всім європейським народам [61, с. 340]. У східних слов'ян основним звичаєм, спрямованим на висміювання молодих хлопців та дівчат, що не взяли шлюб, є *волочіння колодки* [3, с. 215]. Звичай *волочити колодку* описаний багатьма вченими, які досліджували українські календарні обряди, зокрема Масницю. Завдяки цьому звичаю та звичаю *народження колодки*, в яких цей обрядовий предмет символізував продовження роду, частину міфічного дерева життя [40, с. 238], свято Масниці нерідко мало назву *Колодка* або *Колодій*. Звичай *колодки* відомий у територіальних варіантах. Так, колодку могли прив'язувати матері неодруженого парубка чи незаміжньої дівчини [3, с. 217; 25, с. 50; 42, с. 142; 85, с. 24; 168, с. 55; 224, с. 359]; парубкові, який мав позашлюбну дитину [85, с. 22] тощо. Пізніше поліно почали замінювати більш простими та легшими предметами: квітами, стрічками, хустинками, які часто називали *колодкою* [3, с. 218; 25, с. 50; 168, с. 54]. Але найчастіше колодку за традицією прив'язували неодруженим парубкам (рідше незаміжнім дівчатам), щоб швидше взяли шлюб [3, с. 215–216; 39, с. 297; 40, с. 236; 112, с. 191–192; 125, с. 53; 127, с. 22–23; 159, с. 473; 168, с. 54–55; 218, с. 13; 220, с. 386]. Нерідко *волочіння колодки* не мало ніякого відношення до молоді чи до матрімоніальної тематики. Наприклад, на Чернігівщині під назвою *тягати колодку* поширений обряд гостювання по сусідніх будинках або по всьому селу; в Західній Україні та в Прикарпатті, в тих місцях, де збереглися спогади про *волочіння колодки* на Масницю, звичаї з колодкою сприймали винятково як привід для отримання пригощання [3, с. 219]. Така трансформація основного звичаю зафіксована й у середньополіській обрядовості (н.п. 1, 3). Зв'язок із шлюбною тематикою мають обрядові дії, спрямовані на виявлення спроможності дівчини сорок раз підстрибнути на дощі, не впавши, або зламати сорок дощечок, що вказувало на зрілість та готовність дівчини до шлюбу. На території Нижньої

Прип'яті такі звичаї віднесені до дня Сорока святих і мають назви *скакати на дошках, скакати в дошки, ламати дошки, гуляти ў скокалки, скакати ў скокалки*, тобто стрибали на дощі, яку клали поперек колоди (вид гойдалки) [8, с. 68–72]. Такі уявлення щодо стимулювання шлюбів є реалізацією опозиції *одружений : неодружений, заміжня : незаміжня*.

Тема шлюбу відображена й у весняній календарно-обрядовій пісенності українців. Однією з основних груп веснянок є веснянки з мотивом парування, наприклад, “*Я вже весна, я вже красна...*”, в якій у алегоричній формі “мандрівоньки” втілюється потреба молодого парубка знайти собі дружину-супутницю всього подальшого життя [47, с. 219]. Мотив парування простежується в своєрідному реляційному розвитку – від жартівливо-розважального глузування як стартового стану майбутніх інтимних стосунків до парування через взаємну згоду [46, с. 229].

У літній обрядовості тема шлюбу виявлена насамперед у купальському циклі святкувань, головними персонажами яких були представники обох статей – хлопці та дівчата. Лише дівчата виконували ритуальні дії плетіння вінків та виготовлення й прикрашання купальського деревця, яке необхідно було оберігати від хлопців, щоб ті не знищили його. Схожий за семантикою купальський звичай відомий у білорусів: хлопці намагалися зловити вінки, які кидали дівчата, й розірвати їх [168, с. 233–234]. Купальське деревце, як і вінок, можна розглядати не лише як символ рослинності, але і як символ дівочої цнотливості, а знищення цих ритуальних атрибутів символізує її закінчення. Так, М. Костомаров розглядає кинутий у воду вінок наприкінці купальських святкувань як символ закінчення дівочої цнотливості [106, с. 246]. Ідеї шлюбу підпорядкована сукупність купальських ритуалів, спрямованих на передбачення долі, та комплекс обрядових дій, покликаний, згідно з віруваннями наших предків, певною мірою вплинути на майбутнє подружнє життя й наблизити час одруження, приворожити нареченого [90, с. 120]. Найпоширенішим предметом ворожінь весняно-літнього періоду було ворожіння дівчат про шлюб, згадки про такий звичай знаходимо в

етнографічних описах будь-якого народу [186, с. 65]. Важливою структурною ланкою купальського святкування були дівочі ворожіння на вінках, пущених на воду. Вода, за народними віруваннями, визначала напрям руху купальських вінків, а, отже, й той напрям, звідки можна чекати майбутнього нареченого, та вказувала на долю дівчини – власниці вінка [17, с. 452; 62, с. 283; 90, с. 46]. Серед різних видів ворожінь, які передбачали долю дівчини, був відомий звичай садити найкращу дівчину із зав'язаними очима – *Купало* в яму з вінками зі свіжих та зів'ялих квітів, щоб роздавати дівчатам ці вінки. Вінок зі свіжих квітів вказував на те, що дівчина щасливо вийде заміж [18, с. 723; 80, с. 80; 218, с. 38–39].

Окрім теми *шлюбу* обрядовий ритуал кидання вінків на воду представляє також тему *життя* та *смерті*, оскільки ворожіння на вінках могло віщувати смерть. Відома думка, що кидання вінків у весняно-літній обрядовості може трактуватися як рудимент давнього потоплення тих, кого відправляли на “той світ” [29, с. 88].

Одним із важливих елементів купальської обрядовості було *розпалювання вогнища* та *перестрибування через нього*. Через вогнища перестрибували, щоб очиститися перед початком жнив. Перестрибування через вогнище сприймали також як засіб апотропеїчної магії – щоб бути здоровим, набратися сил. Пізніше це стало ворожінням: дівчата та хлопці стрибали через вогнище парами, взявшись за руки (якщо руки в них не розійдуться – вони одружаться) [18, с. 715; 61, с. 283; 71, с. 398; 80, с. 79; 84, с. 23; 168, с. 234]. У всьому поліському ареалі вдалий стрибок через вогнище віщував дівчині, що вона скоро вийде заміж. Деякі предмети, які функціонують у діях навколо купальського вогнища, згодом використовували на весіллі [9, с. 275]. З етнографічних свідчень про купальські обряди відомо, що розпалювання купальського вогнища часто доручали жінкам або дівчатам. Жіноча фертильність – здатність народжувати, продовжувати рід – асоціювалася з вірою в запліднювальну

силу вогню [90, с. 28; 91, с.267]. Порівняємо: білоруський звичай перестрибувати через вогнище, щоб позбутися безпліддя [9, с. 275].

На зв'язок купальських обрядів з весільними вказує також використання спільного обрядового предмета (*вільця*). Семантична подібність календарного й весільного атрибута, часто закріплена спільною номінацією, має глибоке генетичне коріння та сягає тих часів, коли свято Купала знаменувало початок шлюбного сезону, коли молодь збиралася на ігрища, які мали яскраво виражений любовно-еротичний характер [84, с. 22; 90, с. 66–67; 111, с. 152–153]. У купальських ритуалах особливий інтерес становить сукупність обрядових дій із купальським деревцем: хороводи, ігри та розваги молоді біля нього тощо. Основну групу купальського пісенного фольклору становлять пісні, в яких домінують мотиви кохання, сватання та подружнього життя. У деяких купальських піснях звучать мотиви молодості та вроди, які асоціюються з зеленню. Часто купальські пісні мають гумористичний характер: у них дівчата глузують з парубків та навпаки – у формі діалогу висміюють різні вади один одного [9, с. 275; 82, с. 262; 90, с. 72–73]. Мотиви кохання, сватання відбито й втілено також у петрівчано-купальському циклі пісень, які виконувала молодь, проходячи селом із купальським деревцем та під час обрядових дій. Основна тема парування виявляється в жартівливих зачіпках дівчат до хлопців, у виразних весільних мотивах тощо [44, с. 261; 46, с. 232].

У середньополіських обрядових текстах тему шлюбу репрезентують такі одиниці:

– акціонального плану: *чіпляння* колодки – ‘обрядова дія, яку виконували на Масницю, спрямована на засудження, висміювання неодружених молодих людей’: *Йак х\лопец` не" же"ниўс`а, то йо\му че"п\л`айут; йак не" оже"ниўс`а до \посту, то на пост вуон же\ниц:а не" \буде. Ко\лодку на \шійу, во\роўку, шо ў\держит`* (н.п. 37); *пригоцання* дівчатами хлопців на Масляну – ‘обрядова дія, мотивом постановня якої є відносини протилежних статей’: *І х\лопци пр`і\ходили, і д`еў\чата ўгош\чали х\лопц`іў, \тол`к`і не"*

да\вали ру\ками шоб б\рали, і \в'ілкоу н`е, шоб \ложкойу (н.п. 18); скакання на дошках та ламання дощок – ‘забави, в яких спроможність дівчини виконати 40 раз одну дію вказувала на її зрілість та готовність до шлюбу’: Ў с\кокалк'і ска\кали – т\реба \сорок \дощок пере\б'ит`. Д`еучата і х\лопц`і гу\л`али (н.п. 36); ў с\кокалк'і гу\л`ал`і. К\лал`і та\ку пол`е\н`аку \тоўсту, на йеї к\лал`і \дошку, од\не ста\вало на о`д\ном кон\це, а д\руге на д\ругом. Од\не пудс\коч`ит да п`ід\німе ту \дошку, те \падає на\зад на \дошку, то то\го пудк`і\дає. Так гу\л`ал`і, да \кайут`, шо тре \сорок \дошч`ок зло\мат` (н.п. 44); стрибання молоді через купальське вогнище (найчастіше стрибання парами, взявшись за руки) – ‘використання сили вогню як засобу запліднення’ (мотив долі); перекидання вінків через купальське вогнище – ‘ритуальна дія, спрямована на забезпечення швидкого одруження дівчат’: В`ен\к'і \роб`ет, кла\дут на о\гон`, перек`і\дайут` \ч`ере`з о\гон`, шо \деўк`і \замуж \в`ішли (н.п. 31); пускання купальських вінків на воду – ‘спосіб ворожіння, за допомогою якого дівчата дізнаються про свою долю, про нареченого’ (мотиви долі, води) (дод. Б., 26);

– реалемного плану: колодка – ‘обрядовий предмет, який використовують в обряді, спрямованому на осуд, висміювання неодружених (рідше незаміжніх) молодих людей’; дошки – ‘обрядові предмети, з якими виконували дії, спрямовані на з’ясування готовності дівчат до шлюбу’; вінок – 1) ‘символ дівочої цнотливості’, 2) ‘обрядовий предмет, який використовують в обрядах, спрямованих на передбачення заміжжя або його стимулювання’; свічки – ‘елементи вінка’; вогнище – ‘засіб випробовування, поєднання молодих пар, які через нього стрибали’;

– агентивного плану: неодружені парубки – ‘основні персонажі обрядів зі шлюбною тематикою’; незаміжні дівчата – ‘тс’;

– атрибутивного плану: неодружені парубки – 1) ‘парубки, яких символічно осуджували за зволікання з одруженням’, 2) ‘потенційні шукачі своєї пари’; незаміжні дівчата – ‘дівчата, яких символічно осуджували за те, що вони вчасно не вийшли заміж’; 2) ‘потенційні шукачі своєї пари’;

– локативного плану: *поле* – ‘місце, де виготовляють вінки для ворожіння’; *річка* – ‘місце, куди кидають вінки для ворожіння’;

– темпорального плану: *Масляна* – ‘період виконання обрядів зі шлюбною тематикою’; *Сорок святих* – ‘тс’; *Івана Купала* – ‘тс’;

– плану станів, почуттів, процесів, явищ, уявлень: *засудження неодружених парубків, стимулювання до шлюбу, бажання молодих дівчат вийти заміж, намагання передбачити долю;*

– вербального плану: *чіпляти колодку; дівчата вгощали хлопців; дівчата і хлопці гуляли; гуляти у скокалки, скакати у скокалки; сорок дошок перебити; перестигувати, перегицувати, перепригувати вогонь, плигати через вогонь, перестибувати через вогонь, стигати через костри, стрибати через вогонь (через костер), дівчата перескакувати з хлопцями через вогонь; робити вінки, плести вінки, вити вінки; вінки накладати (на голови); вінки пускати, вінки пускати на воду (на річку), вінки кидати на воду; вінки сходяться; вінок з вінком зійдеться; переловлювати вінки; пливуть вінки та обрядові фольклорні тексти: *веснянки, купальські пісні.**

Отже, ритуальні дії, які репрезентують тему *шлюбу* у весняно-літній обрядовості, є рудиментами уявлень про осудження неодруженої (незаміжньої) молоді та стимулювання їх шлюбу; про асоціативний зв’язок плодючості природи та жіночої фертильності; про запліднювальну силу вогню; про рослинність як уособлення дерева життя, природної сили, до якої, зокрема, залучали молодь під час весільних та купальських обрядів.

Тема життя та смерті.

В основі постання значної кількості весняно-літніх календарних обрядів лежить культ померлих, часто поєднаний з іншими культурами, зокрема, культурами рослинності, плодючості та ін. Культ померлих – комплекс міфологічних уявлень про посмертне існування душ померлих, а також про відносини живих та мертвих, який передбачає шанування померлих родичів, від яких залежить добробут живих, полегшення посмертної долі предків та турботу про їх потойбічне існування, їх поминання, задобрювання, очікування від них допомоги [СД, т. 2, с. 227–228; 40, с. 258; 102, с. 34; 152, с. 33–34; 217, с. 123].

Існують незаперечні й численні свідчення про зв'язок обрядів поховального культу Європи, у тому числі поминання померлих, з визначеними датами календаря – народного й церковного. Такий зв'язок учені пояснюють психологічною асоціацією ідей: зима – смерть – померлі. Але поминальні обряди виконують і в інші пори року: так, весна в народній уяві асоціюється із воскресінням природи – надією на воскресіння померлих, а аграрно-магічні цілі поминальних обрядів можуть бути спільними з іншими календарними обрядами. С. Токарев пропонує розгляд цієї проблеми з погляду соціального носія, оскільки найчастіше поминальні обряди – це сімейні обряди, під час яких люди намагаються й померлих членів сім'ї зробити учасниками святкової трапези [184, с. 201].

Співвідносність з вищими формами культу предків виявляє ритуал проведів на “той світ”, який визначав формування структури й знакової символіки обрядового циклу язичницьких слов'ян, як і інших народів Європи; його ремінісценції відіграли важливу роль у традиційній обрядовості, календарній і поховальній, наклали свій відбиток у різних проявах фольклорної традиції [29, с. 203].

Предки (діди, родителі) – особлива категорія персонажів, які є втіленням одночасно “свого”, і “чужого”, їх розцінюють і як “свої в чужому”, і як “чужі в своєму”, тому у відношенні до них чітко виявляються дві тенденції: з одного боку – страх, намагання ізолювати, захистити себе від спілкування з ними, з іншого – пошана та вшанування, намагання підтримати зв’язок [19, с. 12].

Життєвий цикл, за традиційними уявленнями, продовжувався після смерті й зливався з природним круговоротом [161, с. 127]. Область смерті сприймали як розташовану у світі живих, постійно присутню, але відкриту живому тільки в окремих фрагментах під час надзвичайних ситуацій. Якщо побутове життя намагається уникнути зіткнення з цим постійно відчутним, існуючим поряд світом, то поминальні дні спрямовані на те, щоб виявити цю присутність, зіткнутися живих із областю смерті [161, с. 129].

У календарних обрядах можна знайти практично повний набір основних каналів зв’язку й засобів їх встановлення з іншим світом: вода (пускання вінків), вогонь (знищення старих речей у ритуальних вогнищах, знищення опудал), земля (закопування продуктів, розірвання та розкидання опудал, залишків продуктів по землі), дерево (закидування вінків на дерева), хрест (як варіант дерева) [19, с. 11–13; 30, с. 25]. Регулярні ритуали профілактичного характеру в основному мають таку структуру: 1) закликання представників чужого світу; 2) пригощання, тобто перерозподіл благ та цінностей; 3) випровадження “гостей”; 4) поновлення кордонів [19, с. 11–13].

Важливе місце у весняно-літній календарній обрядовості посідає поминання померлих після Великодніх свят. Учені зауважують, що це свято пов’язане з давнім культом умираючих та воскресаючих божеств рослинності, що бере свій початок ще з Давнього Сходу [61, с. 343; 164, с. 38]. Хоча Великдень – це велике християнське свято, але в деяких

великодніх звичаях, зокрема поминальних, збереглися давні язичницькі елементи весняної обрядовості [168, с. 110]. В. Пропп вбачав у поминанні померлих один із постійних елементів аграрних обрядів, святкувань, які реалізуються в різних формах [152, с. 25]. На думку вчених, християнському святу передувала язичницька *Красна Горка* (в церковному календарі збігається з наступним після великоднього тижня Хоминим тижнем), у цей день дівчата закликали весну, спалювали солом'яну ляльку з піснями та танцями, символічно проганяли смерть із села мітлами [18, с. 703; 106, с. 236–240], відбувались ігрища, якими починалась красна весна – пора шлюбних союзів [167, т. 2, с. 17, 26]. Давність поминальних обрядів підтверджує той факт, що після поминання та плачів зазвичай починалося шумне гуляння з піснями та танцями. Особливо яскраво це мало вияв там, де довше зберігалися старі традиції. Відомо, що в давніх поховальних обрядах обов'язковим кінцевим елементом були ритуальні сміх, жарти, веселощі, які повинні були перемогти смерть, запобігти її негативному впливу та забезпечити життя [29, с. 90; 106, с. 240; 168, с. 122].

Весняне поминання померлих відбувалося в понеділок або вівторок, ці дні мали такі назви: *Радуниця, Радунець, Радовниця, Радавніця, Радованиця, Радониця, Родониця*, також *Проводи, Могилки, Гробки* [8, с. 86; 25, с. 58; 40, с. 416; 102, с. 251; 122, с. 245; 127, с. 94; 167, т. 3, с. 47]. *Радовниця*, хоча й досить в зміненому та зруйнованому вигляді, майже до наших днів донесла основні риси давнього поминального ритуалу, який був закріплений за головним святом воскресіння з мертвих – *Великоднем* [168, с. 122]. Основними елементами весняної поминальної обрядовості були відправлення панихиди в церкві або на кладовищі, відвідування могил померлих родичів із подальшим символічним запрошенням та “пригощанням” померлих та трапезою живих [25, с. 58–59; 38, с. 190; 42, с. 304–310; 112, с. 193; 123, с. 42; 127, с. 95–96; 168, с. 120–121; 169, с. 16; 187, с. 38; 218, с. 29], які можна розглядати як рудименти давніх жертвоприношень духам покійних членів сім'ї (або в пам'ять про них) для

зміцнення традицій сім'ї: померлих ніби закликали захистити благополуччя живих родичів.

Жертви в пам'ять про померлих предків (або предкам) були поширені в усіх народів Європи й склалися насамперед з їжі [153, с. 180]. Важливим компонентом поминальних звичаїв післявеликоднього періоду були великодні яйця, які приносили на могили та з'їдали, а частину залишали на цвинтарі для "родичів"; також на лівобережжі Дніпра відомий звичай кататати яйця на могилах [8, с. 68, 71]. У чехів великодні яйця підкидали ввєрх, примовляючи "*родители, родители – крашані яйця*", що, ймовірно, позначало закликання померлих родичів на пригощання під час Великодня [27, с. 379]. В основі постановня цих обрядових дій лежать міфологічні уявлення про яйце як символ безсмертя та воскресіння [152, с. 106].

У народній традиції, поряд із християнським святом для живих, відоме свято для мертвих – *Навський Великдень* (четвер на Великодньому тижні) [8, с. 86; 25, с. 59; 42, с. 251–252; 79, с. 68; 102, с. 145; 114, с. 185; 218, с. 18; 168, с. 120] (дод. Б., 13).

Культ померлих у тісному взаємозв'язку з культом природи чітко простежується в обрядовості Зелених свят. За народними уявленнями, на Зелені свята необхідно було вшанувати пам'ять померлих, найчастіше – померлих не своєю смертю [72, с. 231–335; 102, с. 156; 167, т. 3, с. 108]. У багатьох середньополіських селах поминання померлих відбувалося не лише після Великодніх свят, але й на Зелені свята (в основному перед Трійцею). Темпоральні ознаки (після Великодніх свят та перед Зеленими святами) можуть мати важливе значення для встановлення та розмежування семантики великодніх та троїцьких поминальних обрядів. Троїцькі поминальні обряди від великодніх відрізняє також можливість поминання померлих не своєю смертю, на що вказують численні свідчення інформаторів. Зауважимо, що під час великоднього поминання завжди *йшли на могилки*, а, поминаючи померлих на Зелені свята, рідко не йшли на могилки (*не^у йшли, бо\йали^еса* (н.п. 41)), найчастіше поминання відбувалося в

церкві або вдома (готували й ставили вечерю для померлих родичів) (дод. Б., 25). Отже, в основі великоднього поминання мотив ушанування померлих предків зосереджений у намаганні забезпечити їхнє перебування в небесному царстві, залучити їх до відчуття радості воскресіння, а в троїцьких поминальних обрядах цей мотив більше спрямований на задобрювання померлих предків, намагання попередити їх появу на землі і нейтралізувати їх негативний вплив.

Уявлення про померлих в обрядовості Зелених свят сконцентровано в образах міфологічних персонажів – *русалок*. Образ русалки в народних уявленнях досить різноплановий, що зумовлено різними аспектами сприйняття таких ознак: їхнього походження, зовнішності, місць перебування, шкідливих чи корисних функцій [32, с. 88, 90–106]. Суперечливим питанням наукових дискусій була спроба з'ясування генези образів русалок. Так, на думку О. Веселовського, Є. Анічкова, О. Афанасьєва, М. Сумцова, русалки становлять душі померлих предків, тобто *нав'ї* (звідси й варіанти назв: *навки, нявки, мавки*). Д. Зеленін вніс суттєві уточнення, наполягаючи на принциповому розмежуванні душ померлих родичів та “заложних” покійників, тобто померлих протиприродньою смертю, а значить, найбільш небезпечних, це зумовило появу в образі русалки багатьох рис, властивих нечистій силі, на вигнання якої спрямований обряд *проводів*. Є. Померанцева, погоджуючись із думкою Д. Зеленіна, вказує також на те, що образ русалки має зв'язок із природою, з лісом та водою, з весняно-літніми обрядами, з культом плодючості. На зв'язок русалок зі стихіями природи (водою, рослинністю), ворожайністю полів вказував також С. Токарев [32, с. 89]. Так, у троїцьких обрядах прикрашання будівель та воріт гілками беріз або встановлення цих дерев у подвір'ї, щоб *русалки на них гойдалися* [СД, т. 1, с. 157; 144, с. 237], *проводів русалки* [ПШЕА, с. 118–120; ГЧЗ, с. 287; 25, с. 64; 31, с. 108–110; 32, с. 108–121; 40, с. 398; 43, с. 343; 67, с. 127–128; 72, с. 290; 114, с. 192–194; 118, с. 246–248; 167, т. 4, с. 10–11], повір'ях про

перебування русалок *в житі, в лісі, у воді, а також на небесах, на кладовищах* тощо (дод. В., к. 62) [31, с. 109], у русальних піснях [47, с. 220; 87, с. 400] чітко виявлено зв'язок русалок з рослинністю та культом померлих.

У середньополіських обрядових текстах підтвердження про належність русалок до світу померлих знаходимо в такій інформації: хто такі русалки: *померлі на Троїцькому (Русальному) тижні, на Трійцю, після Трійці (два тижні); нехрещені померлі на Русальному тижні; народжені і померлі на Русальному тижні; народжені на Троїцькому тижні, на Трійцю; померлі нехрещеними; дівчата-утоплениці; утопленики; молоді утопленики; померлі нехрещені діти* (дод. В., к. 60) [ГЧЗ, с. 324; 32, с. 91–94; 33, с. 43; 43, с. 343; 45, с. 229; 49, с. 173; 117, с. 257; 118, с. 233–234; 128, с. 413; 163, с. 224]; зовнішній вигляд русалок (зокрема одяг): 1) дівчата-русалки з'являлись у тому одязі, в якому були поховані; 2) у білому одязі (дод. Б., 21, 24) [ГЧЗ, с. 287, 324; 32, с. 94–97; 45, с. 229; 49, с. 173; 118, с. 234–237; 126, с. 118]; звідки вони з'являються й куди зникають: *той світ, могилки, кладовище, небо* (дод. Б., 22) [31, с. 109; 32, с. 100].

У більшості культурних ареалів України появу русалок сприймали як негативне явище, що викликало страх та заборони, намагання уникнути зустрічі з русалками. Але, наприклад, у Гомельській області поширене повір'я, що той, хто побачив русалку, – дуже щаслива людина [193, с. 215]. Опис зовнішності поліських русалок зведено до двох основних протилежних типів: *молоді, гарні, привабливі та немолоді, страшні, потворні* [31, с. 108–109]. Такі протилежно різні образи русалок є реалізацією конкретних опозицій *красиве : потворне, молодість : старість*, що є реалізаціями загальної опозиції *добро : зло*. Але водночас матеріал засвідчує незафіксованість позиції членів протиставлення, що вказує на суб'єктивність сприйняття таких моральних категорій, як *добро й зло*.

Отже, в народній свідомості ставлення до русалок неоднозначне: в одних регіонах до них ставилися з повагою, бо вони охороняли ниви, ліси

та воду, але в багатьох діалектно-культурних зонах русалок вважали *нечистою силою*, якої треба остерігатися, бо вона може заподіяти шкоду: *залоскотати, налякати, втопити, задушити* тощо. Найчастіше люди боялися русалок і намагалися уникнути зустрічей з ними, на що вказують оповіді інформаторів про зустрічі з русалками (дод. Б., 24). Повір'я про русалок складаються зі значної кількості заборон, виконання яких повинно було забезпечити невторчання русалок у життя людей або нейтралізувати їх негативний вплив [32, с. 106–108; 114, с. 195]: *мести хату, шити* (інформація про заборону шити на Русальному тижні, зафіксована в західній частині середньополіського ареалу, має таке пояснення: “якщо в кого є утопленик, то на Русальницю не шиють і не перуть весь тиждень – для утопленика, щоб у роду ніхто не втопився” [193, с. 216]), *прати, прясти, залишати дітей без нагляду, купатися* (дод. Б., 23).

У середньополіській обрядовості зафіксований обряд *завивання вінків*, який, ймовірно, може бути трансформацією давнього обряду проводів русалок: *Ро\б'іли [вінки], \то\л\ко ро\б'іли з во\лошки в'ен\к'і. У \ж'іт'і р\вали во\лошку, та\ку голоу\бен\ку, і пле\ли \т'іе ве\ночк'і. Д'е\чата накла\дали, гу\ли, ма\лен\к'іе \д'евочк'і. Танцо\вали ў тих ве\ночках голо\бен\к'іх, с\н'е\вали п'іс\н'і. Нар\вали во\лошок да напл'е\ли-напл'е\ли, на \голову нало\жили. Ше б\рали т\ул', хва\ту да цеп\ли, танце\вали т с\н'е\вали. Пра п\раз\н'ік, пра с\в'а\ту Тройцу, про ро\салок, про ж'із\ с\н'евали. Так ў л'ес хо\дил'і д'е\чата ї х\лопц'і, то гу\ли на бе\резах. Х\лопц'і ви\р'езували бе\ре\зи, зак\ручували, а то\д'е кве\точ\ки при\б'ірали ї так го\далис` (н.п. 39).*

Отже, у поліських повір'ях та обрядових діях Зелених свят відбито мотиви вшанування та відлякування русалок, тобто їх зустріч і проводи, що вказує на неоднозначне ставлення народу до цих міфічних істот. Так, наприклад, метою обряду прикрашання зеленню дворів та будівель був захист осель від небажаної появи русалок, а в обрядах *завивання вінків* та

“проводів” русалок ці мотиви взаємопов’язані. Поєднання в обрядах мотивів вшанування та відлякування русалок є реалізацією опозиції *добро : зло, цей світ : той світ* і відбиттям тенденції в розвитку поминальної обрядовості – зміцнення межі *життя / смерть*, щоб запобігти згубному впливу смерті та розімкнення цієї межі, щоб налагодити контакт із померлим, який сприятиме забезпеченню добробуту, успіхів, життя та здоров’я [102, с. 28–29].

У середньополіських обрядових текстах тема *життя та смерті* (мотив померлих предків) представлена такими одиницями:

– акціонального плану: *відвідування* могил предків – ‘поминальний обряд виявлення почесей померлим предкам’ (мотив померлих предків); *качання* яєць на могилах – ‘намагання передати енергію освяченого продукта померлим предкам, залучити їх до святкування, сприяти забезпеченню їхнього перебування у небесному царстві’; *закопування* яєць у могили, під хрестом – ‘тс’; *приготування* вечері для померлих предків (мотив померлих предків) – ‘тс’; *залишення* вечері та посуду на столі для померлих предків (мотив померлих предків) – ‘тс’); *пускання* купальських вінків на воду – ‘спосіб ворожіння, який міг віщувати смерть’ (мотив долі, води); *прикрашання* будівель та воріт гілками дерев, зокрема, беріз, зеленню (мотив померлих предків, мотив рослинності) – ‘організація простору для перебування душ померлих предків’; *установлення* беріз на подвір’ї – ‘тс’;

– реалемного плану: *купальський вінок* – ‘атрибут ворожіння, який міг віщувати смерть’; *вінок* – ‘атрибут одягу русалок’; *паска* та *яйця* – ‘освячені великодні продукти, які приносять на могилки у поминальні дні після Великодня’; *яйце* – ‘символ життя, воскресіння’; *ритуальний обід* або *вечера* – ‘ритуальна їжа, яку готують і залишають на столі для померлих предків (найчастіше під час троїцьких свят)’;

– агентивного плану: *померлі предки* – ‘представники того світу, яким виявляли почесі в поминальних обрядах’; *русалки* – 1) ‘тс’; 2) ‘померлі не своєю смертю’;

– атрибутивного плану: *білий одяг* – ‘ознака предстаників того світу, найчастіше русалок’;

– локативного плану: *церква* – ‘місце, де служать панихиду за померлими’; *кладовище* – 1) ‘місце проведення поминальних обрядів’, 2) ‘місце, звідки з’являлись і куди зникали русалки’; *могила* – 1) ‘місце розташування обрядової їжі’; 2) ‘місце проведення поминальних обрядових дій’; 3) ‘місце, звідки з’являлись і куди зникали русалки’; *небо* – ‘місце, звідки з’являлись і куди зникали русалки’;

– темпорального плану: *після Великодня* – ‘період календарних поминок’; *перед Трійцею* – ‘період календарних поминок на вшанування померлих передчасною й насильницькою смертю’; *на Трійцю* – ‘тс’; *у суботу до обіду* – ‘час появи русалок’; *у понеділок після обіду* – ‘час зникнення русалок’; *Трійця* – ‘період появи русалок на землі’; *тиждень після Трійці* – ‘тс’;

– плану станів, почуттів, процесів, явищ, уявлень тощо: *смуток* – ‘почуття, яке супроводжує поминальні обряди, спогади про померлих’; *поминальний обряд* – ‘обряд, спрямований на виявлення живими почестей померлим предкам’;

– вербального плану: *свято мертвих*; *поминальні дні*; *прибирати могили*; *ходити на кладовище (на могилки)*; *носити вечерю (панахиду)*; *наймати панахиду*; *поминати, поминати померлих, проводити мертвих*; *ставити обід на могилках*; *накривати (покривати) могили рушником (полотенцем)*; *служити над могилкою, відправляти на могилі* та фольклорні обрядові тексти: *русальні пісні*; *повір’я про русалок*; *оповіді про зустрічі з русалками*.

Тема життя та смерті лежить також в основі постановня обрядових дій, спрямованих на забезпечення легкого переходу з цього світу на той; полегшення перебування померлих на тому світі за допомогою освячених обрядових предметів. Ці обрядові дії репрезентовані такими одиницями:

– акціонального плану: *використання* освячених свічок (найчастіше стрітенських) – ‘магічний ритуал, спрямований на забезпечення полегшування агонії та прискорення настання смерті’: *по\коїнику да\вали* [стрітенську свічку], *йак уже ўми\раў* (н.п. 18), *ко\ли чоло\в'єк ўми\раіе – то да\йут йо\му* (н.п. 22); *покласти* у подушку померлому освячене троїцьке зілля – ‘магічний ритуал, спрямований на полегшення перебування померлого на тому світі’ (н.п. 27);

– реалемного плану: *стрітенська (громнична) свічка* – 1) ‘свічка, яку дають у руки помираючому з метою полегшення агонії та прискорення настання смерті’, 2) ‘свічка, яку запалюють при покійникові’; *страсна свічка* – ‘тс’;

– атрибутивного плану: *освячена свічка* – ‘ознака, яка вказує на магічні властивості обрядового предмета, на необхідність його застосування в поховальних обрядах’; *освячене зілля* – ‘тс’;

– темпорального плану: *Стрітення* – ‘період освячення свічок, які використовують у поховальних обрядах’; *Чистий четвер* – ‘тс’; *Зелені свята* – ‘період освячення зілля, яке кладуть у подушку померлому’;

– вербального плану: *давати стрітенську свічку померлому, класти у подушку померлого троїцьке зілля*.

Отже, культ померлих предків, який лежить в основі формування значної кількості елементів весняно-літньої обрядовості, виник на основі давніх уявлень про потойбічне існування душ померлих і віру в їх можливості впливу на різні сфери людського існування. В обрядовому тексті ці уявлення є реалізацією таких опозицій: *живі : мертві, цей світ : той світ, своє : чуже, добро : зло, зустріч : проводи* тощо.

Тема добробуту.

Тема *добробуту* тісно пов’язана з темою *плодючості*, оскільки достаток та матеріально-побутове забезпечення селян насамперед залежало від урожаю. Здоров’я, приплід худоби також були важливою ланкою в

організації добробуту селянина. Так, важливе значення у складі весняно-літньої обрядовості має обряд *першого вигону худоби* на пасовище, який найчастіше був віднесений до свята Юрія (Георгія). З легенд про Святого Георгія відомо, що він охороняє худобу, допомагає пастухам або карає їх за провини, а також панує над вовками, розподіляє між ними їжу та вказує, яку тварину вони можуть з'їсти [168, с. 155; 219, с. 130]. Серед народів Південно-Східної Європи, в яких було розвинуте скотарство, Георгієв день вважали найважливішим серед річних свят. В ознаках цього свята відображено його зв'язок з давнім скотарським (особливо вівчарським) господарством і з архаїчною культурою пастухівства [185, с. 93].

Обряд *першого вигону худоби* складається з таких основних елементів: *обхід худоби перед вигоном, биття худоби вербовою гілкою, ритуальне годування, пригощання пастуха та замовляння*, призначенням яких було забезпечення захисту худоби від усього негативного, надання необхідних життєвих сил, створення сприятливих умов для існування, а в перспективі – сприяння приплоду, а отже, й родинному добробуту. Характерною для початку скотарського циклу є міфологізація ознаки *перший*, яка маркує час та дію, виконану на початку і стає символом всього періоду [28, с. 204]. Основну мету захисту від негативного під час *обходу худоби* реалізовано за допомогою магічних дій з обрядовими реаліями. Так, ритуальне використання *яйця* під час першого вигону худоби відоме в багатьох слов'янських ареалах.

У народних уявленнях, яйце є магічним засобом сприяння ситості та здоров'ю худоби, оскільки символізує їжу, також сприяє приплоду худоби, як символ зародження життя. В основу уявлень про магічні властивості яйця покладено асоціативне переосмислення форми у вигляді кола як символічної захисної межі. Такі уявлення про яйце відображено у звичаях перед першим вигоном худоби класти яйце під поріг хліва або у ворота двору, перекачувати яйце перед (під) твариною [40, с. 253; 146, с. 127–129]. Семантика створення своєрідної захисної межі відображена в ритуальному

використанні таких обрядових предметів, як *пояс* і *замок*, а також обрядовій дії обходу худоби по колу [132, с. 233–234; 146, с. 120–123, 110–112; 168, с. 160]. Серед магічних предметів, які використовували під час *обходу худоби перед вигоном*, важливе значення мали *сіль*, *великодня свічка* та *ікона* [168, с. 158–159].

Із традиційними функціями забезпечення багатства, добробуту, талану в господарстві та приплоді худоби пов'язане магічне значення *хліба* в ритуалах першого вигону [146, с. 123–124]. *Хліб* використовували під час *обходу худоби* як основний елемент в обряді *ритуального годування* худоби [168, с. 157–158]. Магічні дії з хлібом під час першого вигону худоби, відомі в різних слов'янських регіонах, досить різноманітні. Так, на Поліссі, перед вигоном худобі дають шматочок паски, випечені на Середохрестя хрестики, печиво у вигляді хреста, також шматок хліба беруть із собою на пасовище та пригощають хлібом пастухів тощо. Звичай обходити навколо череди з хлібом-сіллю, частуючи ним худобу, перед першим вигоном на пашу відомий також у росіян та литовців [16, с. 36]. У день Юрія під час першого вигону худоби побутував звичай пекти зображення тварин як магічний обряд збереження й примноження худоби [152, с. 39].

Важливим обрядовим предметом у ритуалі першого вигону худоби на пасовище була освячена у Вербну неділю *вербова гілка* як своєрідне джерело життєдайної сили природи та інструмент її передачі худобі. Майже у всіх слов'ян відомий ритуальний припис повертати цю гілку в оселю чи хлів, щоб сприяти поверненню худоби додому, уникнути втрат у стаді, зберегти худобу від нечистої сили [122, с. 383; 146, с. 133]. У Білорусі вербову гілку нерідко втикали в стіну, дах хлівів, а в деяких районах України разом з вербою втикали й свічки, щоб відганяти нечисту силу та відьом [151, с. 551; 168, с. 161–162]. Отже, здавна вірили, що освячена верба може зберегти худобу від різних нещасть.

Серед значної кількості ритуальних дій, які виконували в перший день вигону худоби, значне місце посідали обряди *пригощання пастуха*, від якого

залежало здоров'я, витривалість худоби, і який мав її оберігати. У багатьох народів пастухам приписували особливі, незрозумілі для простої людини якості, звідси намагання задобрити, пригостити, не образити [185, с. 94]. Велике значення цей ритуал мав на Поліссі, про що свідчить зафіксований на цій території докладний опис дій під час обдаровування пастухів [147, с. 335–340]. Звичай пригощати пастуха яйцями, салом або готовою яєшнею поширений не тільки на Поліссі, але й у багатьох інших слов'янських регіонах; це пов'язано з магічним значенням яйця як символу плодючості, збереження життя тощо [147, с. 337].

Обряд першого вигону худоби поряд із значною кількістю невербальних представлений також вербальними одиницями. Так, відомий досить різноманітний репертуар закликань, з якими перший раз виганяли в поле худобу: прості ласкаві звертання до худоби, молитовні звертання (найчастіше до Юрія) з проханнями зберегти худобу [169, с. 19].

У середньополіській весняній обрядовості перший вигін худоби на пасовище найчастіше здійснюється на свято Юрія, яке в народній свідомості сприймається як *Празн`ік дл`а ху\добуⁱ* (н.п. 27); *С`в`а\тій \Йуреї – це ўже д`л`а ху\доб`і* (н.п. 28); *Д`л`а ху\доб`і, обер`і\гає вон ху\добу, в`іга\н`ал`і ху\добу* (н.п. 21). У поясненнях щодо приуроченості цього обрядового акту до свята Юрія переважає мотив забезпечення перебування худоби вкупі: *До \Йурїа т`реба об`е\зател`но \в`іпустит` на пасо\в`іс`ко ху\добу (до \ц`ого д`н`а або на \Йурїа). \Іак\шо н`і – то ху\доба не<sup>у</sup> \буде гле<sup>у</sup>\д`ет` то\вару, \буде ўте\кат`* (н.п. 36); *\Іак на \Йур`їа \в`іжен`еш, то ху\доба \буде хо\д`іт` ўс`а ў\м`е`с`ц`і* (н.п. 38); *До \Йурїа вер\б`ічкою с`в`аш\ченою ви`га\н`айут ху\добу, щоб у \пол`і ху\доба од\на д`ругу гле<sup>у</sup>\д`ела* (н.п. 43). Віднесеність цього обрядового акту до свята Юрія зумовлена також народними уявленнями про те, що Юрій ключами відкриває землю, випускає теплу росу, яка забезпечувала плодючість і здоров'я [38, с. 191; 127, с. 41; 168, с. 175; 218, с. 31; 219, с. 128]. Так, у середньополіській обрядовій традиції весняному обряду першого вигону худоби властива варіативністю,

зумовлена різними мотивами його постання, одним із яких є мотив використання наділеної магічними властивостями юріївської роси, зокрема з метою збільшення кількості молока у корів (дод. Б., 18).

Отже, в середньополіських обрядових текстах тема добробуту (мотив тваринництва, здоров'я) реалізована в таких одиницях:

– акціонального плану: перший *вигін* худоби на пасовище – ‘ритуальне випроводження худоби перший раз після зими на пасовище’; символічне *биття* худоби вербовою гілкою – ‘залучення худоби до життєдайної сили природи’ (дод. Б., 15); *покласти* перед порогом хліб, яйце, ніж, червоний пояс – ‘обрядова дія, спрямована на захист худоби від усього негативного’; *годування* худоби обрядовим печивом – ‘обрядова дія, спрямована на забезпечення здоров'я, приплоду худоби’; *вигін* худоби на росу – ‘обрядова дія, спрямована на використання юріївської роси з метою забезпечення здоров'я худоби’; *пригощання* пастуха – ‘символічне задобрювання людини, яка повинна оберігати худобу’: *Йак у ме^нне од\на ко\роўка – то йа бе^нру х\л`єба од\r`єжу, д`ве<sup>і</sup> йа\йчк`і замо\тайу – \ето пасту\ху. \Первий раз поч`і\найе* (н.п. 14); *кроплення* худоби свяченою водою – ‘оберіг від негативного’: *На \Йур`йа т\реба во\дойу покро\нит` с`в`а\ч`ен:ойу і вер\бичкойу \вигнат` на \поле* (н.п. 26);

– реалемного плану: вербова *гілка* – ‘обрядовий предмет, яким виганяють худобу перший раз на пасовище’; *хліб, сіль* – ‘обрядові предмети, які використовують під час першого вигону худоби’; *хліб, яйце, ніж, червоний пояс* – ‘обрядові предмети, які кладуть перед порогом, щоб через них переступила худоба, йдучи перший раз на пасовище’; *хліб, яйця* – ‘обрядова їжа, якою пригощають пастуха’; *обрядове печиво* – ‘обрядова їжа, якою годують худобу перед першим вигоном’; *роса* – ‘обрядовий предмет, цілющі властивості якого використовують під час першого вигону худоби на поле’; *свячена вода* – ‘оберіг від негативного’;

– атрибутивного плану: *перший* вигін – ‘ознака, яка зумовлює необхідність виконання обрядих дій’; *юріївська* роса – ‘ознака, яка вказує

магічні властивості обрядової реалії»; *вербова* гілка – ‘тс’; *свячена* вода – ‘тс’; *червоний* пояс – ‘тс’;

– агентивного плану: *пастухи* – ‘персонажі обряду першого вигону’;
худоба – ‘тс’;

– локативного плану: *поле* – ‘місце, куди виганють худобу перший раз на пасовище’;

– темпорального: *на Юрія (до Юрія)* – ‘період першого вигону худоби’;
зранку – ‘частина доби, коли виганяють худобу’;

– плану станів, почуттів, процесів, явищ, уявлень тощо: *заборона шити на Юрія*тим, хто тримає худобу; *уявлення про благословенну росу, яка з’являється на Юрія*;

– вербального плану: *виганяти худобу на Юрія, виганяти худобу на пашу, випускати худобу на пасовисько, запасувати корову, виводити худобу на росу*.

Тема добробуту лежить в основі постановки значної кількості вірувань, пов’язаних із *Великодніми святами*. За народним повір’ям, у цей період відкриваються ворота до раю. Здавна вірили в те, що, хто помре на великодньому тижні, обов’язково потрапить до раю, стане святим [18, с. 701; 123, с. 42; 127, с. 86]. Однією з найбільш поширених заборон великодньої ночі, була заборона спати впродовж неї [42, с. 269; 85, с. 236], яка відома майже на всіх східнослов’янських ареалах, найчастіше мотивується християнськими поглядами: спати грішно, бо цієї ночі воскрес Ісус Христос тощо. У середньополіській обрядовій традиції заборона *спати у Великодню ніч* побутує поряд із заборонаю *вимикати світло, розстилати ліжко*, значна кількість інформаторів указує на необхідність наповнення хати світлом, запалення вогню. Інтерпретації цієї заборони мають християнську основу: *бо в церкві йде служба; щоб не пропустити, коли Ісуса Христа будуть будити* [батюшка вперше скаже: “Христос Воскрес”]; *бо Ісус Христос воскрес* та загальнополіську народну основу, пов’язану з мотивом удачі, успіхів у пошуках влітку яєць диких птахів, у збиранні грибів (дод. Б., 12) [8, с. 74; 39,

с. 304]. На заході Полісся заборону спати цієї ночі, просто лягати в ліжко або розстеляти його, відповідно до магічної асоціації, пояснюють тим, що у господаря можуть полягти посіви [8, с. 74], такі інтерпретації заборони поширені й на Закарпатті [23, с. 238]. Виконання цих заборон сприяло залученню всіх людей до великодньої благодаті, навіть тих, хто не йшов у цю ніч до церкви. А невиконання заборон сприймали як гріх, як передумову втрати свого щастя: *Не^у \можна у Вели\код`н`у н`іч спат` – гр`іх, т`реба і\ти до \церкви^і, \можеш ш\час`ц`а сво\йе прос\нат`* (н.п. 24). Мотив *талану* та мотив *світла* лежить в основі постановня народних уявлень про те, що на Великдень відкриваються закопані скарби та горять яскравим полум'ям, горить золото [18, с. 701; 39, с. 304; 40, с. 54; 42, с. 269, 279; 85, с. 236]. У середньополіських обрядових текстах є свідчення про те, що побачити це явище може лише щаслива людина (дод. Б., 15).

Серед великодніх обрядів досить поширеними були *волочебні обходи*. Волочебні традиції як цілісний комплекс упродовж тривалого часу вважали своєрідним явищем білоруської звичаєвості. Але чимало виявів цього звичаю, відомих із українського фольклору, за походженням давніші від білоруських [65, с. 73–81]. У східних слов'ян відомий великодній звичай ходити один до одного з вітаннями та подарунками. У білорусів у перший великодній вечір дворами ходили групи *волочебників* та особливими піснями вітали господарів, співали обрядові пісні [18, с. 702]. В Україні в понеділок Великодня, який називався *волочинником*, селяни (найчастіше діти) ходили один до одного з вітаннями, христосувалися, обмінювалися писанками, дарували *волочильне* (пшеничний калач та декілька крашанок) [42, с. 288; 85, с. 386; 175, с. 66, 68; 218, с. 24]. У Польщі схожий звичай вітань у великодній понеділок має назви *dungus*, а також *орації* [85, с. 385]. Такі обходи часто супроводжувалися волочебними піснями, які були присвячені першому дню Великодня, що зумовило їх релігійний зміст. За структурою й основною функцією волочебні пісні такі ж вітально-заклинальні, як і колядки [18, с. 419; 24, с. 137; 41, с. 274; 65, с. 74–75; 71, с. 393–394; 80, с. 781; 85, с. 384;

127, с. 85; 152, с. 62; 168, с. 124–125; 220, с. 387]. Волочебні пісні – специфічне явище в уснопоетичній творчості слов'ян – найбільш повно представлене в білоруському фольклорі. Вони тісно пов'язані з давнім трудовим календарем хлібороба, в основі їх виникнення лежить мотив магічного закликання благополуччя [82, с. 260].

На Поліссі відомий звичай обдаровувати незнайомих людей великодніми яйцями (крашанками) – *давати (носити) волочебного*, виконувати дитячі обходи будинків із вітаннями, ходити в гості на Великдень. Поліські фарбовані великодні яйця, які дарували дітям, гостям, подавали жебракам, називали *волочебними, волочулними, волочоними* [8, с. 71]. На Західному Поліссі другого Великоднього дня хресний батько приносив своїм хрещеникам подарунки – *волочебне*, обов'язковим елементом якого були крашанки або писанки та невеличкі булочки [13, с. 20]. Одним із елементів волочебних обрядів був обмін основними великодніми продуктами – *паскою* та *крашанками* – із вітаннями та побажаннями добра.

Великоднє яйце (крашанка та писанка) як символ життя та воскресіння використовували в різних обрядових сферах: їх дарували дітям, роздавали бідним і сиротам; використовували в обрядах поминання померлих; зберігали біля ікон як обереги від пожежі, грому, блискавки, від пристріту; використовували в аграрних обрядах для забезпечення гарного врожаю, в обрядах першого вигону худоби; вмивалися водою з крашанками, щоб бути здоровими і красивими тощо [22, с. 129].

Продукти, освячені в церкві під час релігійних свят, у народній свідомості були наділені різними магічними властивостями, серед яких була властивість сприяти добробуту окремої людини або родини загалом. Так, на Великдень *к\ром'е \паск'і і к\рашанок осв'еш\чац` н`ес\л'і ўс`е, шо йес`ц` у ха\з`аїств'і – си`р, см'е\тану, \сало, шоб ўс`е осв'ш\чалос і шоб ўс`е в'е\лоса* (н.п. 15). Нерідко набір продуктів, які приносили до церкви на освячення, вказував на матеріальне становище родини (дод. Б., 11). На Середньому

Поліссі освячені великодні продукти вживали в їжу: важливе значення мало вживання першим освяченого яйця, рідше – паски; ними годували худобу: *окраєць паски з сіллю давали корові, яка отелилася, хліб із свяченою сіллю давали корові, шкаралупки від освячених яєць давали курам, щоб неслися* тощо (дод. В., к. 39), також ці обрядові предмети були наділені в народній уяві магічними властивостями захищати від негативного. До складу літньої обрядовості також входило освячення в церкві обрядових предметів, які були уособленням та результатом гарного урожаю (колоски жита й пшениці, фруктові плоди, освячені на Спаса).

Тема *добробуту* (мотив благополуччя, здоров'я) в середньополіських обрядових текстах представлена такими одиницями:

– акціонального плану: *освячення* продуктів – ‘освячення набору продуктів необхідних для життєдіяльності людей з метою забезпечення добробуту сім'ї’; *освячення* яблук, груш, колосків жита, пшениці – ‘освячення продуктів – символів добробуту’; *споживання освячених продуктів* – ‘намагання використати цілющі властивості освячених продуктів з метою забезпечення здоров'я на весь рік’; *обмін* крашанками із рідними, сусідами – ‘обрядова дія, яку супроводжують побажаннями добра та здоров'я’; *годування освяченими продуктами (або їхніми залишками) худоби* – ‘намагання захистити худобу від хвороб та всього негативного на весь рік’; *волочені обходи* на другий день Великодня – ‘обходи, що супроводжували обміном освяченими продуктами з побажаннями добра та здоров'я’;

– реалемного плану: *набір освячених великодніх продуктів (крашанка, паска, печене порося)* – ‘символи добробуту, благополуччя, здоров'я’; *яблука та груші* – ‘тс’; *пучечки жита* – ‘тс’; *волочебне* – ‘набір освячених продуктів, які найчастіше дають хрещеники хрещеним або навпаки’.

– агентивного плану: *волочебники* – ‘учасники волочебних обходів’;

– атрибутивного плану: *волочебні обходи; освячені продукти*;

– локативного плану: *церква* – ‘місце, де освячувалися продукти, плоди’;

оселя – ‘місце, де зберігалися освячені продукти’,

– темпорального плану: *Великодні свята* – 1) ‘період виконання обрядів, спрямованих на забезпечення добробуту родини’; 2) ‘період освячення продуктів’; *Спаса* – ‘період освячення плодів, жита та пшениці’;

– плану станів, почуттів, процесів, явищ, уявлень тощо: *золото горить, заборона спати*;

– вербального плану: *волочебне; бородка, борода; христосуватись; робити вінки, убирати вінок; святити букетик, святити жито, пшеницю, мед, яблука; святити бороду* та обрядові фольклорні тексти: *повір'я про заборону спати у Великодню ніч; про те, що у Великодню ніч горить закопане в землі золото.*

Отже, значна кількість весняно-літніх обрядів спрямована на забезпечення родинного добробуту, який насамперед залежав від урожаю (спостерігаємо семантичну близькість з темою плодючості); від здоров'я та приплоду худоби; від постійного, закріпленого за окремими календарними датами виконання обрядів сакралізації побутових реалій, які набували символічного значення в процесі їх використання; від виконання заборон, як передумови залучення до святкової благодаті; від обміну позитивною святковою енергетикою за допомогою вербальних та невербальних засобів.

Висновки до розділу 3

У змісті обрядів весняно-літнього циклу відображено прагнення давньої людини за допомогою ритуалу зберегти життєвий порядок: стимулювати здійснення перебігу необхідних природних та життєвих подій; захистити людину, худобу, навколишнє середовище та простір від впливу всього негативного; використати життєдайні сили природи; заручитися підтримкою

та допомогою померлих предків тощо. Семантичну єдність календарної обрядовості, зокрема весняно-літньої, зумовлюють міфологічні уявлення, які лежать в основі творення єдиної картини світу.

Середньополіський обрядовий текст весняно-літнього циклу розглядаємо як семіотичну цілісність за допомогою виділення тем плану змісту, які його формують, що полегшує встановлення семантики вербальних і невербальних одиниць, окремих елементів народного календаря та з'ясування їх походження, витоків формування та розвитку.

У межах однієї теми як однопланові, так і різнопланові одиниці можуть перебувати у відношеннях синонімії, своєрідність якої полягає в тому, що в основі їх виникнення лежить той самий міфологічний мотив, вони виконують ту саму обрядову символічну функцію. Так, одиниця акціонального плану вираження теми очищення *обмітання* навколо будинку (господарських приміщень) перебуває в синонімічних відношеннях з такими одиницями: *обхід будинку з віником або косою; обливання хати водою, якою мили діжу*, семантичною домінантою яких є створення уявної межі між своїм та чужим за допомогою символічно створеного кола. За ознакою *чистий* синонімічними є одиниці таких планів вираження теми очищення: акціонального *мити діжу, виносити на сонце ~*; реалемного *діжа, рушник* (яким накривали діжу); атрибутивного *білий* рушник; темпорального *Чистий четвер* (період виконання обряду); вербального *діжа говіє*.

У III розділі виявлено також багатоаспектність сприйняття значної кількості обрядових символів, що зумовило виникнення одиниць плану вираження, які виконують різні обрядові функції, часто набуті вторинно в процесі переосмислення та залучення в обрядовий контекст реалій побутового вжитку. Так, обрядове печиво, виготовлене на Сорок святих, використовують як символ забезпечення *врожаю* (беруть з собою, як ідуть перший раз на польові роботи); *здоров'я та приплоду худоби* (дають їсти худобі; беруть з собою, як виганяють перший раз худобу на пашу); вербову гілку, освячена у Вербну неділю, як символ забезпечення *здоров'я та*

добробуту людини (б'ють один одного гілкою з побажаннями здоров'я та багатства); *здоров'я та приплоду худоби, захисту худоби від усього негативного* (виганяють худобу гілкою перший раз на пашу); *врожаю* (втикають у землю на городі, йдуть засівати з гілкою); як *оберіг від грози, грому, блискавки* (зберігають в хаті; під час грози ламають і спалюють, виносять надвір, ставлять у вікно, роблять гілкою хрест у повітрі).

Дослідження таких аспектів взаємозв'язку різнопланових одиниць обрядового тексту дає можливість встановлення мотивів постання значної кількості складових обряду, зокрема вербальних; реконструкції втрачених елементів, їх семантики; відновлення зруйнованих ареалів.

РОЗДІЛ 4

ПРОСТОРОВА ВАРІАНТНІСТЬ РІЗНОПЛАНОВИХ ЕЛЕМЕНТІВ ТРАДИЦІЙНИХ ВЕСНЯНО-ЛІТНІХ КАЛЕНДАРНИХ ОБРЯДІВ СЕРЕДНЬОГО ПОЛІССЯ

Одним із актуальних завдань етнолінгвістики є картографування явищ традиційної матеріальної та духовної культури, що уможлиблює вивчення географії культурних явищ та їх просторової варіативності. Важливість цієї проблеми засвідчує зростання інтересу до етнолінгвогеографії в слов'янознавстві: виконання окремих слов'янських наукових проектів спирається на картографування культурних явищ (напр.: “Етнолінгвістичний атлас Побужжя” колективу польських учених, Атлас поліського весільного обряду П. Романюка, Атлас поліського поховального обряду В. Конобродської, Атлас народної медицини та лікувальної магії В. Мойсієнка, Атлас поліського традиційного одягу та взуття Г. Гримашевич) [102, с. 10–11].

Встановлення локальних розбіжностей та ареальних зв'язків у мовних і позамовних явищах середньополіської весняно-літньої обрядовості має важливе значення для виявлення в їх складі архаїчних елементів. Картографування надає можливість отримати відомості про поширення локальних рис середньополіських весняно-літніх календарних обрядів та їх номінації, що важливо для реконструкції прастану обрядів та шляхів їх історичного розвитку.

У лінгвокартографуванні, де на передній план проступає географія (лінгвальний простір), час виявляється прихованою ознакою, яка може бути окреслена (переважно релятивно) внаслідок інтерпретації просторових характеристик; при цьому час залишається важливим детермінантом розширення та звуження ареалу. Третьою важливою складовою, що значною

мірою визначає напрями й глибину динаміки явищ, є їх структура: час відбивається не лише на величині ареалу, а й глибині структурних перетворень, одночасно – структурна зв'язність елемента безпосередньо відбивається на його динаміці [57, с. 107].

Картографований і лексикографічно оброблений матеріал забезпечує надійність опису та його значну повноту. Діалектна не лише мова, але й народна культура та фольклор, які існують і функціонують винятково в діалектній формі, у формі місцевих, вузьколокальних варіантів. Кожен поліський діалект, як і інші слов'янські діалекти, це утворення суцільне – лінгво-фольклорно-етнографічне [205, с. 13].

Оскільки одним із факторів змін, процесів у мові є екстралінгвістичний (зокрема, фактори матеріальної та духовної культури), то в дослідженні лексико-семантичного рівня мови в багатьох випадках необхідно використовувати етнографічні матеріали [200, с. 18–20]. Тісний зв'язок лексем з фольклорно-міфологічної традицією, входження їх в усталені ритуально значимі мовні формули породжують нові компоненти семантичної структури, за якими стоять не денотати, а традиція функціонування лексем [54, с. 167].

Визначаючи цінність картографічного методу для вивчення обрядів та обрядового фольклору, вчені зауважували, що в такому випадку представляють інтерес, як правило, не фонетичні й не морфологічні, а лексичні варіанти назв, які свідчать про міжетнічні зв'язки й відношення [216, с. 76, 78].

Учені вказували на доцільність запровадження лінгвоетнографічного аспекту при дослідженні лексики української народно-розмовної мови, тобто врахування чи відображення на лексичних лінгвістичних картах й існуючих етнографічних опозицій, що сприяє суттєвому збагаченню українських традицій лінгвогеографії. При значній здиференційованості як лінгвістичного, так і етнографічного ландшафту застосування в українських регіональних лексичних атласах етнографічного аспекту може бути

реалізоване, зокрема, шляхом паралельного розрізненого картографування лексичних та етнографічних протиставлень на окремих картах [66, с. 16]. Такі засади картографування вважаємо прийнятними для здійснення етнолінгвогеографічного дослідження середньополіської весняно-літньої календарної обрядовості.

Картографування й взагалі ареальне дослідження окремих фактів та елементів народної культури може мати різні завдання, різне наукове спрямування – або на предмет дослідження, або на територію дослідження. У другому випадку увагу зосереджено на ареальній характеристиці самої території. Ми ж надаємо перевагу першому підходу: вибравши об'єктом картографування весняно-літні календарні обряди, здійснюємо фіксацію та аналіз його територіальних варіантів, вияв сталих і варіантних ознак, що дозволяє зробити певні висновки не лише про структуру, а й про генезис складових частин обрядів та їх цілості. Це сприятиме створенню інваріантної моделі обрядів, установленню відношення до цієї моделі зафіксованих варіантів, розкриттю шляхів до реконструкції вихідного стану обрядів [104, с. 11; 201, с. 13–14].

Об'єктом етнолінгвогеографічного дослідження середньополіської весняно-літньої обрядовості обрано предметно-дійовий склад обряду та його номінацію.

Серед номінативних одиниць весняно-літнього обрядового тексту є характерні для всього середньополіського ареалу назви різних лексико-семантичних груп: назви часових понять на позначення календарних дат: *Стрітення* (дод. В., к. 1), *Сорок святих* (дод. В., к. 4), *Благовіщення* (дод. В., к. 9), *Вербний тиждень* (дод. В., к. 19), *Білий тиждень* (дод. В., к. 23), *Чистий четвер* (дод. В., к. 24), *Великдень* (дод. В., к. 32), *Юрія* (дод. В., к. 47), *Трійця* (дод. В., к. 55), *Спас (Спаса)* (дод. В., к. 79); назви обрядових предметів: *хрестики* – ‘обрядове печиво, яке випікають в середу на четвертому тижні посту’ (дод. В., к. 17), *верба* – ‘вербова гілка, яку освячують у Вербну неділю’ (дод. В., к. 20), *крашанки* – ‘великодні

фарбовані яйця' (дод. В., к. 33); назви обрядових дій: *бити вербою* – 'символічного биття вербовою гілкою у Вербну неділю' (дод. В., к. 21); назви станів, уявлень, явищ, почуттів: *сонце грає* – 'стан, у якому перебуває сонце у визначені календарні дати' (дод. В., к. 83); назви міфічних персонажів: *русалки* – 'міфічні істоти, пов'язані зі святом Трійці' (дод. В., к. 58).

Отже, найпоширеніше поширені у всьому середньополіському ареалі назви часових понять на позначення календарних дат. Хоча в основі творення семантики значної кількості народних свят лежить міфологічне та ритуальне переосмислення християнських понять, у багатьох назвах часових понять на позначення календарних дат зберігся зв'язок із церковним календарем, за винятком деяких, наприклад: *Сорок днів святих* (н.п. 23), *Сорок святців* (н.п. 35), *Сорок днів* (н.п. 3, 11), *Соро\ка* (н.п. 38, 45, 47), *Соро\кіни* (н.п. 3) – 'свято Сорока святих'; *Вербич* (н.п. 28) – 'Вербний тиждень'. В інших випадках поряд із народними назвами спорадично поширені назви церковного календаря, як-от: *Білий тиждень* – *Страсний тиждень* (н.п. 11, 22, 24, 30, 36, 45), *Страсть* (н.п. 44); *Чистий четвер* – *Страсний четвер* (н.п. 38, 41, 44, 45), *Страсть* (н.п. 25, 31, 35, 42-44). Паралельне функціонування назв церковного календаря та народних назв представлено такими варіантами: перші поширені у всьому середньополіському ареалі, другі становлять вкраплення в різних частинах цього ареалу: *Трійця (Тройца)* – *Зелені свята* (дод. В., к. 55) або навпаки: *Великдень* – *Паска* (дод. В., к. 32); назви, пов'язані з церковним календарем, охоплюють середньополіський ареал (наприклад, назва *Маковея*), крім однієї його частини, де поширені народні назви: у західній частині середньополіського ареалу на позначення *свята Маковея* зафіксовані назви: *Макове* (н.п. 1, 3) та вкраплення в північній частині: *Маковє* (н.п. 28) (дод. В., к. 78).

Частина назв середньополіського ареалу має певні особливості локалізації. Локальні розбіжності спостерігаємо в назвах часових понять на позначення календарних дат, що виникли внаслідок переосмислення міфологічних уявлень у народній свідомості та не співвіднесені з церковним

календарем. Зокрема, назва *Русальний тиждень* – ‘тиждень після свята Трійці’ охоплює майже весь середньополіський ареал з ознакою розрідження в його центральній та південній частинах (дод. В., к. 57); назва *Навський (Наський) Великдень* – ‘четвер на першому після Великодня тижні’ має досить послідовний вияв у Середньому Поліссі, за винятком мікроареалу північної частини, наближеної до західної *Великоднє Наських* та вкраплень номенів *Мерлих Паска* в крайній східній частині, *Великдень мертвих* – у південній частині, наближеній до східної (дод. В., к. 42); назва *Хрестя (Хресці)* – ‘четвертий тиждень Великого посту’ характерна для середньополіського говору, крім східної частини, зі значними вкрапленнями номена *Хресний тиждень* у північній, а також центральній та південній частинах, наближених до східної, із поодинокими вкрапленнями: *Хрестопоклонний тиждень* – на півночі, на півдні та на сході, *Середохресний тиждень* – у крайній межі центральної частини, наближеної до східної, *Середохрестя* – у крайній межі південної частини, наближеної до східної, *Середопістя* – у північній частині, наближеній до східної (дод. В., к. 14, 16); у суцільному ареалі поширення назви *Масляна (Масляниця)* спостерігаємо вкраплення номена *Масляний тиждень* у північній, центральній, південній частинах та на крайньому північному сході, *Прощена неділя* – поодинокі в північній частині (дод. В., к. 13); назви *Івана Купала (Купайла), Іван Купало (Купайло)* та *Купала (Купайла), Купало (Купайло)* – ‘свято Іоана Хрестителя’ відомі у всьому середньополіському діалекті, проте суцільний ареал їх поширення має ознаки вкраплень номенів *Іван Купальний (Івана Купального)* – у північній та західній частинах та *Купальний день* – у північній та центральній частинах, наближених до західної (дод. В., к. 71).

Певні особливості локалізації мають також деякі назви обрядових предметів. Так, назва *страсна свічка* – ‘свічка, освячена в церкві в Чистий четвер’ відома в середньополіських говірках, крім західних, де поширена назва *свічка (свічечка)*; вкраплення номена *свічка (свічечка)* спостерігаємо в північній, центральній (наближеній до східної) та південній частинах;

поодинокі відомі такі варіативні назви: *Чистого четверга свічка* (н.п. 23), *четвергова свічка* (н.п. 18), *громова свічка* (н.п. 17, 19), *громовична свічка* (н.п. 43), *громниця* (н.п. 45) (дод. В., к. 25). Назва *верба* – ‘вербова гілка, освячена у Вербну неділю’ охоплює весь середньополіський ареал з ознаками варіативності: *вербинка* в північній, наближеній до східної (н.п. 36), у центральній (н.п. 19, 20) частинах та в крайній західній межі центру (н.п. 5), *вербичка* – у центральній, наближеній до південної та східної (н.п. 25, 31), у південній, наближеній до східної (н.п. 26), у крайній східній (н.п. 46) частинах; *свячена верба (вербичка)* – у північно-східній (н.п. 33, 37, 43), у центральній (н.п. 18), у південній (н.п. 26, 24) та в крайній східній (н.п. 45) частинах; *свята верба (вербичка)* – у північно-західній (н.п. 2), у західній, наближеній до південної (н.п. 3), у півночній, наближеній до східної (н.п. 36) та у центральній, наближеній до східної (н.п. 39) частинах (дод. В., к. 20). Назва *стрічена свічка* – ‘свічка, освячена в церкві на Стрітення’ поширена в північній та центральній частинах середньополіських говірок; у західній центральній та південній частинах (н.п. 1, 3) на позначення цього обрядового предмета зафіксована назва *свічка*, також ця назва відома в деяких населених пунктах центральної (н.п. 11), північної, наближеної до західної (н.п. 14, 16) та східної (н.п. 33, 40) частин, поодинокі – у південній (н.п. 32) та східній (н.п. 46) частинах; ця лексема також має такі спорадично зафіксовані варіанти: *стрічова свічка* (н.п. 25 та н.п. 6), *стрічна свічка* (н.п. 10 та н.п. 40, 47), *громниця* (н.п. 15, 45), *громовична свічка* (н.п. 35), *громова свічка* (н.п. 17, 19) (дод. В., к. 2).

Серед назв обрядових дій майже весь середньополіський ареал охоплює назва *робити хреста (хрестика, хрестики)* – ‘випалювати в Чистий четвер вогнем від страсної свічки хрестики в хаті’ з ознакою розрідження в центральній частині та вкрапленнями номенів *ставити хрестики* та *малювати хрестики* в північній, наближеній до східної частині (н.п. 36, 38), *коптити хрестики* – у центральній, наближеній до східної частині (н.п. 39), *випалювати (палити) хрести* – поодинокі у північній (н.п. 23) та південній

(н.п. 24) частинах, *писати хрести* – поодинокі в центральній, наближеній до східної частині (н.п. 37) (дод. В., к. 27).

Значна частина весняно-літньої обрядової лексики поширена в більшій чи меншій кількості локусів, мікрозон. Мікроареали утворюють, зокрема, такі назви часових понять на позначення календарних дат: *Хрестя* – ‘середа на четвертому тижні Великого посту’ (н.п. 1, 4, 10, та вкраплення в північно-східній н.п. 40 та південно-східній н.п. 44 частинах) (дод. В., к. 15); *Поминальний тиждень* – ‘наступний після Великоднього тиждень’ (н.п. 4-6, 8, 10, 16, 21, 23, 29, 36, 41, 43, та південне вкраплення н.п. 24), *Проводний тиждень* – ‘тс’ (н.п. 13, 15, 16, 19, 25, 26 та південно-східне н.п. 44 й західне н.п. 1 вкраплення) (дод. В., к. 43); *Радовниця* – ‘понеділок на наступному після Великоднього поминальному тижні’ (н.п. 8, 14, 21, 27-29, 38, 41), *Проводи* – ‘тс’ (н.п. 7, 12, 17, 26, 32, 34, 42, 44 та центральне н.п. 20, північні н.п. 15, 8, східне н.п. 43 вкраплення) (дод. В., к. 45-а); *Проводи* – ‘вівторок на наступному після Великоднього поминальному тижні’ (н.п. 10, 15 та поодинокі вкраплення н.п. 9, н.п. 45, н.п. 28); *Радовниця* – ‘тс’ (н.п. 45, 46, 47 та н.п. 22, 21) (дод. В., к. 45-б); *Проводи* – ‘наступна після Великодньої поминальна неділя’ (н.п. 2, 4, 5, 19, н.п. 16, 20, н.п. 24, 30, 31, 34, 35), *Радовниця* – ‘тс’ (н.п. 28, 36-38, 40, та південне вкраплення н.п. 24), *Проводна неділя* – ‘тс’ (н.п. 1, 2 та н.п. 18, 20, 25, 31) (дод. В., к. 45-в); *Троєцький тиждень* – ‘тиждень перед святом Трійці’ (н.п. 1, 2, 9, н.п. 24, 35, 44, північніше н.п. 42, східне н.п. 45, північно-східне н.п. 36 вкраплення), *Клечений тиждень* – ‘тс’ (н.п. 25, 34, 39, 43, та північніше – н.п. 36), *Троєшиний тиждень* – ‘тс’ (н.п. 37, 13 та південне вкраплення н.п. 30) (дод. В., к. 52); *Клечена субота* – ‘субота перед святом Трійці’ (н.п. 19, 25, 31, 37, 39, 41, 42, та північніше – н.п. 36), *Кленова субота* – ‘тс’ (н.п. 21, 23, 27, 28), *Зелена субота* – ‘тс’ (н.п. 3, 5, 7, північне н.п. 38, східне н.п. 46 вкраплення), *Поминальна субота* – ‘тс’ (н.п. 24, 30, 44, та н.п. 15, 23, 38, та вкраплення в центральній, наближеній до західної частині н.п. 9), *Троїцька субота* – ‘тс’ (н.п. 7, 9, 24, 29, 35, 44, та вкраплення в півночній частині н.п. 22),

Родительська субота – ‘тс’ (н.п. 24, 30) (дод. В., к. 53); *Деди* – ‘поминальна п’ятниця перед Трійцею’ (н.п. 14, 18, 20, південніше – н.п. 9, східніше – н.п. 41 та вкраплення у східній частині н.п. 45) (дод. В., к. 68); *Розирі* – ‘день, коли зникають русалки’ (н.п. 36, 37, 39, 40, 41, 43, н. п. 30, 35, 44, н.п. 2, 4, 6, 8, 14, н.п. 30, 35, 44 та вкраплення у крайній південно-західній межі центральної частини н.п. 7), *Проводи русалок* – ‘тс’ (н.п. 45, 46) (дод. В., к. 65).

Виділяємо також назви обрядових предметів, які мають такі мікроареали поширення: *волошебне* (*волочобне, волочобно, волочовне*) – ‘великодні подарунки, які найчастіше хрещеники дарували хрещеним або навпаки’ (н.п. 19, 23, 27-29, 33, 36, 38, 40, 43 та західніше н.п. 13), *волочільне* (*волочелне, волочелно*) – ‘тс’ (н.п. 1-4, 6, 9) (дод. В., к. 35); *сорок пампушок* (*пампушечок*) – ‘обрядове печиво, виготовлене на Сорок святих’ (н.п. 6, 8, 10, 11, 13-15, 18, 20 та західне н.п. 3, східне н.п. 47 вкраплення) (дод. В., к. 6); *свячене яйце* – ‘великоднє фарбоване яйце, освячене в церкві’ (н.п. 1, 3, 7, 12, н.п. 18, 21, 33 та південніше – н.п. 42, на заході – н.п. 4, на сході – н.п. 47), *святе яйце* – ‘тс’ (н.п. 11, 13, н.п. 36, 37 та східне вкраплення н.п. 46) (дод. В., к. 34); *зілля* (*зіллячко*) – ‘сукупність рослин і трав, якими прикрашають оселі, господарські будівлі, двори на Трійцю’ (н.п. 1, 2, 5, 7 та н.п. 25, 30, 31, 34, 42, 44), *кличання* – ‘тс’ (н.п. 24, 30, 35, північне н.п. 15, у західній межі центру н.п. 9, 12, та західніше н.п. 3 вкраплення), *тройца* – ‘тс’ (н.п. 23, 27, 29 та північно-східне н.п. 36, південно-західне н.п. 9 вкраплення), *зелене* – ‘тс’ (н.п. 19, 27, 36, 39), *зелень* – ‘тс’ (н.п. 40, 43 та східне н.п. 45, північно-західне н.п. 10 вкраплення) (дод. В., к. 56); *чучало* (*чучело*) – ‘купальська антропоморфна фігура’ (н.п. 36, 43 та н.п. 42, 44), *хрест* – ‘тс’ (н.п. 37, 40, із вкрапленнями в центральній н.п. 18 та на південній, наближеній до східної н.п. 35 частинах) (дод. В., к. 72); *Купайло* – ‘гілка, яку використовують у купальських обрядах’ (н.п. 3-5, 7, 9, 12, 19), *вільце* – ‘тс’ (н.п. 35, 44 та поодинокі вкраплення у північно-східній н.п. 40, у центральній, наближеній до північної н.п. 16 частинах) (дод. В., к. 73); *борода* (*бородка, бородочка*) – ‘букет, який освячують на Спаса’ (н.п. 9, 12, 19 та північне вкраплення н.п.

38), *пучечок* – ‘тс’ (у південній н.п. 35, 24, у східній н.п. 46, 47, у західній н.п. 4 частинах) (дод. В., к. 80).

Серед назв обрядових дій мікроареали утворюють такі назви: *гуляти в битки* – ‘вибивати крашанки на Великдень для випробовування на міцність’ (н.п. 12, 19, 27, 29, 38, 43, 45, 47) із вкрапленнями номінативних варіантів *грати в битки* – у західній н.п. 1, у північній, наближеній до західної н.п. 10, у південній н.п. 24, у центральній, наближеній до східної н.п. 6 частинах; *битися в битки* – зі значним розрідженням н.п. 4, 9, 11, 19, 21; *бити (вибити) битки* – у північній частині н.п. 8, 15) (дод. В., к. 36); *качатися по житу* – ‘качатися по житу на Юрія’ (н.п. 37, 39, 40, східніше – н.п. 45, західніше – н.п. 18, з ознаками розрідження в напрямку до півночі – н.п. 19, 24, 25, 30, 35, 42), *качатися у житі* – ‘тс’ (н.п. 10, 16, 21, південніше – н.п. 7 та н.п. 26, 31, 37 та вкраплення у північно-східній частині н.п. 44) (дод. В., к. 49).

Локально обмеженими мікроареалами є назви, що входять до лексико-семантичної групи назв явищ, почуттів, станів, уявлень та ін.: *сонце грає* – ‘стан, у якому, за народними уявленнями, перебуває сонце на деякі свята’ (з ознаками розрідження та вкрапленнями інших номенів н.п. 14, 18, 22-25, 27, 29, 31, 32, 34-39, 40, 41, 43, 44, а також н.п. 1-4, 9 та на сході – н.п. 45, 46); *сонце міняється* – ‘тс’ (н.п. 37, 41, 45, південніше – н.п. 32, 44, північно-західніше – н.п. 14, 23), *сонце переливається* – ‘тс’ (н.п. 14, 15, 22, 27, 37), *сонце купається* – ‘тс’ (н.п. 6, 8, 15 та вкраплення у південній межі центральної частини н.п. 25) (дод. В., к. 83).

Деякі номінативні одиниці поширені в одному або двох (часто віддалених) населених пунктах Середнього Полісся:

– назви часових понять на позначення календарних дат: *Громниці* – ‘свято Стрітення’ (н.п. 16), *Сорок мучеників* – ‘свято Сорока святих’ (н.п. 28, н.п. 47); *Прощена неділя* (тобто тиждень) – ‘тиждень перед Великим постом’ (н.п. 15); *Середохресний тиждень* – ‘четвертий тиждень Великого посту’ (н.п. 41), *Середохресціє* – ‘тс’ (н.п. 30), *Поклонний тиждень* – ‘тс’ (н.п. 23), *Хрестопоклонна середа* – ‘середа четвертого тижня Великого посту’ (н.п. 24),

Середохресна середа – ‘тс’ (н.п. 27), *Переплавна середа* – ‘тс’ (н.п. 13), *Поклонна середа* – ‘тс’ (н.п. 23); *Вербішній тиждень* – ‘передостанній тиждень Великого посту’ (н.п. 39), *Вербін тиждень* – ‘тс’ (н.п. 38), *Вербна* – ‘тс’ (н.п. 2), *Вербич* – ‘тс’ (н.п. 28); *Чистий тиждень* – ‘останній тиждень Великого посту’ (н.п. 24), *Красний тиждень* – ‘тс’ (н.п. 6), *Страсть* – ‘тс’ (н.п. 44); *Страсенний четвер* – ‘четвер останнього тижня Великого посту’ (н.п. 5), *Страсники* – ‘тс’ (н.п. 38); *Хомина неділя* (тобто тиждень) – ‘наступний після Великоднього, поминальний тиждень’ (н.п. 14); *Святий Юрій-Григорій* – ‘свято Юрія’ (н.п. 29), *Юрій-Григорій* – ‘тс’ (н.п. 27); *Кленовий тиждень* – ‘тиждень перед святом Трійці’ (н.п. 21); *Русальниця* – ‘тиждень після свята Трійці’ (н.п. 4, н.п. 14), *Розольний тиждень* – ‘тс’ (н.п. 23);

– назви обрядових предметів: *громниця* – ‘свічка, освячена на Стрітєння’ (н.п. 15, н.п. 45), *стречова свічка* – ‘тс’ (н.п. 25, н.п. 6); *громниця* – ‘свічка, освячена на Чистий четвер’ (н.п. 45); *сороковки* – ‘обрядове печиво, виготовлене на Сорок святих’ (н.п. 8), *пташечки-соловейки* – ‘тс’ (н.п. 36), *сорок вербейков* – ‘тс’ (н.п. 45), *ригульки, палюхи* – ‘тс’ (н.п. 17); *хресци* – ‘обрядове печиво, виготовлене на четвертому тижні Великого посту’ (н.п. 2, 8); *красне яєчко* – ‘великоднє фарбоване яйце’ (н.п. 25), *яєчко червоне* – ‘тс’ (н.п. 35); *волочинне* – ‘великодні подарунки’ (н.п. 5), *гостинці* – ‘тс’ (н.п. 34), *спасенник* – ‘тс’ (н.п. 40); *кльон* – ‘сукупність рослин та трав, якими прикрашають оселі, господарські будівлі, двори на Трійцю’ (н.п. 21), *кличальне* – ‘тс’ (н.п. 15), *тречне зілля* – ‘тс’ (н.п. 46), *тросцке* – ‘тс’ (н.п. 36); *купаило* – ‘купальська антропоморфна фігура’ (н.п. 4, н.п. 38, н.п. 44); *вербове вільце* – ‘гілка, яку використовують у купальських обрядах’ (н.п. 24), *голька* – ‘тс’ (н.п. 46); *вінок (віночок)* – ‘букет, освячений на Спаса’ (н.п. 25, н.п. 44), *снопик* – ‘тс’ (н.п. 37), *ветка* – ‘тс’ (н.п. 1);

– назви обрядових дій: *гуляти по житу* – ‘качатися по житу’ (н.п. 23);

Серед позамовних явищ, поширених майже на всій території Середнього Полісся (іноді з незначними ареальними лакунами), відомі явища

ритуального використання обрядових предметів: *стрітенської свічки як оберега від грози, грому, блискавки* (дод. В., к. 2); *страсної свічки для випалювання хрестиків у хаті* (дод. В., к. 26); *вербової гілки для биття один одного з побажаннями здоров'я, багатства, добра; під час першого вигону худоби на пашу* (дод. В., к. 22-а), *для зберігання на покуті як хатнього оберега* (дод. В., к. 22-б); *освяченої великодньої крашанки для вживання в їжу першою* (дод. В., к. 38); обрядові дії: *миття та купання, прибирання оселі та садиби в Чистий четвер* (дод. В., к. 28); повір'я: *про необхідність здійснення обрядів Чистого четверга до сходу сонця* (дод. В., к. 29); *про місце перебування русалок у житі* (дод. В., к. 62).

Ареал звичаю *качатися по житю на Юрія* поширений майже на всій території Середнього Полісся зі значними лакунами та порушеннями мікроареалами, утвореними іншими обрядовими діями цього періоду: *ритуальні виходи в поле, ритуальна трапеза на полі* (дод. В., к. 48). Ареал поширення звичаю *використання під час перших польових робіт обрядового печива, виготовленого на четвертому тижні Великого посту* (брати з собою у поле) (н.п. 1-6, 9, 10, 19, 22, 29, 37, 41, 42) порушений іншим типом використання цього обрядового печива, а саме: *брати з собою під час першого вигону худоби на пашу* (н.п. 8, 10, 15, 18, 21, 23, 29, 36, 41, на сході – н.п. 47) та має ареальні лакуни в центральній частині. Мікроареали утворюють такі варіанти звичаю використання цього обрядового предмета: *давати їсти худобі* (н.п. 30, 32, 34, 35, 44, та північніше – н.п. 27, 36, 38, 40), *вживати в їжу* (н.п. 24, 30, 35 та центральне н.п. 19, західне н.п. 3, 5, східне н.п. 46 вкраплення) (дод. В., к. 18). Ареал поширення звичаю *зберігання вербової гілки як хатнього оберега в оселі на покуті* (майже на всій середньополіській території) порушений іншим типом використання цього обрядового предмета – *як оберега від грози, грому й блискавки* (н.п. 3, 7-9, 12, 14, 15, 19, 22, 24, 25, 31, 32, 36, 40, 44, на сході н.п. 45, 46).

Більшість культурних явищ, поширених майже на всій середньополіській території, є досить архаїчними. Така локалізація вказує на

їх послідовну збереженість у часі та просторі, а порушення ареалів іншими варіантами споріднених явищ підтверджує, що їхній розвиток відбувався завдяки нашаровуванню спільних за змістом та різних за часовими характеристиками обрядових явищ, а не завдяки взаємозаміні старих явищ новими; наявність ареальних лакун може вказувати на те, що відомості про культурне явище сконцентровані в інших різнопланових одиницях обрядового тексту.

Значно більша кількість позамовних явищ є локально обмеженими. Поширені у вигляді мікроареалів *звичаї, пов'язані з використанням свічки, освяченої на Стрітення*: як оберега від усього поганого (від пристріту, від переляку, від хвороби тощо) (н.п. 29, 37, 39, 41, 43, північні вкраплення н.п. 36 та н.п. 22; також н.п. 9, 17, 24 та північно-західне вкраплення н.п. 4) (дод. В., к. 3), які, ймовірно, виникли внаслідок переосмислення в народній свідомості апотропеїчних властивостей свічки, яку здавна використовують як оберіг від стихійних лих; *звичай давати освячену великодню сіль худобі* (н.п. 1, 2, 4-6, 8, 9, 19) (дод. В., к. 3); *звичай використовувати шкаралупки від освячених великодніх яєць для забезпечення врожаю* (н.п. 1, 2, 4-9, 19, та вкраплення на сході н.п. 41) (дод. В., к. 38); *звичай на Юрія пасти худобу по росі (виганяти худобу на росу)* (н.п. 18, 19, 21, 25, 31, 37, 39, 41 та південне вкраплення н.п. 35) порушений звичаєм з іншим типом обрядової дії цього періоду – *ходити, бігати на Юрія по росі, щоб ноги не боліли* (н.п. 19, 25, 31, 39, 41, 42 та північніше – н.п. 36, південніше н.п. 24, на заході – н.п. 1), та *вмиватися росою* (н.п. 11, 18, 19, 21, 24-27, 31, 32, 40 та північно-західніше – н.п. 6, 10, на сході – н.п. 45, 46) (дод. В., к. 51); *звичай поминання померлих на Трійцю в церкві* (н.п. 23, 27, 29, 31, 33, 39 та вкраплення у західній межі центру н.п. 5, 12), *на могилах з обрядовою трапезою* (н.п. 31, 38, 39, 42, 43). Властивість страсної свічки захищати від грози, грому, блискавки могла виникнути на основі аналогій зі стрітенською свічкою та уявлень про сакральність цих обрядових предметів, тому можна вказати на вторинний характер такої ознаки, про що свідчать мікроареали, утворені цим явищем

(н.п. 8, 10, 11, 14, н.п. 45, 46 та вкраплення на північному сході н.п. 43) (дод. В., к. 69).

Мікроареали утворюють *повір'я, пов'язані зі Святом Сорока святих*: про те, що *сорока приносить сорок ломачок на кубло* (н.п. 24, 34, 35 та н.п. 3, 7, 12, 13, вкраплення у північній, наближеній до східної частині н.п. 23, 36) із вкрапленнями *повір'їв* про те, що в цей день *прилітають сорок птахів* – н.п. 9, н.п. 26) (дод. В., к. 8); *повір'я про місця перебування русалок у лісі* (н.п. 39, 40, 41, 43, вкраплення в східній н.п. 45, 46, південній, наближеній до східної н.п. 44 частинах, також у західній межі центру н.п. 11, у північній, наближеній до західної н.п. 6, на північно-західній н.п. 2 частинах) (дод. В., к. 62); *повір'я про те, що русалки тягнуть у воду, топлять* (н.п. 2, 4 та н.п. 14, 15, вкраплення в центральній, наближеній до східної н.п. 37, у східній н.п. 45 частинах) (дод. В., к. 63); *уявлення про горобину ніч як літню ніч з грозою та блискавкою* (з ознаками розрідження н.п. 19, 27-29, 38, 40, 42, вкраплення на сході – н.п. 45, на північному заході – н.п. 2) (дод. В., к. 77).

Ознаки розірваності, розмитості, руйнування цілісності мають мікроареали, утворені звичаями *уживати в їжу* (як спільний за семантикою варіант *давати їсти худобі*) *обрядове печиво, виготовлене на четвертому тижні Великого посту* (н.п. 24, 30, 32, 34, 35, 44 та н.п. 19, 27, 36, 38, 40 та вкраплення на сході н.п. 46, на заході від півночі до півдня н.п. 3, 5, 6) (дод. В., к. 18); *виганяти на Благовіщення перший раз худобу на сонце* (н.п. 14, 16, 20, 27 та вкраплення на сході н.п. 46 та півдні н.п. 26, 44; а також н.п. 4-6, 8 та вкраплення в центрі, наближеному до сходу, н.п. 29) (дод. В., к. 12); *виносити діжу на сонце в Чистий четвер* (н.п. 6, 8, 10, 11, 14, 16, 21, 25, 29, 38, 41, 47) (дод. В., к. 30); *символічно обмітати навколо будинку в Чистий четвер* (н.п. 7, 9, 12, 17, 19, 23-26, 29, 30, 42 та вкраплення в східній н.п. 46, 47, північній частині, наближеній до західної, н.п. 8 частинах) (дод. В., к. 28); *умиватися росою на Юрія* (н.п. 11, 18, 19, 21, 24-27, 31, 32, 40 та північно-західніше – н.п. 6, 10, на сході – н.п. 45, 46) (дод. В., к. 51); *умиватися крашанками, щоб обличчя було гарним* (н.п. 23, 24, 27, 30, 31, 34-36, 42) (дод.

В., к. 37); *годувати курей шкаралупками від освячених яєць* (н.п. 14, 21, 25, 26, 28, 31, 34, 35, 39, 42-44 та західніше – н.п. 2, 3, 5, 7) (дод. В., к. 39); повір'ями про те, що у Великодню ніч *горить закопане в землі золото* (н.п. 23, 31, 37, 40, н.п. 35, 44, н.п. 7) (дод. В., к. 46); про місяць перебування *русалок у воді* (н.п. 2, 4, 8, 13-16, 18, н.п. 39, 40, 43, 45, 46 та н.п. 7, 17, 24, 35, 44) (дод. В., к. 62); про те, що *русалки зникають у понеділок або вівторок після Русального тижня* (н.п. 36, 37, 39-41, 43, 45, 46, н.п. 30, 35, 44 та н.п. 2, 4, 6-9, 11, 14, 18) (дод. В., к. 64). Ареал, утворений звичаєм *поминати всіх померлих на Трійцю*, компактний на півночі в напрямку до сходу та має ознаки розрідження в напрямку до заходу та півдня, на півдні порушений мікроареалом, утвореним звичаєм *поминати померлих не свою смертю на Трійцю* (н.п. 24, 30, 44 із вкрапленнями в західній н.п. 4 та північній, наближеній до східної, н.п. 27 частинах) (дод. В., к. 66).

З ознаками розрідження мікроареалу та поодинокими вкрапленнями на півночі та сході поширений звичай *виганяти перший раз худобу на пашу на Юрія* (дод. В., к. 50); ознаки розрідження мікроареалу, особливо в центральній частині, має також звичай *білити хату на останньому тижні Великого посту* (дод. В., к. 71); мікроареал звичаю *стрибати через вогнище на Івана Купала*, компактний у східному центрі, набуває ознак розрідження на півночі (дод. В., к. 74); мікроареал повір'я *про появу русалок на Русальному тижні* компактний на півночі з наближенням до сходу має ознаки значного розрідження в напрямку до заходу та одне вкраплення на півночі (дод. В., к. 59); мікроареал повір'я про те, що *русалки – це померлі на Трійцю, (на Русальному тижні)* на півночі порушений повір'ям про те, що *русалки – це утопленики, нехрещені померлі, незаміжні дівчата (зокрема, померлі на Русальному тижні)* та розріджений у напрямку до півдня (дод. В., к. 60). Мікроареал звичаю *на Трійцю поминати померлих дома* на півночі, наближеній до сходу, порушений іншим мікроареалом звичаю *на Трійцю поминати померлих у церкві*, має ознаки розрідження в напрямку до заходу та лише одне вкраплення на півдні (дод. В., к. 66).

Відомо, що *уявлення про гру сонця* є реліктами архаїчного вшанування головного небесного світила й має спільнослов'янську основу. Щодо календарної віднесеності цього повір'я спостерігаємо найбільше поширення сконцентрованих у центральній, наближеній до східної, частині уявлень про *гру сонця на Великдень* (н.п. 6, 8, 14, 17, 18, 22-25, 31, 32, 35-41, 43, 44 та східніше – н.п. 46, західніше – н.п. 3), але зі значними ознаками порушення ареалу іншим варіантом уявлень про *гру сонця на Благовіщення* (н.п. 1, 2, 4, 5, 18, 19, 27-29, 31, 43 та східніше – н.п. 45, південніше – н.п. 24, 35). Уявлення про *гру сонця на Івана Купала* на карті зафіксоване у вигляді північно-західного в напрямку до центру мікроареалу (н.п. 1, 2, 4, 6, 8) та декількох вкраплень у центральній, наближеній до північної н.п. 18 та наближеній до східної н.п. 39 частинах (дод. В., к. 82). Зауважимо, що в середньополіській традиції також простежено (хоча не послідовно) зв'язок виразу *сонце купається* зі святом Івана Купала, (н.п. 6, 8) (дод. В., к. 83), який виявила у поліській традиції С. Толстая [195, с. 11].

Вірування у цвіт папороті в різних європейських народів мають архаїчну міфологічну основу. Уявлення про особливі можливості, які з'являються в людей після знахідки цвіту папороті поширені спорадично: *усе знатимуть й все розумітимуть* (н.п. 7, 11-13, та північно-східніше – н.п. 24, східніше – н.п. 39), *будуть щасливими* (н.п. 27, 36, 38, та західніше – н.п. 11, північніше – н.п. 44, східніше – н.п. 45), *знатимуть про що говорять птахи, тварини, рослини* (н.п. 9, 13, 14 та східніше – н.п. 43, 45), *щось знатимуть (як відьми)* (н.п. 4), *всім допомагатимуть (як знахарі)* (н.п. 30), *будуть багатими* (н.п. 45), *знатимуть, коли будуть вмирати* (н.п. 2) (дод. В., к. 75).

Отже, на території Середнього Полісся зафіксовано позамовні явища, які мають не лише загальнополіське, але й східнослов'янське поширення: звичаї *випікати в середу на четвертому тижні посту обрядове печиво у вигляді хреста*, назва якого утворена на базі кореня *-хрест-*; *умиватися водою, в яку покладено великодню крашанку*; *вибивати великодні яйця для випробовування на міцність* [8, с. 30, 64, 68]; *поминати на Русальному тижні померлих не*

своєю смертю; повір'я про сезонність перебування русалок на землі; про зв'язок русалок з рослинністю (зокрема, перебування в житі); про перебування русалок у воді [3, с. 348, 352, 354, 357].

Середньополіські номінативні одиниці можуть мати загальнополіську основу. Так, загальнополіська назва 'дня Сорока мучеників' *Соро\ка*, зафіксована лише в східній та в північній, наближеній до східної, частинах середньополіського ареалу, а послідовно поширена у всьому ареалі назва *Сорок святих* відома лише на заході Гомельщини [8, с. 32]. На Поліссі *волочебними, волочулними, волочоними* називають великодні яйця, які дарували дітям, гостям, давали бідним тощо, середньополіські варіанти таких назв широко відомі на позначення подарунків (найчастіше паски та великодніх яєць), які хрещеники носили хрещеним або навпаки. Одиначно зафіксована назва 'наступного після Великоднього поминального тижня' *Хомина неділя* (н.п. 30) є варіантом типових для Полісся хрононімів, віднесених до наступної після Великодня неділі та походять від власного імені Хома. За межами Полісся *Хомина неділя, Хомин тиждень* відомий практично на всій російській території, на території українського Лівобережжя, спорадично – у східній Білорусі [8, с. 71, 83, 84].

Відомі на всій поліській території такі середньополіські звичаї: *використовувати обрядове печиво у вигляді хреста, виготовлене в середу на четвертому тижні Великого посту, під час перших польових робіт та першого весняного вигону худоби на пашу; використовувати освячену у Вербну неділю вербову гілку для першого вигону худоби на пашу (як правило на Юрія) та як оберега від грози, граду, грому [8, с. 30, 46, 49]; ритуальні виходи в поле на Юрія [10, с. 324–325].*

Значна кількість мовних та позамовних явищ середньополіського ареалу також поширені лише в деяких поліських ареалах. Так, на позначення 'свята Стрітєння' в середньополіському ареалі зафіксовано властиві для всієї східної частини поліського ареалу хрононіми на базі кореня *-стріт-* з різними фонеморфологічними варіантами; хрононіми на базі кореня *-гром-*,

які поширені в західній частині Полісся та мають продовження на польській території, зафіксовано лише в одному населеному пункті (н.п. 16). З першим та другим типом назв цього свята пов'язані назви свічки, освяченої в цей день. С. Толстая відзначає, що межа між хрононімами та назвами свічки не збігається, а зміщена до південного сходу, і в багатьох населених пунктах свічка має назву *громнична*, а свято називається *Стрітення*, що може вказувати або на скорочення ареалу календарної назви *Громниці* (його переміщення на північний захід) або, навпаки, на поширення на південному сході назви *громнична свічка* з тієї зони, де вона збігається з назвою свята [81, с. 193; 196, с. 28]. У середньополіському ареалі на позначення *стрітенської свічки* поширені назви на базі кореня *-стріт-* з різними фонеморфологічними варіантами, спорадично зафіксовано назви на базі кореня *-гром-*, представлені в населених пунктах з першим типом назв свята.

Середньополіські назви останнього тижня перед Великим постом *Масляниця*, *Масляний тиждень*, *Масляна неділя* відомі на всій поліській території, крім західної, де поширені назви *Масниця*, *Масниці*. Назви типу *Прощений день*, *Прощальний тиждень*, *Прощальна неділя* спорадично зафіксовані на сході та заході Полісся [8, с. 21–22].

Характерна для всього центрального Полісся назва 'середі на четвертому тижні Великого посту' *Хресці*, яка відрізняє цей ареал від західного й східного [8, с. 28–30], зафіксована в північній частині середньополіського ареалу та спорадично в південній, наближеній до східної, більшого поширення ця назва набула на позначення 'четвертого тижня Великого посту' в північній, центральній, наближеній до східної, та спорадично в крайній західній частинах.

Хрононіми *Вербна неділя*, *Вербний тиждень* переважають на території центрального й східного Полісся (східніше р. Горині), західніше річки Горинь послідовно зафіксовано хрононіми *Вербниця*, *Вербиця*, спорадично на Поліссі зафіксовано хрононім *Вербич*. Характерна для всього середньополіського говору назва *Чистий четвер* – 'четвер останнього тижня

Великого посту' поширена на всій території Полісся, крім деяких західних і східних районів, де відома назва *Страсть*. Така назва зафіксована також у наближеній до східної частині середньополіського ареалу. У північній, наближеній до східної, частині ареалу відома похідна назва *Страсники* [8, с. 49, 57]. Назва *Великдень* у середньополіському ареалі більш послідовно поширена на позначення 'свята Воскресіння Христа', але поряд з нею в одному населеному пункті можуть вживати також назву *Паска*, побутування якої переважає в західних і східних межах Полісся [190, с. 81]. Назви поминальних днів, пов'язані з першими днями наступного після Великоднього тижня (Хоминого тижня), *Проводи*, *Проводна неділя*, *Проводний тиждень* поширені на території Прип'ятського Полісся [8, с. 83]. Хрононім *Юрій* відомий на всій території Прип'ятського Полісся, на Чернігівщині – *Григорій*, на сході Гомельщини та південному заході Брянщини – *Ягорій* [8, с. 44; 10, с. 325].

Спорадично зафіксовані назви великодніх фарбованих яєць *красні яйця*, *чірвоні яйця*, які мають загальнополіський відповідник *крашанки*, поширені також у низинах Горині [8, с. 63]. Середньополіська назва *тройца* на позначення 'зелені, якою прикрашають оселі, господарські будівлі, двори на Трійцю', відома в західній частині Полісся [204, с. 16–17], у східнополіських говірках на позначення цього поняття зафіксовані лексеми, утворені на базі кореня *-клич-*, рідко – *май*, *зелень* та субстантивованій прикметник *троїцьке* [148, с. 167].

Одинично зафіксована середньополіська назва 'обрядового печива, виготовленого на Сорок святих' *сороковки* має поодинокі відомі словотвірні варіанти *со\рокі* або *соро\ки*, які позначають 'обрядове печиво у вигляді пташок', звичай виготовлення якого спорадично поширений на Поліссі: на сході (Брянщина, Сумщина) і на заході (Берестейщина). Середньополіський звичай *гуляти (скакати) в скокалки* на Сорок святих є частиною мікроареалу звичаю *скакати на досках*, *скакати в дошки*, *ломати дошки*, *гуляти в скокалки*, *скакати в скокалки* поширеного на території Нижньої Прип'яті.

Повір'я про те, що до дня Сорока святих *пташка повинна принести на гніздо сорок ломачок* та про те, що *якщо в цей день буде мороз, то після цього буде ще сорок морозів* широко відомі на території українського Полісся та на заході Берестейщини. У західній частині Полісся досить розвинута ритуальна сторона свята Благовіщення, а в центральному та східному Поліссі цей день відмічений численними заборонами. Так, *заборона чіпати землю до Благовіщення* є найпоширенішою в центральному та східному Поліссі. Юрїївський звичай *качання по житу та обрядової трапези в полі* відомий на території української частини Правобережного Полісся. Звичай на Чистий четвер оберігати будівлі від хтонічних істот та комах за допомогою *окреслення символічного магічного кола навкруги будівель* має масовий характер в зоні Середнього Полісся [8, с. 32, 35–38, 41, 46, 49, 59].

Досліджуючи цикл поліської весняної обрядовості, Т. Агапкіна вказує на зв'язок Полісся з різними слов'янськими етнокультурними “діалектами”, водночас визначає найбільш неоднорідною традицію Середнього Полісся, характерною ознакою якої є відсутність послідовних етнокультурних “притягувань” [8, с. 105]. Визначаючи типи полісько-різнослов'янських паралелей, різних явищ весняної календарної обрядовості, дослідниця виділяє полісько-російські паралелі (виокремлюємо серед них зафіксовані в Середньому Поліссі): *очищувальні та апотропеїчні ритуали Чистого четверга*; звичай *поминати померлих на Радовницю*; назви часових понять на позначення календарних дат *Маслениця, Радуниця, Вербна неділя, Хомина неділя*; полісько-західнослов'янські паралелі: *масляничний звичай тягнути, волочити колодку*; поширений у східному Поліссі та в деяких західноросійських областях, редуковано представлений у Західному Поліссі та досить активно – у західних слов'ян: поліський хрононім *Білий тиждень*; весняні очищувальні (*миття, купання*) та апотропеїчні (*захист будівель від змії*) ритуали віднесені в центральному й східному Поліссі до Чистого четверга (в західному Полісся – до Благовіщення), що загалом збігається з західнослов'янською обрядовою практикою виконання аналогічних магічних

дій у один із днів Страсного тижня; західно- й центральнопольський хрононім *Проводи*; польсько-південнослов'янські паралелі: звичай *виходів у поле на день Юрія*; найбільше польсько-карпатських паралелей зафіксовано в зоні західного Полісся, при цьому в центральному та східному Поліссі практично не виявлено збігів у сфері весняної календарної обрядовості [8, с. 101–103].

Висновки до розділу 4

За результатами етнолінгвогеографічного дослідження середньопольської весняно-літньої обрядовості, завдяки її зіставленню з обрядовістю інших діалектно-культурних зон, з'ясовано, що вона становить єдність часткових, окремих діалектних середньопольських та загальних польських, українських, східнослов'янських, слов'янських рис. Спільні й відмінні (варіативні) ланки обрядовості в різному співвідношенні побутують у локальних традиціях і виявляються як у предметно-дійовому складі обряду, так і в його номінації. Виявлено, що значне поширення певних елементів обряду не завжди є свідченням архаїчності, як і вузьколокальні чи малопоширені явища не завжди є інноваційними, оскільки різні територіальні варіанти могли зберегти різні засоби вираження, репрезентації певної теми плану змісту календарної обрядовості, зокрема весняно-літньої. Так, значного поширення в середньопольському ареалі набув мотив використання стрітенської свічки як *оберега від усього поганого*, який, імовірно, виник на основі давніх уявлень про апотропеїчні властивості цієї свічки як оберега від грози, грому, блискавки. Архаїчні уявлення про поминання померлих не своєю смертю в період троїцьких свят, відомі лише в декількох населених пунктах, ширше представлені в повір'ях про походження русалок (нехрещені померлі, утопленики, померлі не своєю смертю). У середньопольських обрядових текстах не зафіксований опис обряду *проводів русалок*, але відомі назви дня, коли зникають русалки: *Проводи, Проводи русалок, Русальні проводи*.

Мовні та позамовні явища середньополіської весняно-літньої календарної обрядовості розглядаємо як компоненти єдиної семантичної цілості, які формуються на основі спільної міфологічної мотивації, оскільки є засобами вираження плану змісту, реальним втіленням міфологічних уявлень. Зауважуємо, що іноді відновленню зруйнованих ареалів може сприяти нанесення на карти різнопланових одиниць обрядового тексту, об'єднаних тією самою темою плану змісту обряду, єдиною мотивацією.

У розділі IV підтверджено, що сучасні просторові варіанти можуть відбивати давню просторову варіантність; утворюватися внаслідок розпаду певної цілості при збереженні однією локальною традицією актуальності лише деяких компонентів; формуватися в результаті нашаровування нових компонентів на більш давні. Сталі ознаки середньополіської весняно-літньої обрядовості можуть бути покладені в основу вироблення її інваріантної моделі, відновлення праформи слов'янської календарної обрядовості.

Етнолінгвогеографічне картографування є лише складовою частиною комплексного дослідження календарної обрядовості як елемента традиційної народної духовної культури.

ВИСНОВКИ

Весняно-літній цикл звичаїв та обрядів Середнього Полісся споріднений за своєю семантикою та функціями з іншими календарними циклами, водночас має свої особливості й становить значний інтерес з погляду з'ясування його генези, структури, ритуально-побутових функцій та регіонально-локальних рис у контексті слов'янської традиційної духовної культури.

Результати дослідження весняно-літніх календарних обрядів, отримані внаслідок систематизації та узагальнення попереднього досвіду наукових розвідок у цій сфері та опрацювання фактичного матеріалу, зібраного в 46 населених пунктах Середнього Полісся, дозволили здійснити системний опис номінації складових елементів календарних обрядів весняно-літнього циклу Середнього Полісся. Наявність систематично зібраного матеріалу забезпечила нові можливості в інтерпретації конкретних вербальних та невербальних явищ і форм.

У встановленні структури весняно-літньої календарної обрядовості не достатньо залучення свідчень про сюжетний набір обрядів, тому враховано їх предметно-дійовий склад і номінацію. Розглядаючи обрядовий текст як послідовність дій і звернень до предметів, які мають символічний зміст та пов'язану з ними мовну послідовність, установлюємо структуру плану вираження весняно-літньої обрядовості, представлену вербальними та невербальними різноплановими одиницями.

Етнолінгвістичне вивчення середньополіських весняно-літніх календарних обрядів здійснено за допомогою різнобічного опису номінації явищ традиційної народної духовної культури, що базується на наукових засадах етнолінгвістичного напрямку та включає, зокрема, і лексичний аналіз.

У номінації середньополіських весняно-літніх календарних обрядів виділено такі лексико-семантичні групи: назви часових понять; назви обрядових предметів; назви обрядових дій; назви учасників обрядових дій; назви міфічних персонажів та образів; назви просторових понять; назви явищ, процесів, станів, почуттів. Номінація календарних обрядів весняно-літнього циклу досить розгалужена, виявляє територіальні варіанти (як лексичні, так і фонетичні та словотвірні), а також побутування синонімічних назв у межах однієї говірки та в різних говірках.

Установлення складу та семантичної структури назв передбачає залучення їх культурної семантики, яке можливе лише за умови з'ясування обрядової ситуації, в якій перебуває денотат. Обрядовий контекст, до структури якого належить обрядова реалія, зумовлює існування значної кількості семем у лексиці традиційних середньополіських весняно-літніх календарних обрядів, які мають по декілька репрезентантів: 'свічка, овячена на Стрітення, яку використовують як оберіг від грози, грому, блискавки'; 'зілля, яким прикрашають будинки, двори, господарські приміщення на Трійцю'; 'пучечок жита, який освячують на Спаса' тощо.

З'ясовуючи мотиви номінації більшості назв весняно-літніх обрядових текстів, зауважуємо, що в основі творення культурної семантики слова лежить домінантна, виокремлена народною свідомістю серед інших ознака денотата, яку символізує культурний знак. Наприклад, назви *стрітенська*, *стрічена*, *стрічова*, *стрічна свічка* має обрядовий предмет, релевантною ознакою для номінації якого є ознака віднесеності до свята Стрітення. Цей обрядовий предмет у середньополіських говірках має також такі назви: *громниця*, *гromовична*, *гromова свічка*. У цьому випадку релевантною ознакою для номінації стала апотропеїчна властивість свічки, яка оберігає від грози, грому, блискавки.

Установлення семантики назв обрядових реалій вимагає врахування невербальних ознак (реалемних, акціональних, агентивних, атрибутивних, темпоральних тощо), якими наділено денотат у свідомості мовця. Так, у

середньополіських весняно-літніх обрядових текстах номінативна одиниця *волошебне* (у різних фонетичних та словотвірних виявах) є репрезентантом семеми, яка складається з різних сем, що варіюються. В основу творення цих сем покладено різні ознаки обрядової реалії: реалемні ознаки (з яких предметів складається обрядова реалія), акціональні ознаки (як її використовують), агентивні ознаки (хто її використовує), темпоральні ознаки (коли її використовують).

Більшість назв розмежовуємо за сферою вживання, оскільки одні з них можуть належати лише до обрядової лексики, інші – до позаобрядової, водночас може відбуватися їх взаємозаміна: назви обрядової лексики переходять до позаобрядової або навпаки. На підтвердження цієї думки вказує паралельне побутування тих самих лексем у середньополіських говірках із різними функціями. Так, до семантичної структури середньополіської назви *громниця* з усіма її фонетичними варіантами входять значення, з якими ця назва зафіксована в обрядовому вжитку, – ‘свічка, освячена на свято Стрітєння в церкві, яку використовують як оберіг від грози, грому, блискавки’ та в позаобрядовому вжитку – ‘гроза, грім, блискавка’. Збіг обрядової назви із позаобрядовою внаслідок спільної похідної основи спостерігаємо на прикладі назви *радовниця* (від *-рад-*) (хрононім – назва райдуги). Репрезентантами середньополіської семеми ‘сукупність зелені, якою прикрашають на Зелені свята оселі та двори’ є назви, які мають спільну похідну основу із назвою обрядової дії: *кличання*, спільну похідну основу із назвою хрононіма: *тройца* (*троїцьке*), а також назви – семантичні деривати від позаобрядових назв: *зілля*, *зелень*.

Лексична номінація середньополіських весняно-літніх календарних обрядів виявляє неоднорідність із погляду функціонування, а саме:

1) спеціальні обрядові та позаобрядові (загальноживані) назви предметів і дій, які належать винятково до сфери весняно-літньої обрядовості:

– спеціальні обрядові назви дій *чіпляти колодку; тягнути колодку; умиватися крашанками; гуляти на березах; втопити русалку; справляти дєди*; назви предметів *крашанки, яйце крашане, яєчко красне, яєчко червоне; яйце (яєчко) свячене, освячене, посвячене, святе, священе; волочобне, волочобне, волочобно, волочовне, волочилне, волочулно, волочолне, волочілне; спасенник; клечення, клеченне, клечанне, клечальне; троєцьке зілля, троєцьке, тройця; святе зілля, свячене зілля; купайло, вйельце, вербове вільце; борода, бородка, бородочка; вєнок, вєночок, вєночок; ветка;*

– позаобрядові (загальновживані) назви обрядових предметів *яйце, яєчко* – ‘фарбовані великодні яйця’; *зелень, зелене, кльон* – ‘сукупність рослин та трав, які використовують для прикрашання осель, господарських будівель, дворів на Трійцю’; *хрест, чучело* – ‘купальська антропоморфна фігура’; *пучечок, маленький снопик* – ‘букет із колосків жита та пшениці (іноді також зелені та квіток), освячений на Спаса (рідко на Маковея)’;

2) назви предметів, побутування яких виходить за межі обряду, але поза обрядом відповідні реалії відомі з іншими назвами:

стрітенська свічка, стріченська ~, стрічена ~, стрічана ~, стречова ~, стречна ~; громовична ~, громова ~; громниця – ‘свічка, освячена в церкві на Стрітення’; *страсна свічка; громнична ~, громниця; Чистого четверга ~, четвергова ~* – ‘свічка, освячена в церкві в Страсний (Чистий) четвер’, позаобрядова назва – *свічка*;

хрести, хрестики – ‘обрядове печиво у вигляді хреста, виготовлене в Хресну середу’; позаобрядова назва – *печиво* або *хліб*;

пташечки-соловейки, пампушечки з вербейками, сорок вербейков – ‘обрядове печиво у вигляді птахів, виготовлене на Сорок святих’; позаобрядова назва – *печиво*;

паска – ‘обрядовий великодній хліб’; позаобрядова назва – *хліб*;

верба, вербинка, вербичка; верба (вербичка) священа, свячена, посвящена, свята – ‘гілки верби, освячені на Вербну неділю’; позаобрядова назва – *гілки верби*;

веноч – ‘сніп жита, освячений на Спаса’; *борода, бородка* – ‘сніп жита залишений після закінчення жнив, який освячують на Спаса’; позаобрядова назва – *сніп жита*;

3) загальноновживані лексеми зі значенням реальності весняно-літньої обрядовості: назви обрядових дій *обходити поля; ставити вечерю; ходити (до церкви, у гості, на могилки); святити (свічку, воду, зілля, мак, жито тощо); палити (свічку, вогні); перестибувати (через вогонь); плести (вінки); співати (пісні); прибирати (у хаті, хату, могилки); варити (вареники); пекти (коржі, паску); виганяти (худобу, корову); виходити (в поле); святкувати; гостювати; гуляти; вечеряти; купатися; поминати (померлих) тощо; назви обрядових предметів зілля, зелень, вінок, опудало, колодка, хрест, свічка, коржі, млинці, пампушки, вареники, пирожки, сміття, жито, пшениця, мак, яблука; назви просторових понять: сволок, стеля, ворота, двері, вікна, покуть, образи, ікони, ворота, підлога, поріг, стіл тощо.*

Виявити такі розбіжності в називанні обрядової реалії можливо лише за допомогою залучення свідчень про специфіку її обрядового призначення. Серед шляхів творення обрядової номінації виділяємо такі: обрядова назва може бути семантичним дериватом від позаобрядової (*громниця, колодка, хрест, страсть, вінок, борода*) або навпаки (*купало*: обрядове вогнище – вогнище); обрядові назви можуть переходити з однієї лексико-семантичної групи в іншу (хрононім – назва обрядового предмета: *Громниця, Колодка, Паска, Купало, Трійця*; назва обрядової дії – назва обрядового предмета: *битки*; назва міфічного персонажа – хрононім: *русалка*).

У середньополіських весняно-літніх обрядових текстах наявні різні типи номінації: лексична, представлена різними частинами мови в різних формах, та пропозитивна, представлена словосполученнями різних структурних типів (атрибутивними, предикативно-об’єктними, адвербіальними).

Лексична номінація представлена такими частинами мови: 1) іменники чоловічого роду однини в називному відмінку: *Вербич, Великдень, Петро й*

Павел, Маковей (Маковії), Спас, Юрій, Ілля; вінок, пучечок, снопок, хрест, хрестик, спасенник, кльон; іменники чоловічого роду однини в родовому відмінку: Юрія, Маковея, Спаса, Іллі; іменники жіночого роду однини в називному відмінку: Масляниця Страсть, Паска, Радовниця, Трійця, Русалка, П'ятидесятниця, Петрівка (Пертровка); паска, крашанка, верба, свічка, громниця, колодка, зелень, тройца, борода; іменники середнього роду однини в називному відмінку: Стрітєння (Стрічення), Благовіщення, Страстя, Хрестя, Середохрестя, Середопістя; яйце, вільце, опудало, клечання, зілля; іменники чоловічого або середнього роду однини в називному чи родовому відмінку: Купайло (Купало), Купайла (Купала); купайло; іменники в множині: Сорокіни, Страсники, Страсті, Хресци, Проводи, Радовниці, Гробниці, Розирі, Деди; хрести (хрестики), пироги (пирожки), пампушки (пампушечки), вареники, бублики, коржі, ригульки; 2) субстантивовані прикметники: Масляна, Великоднє, Макове; троїцьке, зелене, клечальне.

Пропозитивна номінація середньополіських весняно-літніх календарних обрядів представлена словосполученнями різних структурних типів: атрибутивними словосполученнями: назви часових понять на позначення календарних дат *Масляний тиждень, Прощений ~, Дідівський ~; Хресний ~, Середохресний ~, Хрестопоклонний ~; Вербний ~; Страсний ~, Білий ~, Чистий ~; Клечаний ~, Троєцький ~, Троєсиній ~, Кленовий ~, Зелений ~, Русальний ~, Розольний ~, Поминальний ~, Провідний ~; Великий піст; Хресна середа, Середохресна ~, Хрестопоклонна ~; Страсний четвер, Чистий ~; Красна субота, Великодна ~; Господня Паска; Навський Великдень, Наський ~, Наське Великоднє; Іван Купальний, Купальний день; Троєцька субота, Троєшина ~, Поминальна ~, Дідова ~, Родительська ~, Клечана ~, Кленова ~, Зелена ~; Зелені свята, Зелена Трійця, Свята Трійця; Проводний понеділок; Проводна неділя; Поминальна п'ятниця; Троєшині деди; Русалчин день, Русальні Проводи; Петров день; Преображеніє Господнє; назви обрядових предметів *громнична свічка, громова ~,**

*стрітенська ~, стріченська ~, стрічена ~, стрічова ~, стрічна ~; страсна ~, четвергова ~, Чистого четверга ~; мак-ведюк (ведюн); троїцьке зілля, свячене ~, святе ~ тощо; предикативно-об'єктними словосполученнями: назви обрядових дій *чіпляти колодку; обходити поля; ставити вечерю; грати (гуляти) у битки; робити, ставити, коптити, малювати, писати, випалювати, попалити хреста (хрести, хрестики); приносити вогонь; бити вербою; вмиватися крашанками; зустрічати весну; тягнути колодку; втопити русалку; справляти деди; заговлятися яйцем; розговлятися яйцем;* адвербіальними словосполученнями: назви обрядових дій *ходитьи христувати ходити у жито качатися по житю (по пшениці), у житі, на житі гуляти по житю гуляти на березах.**

До складу номінації весняно-літніх календарних обрядів належать суб'єктно-предикативні конструкції: *сонце грає, міняється, переливається, купається, красується, мерехтить; золото горить, пересушується, сушиться; русалки розбігаються; жито красується; діжа говіє.*

Одним із прийомів організації міфопоетичного та ритуально-магічного тексту є народна етимологія, яка може мотивувати або породжувати як вербальні, так і невербальні одиниці обрядового тексту (окремо або у взаємозв'язку). Так, поряд із назвою церковного походження *Трійця (Тройца)* в середньополіських говірках на позначення цього свята поширена також двокомпонентна атрибутивна назва *Зелені Свята* (рідко *Зелена Трійця*). В основі постановки цієї назви лежить міфологічний мотив вшанування природи в період її найбільшого розквіту, сприймання рослинності як символу життєдайної сили природи. Відомо, що основною обрядовою дією цього свята було прикрашання будівель, дворів та господарських приміщень різноманітними травами (зіллям) та гілками дерев. Отже, вербальна одиниця обрядових текстів *Зелені свята* перебуває у відношеннях синонімії з невербальними одиницями реалемного плану (*гілки, трави, зелень*) та одиницями акціонального плану (*прикрашання зеленню*). Нерідко народна календарна назва (співзвучна з церковною або відповідник церковній)

повністю або частково втрачає християнський зміст й мотивується міфологічними уявленнями народу: *Стрітєння* (в цей день зима зустрічається з літом або весною); *Масляниця* (тиждень, на якому починають готуватись до Великого посту, не вживаючи в їжу м'яса, а лише молочні продукти, зокрема масло); *Прощений тиждень* (тиждень перед Великим постом, коли всі просили пробачення один у одного); *Вербна неділя* (день освячення вербових гілок у церкві); *Білий (Чистий) тиждень* (останній тиждень Великого посту, на цьому тижні білили хати, прибирали); *Чистий четвер* (у цей день виконували основні очищувальні обряди перед Великоднем); *Красна субота* (у цей день фарбували яйця); *Великдень* (“великий день”); *Маковєя (Маковей)* (у цей день віяли мак, їли коржі з маком).

Дослідження номінації традиційних весняно-літніх календарних обрядів Середнього Полісся як компонента цілості в комплексі з невербальними одиницями обрядового тексту сприяло виділенню ряду основних тем плану змісту: *природи, плодючості, очищення, життя та смерті, шлюбу, добробуту* та конкретніших культурно-міфологічних мотивів: *вогню, води, рослинності, долі, померлих предків, життєвої вдачі, врожаю, здоров'я* тощо.

Встановлено, що у межах однієї теми як однопланові, так і різнопланові одиниці можуть перебувати у відношеннях синонімії, своєрідність якої полягає в тому, що в основі їх виникнення лежить той самий міфологічний мотив, вони виконують ту саму обрядову символічну функцію. Так, у більшості обстежених населених пунктів магічну властивість оберігати від грози, грому, блискавки або припиняти їх приписують *свічці, освяченій на Стрітєння*, рідше для цього використовують *свічку, освячену в Чистий четвер*. Схожі за семантикою функції виконують також *вербова гілка, освячена на Вербну неділю; ніж, освячений на Великдень; вінок, освячений на Спаса; трійцька зелень; соснина (новорічна сосна)*. Поряд із обрядовими предметами апотропеїчні функції можуть виконувати предмети

позаобрядового вжитку, наприклад, *лопата* або *вилошник*, якими *виймають хліб з печі*. Отже, за спільною семантичною ознакою всі ці предмети є синонімічними одиницями реалемного плану змісту обрядового тексту. Ці одиниці реалемного плану перебувають у відношеннях синонімії з такими синонімічними в межах акціонального плану одиницями: *запалювання свічок у хаті під час грози*, *винесення (викидання) обрядових предметів надвір (рідше – в поле)*, *установлення обрядових предметів на вікні*, *спалювання обрядових предметів*, *складання з обрядових предметів символічного хреста*, *робити свічкою, вербовою гілкою хрест в повітрі*, *хрестити вікна ножем – ‘обрядові дії, спрямовані на припинення природної стихії’*.

Нерідко багатоаспектність сприйняття обрядових символів зумовлює виникнення одиниць плану вираження, які виконують різні обрядові функції, часто набуті вторинно в процесі переосмислення та залучення в обрядовий контекст реалій побутового вжитку. Так, *свічку, освячену на Стрітення*, використовують як оберіг від грози, грому та блискавки; зберігають у оселі як оберіг від усього поганого (від пристріту, від поганої людини); дають у руки вмираючому для полегшення агонії; кладуть у труну покійнику; використовують під час ворожінь; зустрічають з цією свічкою гостей тощо. *Великоднє яйце* (крашанка та писанка) як символ життя та воскресіння використовують у різних обрядових сферах: як подарунок під час взаємних відвідувань на Великдень; в обрядах поминання померлих; в аграрних обрядах для забезпечення гарного врожаю; в обрядах першого вигону худоби; вмиваються водою із крашанками, щоб бути здоровими й красивими тощо.

Постання весняно-літніх середньополіських обрядів як цілості, як своєрідного *культурного тексту* відбувалося на основі різних мотивів, за різних умов та в різні часові проміжки. Отже, дослідження цього календарного циклу вимагає виявлення архаїчних рис, що є рудиментами давньої слов'янської традиційної народної духовної культури. Так, *рудименти архаїчних ритуалів поклоніння сонцю* знаходимо, зокрема, в такій

обрядовій дії, як винесення діжі на сонце в Чистий четвер, яка відома поряд з одиницею вербального плану *діжа сонце зустрічає*; у приуроченому до важливих календарних дат повір'ї про гру сонця тощо. *Уявлення про магичні властивості води* має такі прояви у середньополіських весняно-літніх обрядових текстах: обрядове купання; ритуальне очищення тіла, хатнього простору за допомогою води; обрядове миття діжі, в якій випікають хліб. *Уявлення про магичні властивості вогню* збереглися в таких ритуальних діях: запалювання вогнища на свята; перестрибування через вогнище; спалювання старих речей та сміття в ритуальному вогнищі; випалювання вогнем від освяченої свічки хрестиків у хаті тощо. *Уявлення про необхідність захисту від стихійних лих* відображено у використанні обрядових предметів з апотропеїчною метою: стрітенської свічки як оберега від грози, грому, блискавки. Новішими трансформаціями звичаю вважаємо використання цієї свічки як оберега від усього поганого, від хвороби, для забезпечення добра в оселі тощо. *Давні землеробські культури* збережено в трансформованому вигляді в ритуальних (колективних або індивідуально-сімейних) виходах у поле, у ритуальних забавах на полі, в ритуальних трапезах у полі, в обрядах качання в житі, в ритуальному використанні обрядових предметів, щоб вплинути на врожай тощо.

Картографування номінації середньополіських весняно-літніх обрядів засвідчує наявність загальних середньополіських явищ. Серед номінативних одиниць, послідовно поширених у всьому середньополіському ареалі зафіксовано такі: назви часових понять на позначення календарних дат *Стрітення, Сорок святих, Благовіщення, Вербний тиждень, Білий тиждень, Чистий четвер, Великдень, Юрія, Трійця, Івана Купала (Купайла), Спаса (Спас)*; назви обрядових предметів *хрестики, верба, крашанки*; назви обрядових дій *бити вербою*; назви міфічних персонажів *русалки*; назви станів, уявлень, явищ, почуттів *сонце грає*.

Локальні розбіжності спостерігаємо в назвах часових понять на позначення календарних дат, що виникли внаслідок переосмислення

міфологічних уявлень у народній свідомості та не співвіднесені з церковним календарем: *Русальний тиждень; Навський (Наський) Великдень; Хрестя (Хресці); Масляна (Масляниця); Купала (Купайла), Купало (Купайло);* в назвах обрядових предметів: *стрічена, стрічова, стрічна свічка; громниця, громовична, громова свічка; страсна свічка;* в назвах обрядових дій: *робити хреста (хрестика, хрестики).*

Значна кількість весняно-літньої обрядової лексики поширена в більшій чи меншій кількості локусів, мікрозон. Мікроареали утворюють, зокрема, такі назви часових понять на позначення календарних дат: *Хрестя; Поминальний, Проводний тиждень; Радовниця, Проводи; Троєцький, Троєшиний, Клечений тиждень; Тройцька, Клечена, Кленова, Зелена, Поминальна, Родительська субота; Розирі, Проводи русалок;* назви обрядових предметів: *волошебне (волочобне, волочобно, волочовне), волочилне (волочільне, волочолне); сорок пампушок (пампушечок), пиріжки, сорок пирижків; свячене, святе яйце; зілля (зіллячко), клечання, тройца, зелене, зелені; опудало, чучало, (чучело); купайло, вільце; пучечок, ветка, бородка;* назви обрядових дій: *грати в битки, гуляти в битки;* назви явищ, почуттів, станів, уявлень: *сонце преливається, сонце міняється.*

У одному або двох (часто віддалених) населених пунктах Середнього Полісся поширені такі назви календарних свят: *Хрестопоклонна, Середохресна Переплавна середа; Святий Юрій-Григорій; Кленовий тиждень; Русальниця, Розольний тиждень;* назви обрядових предметів: *гостинці; кльон, клечальне, тречне зілля; вербове вільце; снопик;* назви обрядових дій: *гуляти по посівах.*

Більшість позамовних явищ, відомих на всій території Середнього Полісся, зафіксовано у сфері ритуального використання обрядових предметів: *стрітенської свічки як оберега від грози, грому, блискавки; страсної свічки для випалювання хрестиків у хаті; вербової гілки для биття один одного з побажаннями здоров'я, багатства, добра; під час першого вигону худоби на пашу, для зберігання на покуті як хатнього оберега;*

освяченої великодньої крашанки для вживання в їжу першою; обрядові дії: випікання обрядового печива у вигляді хрестів у середу на четвертому тижні Великого посту; миття та купання, прибирання оселі та садиби в Чистий четвер; повір'я: про необхідність здійснення обрядів Чистого четверга до сходу сонця; про місце перебування русалок у житі тощо.

Поширені майже на всій території Середнього Полісся зі значними лакунами ареали деяких звичаїв можуть бути порушені мікроареалами інших обрядових дій, віднесених до однієї календарної дати: ареал звичаю *качатися по житу* та мікроареали *ритуальні виходи в поле, ритуальна трапеза на полі на Юрія*; ареал звичаю *використання під час перших польових робіт обрядового печива, виготовленого на четвертому тижні Великого посту* (брати з собою у поле) та мікроареали, утворені іншим типом використання цього обрядового печива, а саме: *брати з собою під час першого вигону худоби на пашу, давати їсти худобі, вживати в їжу*; ареал звичаю *використання вербової гілки як оберега від грози, грому й блискавки* та мікроареал, утворений іншим типом використання цього обрядового предмета: *зберігання як хатнього оберега в оселі на покуті*; ареал звичаю *поминати всіх померлих на Трійцю* та мікроареал, утворений звичаєм *поминати на Трійцю померлих не свою смерть*; ареал уявлення про *гру сонця на Великдень* та мікроареал, утворений уявленням про *гру сонця на Благовіщення*.

Значна кількість культурних явищ мають просторову варіантність, утворюють мікроареали, як-от: звичаї, *пов'язані із використанням свічки, освяченої на Стрітєннє, як оберега від усього поганого (від пристрїту, переляку, хвороби)* (ймовірно, виникли внаслідок переосмислення в народній свідомості апотропеїчних властивостей свічки, яку здавна використовували як оберіг від стихійних лих); звичаї *давати освячену великодню сіль худобі; використовувати шкаралупки від освячених яєць для забезпечення врожаю; пасти худобу по росі (виганяти худобу на росу) на Юрія; ходити, бігати по росі на Юрія, щоб ноги не болїли; вмиватися росοю на Юрія; поминати*

померлих на Трійцю в церкві, а також на могилах з обрядовою трапезою; повір'я, пов'язані з Святом Сорока святих: про те, що сорока приносить сорок ломачок на кубло, прилітають сорок птахів; повір'я про заборону виконувати будь-які дії із землею до Благовіщення; про місця перебування русалок у лісі; про те, що русалки тягнуть у воду, топлять; уявлення про горобину ніч як літню ніч з грозою та блискавкою; про гру сонця на Івана Купала.

Ознаки розірваності, розмитості, руйнування цілісності мають мікроареали, утворені звичаями *уживати в їжу* (як спільний за семантикою варіант *давати їсти худобі*) *обрядове печиво, виготовлене на четвертому тижні Великого посту; виганяти на Благовіщення перший раз худобу на сонце; виносити в Чистий четвер діжу на сонце; символічно обмітати навколо будинку в Чистий четвер; білити хату на останньому тижні Великого посту; виганяти перший раз худобу на пашу на Юрія; вмиватися росою на Юрія; вмиватися крашанками, щоб обличчя було гарним; годувати курей шкаралупками від освячених яєць; стрибати через вогнище на Івана Купала; повір'ями про те, що у Великодню ніч горить закопане в землі золото; про те, що цвіт папороті можна побачити в ніч на Івана Купала; про появу русалок на Русальному тижні; про те, що русалки – це померлі на Трійцю (на Русальному тижні) та русалки – це утопленики, нехрещені померлі, незаміжні дівчата (зокрема, померлі на Русальному тижні); про місця перебування русалок у воді; про те, що русалки зникають у понеділок або вівторок після Русального тижня.*

На території Середнього Полісся зафіксовано позамовні явища, які мають не лише загальнополіське, але й східнослов'янське поширення: *звичаї випікати в середу на четвертому тижні Великого посту обрядове печиво у вигляді хреста; умиватися водою, в яку покладено великодню крашанку; вибивати великодні яйця для випробовування на міцність; поминати на Русальному тижні померлих не своєю смертю; повір'я про сезонність перебування русалок на землі; про зв'язок русалок з рослинністю (зокрема,*

перебування в житті); *про перебування русалок у воді*; номінативні одиниці відомі на всій поліській території: назви часових понять на позначення календарних дат *Соро\ка*; *Хомина неділя*; назви великодніх яєць на базі короня *-волоч-* (на середньополіській території зафіксовані уточнення щодо їх використання: не лише подарунки дітям, гостям, бідним тощо, але й подарунки хрещеників хрещеним або навпаки); загальнополіські звичаї: *використовувати обрядове печиво у вигляді хреста, виготовлене в середу на четвертому тижні Великого посту, під час перших польових робіт та першого весняного вигону худоби на пашу; використовувати освячену у Вербну неділю вербову гілку для першого вигону худоби на пашу (як правило на Юрія) та як оберега від грози, граду, грому; ритуальні виходи в поле на Юрія.*

Значна кількість мовних та позамовних явищ середньополіського ареалу поширені лише в деяких поліських ареалах: назви часових понять на позначення календарних дат на базі кореня *-стріт-* (східна частина поліського ареалу), на базі кореня *-гром-* (західна частина Полісся з продовження на польській території); назви останнього тижня перед Великим постом *Масляниця, Масляний тиждень, Масляна неділя* (вся поліська територія, крім західної); назви типу *Прощений день, Прощальний тиждень, Прощальна неділя* (спорадично зафіксовані на сході та заході Полісся); назва 'среди на четвертому тижні Великого посту' *Хресці* (центральне Полісся); *Білий тиждень* (східна й західна частина Полісся, а також широке поширення в інших слов'янських зонах); *Вербна неділя, Вербний тиждень* (центральне й східне Полісся (східніше р. Горині)), *Вербич* (спорадично на Поліссі); *Чистий четвер* (вся територія Полісся, крім деяких західних і східних районів); *Паска* (західні й східні межі Полісся); назви поминальних днів, пов'язані з першими днями наступного після Великоднього тижня (Хоминого тижня), *Проводи, Проводна неділя, Проводний тиждень* та хрононім *Юрій* (територія Прип'ятського Полісся); спорадично зафіксовані назви великодніх фарбованих яєць *красні яйця, червоні яйця* (низини Горині);

середньополіська назва *тройца* на позначення ‘зелені, якою прикрашають оселі, господарські будівлі, двори на Трійцю’ (західна частина Полісся), а лексеми, утворені на базі кореня *-клич-*, та назва *троїцьке* (східнополіські говірки); звичаї *гуляти (скакати) в скокалки* на Сорок святих (територія Нижньої Прип’яті); *качання по житю* та *обрядова трапеза в полі на Юрія* (території української частини Правобережного Полісся); звичай у Чистий четвер оберігати будівлі від хтонічних істот та комах за допомогою *окреслення символічного магічного кола навкруги будівель* (зона центрального Полісся); повір’я про те, що до дня Сорока святих *пташка повинна принести на гніздо сорок ломачок* та про те, що *якщо в цей день буде мороз, то після цього буде ще сорок морозів* (території українського Полісся та захід Брестчини); повір’я про *заборону чіпати землю до Благовіщення* (центральне та східне Полісся).

Отже, просторова варіантність номінативних одиниць часто зумовлена актуалізацією певного міфологічного мотиву, що виявився домінантним при постанні номена в говірці. Непослідовне поширення культурних явищ у всьому середньополіському ареалі не заперечує їх архаїчності, оскільки відомо, що розвиток давньої традиційної духовної культури найчастіше відбувався шляхом нашарувань та трансформацій різних за хронологічною ознакою елементів.

Ареалогічний підхід до вивчення будь-якого культурного явища дозволяє визначити на основі різних локальних варіантів одного слова, предмета, дії або уявлення (вірування) відносну послідовність або хронологію, а іноді й джерело постання та шляхи їх розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Аркушин Аркушин Г. Словник західнополіських говірок : у 2-х тт. / Г. Аркушин. – Луцьк : РВВ “Вежа” Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2000. – Т. 1. – 353 с., Т. 2. – 457 с.
- Бичко Бичко З. Діалектна лексика Опілля / З. Бичко. – Львів : Фенікс, 1997. – 160 с.
- Білецький-Носенко Білецький-Носенко П. Словник української мови / підготовка до друку, вступна стаття В. В. Німчука / П. Білецький-Носенко. – К. : Наукова думка, 1996. – 423 с.
- ВТССУМ Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2003. – 1440.
- Глуховцева Глуховцева К. Словник українських східнослобожанських говірок / К. Глуховцева, В. Леснова, І. Ніколаєнко, Т. Терновська, В. Ужченко. – Луганськ, 2002. – 233 с.
- ГСМЧР I Говірка села Машеве Чорнобильського району. – К. : Довіра, 2003. – Ч. 1 : Тексти / уклад. Ю. І. Бідношия, Л. В. Дика. – 456 с.
- ГСМЧР II Говірка села Машеве Чорнобильського району. – К. : Довіра, 2003. – Ч. 2 : Тексти / уклад. Г. В. Воронич, Л. А. Москаленко, Л. Г. Пономар. – 607 с.
- ГСМЧР III Говірка села Машеве Чорнобильського району. – К. : Довіра, 2003. – Ч. 3 : Матеріали до Лексичного атласу української мови / уклад. Ю. І. Бідношия та ін. – 225 с.
- ГСМЧР IV Говірка села Машеве Чорнобильського району.

- Ч. 4 : Матеріали до Поліського етнолінгвістичного атласу / уклад. Ю. І. Бідношия та ін. – К. : Центр захисту культурної спадщини від надзвичайних ситуацій, 2005. – 704 с.
- ГЧЗ   Говірки чорнобильської зони. Тексти / упоряд. П. Ю. Гриценко, О. А. Малахівська, Н. М. Пилипко та інші. – К., 1996.
- ГГ   Гуцульські говірки. Короткий словник / відп. ред. Я. Закревська. – Львів, 1997. – 232 с.
- Даль   Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка / В. И. Даль. – Т. 1–4. – М. : Русский язык, – 2000.
- ДСБ   Дыялектны слоўнік Брэстчыны / склад. М. М. Аляхновіч і інші. – Мінск : Навука і тэхніка, 1989. – 294 с.
- ЕСУМ   Етимологічний словник української мови : в 7-ми тт. / за ред. О. С. Мельничука. – Т. 1–4. – К. : Наукова думка, 1982-1989.
- Лисенко І   Лисенко П. С. Словник діалектної лексики Середнього і Східного Полісся / П. С. Лисенко. – К., 1961. – 72 с.
- Лисенко ІІ   Лисенко П. С. Словник поліських говорів / П. С. Лисенко. – К. : Наукова думка, 1974. – 260 с.
- МНС   Мифы народов мира. Энциклопедия : в 2-х тт. / гл. ред. С. А. Токарев. – Т. 1. – М. : Советская энциклопедия, 1991. – 671 с. ; – Т. 2. – 1992. – 719 с.
- НЛ   Народная лексика / рэд. А. А. Крывіцкі, Ю. Ф. Мацкевич. – Мінск : Навука і тэхніка, 1977. – 288 с.
- Онишкевич   Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок /

- М. Й. Онишкевич. – Ч. 1–2. – К. : Наукова думка, 1984.
- Плачинда Плачинда С. Словник давньоукраїнської міфології / С. Плачинда . – К. : Український письменник, 1993. – 63 с.
- ПШЕА Програма полесского этнолингвистического атласа // Полесский этнолингвистический сборник. – М. : Наука, 1983. – С. 21–205.
- Расторгуев Расторгуев П. А. Словарь народных говоров Западной Брянщины / П. А. Расторгуев. – Минск : Наука и техника, 1973. – 296 с.
- СД Славянские древности : Этнолингвистический словарь : в 5-ти тт. / под общ. ред. Н. И. Толстого. – Т. 1. – М. : Международные отношения, 1995. – 584 с. ; – Т. 2. 1999. – 704 с.
- СРНГ Словарь русских народных говоров. – Т. 1–41. – М.–Л. (СПб) : Наука, 1965–2007.
- СУМ I Словарь української мови / упор. з додатком власного матеріалу Б. Грінченко. – Т. 1–4. – К. : Довіра – УНВЦ “Рідна мова”, 1996–1997.
- СБГ Словник буковинських говірок / за заг. ред. Н. В. Гуйванюк. – Чернівці : Рута, 2005. – 688 с.
- ССМ Словник староукраїнської мови XIV–XV ст. / за ред. Л. Л. Гумецької. – Т. 1–2. – К. : Наукова думка, 1977–1978.
- СУМ II Словник української мови. – Т. 1–11. – К. : Наукова думка, 1970–1980.
- ТСБМ Тлумачальны слоўнік беларускай мовы. – Т. 1–5. – Мінск : Галоўная рэдакцыя Беларускай Савецкай Энцыклапедыі, 1977–1983.
- ТС Тураўскі слоўнік. – Т. 1–5. – Мінск : Навука і

тэхніка, 1982–1987.

- Фасмер   Фасмер М. Этимологический словарь русского языка : пер. с нем. и доп. О. Н. Трубачёва / М. Фасмер. – Т. 1–4. – М. : Прогресс, 1986–1987.
- Чабаненко   Чабаненко В. А. Словник говірок нижньої Наддніпряниці / В. А. Чабаненко. – Т. 1–4. – Запоріжжя, 1992.
- Шанський   Шанский Н. М. Краткий этимологический словарь русского языка / Н. М. Шанский, В. В. Иванов, Т. В. Шанская. – М. : Государственное учебно-педагогическое издательство министерства просвещения РСФСР, 1961. – 404 с.
- Шило   Шило Гаврило. Наддністрянський регіональний словник / Гаврило Шило. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008 (Серія “Діалектологічна скриня”). – 288 с.
- ЕСБМ   Этымалагічны слоўнік беларускай мовы – Т. 1–11. – Мінск : Акадэмія навук БССР ; Беларуская навука. – 1978–2006.
- ЕССМ   Этимологический словарь славянских языков / под ред. О. Н. Трубачева. – Т. 1–13. – М. : Наука, 1974–1987.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Агапкина Т. А. Воробьиная (рябиновая) ночь в языке и поверьях восточных славян / Т. А. Агапкина, А. Л. Топорков // Славянский и балканский фольклор. Реконструкция древней славянской духовной культуры : источники и методы. – М. : Индрик, 1989. – С. 230–253.
2. Агапкина Т. А. Заклинание весны / Т. А. Агапкина // Славянский и балканский фольклор. Духовная культура Полесья на общеславянском фоне. – М. : Индрик, 1986. – С. 34–39.
3. Агапкина Т. А. Мифопоэтические основы славянского народного календаря. Весенне-летний цикл / Т. А. Агапкина. – М. : Индрик, 2002. – 816 с.
4. Агапкина Т. А. Мифо-ритуальный комплекс «хождение в жито» [Электронный ресурс] / Т. А. Агапкина. – Режим доступа до ст. : <http://www.rastko.org.yu/projekti/etnoling/delo/11707>.
5. Агапкина Т. А. Нижняя Припять на фоне полесского этнографического ландшафта (на материале весенней обрядности) / Т. А. Агапкина // Український діалектологічний збірник. Кн. 3. – К. : Довіра, 1997. – С. 322–325.
6. Агапкина Т. А. О специфике полесского обряда встречи весны / Т. А. Агапкина // Полесье и этногенез славян (предварительные материалы и тезисы конференции). – М. : Наука, 1983. – С. 105–106.
7. Агапкина Т. А. О специфике полесской календарной прозы / Т. А. Агапкина // Региональные особенности восточнославянских языков, литератур, фольклора и методы их изучения. Тезисы докладов и сообщений III Республиканской конференции. – Ч. II. – Гомель, 1985. – С. 104–106.
8. Агапкина Т. А. Очерки весенней обрядности Полесья / Т. А. Агапкина // Славянский и балканский фольклор. Этнолингвистическое изучение Полесья. – М. : Индрик, 1995. – С. 21–107.

9. Агапкина Т. А. Очерки весенне-летней обрядности Полесья : ритуальные костры / Т. А. Агапкина // Полісся : мова, культура, історія. – К., 1996. – С. 269–276.
10. Агапкина Т. А. Юрьев день в Полесье : ритуальные выходы в поле / Т. А. Агапкина // Проблеми сучасної ареології. – К. : Наукова думка, 1994. – С. 324–331.
11. Алефиренко Н. Ф. Язык – сознание – культура : проблемы взаимодействия / Н. Ф. Алефиренко. // Язык и культура. Третья международная конференция. Доклады / сост. С. Б. Бураго. – К. : Коллегиум, 1994. – С. 3–10.
12. Антонович Д. Передхристиянська релігія українського народу / Д. Антонович // Українська культура : лекції за ред. Д. Антоновича / упор. С. В. Ульяновська. – К. : Либідь, 1993. – С. 189–196.
13. Аркушин Г. Л. Волоченне на Західному Поліссі / Г. Л. Аркушин // Велике лядо. Збірник статей, присвячений 60-річчю доктора філологічних наук, професора Миколи Васильовича Никончука. – Житомир, 1997. – С. 20–28.
14. Аркушин Г. Л. Діалектна назва : мотивація, культурологічний аспект / Г. Л. Аркушин // Етнолінгвістичні студії. 1. – Житомир : Полісся, 2007. – С. 38–47
15. Аркушин Г. Л. Значення етнографії для діалектологічних досліджень / Г. Л. Аркушин // Проблеми української діалектології на сучасному етапі. Тези доповідей і повідомлень. – Житомир, 1990. – С. 57–58.
16. Артюх Л. Ф. Обрядовий хліб у символіці культурно-побутової спільності народів / Л. Ф. Артюх // Народна творчість та етнографія. – 1976. – № 5. – С. 33–37.
17. Афанасьев А. Н. Живая вода и вещее слово / сост., вступ. ст., коммент. А. И. Баландина / А. Н. Афанасьев. – М. : Сов. Россия, 1988. – 512 с.
18. Афанасьев А. Н. Поэтическія воззрѣнія славянѣ на природу / А. Н. Афанасьев. – Т. 3. – М., 1869. – 840 с.

19. Байбурин А. К. Ритуал в традиционной культуре : Структурно-семантический анализ восточнославянских обрядов / А. К. Байбурин. – СПб. : Наука, 1993. – 225 с.
20. Байбурин А. К. Ритуал : свое и чужое / А. К. Байбурин // Фольклор и этнография. Проблемы реконструкции фактов традиционной культуры. – Л. : Наука, 1990. – С. 3–17.
21. Бартминьский Е. Языковой образ мира: очерки по этнолингвистике / Е. Бартминьский / перевод с польского. – М. : Индрик, 2005. – 528 с.
22. Белова О. В. Славянские библейские легенды : вербальный текст в контексте обряда / О. В. Белова // Славянский и балканский фольклор. Семантика и прагматика текста. – М. : Индрик, 2006. – С. 124–149.
23. Богатырев П. Г. Магические действия, обряды и верования Закарпатья / П. Г. Богатырев // Вопросы теории народного искусства. – М. : Искусство, 1971. – С. 167–296.
24. Бондаренко Г. Б. Идеализация действительности в украинской обрядовой поэзии / Г. Б. Бондаренко // Обряды и обрядовый фольклор. – М. : Наука, 1982. – С. 127–137.
25. Боряк О. О. Україна : етнокультурна мозаїка / О. О. Боряк. – К. : Либідь, 2006. – 328 с.
26. Булашев Г. О. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях. Космогонічні українські народні погляди та вірування / Г. О. Булашев. – К. : Довіра, 1992. – 414 с.
27. Валенцова М. М. Календарные паремии западных славян / М. М. Валенцова // Славянский и балканский фольклор. Семантика и прагматика текста. – М. : Индрик, 2006. – С. 373–424.
28. Валенцова М. М. *Первый* в славянской традиционной культуре / М. М. Валенцова // Признаковое пространство культуры / отв. ред. С. М. Толстая. – М. : Индрик, 2002. – С. 192–208.
29. Велецкая Н. Н. Языческая символика славянских архаических ритуалов / Н. Н. Велецкая. – М. : Наука, 1978. – 239 с.

30. Виноградова Л. Н. Календарные “проводы” как rites de passage / Л. Н. Виноградова // Балто-славянские этнокультурные и археологические древности. Погребальный обряд. Тезисы докладов. – М., 1985. – С. 23–26.
31. Виноградова Л. Н. Материалы к полесскому этнолингвистическому атласу : поверия о русалках – “Проводы русалки” / Л. Н. Виноградова // Региональные особенности восточнославянских языков, литератур, фольклора и методы их изучения. Тезисы докладов и сообщений III республиканской конференции. – Ч. 2. – Гомель, 1985. – С. 108–110.
32. Виноградова Л. Н. Мифологический аспект полесской “русальной” традиции / Л. Н. Виноградова // Славянский и балканский фольклор. Духовная культура Полесья на общеславянском фоне. – М. : Индрик, 1986. – С. 88–134.
33. Виноградова Л. Н. Народные представления о происхождении нечистой силы : демонологизация умерших / Л. Н. Виноградова // Славянский и балканский фольклор. Народная демонология. – М. : Индрик, 2000. – С. 25–51.
34. Виноградова Л. Н. Полесская демонология : общая характеристика и специфические особенности / Л. Н. Виноградова // Полісся : мова, культура, історія. – К., 1996. – С. 252–255.
35. Виноградова Л. Н. Та вода, которая... (Признаки, определяющие магические свойства воды) / Л. Н. Виноградова // Признаковое пространство культуры / отв. ред. С. М. Толстая. – М. : Индрик, 2002. – С. 32–60.
36. Виноградова Л. Н. Фольклор как источник для реконструкции древней славянской духовной культуры / Л. Н. Виноградова // Славянский и балканский фольклор. Реконструкция древней славянской духовной культуры : источники и методы. – М. : Индрик, 1989. – С. 101–121.
37. Виноградська Г. Жнивварський звичай “Спасова борода” на Поліссі / Г. Виноградська // Древляни. Збірник статей і матеріалів з історії та

- культури Поліського краю. – Львів : Інститут народознавства НАН України, 1996. – С. 225–232.
38. Вовк Х. К. Студії української етнографії та антропології / упоряд., іл., передм. Ю. Іванченка [Текст] / Х. К. Вовк. – К. : Мистецтво, 1995. – 335 с.
39. Возняк М. Народний календар із Овруччини 50 рр. ХІХ ст. в записі Михайла Пйотровського / М. Возняк. // Древліани. Збірник статей і матеріалів з історії та культури Поліського краю. – Львів : Інститут народознавства НАН України, 1996. – С. 291–336.
40. Войтович В. Українська міфологія / В. Войтович. – К. : Либідь, 2002. – 664 с.
41. Волошина Т. А. Языческая мифология славян / Т. А. Волошина, С. Н. Астапов. – Ростов-н/Д : Феникс, 1996. – 448 с.
42. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис / О. Воропай. – К. : Оберіг, 1993. – 590 с.
43. Гаврилюк Н. Про локальну спільність і диференціацію обрядово-світоглядних традицій Чорнобильського Полісся / Н. Гаврилюк // Полісся України : матеріали історико-етнографічного дослідження. – Вип. 1. Київське Полісся. 1994. – Львів : Інститут народознавства НАН України, 1997. – С. 339–345.
44. Галайчук В. Календарно-обрядовий фольклор Овруччини : огляд мотивів та образів / В. Галайчук // Полісся України : матеріали історико-етнографічного дослідження. – Вип. 2. Овруччина. 1995. – Львів: Інститут народознавства НАН України, 1999. – С. 245–272.
45. Галайчук В. Прозовий фольклор Київського Полісся / В. Галайчук // Полісся України : матеріали історико-етнографічного дослідження. – Вип. 1. Київське Полісся. 1994. – Львів : Інститут народознавства НАН України, 1997. – С. 229–244.
46. Гарасим Я. Нові записи з древньої Овруччини : огляд жанрів та сюжетів / Я. Гарасим // Полісся України : матеріали історико-

- етнографічного дослідження. – Вип. 2. Овручина. 1995. – Львів : Інститут народознавства НАН України, 1997. – С. 225–244.
47. Гарасим Я. Поетичні жанри поліського фольклору / Я. Гарасим // Полісся України : матеріали історико-етнографічного дослідження. – Вип. 1. Київське Полісся. 1994. – Львів : Інститут народознавства НАН України, 1997. – С. 217–228.
48. Гнатюк В. М. Останки передхристиянського релігійного світогляду наших предків / В. М. Гнатюк // Українці : народні вірування, повір'я, демонологія. – К. : Либідь, 1992. – С. 395–396.
49. Говірки чорнобильської зони. Системний опис / Гриценко П. Ю., Воронич Г. В., Дорошенко Л. І. та інші. – К. : Довіра, 1999. – 271 с.
50. Головацький Я. Ф. Виклади давньослов'янських легенд, або міфологія / Я. Ф. Головацький. – К. : Довіра, 1991. – 91 с.
51. Горленко В. Ф. Становление украинской этнографии конца XVIII половины XIX ст. / В. Ф. Горленко. – К. : Наукова думка, 1988. – 214 с.
52. Гриценко П. Ю. Ареальне варіювання лексики / П. Ю. Гриценко. – К. : Наукова думка, 1990. – 272 с.
53. Гриценко П. Ю. Говірки чорнобильської зони сьогодні / П. Ю. Гриценко // Полісся : мова, культура, історія. – К., 1996. – С. 38–46.
54. Гриценко П. Ю. До питання про ареальний аспект дослідження лексико-семантичної системи / П. Ю. Гриценко // Фонетична, морфологічна і лексична система українських говорів. – К. : Наукова думка, 1983. – С. 163–167.
55. Гриценко П. Ю. Етнолінгвістика / П. Ю. Гриценко // Українська мова. Енциклопедія. – К. : “Укр. енцикл.”, 2000. – С. 164.
56. Гриценко П. Ю. Моделювання системи діалектної лексики / П. Ю. Гриценко. – К. : Наукова думка, 1984. – 228 с.

57. Гриценко П. Ю. Простір і час у лінгвістичній географії / П. Ю. Гриценко // Проблеми сучасної ареалогії. – К. : Наукова думка, 1994. – С. 102–110.
58. Гриценко П. Ю. Українська діалектна лексика : реальність і опис (деякі аспекти) / П. Ю. Гриценко // Діалектна лексика : лексикологічний, лексикографічний, лінгвогеографічний аспекти. Матеріали доповідей Міжнародної наукової конференції. – Глухів : РВВ, 2005. – С. 5–23.
59. Гроздова И. Н. Введение / И. Н. Гроздова, А. С. Токарев // Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы. Весенние праздники. – М. : Наука, 1977. – С. 5–11.
60. Гроздова И. Н. Введение / И. Н. Гроздова, А. С. Токарев // Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы. Летне-осенние праздники. – М. : Наука, 1978. – С. 5–7.
61. Гроздова И. Н. Заключение / И. Н. Гроздова, А. С. Токарев // Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы. Весенние праздники. – М. : Наука, 1977. – С. 337–345.
62. Гроздова И. Н. Заключение / И. Н. Гроздова, А. С. Токарев // Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы. Летне-осенние праздники. – М. : Наука, 1978. – С. 282–287.
63. Гусев В. Е. Вождение и похороны “стрелы” в Восточном Полесье / В. Е. Гусев // Полесье и этногенез славян (предварительные материалы и тезисы конференции). – М. : Наука, 1983. – С. 103–105.
64. Гусев В. Е. О реконструкции праславянского календаря / В. Е. Гусев // Советская этнография. – № 6. – 1978. – С. 132–143.
65. Давидюк В. Волочебна традиція в українському обрядовому фольклорі / В. Давидюк // Велике лядо. Збірник статей, присвячений 60-річчю доктора філологічних наук, професора Миколи Васильовича Никончука. – Житомир, 1997. – С. 73–82.
66. Дзендзелівський Й. О. Лінгвоетнографічний аспект при дослідженні лексики українських народних говорів / Й. О. Дзендзелівський //

Проблеми української діалектології на сучасному етапі. Тези доповідей і повідомлень. – Житомир, 1990. – С. 16–17.

67. Евсеев Ф. Т. Русальные обряды и песни российско-украинско-белорусского пограничья / Ф. Т. Евсеев // Полесье и этногенез славян (предварительные материалы и тезисы конференции). – М. : Наука, 1983. – С. 127–129.
68. Єфремов Є. Ритмоструктурні типи календарних наспівів на Київському Поліссі / Є. Єфремов // Полісся України : матеріали історико-етнографічного дослідження. – Вип. 1. Київське Полісся. 1994. – Львів : Інститут народознавства НАН України, 1997. – С. 245–259.
69. Єфремов Є. Русальні пісні на Київському Поліссі / Є. Єфремов // Полісся : мова, культура, історія. – К., 1996. – С. 404–411.
70. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика : Нариси : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / В. В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2007. – 262 с.
71. Зеленин Д. К. Восточнославянская этнография / Д. К. Зеленин. – М. : Наука, 1991. – 507 с.
72. Зеленин Д. К. К вопросу о русалках : Культ покойников, умерших неестественной смертью у русских и у финнов / Д. К. Зеленин // Избранные труды. Статьи по духовной культуре. 1901–1903. – М. : Индрик, 1994. – С. 230–298.
73. Зеленин Д. К. Тотемы-деревья в сказаниях и обрядах европейских народов / Д. К. Зеленин // Избранные труды. Статьи по духовной культуре. 1934–1954. – М. : Индрик, – 2004. – С. 145–206.
74. Земцовский И. И. К проблеме взаимосвязи календарной и свадебной обрядности славян / И. И. Земцовский // Фольклор и этнография. Обряды и обрядовый фольклор. – Л. : Наука, 1974. – С. 147–154.
75. Златковская Г. Д. Исторические корни европейского календаря / Г. Д. Златковская // Календарные обычаи и обряды в странах

- зарубежной Европы. Исторические корни и развитие обычаев. – М. : Наука, 1983. – С. 24–39.
76. Иванова Ю. В. Заключение / Ю. В. Иванова, С. Я. Серов, С. А. Токарев // Календарне обычаи и обряды в странах зарубежной Европы. Исторические корни и развитие обычаев. – М.: Наука, 1983. – С. 202–213.
77. Иванова Ю. В. Обрядовый огонь / Ю. В. Иванова // Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы. Исторические корни и развитие обычаев. – М. : Наука, 1983. – С. 116–129.
78. Иванова Ю. В. Следы солярного культа / Ю. В. Иванова // Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы. Исторические корни и развитие обычаев. – М. : Наука, 1983. – С. 105–115.
79. Иванов В. В. Исследования в области славянских древностей : Лексические и фразеологические вопросы реконструкции текстов / В. В. Иванов, В. Н. Топоров. – М. : Наука, 1974. – 344 с.
80. Иванченко М. Г. Дивосвіт прадавніх слов'ян. Науково-популярний нарис / М. Г. Иванченко. – К. : Рад. письменник, 1991. – 171 с.
81. Ісачанкава М. А. Назви грамніц і грамнічної свечкі ў гаворках Палесся / М. А. Ісачанкава // Проблеми української діалектології на сучасному етапі. Тези доповідей і повідомлень. – Житомир, 1990. – С. 193–194.
82. Кабашников К. П. О современном состоянии календарной обрядовой поэзии в Белоруссии (по материалам экспедиций 1975–1978 гг.) / К. П. Кабашников // Обряды и обрядовый фольклор. – М. : Наука, 1982. – С. 253–264.
83. Кайсаров А. С. Мифы древних славян. Велесова книга / А. С. Кайсаров, Г. А. Глинка, Б. А. Рыбаков. – Саратов : Надежда, 1993. – 320 с.
84. Камінський В. Свято Купала на Волинському Поліссі / В. Камінський // Етнографічний вісник. – К., 1927. – кн. 5. – С. 11–23.

85. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні : у 3-х кн., 6-ти тт. / С. Килимник. – К. : Обереги, 1994. – Кн. 1, Т. 1–2. – 400 с. ; Кн. 2, Т. 3–4. – 528 с.
86. Кирчів Р. Ф. Етнографічне дослідження Бойківщини / Р. Ф. Кирчів. – К. : Наукова думка, 1978. – 175 с.
87. Кирчів Р. Ф. Фольклор українського Полісся / Р. Ф. Кирчів // Древяни. Збірник статей і матеріалів з історії та культури Поліського краю. – Львів : Інститут народознавства НАН України, 1996. – С. 381–419.
88. Китова С. А. “Вождение куста” в Волинском Полесье / С. А. Китова // Полесье и этногенез славян (предварительные материалы и тезисы конференции). – М. : Наука, 1983. – С. 106–107.
89. Кітова С. А. “Водіння куста” на Поліссі / С. А. Кітова // Народна творчість та етнографія. – № 3. – 1972. – С. 67–73.
90. Климець Ю. Д. Купальська обрядовість на Україні / Ю. Д. Климець. – К. : Наукова думка, 1990. – 142 с.
91. Климець Ю. Д. Функціональна семантика вогню у святкуванні Івана Купала на Волині і Волинському Поліссі / Ю. Д. Климець // Полісся : мова, культура, історія. – К., 1996. – С. 264–268.
92. Климчук Ф. Д. Духовная культура полесского села Симоновичи / Ф. Д. Климчук // Славянский и балканский фольклор. Этнолингвистическое изучение Полесья. – М. : Индрик, 1995. – С. 335–380.
93. Коваль В. И. Этнофраземы в украинских говорах / В. И. Коваль // Проблеми української діалектології на сучасному етапі. Тези доповідей і повідомлень. – Житомир, 1990. – С. 141.
94. Козачук Г. Лінгвоетнографічне дослідження діалектної лексики / Г. Козачук // Полісся : мова, культура, історія. – К., 1996. – С. 88–93.
95. Колосова В. Б. Цвет как признак, формирующий символический образ растений / В. Б. Колосова // Признаковое пространство культуры / отв. ред. С. М. Толстая. – М. : Индрик, 2002. – С. 254–266.

96. Конвай В. Трудова обрядовість / В. Конвай // Українська минувщина : Ілюстрований етнографічний довідник. – 2-ге вид. / А. П. Пономарьов, Л. Ф. Артюх, Т. В. Косміна та ін. – К. : Либідь, 1994. – С. 201–204.
97. Конобродська В. Л. Вербальний компонент традиційного обряду в поліських говорах : автореф. дис. ... канд. філолог. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Конобродська Валентина Лаврентіївна. – Львів, 1999. – 20, [1] с.
98. Конобродська В. Л. Вербальний компонент традиційного обряду в поліських говорах : дис. ... канд. філолог. наук : 10.02.01 / Конобродська Валентина Лаврентіївна. – Житомир, 1999. – 673 с.
99. Конобродська В. Л. Етнолінгвістичний і лінгвістичний аспекти дослідження діалектної лексики / В. Л. Конобродська // Матеріали V конгресу Міжнародної асоціації українців. Мовознавство : зб. наук. статей. – Чернівці, 2003. – С. 406–410.
100. Конобродська В. Л. Мовні засоби градації вираження понять в обрядовому тексті / В. Л. Конобродська // *Język ukraiński : współczesność – historia*. Українська мова : сучасність – історія / red. Feliks Czyżewski, Paweł Hrysenko. – Т. 4. – Lublin, 2003. – С. 171–182.
101. Конобродська В. Л. Опозитивність і антонімія у структурі обрядового тексту / В. Л. Конобродська // Діалектна лексика : лексикологічний, лексикографічний та лінгвогеографічний аспекти. Матеріали доповідей Міжнародної наукової конференції. – Глухів : РВВ, 2005. – С. 170–179.
102. Конобродська В. Л. Поліський поховальний і поминальні обряди / В. Л. Конобродська. – Т. 1. – Етнолінгвістичні студії. – Житомир : Полісся, 2007. – 356 с.
103. Конобродська В. Л. Поняття семантики в культурному контексті / В. Л. Конобродська // Етнолінгвістичні студії. 1. – Житомир : Полісся, 2007. – С. 23–37.

104. Конобродська В. Л. Українська етнолінгвістика на шляху пошуку (замість передмови) / В. Л. Конобродська // Етнолінгвістичні студії. 1. – Житомир : Полісся, 2007. – С. 7–19.
105. Кононенко В. І. Символи української мови / В. І. Кононенко. – Івано-Франківськ : Плай, 1996. – 272 с.
106. Костомаров М. І. Слов'янська міфологія / М. І. Костомаров. – К. : Либідь, 1994. – 384 с.
107. Кравцов Н. И. Славянский фольклор / Н. И. Кравцов. – М. : Изд-во Московского университета, 1976. – 264 с.
108. Кравченко В. Етнографічний нарис про Волинь / В. Кравченко // Древляни. Збірник статей і матеріалів з історії та культури Поліського краю. – Львів : Інститут народознавства НАН України, 1996. – С. 257–282.
109. Кримський А. “Волосова борода”. З учено-кабінетної міфології ХІХ віку / А. Кримський // А. Кримський. Твори в 5 т. – Т. 3. – К. : Наукова думка, 1973. – С. 307–329.
110. Круть І. Ю. Відбиття найважливіших індоєвропейських концептів у лексиці календарно-обрядової поезії / І. Ю. Круть // Слов'янський вісник : Збірник наукових праць. – Вип. 3. – Рівне, 2003. – С. 22–26.
111. Курочкин А. В. Растительная символика календарной обрядности украинцев / А. В. Курочкин // Обряды и обрядовый фольклор. – М. : Наука, 1982. – С. 138–163.
112. Курочкін О. Свята й обряди календарного циклу / О. Курочкін // Українська минувщина : Ілюстрований етнографічний довідник. – 2-ге вид. / А. П. Пономарьов, Л. Ф. Артюх, Т. В. Косміна та ін. – К. : Либідь, 1994. – С. 182–200.
113. Кутельмах К. Аграрні мотиви в календарній обрядовості поліщуків / К. Кутельмах // Полісся України : матеріали історико-етнографічного дослідження. – Вип. 2. Овруччина. 1995. – Львів : Інститут народознавства НАН України, 1999. – С. 191–210.

114. Кутельмах К. Поминальні мотиви в календарній обрядовості поліщуків / К. Кутельмах // Полісся України : матеріали історико-етнографічного дослідження. – Вип. 1. Київське Полісся. 1994. – Львів : Інститут народознавства НАН України, 1997. – С. 172–203.
115. Кутельмах К. “Спасова борода” : магія чи реальність? / К. Кутельмах // Древляни. Збірник статей і матеріалів з історії та культури Поліського краю. – Львів : Інститут народознавства НАН України, 1996. – С. 233–250.
116. Лаврентьева Л. С. Символические функции еды в обрядах / Л. С. Лаврентьева // Фольклор и этнография. Проблемы реконструкции фактов традиционной культуры. – Л. : Наука, 1990. – С. 37–47.
117. Леванцэвіч А. Віхор і русалка ва уяўленнях жыхароў Бярозаўскага раёна Брэсцкая вобласці / А. Леванцэвіч // Полісся : мова, культура, історія. – К., 1996. – С. 256–258.
118. Левкиевская Е. Е. Мифы русского народа / Е. Е. Левкиевская. – М. : Астрель, АСТ, 2000. – 528 с.
119. Левкиевская Е. Е. Славянский оберег. Семантика и структура / Е. Е. Левкиевская. – М. : Индрик, 2002. – 336 с.
120. Листова Н. М. Пища в обрядах и обычаях / Н. М. Листова // Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы. Исторические корни и развитие обычаев. – М. : Наука, 1983. – С. 161–172.
121. Макашина Т. С. Ильин день и Илья-пророк в народных представлениях и фольклоре восточных славян / Т. С. Макашина // Обряды и обрядовый фольклор. – М. : Наука, 1982. – С. 83–101.
122. Максимов С. В. Нечистая, невѣдомая и крестная сила / С. В. Максимов. – С.-Петербургъ, 1903. – 529 с.
123. Максимович М. Дні та місяці українського селянина : пер. з рос. / М. Максимович. – К. : Книга Роду, 2002. – 189 с.

124. Малоха М. Мифологическая языческая и христианская символика вербы в восточнославянских и польских фразеологизмах / М. Малоха // *Etnolingwistyka. Problemy języka i kultury*. – Т. 11. – Lublin, 1999. – С. 129–138.
125. Маркевич Н. А. Обычаи, поверья, кухня и напитки малороссиян / Н. А. Маркевич // *Українці : народні вірування, повір'я, демонологія*. – К. : Либідь, 1992. – С. 52–169.
126. Маслова Г.С. Народная одежда в восточнославянских традиционных обычаях и обрядах XIX – начала XX в. / Г. С. Маслова. – М. : Наука, 1984. – 216 с.
127. Матвеева Н. П. Солнцеворот : праздники, обычаи, предания. (Церковно-народный месяцеслов). Научно-популярное издание / Н. П. Матвеева. – К. : Украинский центр духовной культуры, 1995. – 240 с.
128. Милорадович В. П. Заметки о малорусской демонологии / В. П. Милорадович // *Українці : народні вірування, повір'я, демонологія*. – К. : Либідь, 1992. – С. 407–429.
129. Митрополит Іларіон. Дохристиянські вірування українського народу / Митрополит Іларіон. // *Українські традиції / упоряд. О. В. Ковалевський*. – Харків : Фоліо, 2003. – С. 128–180.
130. Михаил З. Этнолингвистические методы изучения народной духовной культуры / З. Михаил // *Славянский и балканский фольклор. Реконструкция древней славянской духовной культуры : источники и методы*. – М. : Индрик, 1989. – С. 174–191.
131. Мицик В. Каша – мати наша : Етнологічні нариси / В. Мицик. – К. : Україна, 2002. – 192 с.
132. Мороз А. Б. Севернорусские пастушеские отпуска и магия первого выгона скота у славян / А. Б. Мороз // *Восточнославянский этнолингвистический сборник. Исследования и материалы*. – М. : Индрик, 2001. – С. 232–258.

133. Нидерле Л. Славянские древности / Л. Нидерле. – М. : Алетейа, 2001. – 592 с.
134. Новикова А. М. Обрядовая поэзия. Календарно-обрядовая поэзия / А. М. Новикова // Русское народное поэтическое творчество. М. : Высшая школа, 1966. – С. 64–84.
135. Осташ Н. Про назви літніх християнських свят українців : Зелені свята / Н. Осташ // Діалектологічні студії 1. Мова в часі і просторі. – Львів, 2003. – С. 248–268.
136. Охомуш Е. А., Сизько А. Т. Из наблюдений над архаическими элементами народной духовной культуры степной Украины / Е. А. Охомуш, А. Т. Сизько // Полесье и этногенез славян (предварительные материалы и тезисы конференции). – М. : Наука, 1983. – С. 120–121.
137. Ошуркевич О. Звичаї водіння Куста на Волинському Поліссі / О. Ошуркевич // Полісся : етнікос, традиції, культура. – Луцьк : Вежа, 1997. – С. 103–110.
138. Ошуркевич О. Релікти волочесних звичаїв на Західноукраїнському Поліссі / О. Ошуркевич // Полісся : мова, культура, історія. – К., 1996. – С. 349–353.
139. Павлюк С. Від ідеї до вагомих здобутків / С. Павлюк // Древліяни. Збірник статей і матеріалів з історії та культури Поліського краю. – Львів : Інститут народознавства НАН України, 1996. – С. 5–18.
140. Павлюк С. Передмова / С. Павлюк, М. Глушко // Полісся України : матеріали історико-етнографічного дослідження. – Вип. 1. Київське Полісся. 1994. – Львів : Інститут народознавства НАН України, 1997. – С. 3–7.
141. Павлюк С. Передмова / С. Павлюк, М. Глушко // Полісся України : матеріали історико-етнографічного дослідження. – Вип. 2. Овруччина. 1995. – Львів : Інститут народознавства НАН України, 1999. – С. 3–6.

142. Павлюк С. Проблеми наукової реконструкції етнографічної традиційності радіаційно забруднених зон Полісся / С. Павлюк // Полісся : мова, культура, історія. – К., 1996. – С. 4–8.
143. Пашина О. А. Календарно-песенная система лесных сел Восточной Брянщины / О. А. Пашина // Полісся : мова, культура, історія. – К., 1996. – С. 438–443.
144. Пашина О. А. Календарный цикл в северо-западных селах Сумщины / О. А. Пашина // Славянский и балканский фольклор. Этнолингвистическое изучение Полесья. – М. : Индрик, 1995. – С. 230–250.
145. Плотникова А. А. Весенние заклинательные формулы изгнания “гадов” у южных славян (в ареальной перспективе) / А. А. Плотникова // Славянский и балканский фольклор. Семантика и прагматика текста. – М. : Индрик, 2006. – С. 319–372.
146. Плотникова А. А. Первый выгон скота в Полесье / А. А. Плотникова // Славянский и балканский фольклор. Этнолингвистическое изучение Полесья. – М. : Индрик, 1995. – С. 108–141.
147. Плотникова А. А. *Угощение пастуха* : география обрядовой терминологии / А. А. Плотникова // Український діалектологічний збірник. Кн. 3. – К. : Довіра, 1997. – С. 335–340.
148. Поістогова М. Из спостережень над східнополіськими фітономенами. Клечання / М. Поістогова // Волинь–Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. – Житомир, 2005. – № 14. – С. 167–177.
149. Покровская Л. В. Земледельческая обрядность / Л. В. Покровская // Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы. Исторические корни и развитие обычаев. – М. : Наука, 1983. – С. 67–89.
150. Пономарьов А. П. Царина народної уяви та її класичні розробки / А. П. Пономарьов // Українці : народні вірування, повір'я, демонологія. – К. : Либідь, 1992. – С. 5–24.

151. Потебня А. А. О купальских огнях и сродных с ними представлениях / А. А. Потебня // Слово и миф. – М. : Правда, 1989. – С. 530–552.
152. Пропп В. Я. Русские аграрные праздники. (Опыт историко-этнографического исследования) / В. Я. Пропп. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1963. – 143 с.
153. Рикман Э. А. Место даров и жертв в календарной обрядности / Э. А. Рикман // Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы. Исторические корни и развитие обычаев. – М. : Наука, 1983. – С. 173–184.
154. Романюк П. Ф. Весільне деревце у поліському традиційному обряді / П. Ф. Романюк // Велике лядо. Збірник статей, присвячений 60-річчю доктора філологічних наук, професора Миколи Васильовича Никончука. – Житомир, 1997. – С. 157–165.
155. Романюк П. Ф. Лексика некалендарних обрядов Правобережного Полесья : дис. ... канд. філолог. наук : 10.02.02 / Романюк Петро Федорович. – К., 1984. – 294 с.
156. Руднев В. А. Обряды народные и обряды календарные / В. А. Руднев. – Л. : Лениздат, 1982. – 159 с.
157. Рыбаков Б. А. Языческое мировоззрение русского средневековья / Б. А. Рыбаков // Вопросы истории. – № 1. – 1974. – С. 3–30.
158. Рыбаков Б. А. Язычество древней Руси / Б. А. Рыбаков. – М. : Наука, 1987. – 782с.
159. Свидницький А. Великдень у подолян / А. Свидницький // Свидницький А. Роман. Оповідання. Нариси. – К. : Наукова думка, 1985. – С. 456–512.
160. Свята православної церкви. Церковний рік. Рухомі і нерухомі свята // Українські традиції / упоряд. О. В. Ковалевський. – Харків : Фоліо, 2003. – С. 430–543.
161. Седакова О. А. Поминальные дни и статья Д. К. Зеленина “Древнерусский языческий культ “заложных” покойников” /

- О. А. Седакова // Проблемы славянской этнографии. – Л. : Наука, – 1979. – С. 123–130.
162. Серов С. Я. Календарный праздник и его место в европейской народной культуре / С. Я. Серов // Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы. Исторические корни и развитие обычаев. – М. : Наука, 1983. – С. 39–54.
163. Скрипник Г. Народні вірування, демонологія, космогонія / Г. Скрипник, О. Курочкін // Українська минувщина : Ілюстрований етнографічний довідник. – 2-ге вид. / А. П. Пономарьов, Л. Ф. Артюх, Т. В. Косміна та ін. – К. : Либідь, 1994. – С. 216–226.
164. Скуратівський В. Місяцелік. Український народний календар / В. Скуратівський. – К. : Мистецтво, 1993. – 207с.
165. Скуратівський В. Народний календар з глибини Полісся (вступна стаття) / В. Скуратівський // Древліани. Збірник статей і матеріалів з історії та культури Поліського краю. – Львів : Інститут народознавства НАН України, 1996. – С. 283–290.
166. Скуратівський В. Русалії / В. Скуратівський. – К. : Довіра, 1996. – 736 с. 734
167. Снегирев И. М. Русские простонародные праздники и суеверные обряды / И. М. Снегирев. – М. : Университетская типография, 1837–1839.
168. Соколова В. К. Весенне-летние календарные обряды русских, украинцев и белорусов XIX – начала XX вв. / В. К. Соколова. – М. : Наука, 1979. – 287с.
169. Соколова В. К. Заклинания и приговоры в календарных обрядах / В. К. Соколова // Обряды и обрядовый фольклор. – М. : Наука, 1982. – С. 11–25.
170. Соколова Г. П. Мифопоэтическая символика пространственной организации мира / Г. П. Соколова // Вісник Харківського

- університету. Міф і міфопоетика у традиційних і сучасних формах культурно-мовної свідомості. – Харків, 1999. – С. 23–31.
171. Сологуб Н. М. Назви релігійних свят в контексті української мови та культури / Н. М. Сологуб // Язык и культура. Третья международная конференция. Тезисы докладов / сост. С. Б. Бураго. – К. : Коллегиум, 1994. – С. 105–106.
172. Старостенко Н. А. Полесско-славянское *коза* ‘последний сноп или горсть колосьев’ и *коза* ‘огрех при полевых работах’ / Н. А. Старостенко // Полесье и этногенез славян (предварительные материалы и тезисы конференции). – М. : Наука, 1983. – С. 90–91.
173. Стаценко Н. Рослини й тварини в народній уяві / Н. Стаценко // Українська минувщина : Ілюстрований етнографічний довідник. – 2-ге вид. / А. П. Пономарьов, Л. Ф. Артюх, Т. В. Косміна та ін. – К. : Либідь, 1994. – С. 227–236.
174. Страхов А. Б. Полесское *буськовы лапы, галёна* / А. Б. Страхов // Полесский этнолингвистический сборник. – М. : Наука, 1983. – С. 205–212.
175. Терещенко А. В. Быт русского народа / А. В. Терещенко. – М. : Русская книга, 1999. – 309 с.
176. Терновская О. А. К описанию народных славянских представлений, связанных с насекомыми. Одна система ритуалов изведения домашних насекомых / О. А. Терновская // Славянский и балканский фольклор. Обряд. Текст. – М. : Индрик, 1981. – С. 139–159.
177. Терновская О. А. К статье Д. К. Зеленина “Східньо-слов’янські хліборобські обряди качання й перекидання по землі” / О. А. Терновская // Проблемы славянской этнографии. – Л. : Наука, – 1979. – С. 112–123.
178. Терновская О. А. Славянский дожинальный обряд (терминология и структура) : автореф. дис. ... канд. філолог. наук : спец. 10.02.03 “Славянские языки” / Терновская Ольга Алексеевна. – М., 1977. – 18 с.

179. Терновская О. А. Словесные формулы в урожайной обрядности восточных славян / О. А. Терновская // Фольклор и этнография. Обряды и обрядовый фольклор. – Л. : Наука, 1974. – С. 136–147.
180. Тищенко И. К. П. П. Чубинский как собиратель и публикатор фольклора Белорусского Полесья / И. К. Тищенко // Региональные особенности восточнославянских языков, литератур, фольклора и методы их изучения. Тезисы докладов и сообщений III республиканской конференции. – Ч. 2. – Гомель, 1985. – С. 99–100.
181. Токарев С. А. Введение / С. А. Токарев // Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы. Исторические корни и развитие обычаев. – М. : Наука, 1983. – С. 3–8.
182. Токарев С. А. История изучения календарных обычаев и поверий / С. А. Токарев // Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы. Исторические корни и развитие обычаев. – М. : Наука, 1983. – С. 8–23.
183. Токарев С. А. Обряды и обычаи, связанные с растительностью / С. А. Токарев, Т. Д. Филимонова // Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы. Исторические корни и развитие обычаев. – М. : Наука, 1983. – С. 145–160.
184. Токарев С. А. Община и семья / С. А. Токарев // Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы. Исторические корни и развитие обычаев. – М. : Наука, 1983. – С. 194–201.
185. Токарев С. А. Обычаи, обряды и поверья, связанные с животноводством / С. А. Токарев // Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы. Исторические корни и развитие обычаев. – М. : Наука, 1983. – С. 90–97.
186. Токарев С. А. Приметы и гадания / С. А. Токарев // Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы. Исторические корни и развитие обычаев. – М. : Наука, 1983. – С. 55–66.

187. Токарев С. А. Религиозные верования восточнославянских народов XIX – начала XX в. / С. А. Токарев. – М. : Изд-во АН СССР, 1957. – 164 с.
188. Токарев С. А. Эротические обычаи / С. А. Токарев // Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы. Исторические корни и развитие обычаев. – М. : Наука, 1983. – С. 98–104.
189. Толстая С. М. *Деды* в полесском народном календаре / С. М. Толстая // Балто-славянские этнокультурные и археологические древности. Погребальный обряд. Тезисы докладов. – М., 1985. – С. 81–83.
190. Толстая С. М. К ареальной характеристике полесского традиционного календаря / С. М. Толстая // Полесье и этногенез славян (предварительные материалы и тезисы конференции). – М. : Наука, 1983. – С. 81–82.
191. Толстая С. М. Категория признака в символическом языке культуры (вместо предисловия) / С. М. Толстая // Признаковое пространство культуры / отв. ред. С. М. Толстая. – М. : Индрик, 2002. – С. 7–20.
192. Толстая С. М. Материалы к полесскому этнолингвистическому атласу : ритуальные бесчинства молодежи / С. М. Толстая // Региональные особенности восточнославянских языков, литератур, фольклора и методы их изучения. Тезисы докладов и сообщений III республиканской конференции. – Ч. 2. – Гомель, 1985. – С. 149–151.
193. Толстая С. М. Полесский народный календарь / С. М. Толстая. – М. : Индрик, 2005. – 600 с.
194. Толстая С. М. Пространство слова. Лексическая семантика в общеславянской перспективе. – М. : Индрик, 2008. – 528 с.
195. Толстая С. М. Солнце играет / С. М. Толстая // Славянский и балканский фольклор. Духовная культура Полесья на общеславянском фоне. – М. : Индрик, 1986. – С. 8–11.

196. Толстая С. М. Стретенская и четверговая свечи / С. М. Толстая // Славянский и балканский фольклор. Духовная культура Полесья на общеславянском фоне. – М. : Индрик, 1986. – С. 27–30.
197. Толстая С. М. Терминология обрядов и верований как источник реконструкции древней духовной культуры / С. М. Толстая // Славянский и балканский фольклор. Реконструкция древней славянской духовной культуры : источники и методы. – М. : Индрик, 1989. – С. 215–229.
198. Толстая С. М. Этнолингвистика : состояние и перспективы [Электронный ресурс] / С. М. Толстая. – Режим доступа до ст. : <http://www.ruthenia.ru/folklore/Tolstaja.html>.
199. Толстая С. М. Этнолингвистическое изучение Полесья : состояние и перспективы / С. М. Толстая // Полісся : мова, культура, історія. – К., 1996. – С.47–54.
200. Толстой Н. И. Некоторые вопросы соотношения лингво- и этнографических исследований / Н. И. Толстой // Проблемы картографирования в языкознании и этнографии. – Л. : Наука, 1974. – С. 16–33.
201. Толстой Н. И. Некоторые соображения о реконструкции славянской духовной культуры / Н. И. Толстой // Славянский и балканский фольклор. Реконструкция древней славянской духовной культуры : источники и методы. – М. : Индрик, 1989. – С. 7–22.
202. Толстой Н. И. О лингвистическом изучении Полесья / Н. И. Толстой // Полесье (Лингвистика. Археология. Топонимика). – М. : Наука, 1968. – С. 5–17.
203. Толстой Н. И. Полесье и его значение для славянской ареалогии / Н. И. Толстой // Полесье и этногенез славян (предварительные материалы и тезисы конференции). – М. : Наука, 1983. – С. 6–8.
204. Толстой Н. И. Троицкая зелень / Н. И. Толстой // Славянский и балканский фольклор. – М. : Индрик, 1978. – С. 14–18.

205. Толстой Н. И. Этнокультурное и лингвистическое изучение Полесья (1984–1994) / Н. И. Толстой // Славянский и балканский фольклор. Этнолингвистическое изучение Полесья. – М. : Индрик, 1995. – С. 5–18.
206. Толстой Н. И. Язык и народная культура. Очерки по славянской мифологии и этнолингвистике / Н. И. Толстой. – М. : Индрик, 1995. – 512 с.
207. Толстые Н. И. и С. М. Заметки по славянскому язычеству. Первый гром в Полесье. Защита от града в Полесье / Н. И. и С. М. Толстые // Обряды и обрядовый фольклор. – М. : Наука, 1982. – С. 49–83.
208. Толстые Н. И. и С. М. О задачах этнолингвистического изучения Полесья / Н. И. и С. М. Толстые // Полесский этнолингвистический сборник. – М. : Наука, 1983. – С. 3–21.
209. Тульцева Л. А. Символика воробья в обрядовом фольклоре (в связи с вопросом о культе птиц в аграрном календаре) / Л. А. Тульцева // Обряды и обрядовый фольклор. – М. : Наука, 1982. – С. 163–179.
210. Усачева В. В. Вербальная магия в аграрных обрядах славян / В. В. Усачева // Славянский и балканский фольклор. Семантика и прагматика текста. – М. : Индрик, 2006. – С. 280–318.
211. Усачева В. В. Магия слова и действия в народной культуре славян / В. В. Усачева. – М. : Институт славяноведения РАН, 2008. – 368 с.
212. Филимонова Т. Д. Вода в календарных обрядах / Т. Д. Филимонова // Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы. Исторические корни и развитие обычаев. – М. : Наука, 1983. – С. 130–144.
213. Фрэзер Дж. Золотая ветвь / Дж. Фрэзер. – М. : Политиздат, 1980. – 831 с.
214. Хобзей Н. Лексика календарної обрядовості в українських говірках Мараморощини і Сучавщини на тлі гуцульських говірок / Н. Хобзей //

- Rozprawy slawistyczne. – Т. 19. Z dialektologii slowianskej. – Lublin, 2002. – С. 143–155.
215. Цимбал Н. Етнолінгвістичний аспект вивчення лексичної мотивації в українському діалектному мовленні / Н. Цимбал // Етнолінгвістичні студії. 1. – Житомир : Полісся, 2007. – С. 56–64.
216. Чистов К. В. Проблемы картографирования обрядов и обрядового фольклора. Свадебный обряд / К. В. Чистов // Проблемы картографирования в языкознании и этнографии. – Л. : Наука, 1974. – С. 69–84.
217. Чистяков В. А. Представления о дороге в загробный мир в русских похоронных причитаниях XIX – XX вв. / В. А. Чистяков // Обряды и обрядовый фольклор. – М. : Наука, 1982. – С. 114–127.
218. Чубинський П. Мудрість віків. (Українське народознавство у творчій спадщині Павла Чубинського) : у 2-х кн. / П. Чубинський. – Кн. 2. – К. : Мистецтво, 1995. – 224 с.
219. Шаповалова Г. Г. Егорьевский цикл весенних календарных обрядов у славянских народов и связанный с ним фольклор / Г. Г. Шаповалова // Фольклор и этнография. Обряды и обрядовый фольклор. – Л. : Наука, 1974. – С. 125–135.
220. Этнография восточных славян : Очерки традиционной культуры / отв. ред. К. В. Чистов. – М. : Наука, 1987. – 557 с.
221. Юдин А. В. Магические перформативы в заговорах и календарных песнях восточных славян / А. В. Юдин // Etnolingwistyka. Problemy języka i kultury. – Т. 13. – Lublin, 2001. – С. 139–148.
222. Юдин А. В. Славянская этнолингвистика [Электронный ресурс] / А. В. Юдин. – Режим доступа до ст. : http://karija.narod.ru/Ethnoslavistics/yud_slav.htm.
223. Янковська Ж. О. Поетична символіка хліба в українському обрядовому фольклорі / Ж. О. Янковська // Etnolingwistyka. Problemy języka i kultury. – Т. 11. – Lublin, 1999. – С. 107–128.

224. Ярещенко А. Етнографічні особливості України / А. Ярещенко // Українські традиції / упоряд. О. В. Ковалевський. – Харків : Фоліо, 2003. – С. 353–429.

ДОДАТОК А

Список обстежених населених пунктів

1. Яполоть Костопільський район Рівненська область.
2. Берестя Дубровицький район Рівненська область.
3. Липки Гоцанський район Рівненська область.
4. Чудель Сарненський район Рівненська область.
5. Борове Рокитнянський район Рівненська область.
6. Дроздинь Рокитнянський район Рівненська область.
7. Глинне Рокитнянський район Рівненська область.
8. Курчиця Новоград-Волинський район Житомирська область.
9. Заровенка Ємільчинський район Житомирська область.
10. Комсомольськ Олевський район Житомирська область.
11. Кишин Олевський район Житомирська область.
12. Куліші Ємільчинський район Житомирська область.
13. Стівпинка Олевський район Житомирська область.
14. Хочино Олевський район Житомирська область.
15. Копище Олевський район Житомирська область.
16. Замисловичі Олевський район Житомирська область.
17. Рясне Ємільчинський район Житомирська область.
18. Рудня-Жеревці Лугинський район Житомирська область.
19. Охотівка Коростенський район Житомирська область.
20. Волошине Лугинський район Житомирська область.
21. Малахівка Лугинський район Житомирська область.
22. Совечне Овруцький район Житомирська область.
23. Мощаниця Лугинський район Житомирська область.
24. Рижани Володарськ-Волинський район Житомирська область.
25. Поліське Коростенський район Житомирська область.
26. Лісівщина Коростенський район Житомирська область.
27. Гошів Овруцький район Житомирська область.

- 28.Пішаниця Овруцький район Житомирська область.
- 29.Ігнатпіль Овруцький район Житомирська область.
- 30.Стирти Черняхівський район Житомирська область.
- 31.Ходаки Коростенський район Житомирська область.
- 32.Мелені Коростенський район Житомирська область.
- 33.Чернігівка Овруцький район Житомирська область.
- 34.Чоповичі Малинський район Житомирська область.
- 35.Заньки Радомишльський район Житомирська область.
- 36.Піхоцьке Овруцький район Житомирська область.
- 37.Селець Народицький район Житомирська область.
- 38.Виступовичі Овруцький район Житомирська область.
- 39.Розсохівське Народицький район Житомирська область.
- 40.Старе Шарно Народицький район Житомирська область.
- 41.Лозниця Народицький район Житомирська область.
- 42.Пиріжки Малинський район Житомирська область.
- 43.Ноздрище Народицький район Житомирська область.
- 44.Межирічка Радомишльський район Житомирська область.
- 45.Черевач Чорнобильський район Київська область.
- 46.Дитятки Чорнобильський район Київська область.
- 47.Машеве Чорнобильський район Київська область.

ДОДАТОК Б
Оповіді інформаторів про середньополіські весняно-літні
календарні обряди

1. Звичай зустрічати весну.
2. Використання обрядових та побутових предметів як оберегів від грози, грому, блискавки.
3. Повір'я про заборону виконувати деякі роботи (зокрема пов'язані із землею) до Благовіщення.
4. Звичай виганяти худобу на сонце, віднесений до Благовіщення
5. Використання обрядового печива, виготовленого на четвертому тижні Великого посту.
6. Очищувальні обряди Чистого четверга (обмивання тіла та прибирання осель).
7. Звичай символічно обмітати навколо будинку (господарських приміщень) у Чистий четвер.
8. Звичай мити та виносити на сонце діжу в Чистий четвер.
9. Звичай випалювати вогнем страсної свічки хрестики в хаті в Чистий четвер.
10. Звичай символічно бити людей, худобу освяченою у Вербну неділю вербовою гілкою.
11. Набір продуктів, які освячують на Великдень.
12. Повір'я про заборону спати (вимикати світло, розстилати ліжку) у Великодню ніч.
13. Великодній звичай вмиватися крашанками.
14. Використання освячених великодніх продуктів, їх залишків.
15. Повір'я про те, що у Великодню ніч горить закопане в землі золото.
16. Поминальні обряди післявеликоднього періоду.
17. Звичай качатися по житу на Юрія.
18. Звичай першого вигону худоби на поле.

19. Звичай прикрашати зеленню будівлі, двори, господарські приміщення на Трійцю.
20. Повір'я про те, хто такі русалки.
21. Повір'я про зовнішній вигляд русалок.
22. Повір'я про те, звідки з'являться та куди зникають русалки.
23. Повір'я про заборони, пов'язані з появою русалок.
24. Оповіді про зустрічі з русалками.
25. Поминальні обряди періоду Зелених свят.
26. Звичай пускати купальські вінки на воду.
27. Використання купальського обрядового предмета (антропоморфної фігури, опудала, хреста, деревця тощо).
28. Повір'я про цвіт папороті.
29. Використання оберегів від відьом у період купальських свят.
30. Звичай розпалювати вогнища, віднесені до окремих календарних дат.
31. Повір'я про гру сонця, віднесене до окремих календарних дат.
32. Уявлення про горобину ніч.

1. Звичай зустрічати весну

Благо\вешче"н`е. Вес\н`анк`і то сп`і\вали (н.п. 1).

*Вес\н`анк`і [співали] йак с\тане вес\на – “Ої вес\н`анка по вес\н`анци^і,
Пош\л`і \наш`і жен`і\х`і ў с\тарци^і”. Йак ўже Мн`асо\йед п\роїде да ўже
нач`і\найеца вес\на. Ў\вечер`і \ви`б`е`їже"мо на шл`ах. На вес\н`е (н.п. 2).*

*\Мати^і напе\че ў пе\ч`е кар\топл`і, набе\r`емо ў \пелену да
пови\ходимо на до\rогу, йед\но д\ругого п\роси`т – “Даї-но ме"н`е
картон\ли`ну” (н.п. 3).*

Ко\лис` ви\ходили, спе\вали. [Перші птахи] ле\леки (н.п. 4).

[Масляниця]. Треба стр`е\чац`е [весну]. Спе\вайут` \песн`і.

[Веснянка]:

“\Воїд`іце девоч\ки<sup>і</sup> на \новойе \л`ето

Да \вунесе коро\л`а ч`е`р\воного йак ог\н`а,

А на том коро\л`е на\n`ісано три^і зо\r`е.

\Перша \зор`ка [ім`я хлопця] \ето тво\йа \жонка”.

(Три^і зо\r`е – три<sup>і</sup> \жонк`і).

*Йак ве"с\на поч`і\найеца, то \сами`їе \перш`їе пташ\к`і
прил`е\тайут` с \т`оплого к\rайу – жураў\л`е (н.п. 6).*

*На \Закуск`і к\л`ікал`і \весну. Спе\вал`і. Зб`і\rал`іса деў\к`і \кучам`і
(н.п. 7).*

*Ка\зал`і, шо Ст\r`ечен`е бу\вайе – це \зи`ма з \л`етом зустр`і\чайеца.
На \л`ето пош\ло.*

*Со\rока прил`е\тайе \перша. Прил`е\т`ела со\rока – пох\вал`іца
сво\йім йаї\цем. Зустр`і\чал`і деў\к`і [весну] – в`і\ход`ат` вес\н`анку
с`н`е\вал`і.*

*Стр`е\чал`і в`ес\ну, \д`еў\к`і зб`е`і\rал`і – вес`н`анку мате\r`е у\ч`іл`і
с`н`е\ват`. \Борозну го\rал`і, \першу \борозну \горат` (н.п. 11).*

*Благо\в`ішче"н`:е. О\гон` к\лал`і, \н`ес`н`е<sup>і</sup> сп`е\вал`і. \П`ерш`їе
шпач`к`і пр`іл`е\тайут (н.п. 13).*

*Ве"с\на п\риїде – с\м'єц`а, коро\бок тих на\нос`ім. Да та\к'їй накла\дуц`
[вогонь]. Чоло\в'єка \роб'ім. \б'єгал`і. [Співали:] “Да ўже ве"с\на, да ўже
к\расна...”.*

*\Сам`і \перш`ііе кач`к`і прил`е\тайуц`, по\том ви"се"л\це. Дв`і\нацата
не\л`а по Розд\ву приле\тайе. А \потом шпа\к`і.*

*Па\л`іл`і \Весну деў\к`і, х\лопц`і на\л`іл`і короб\к`і да спо\вал`і. Ыак
\палац` \Весну \ету – то побе"руца за \рук`і да кру\гом ог\н`у \ход`ац` да
спо\вайуц`.*

“А ми з`імо\вал`і, \весни дожи\вал`і.

\Темнай\а, зеле\най\а \руточка.

Ої ўже вес\на, ої ўже крас\на,

Ис\т\р`єх \вода \капне, (2)

А коза\чен`ку мандр`і\вон`ка \пахне”.

*\Мас`л`ан`іца. Ыак поч`і\найеца по"ст, то ко\л`іс` к\лал`і йо\гон` да
с\пал`увал`і со\ломй\ане, набе"рут` со\ломи, ста\рих коро\бок. \д`єц`і
\б'єгайут. С\пал`увал`і ў Мйас\н`іцу да у \Мас`л`ану, у пост ўха\л`іл`і. Та
не"л`а у нас Ве"с\на нази\валас`, ў ту не"д`ел`у на\л`іл`і. \Ини`ї год
не"ма с`н`єгу, а \ишиї йе – все\дно на\л`іл`і. Так за\к`інчувалас`
Мйас`н`іца [і починалась] \Мас`л`ана (н.п. 14).*

*Буў з\вичай стр`е\чац` ве"с\ну, йак\шо до"дому в`ер\тал`іса бус\ли; ми
в`і\ход`іл`і стр`е\чац` в`ес\ну – зб`і\рал`і по\ламанийе короб\ки", ку\ш`і,
\ти"є, шо \рибу \лоўл`ац`, ск\ладал`і ў в`ел`ік`іі \ворох, пуд\пал`овал`і йіх,
б\рал`іса за \рук`і, кру\гом во\л`іл`і хоро\води (н.п. 15).*

*Весну\вали`і. [Співали:] “Вес\на – вес\н`аночка, ў\дов`іна \дочка
Мар\йаночка...”. На од\ном кут\ку сп`е\вайе наш ку\ток, на дру\гиї –
отп`е\вайуца нам (н.п. 16).*

*Благо\вешче"н`е. Та\к`ііе \доўг`ііе п`іро\ги не"к\ли. У\же пр`іле"тали
бус\ли, \ласт`іўки ше не" приле"т`єли. Пе"к\ли \тийе п`іро\ги, і пташ\кам*

кажут – “Ласт іўки, нате вам нашого п’ірога і пр’іле” таїте до нас, у нас йе с\пече“ний п’ірог на Благо\вешче“н”:е дл’а вас”, дл’а пта\шок, дл’а ўс`ех (н.п. 18).

На Благоў\йешчен`е т\рошк`і погу\л`ат, ў \доўгу \лозу бе\рут да гу\л`айут – побе\руца за \рук`і [одне вперед – закурне, задні летять – регочуть].

На Благоў\йешчен`е да\ваї погу\л`аем. \Пос`л`е Благоў\йешчен`а вес\н`анк`і спе\вайут, гу\л`айут.

[Веснянка:]

“Поко\тилас` по до\роз`і це но\ва та\л`ерка.

Хва\ли\лас`а \мати`і, шо хо\роша ў \мене \д`еўка...”

Бус\ли`і при\ле\тайут \саме \н`ерше, \гус`е`і ле\т`ат у\же. То голу\б`і при\ле\тайут (н.п. 19);

На Благо\в`ешч`ен`:е в`і\ход`ат і с`н`е\вайут` вес`\н`анк`і (н.п. 21).

Благо\в`ішчен`а. Ве`с\н`анк`і с\н`евал`і (н.п. 22).

\Мас`л`ениў \ти`жде`н`. Н`і\чого не ро\б`іли. Гу\л`ал`і. Ве`с`\н`анк`і с`н`е\вал`і (н.п. 23).

Во\дили`і хоро\води, сп`е`і\вали`і. Тан\ц`у\йут`, на стоўп чеп\л`айут` пода\рунка, хто дос\тане, да\йут` при\зи (н.п. 27).

На стоўп \л`езут` – йак по\чеп`іт` йа\кого \чобота. \Весну стр`е\чайут`. Йе шо гу\л`айут` (н.п. 28).

Зустр`і\чал`і ве`с\ну. Сан`\ми`і \йезд`іл`і, йек \холодно; то \воза запр`а\га\йут – та \йедут. В`ес`\н`анк`і сп`е\вал`і, гу\л`ал`і (н.п. 29).

На \Мас`л`ану с`н`і\вали \н`іс`н`і \р`ізн`і.

На \Мас`л`ану с\ходилис`а \л`уди \б`іл`а стаў\ка. Там бу\ли ва\реник`і і с\ка\пустойу, і з \маком, і \с:иром; гри\чане мли`ен\ц`і. С\тавили стоў\па ви\сокого-ви\сокого, об\тесували йо\го \р`іўно, \в`ішали чере\вик`і. Т\реба, шоб на цей стоўп \вил`із хтос` і д`іс\таў, з\начит` то йо\го. Т\ройка з:во\ночками, с`і\дали \л`уде, хто хо\т`іў, обйі\жали \л`уди, \д`іти на ц`іх т\ройках. Па\лили \чучало З`і\му с:о\ломи (н.п. 30).

*Мас`л`аниц`а. В осноўном мо\лочное |йїли, бл`їни п`ек\ли! |Проводи з`їм`и,
|молод` зб`ї\ралас`а, на стоў\б`ї |ле`їзл`ї. В`ї\ходили с`п`е\вали вес\н`анк`ї. |Перш`ї
пр`їл`е\тали шпак`ї по\том |ласточ`к`ї.*

*|Весну стр`ї\чали, на стоўби |дерлиса, по\дарки |в`ешали, хто за\л`езе
– то заби`ї\райе |йо\го. Танцо\вали моло\д`ож. |Перш`ї\йе пташ\к`ї
прил`е\тайут |голуби`ї |д`їк`ї\йе, шпач`к`ї (н.п. 36).*

*Соро\ка. Весн`а\ни`ї ўже п\разн`їк, да |т`епло, ўс`ї в`ї\ход`ат на |ул`їцу
да ўже гу\л`айут (н.п. 38).*

[Зустріч весни] ў |л`утому.

[Співали веснянки:]

“Ої ти ве`сна к\расна, шо ти нам при`ї\несла”.

“Ве`с`н`аночко-па\н`аночко, де ж ти зиму\вала,

У са\дочку, на ко\лочку”.

*Ўвече`р`ї в`ї\ходи\ли`ї ўс`е д`е\ў\чата таї с`п`е\вали. |Ран`ше шпак\и
прил`е\тали (н.п. 41).*

*Ст\р`їче`н`а. |Гіто |каже – “Шо |я не ро\б`їло, те ти по\йїло”.
Сва\рил`їс`а так. Ве`сна пере`мог\ла. Ве`с\н`аночк`ї сп`е\вали (н.п. 43).*

*|Мас`л`ена. |Весну стре\чайем. С`п`е\вайем; моло\диц`ї за\ран`е
в`ї\ход`ат` на до\рогу, даї сп`е\вайут`. Мо\йа ко\лис` |мати ка\зала
по\коїна, шче |д`ети не` |буде ве`с\ни, бо шче У\л`ана Севе\ринова не`
с`п`е\вала. Прос\тих, сво\йїх |п`ес`ен с`п`е\вали. На до\роз`ї гу\л`айем
|д`ети, гу\л`айем, с`п`е\вайем. І ве`с\н`анк`ї, і |п`ес`н`ї, і гу\л`анк`ї, |коло
стаў\ка гу\л`али`ї, с`п`е\вали`ї. Ўс`е пр`їгош\чалис`а, бо це ўже і\шоў |п`ест
(н.п. 44).*

Вес\н`анк`ї сп`е\вайут наве`с\н`ї (н.п. 45).

*Ко\ли`с` було |весну стр`е`ї\чали`ї. Ко\ли`с` зе\мел`ка |тепле`н`ка була,
то моло\д`ож гу\л`ала, с\то\ко ве\селос`ц`ї були`ї, |пес`н`ї сп`е\вали`ї, гр`ї
гу\л`али`ї ўс`ак`ї\йе.*

[Співали:] *“Ве`сна – ве`с\н`аночка,*

Приїди до нас пан`аночка...” (н.п. 46).

2. Використання обрядових та побутових предметів як оберегів від грози, грому, блискавки

1) Зберігають у хаті:

– свічки, освячені на Стрітіння: *од г\рому, дер\ж'ит` од г\рому |ц`йїе св'ечеч`к`ї, йак гр`ї\м'їт`, бл`їскаїе – то дер\жит`* (н.п. 3); *с`в'єчку д`л`а г\рому, |держат` у |хат`ї д`л`а г\рому* (н.п. 11); [свічку] *с\таў\л`ал`ї ў |хат`ї за обра\зи, шоб гром не^у попа\даў* (н.п. 15); [свічку] *од г\рому дер\жал`ї |целий год* (н.п. 31); *по\том ц`у ст\р`їч`єну с`в`їч`ку пр`їнос`ат` до\дому. От г\рому во\на. Йїх с\таў\л`али |коло обра\зоў* (н.п. 36); *од гро\зи [ставили] за і\кону* (н.п. 44);

– свічки, освячені на Чистий четвер: *пос\тав`їмо, то во\на так і сто\йїт`* (н.п. 3);

– вербові гілки, освячені на Вербну неділю: *пос\таў\л`ат` у |хати, во\на [вербова гілка] так сто\йїт`* (н.п. 3); *вер\ба в`їд г\рому шоб на сто\л`є сто\йала* (н.п. 8); *с\тав`їл`ї ду\дому, шоб була за обра\зам`ї у |хат`ї, то\му шо шч`ї\талос`а, шо ве<sup>р</sup>\р\ба сто\йїц` у |хат`ї, то во\на зашчи`ш\чайє од гро\зи* (н.п. 15); *застр`ї\кал`ї ў бу\доўл`у од г\рому* (н.п. 22); [вербова гілка] *долж`на |ц`їлий год сто\йат` на |Божом |м`їс`ц`ї* (н.п. 30); *с\тав`ат у |хат`ї, на ку\точ`ку. Год сто\йїт`. І од г\рому во\на* (н.п. 31); *застї<sup>є</sup>\ркали за |образ, шоб ве<sup>р</sup>\р\ба у |хат`ї була. О\до йак жа\хайє, гре^у\м`їт, то шоб ве<sup>р</sup>\р\ба у |хат`ї була* (н.п. 37); *од г\рому стано\в`їл`ї на |покут`ї, ў |хат`ї шоб була в`єр\ба. Од г\рому, од по\жару* (н.п. 45);

– новорічну соснину: *ї ше бе^у\рут` со\сонку* [після Нового року], *ко\ли гром – йак ц`а со\сонка йес`ц` – не^у за\пал`уйє* (н.п. 30);

– троїцьке зілля: [зілля] *од г\рому дер\жи`м у |хат`ї шоб було с`ва\чоне* (н.п. 5); *|зелен` ле\жи`т* [від грому]; *на Тройцу у |хат`ї о\це [зілля], то ўже йо\го не ви`к`ї\дат – да |тоже во\но од г\рому. |з`єл`є ўс`аке. Та\тарка ў |хат`ї кла\дут – хто за |образ, а хто йак де покла\де*

(н.п. 19).

2) Запалюють у хаті під час грози:

– свічки, освячені на Стрітєння: *йак гре\мит` і б\ли\скайе – то зас\в\е\ти\м с\в\е\ч\е\чку да пос\та\в\иш* (н.п. 3); *ст\р\е\чана с\в\е\чка од г\ро\му. Йак гро\за в\е\л\ика – т\реба засве\ти\т`* (н.п. 5); *ст\р\е\чова с\в\е\чка – йак гром у\л\е\тку, то т\реба ту с\в\е\чку по\л\ит`, шоб у\ хат\и го\р\е\ла заш\ч\и\та. Дер\жи\ у\ хат\и* (н.п. 6); *с\в\а\т\ил\и с\в\е\чку ст\р\е\че\нс\ку д\л\а г\ро\му. Йак гре\м\ит` – запа\л\ит` йи\йе на стол\е* (н.п. 8); *ч\и\ в\и\тер, ч\и\ б\ура, то т\реба, ц\у с\в\и\ч\е\чку с\в\е\тит`*; *од г\ро\му, од в\и\тру, од б\ур\и* (н.п. 9); *с\в\е\тил\и, за\пал\ували\ йе, шоб в\она го\р\е\ла п\ид час гро\зи* (н.п. 16); *йак гре\м\ит да бо\й\ус, у\с\е тр\и\на\л\у: і на Ст\р\е\че\н\`е, і че\т\ве\р\го\ву, і на Благо\в\еш\че\н\`е* (н.п. 18); *гро\мо\ва с\в\е\чка – йак у\же гром, шоб од г\ро\му засве\ти\т`, йак гром гре\м\ит – то засв\е\тит` с\в\е\чку у\же у\ хат\и* (н.п. 19); *йес\л\и гро\за, то т\реба на\л\иц\, на\у\х\рест у\ хат\и ро\б\иц\ тей\у с\в\е\чко\у, шоб гро\за н\е так у\ хату б\ила* (н.п. 22); *д\уже по\л\езна йак гром, б\ур\а, то д\ома ц\у с\в\е\чку тра за\пал\уват, у\се Гос\под\ одси\лайе от хати* (н.п. 23); *йак гром гре\м\е\т`, то йе\йи т\реба за\пал\увати, йак в\е\лика б\ли\ска\у\ка і гром у\ хат\и запа\лит`, шоб во\на го\р\е\ла од г\ро\му* (н.п. 25); *йак\шо гр\е\м гре\мит`, то йи\х ми\ с\та\в\или, ч\и\ зас\в\е\чували, на в\и\к\н\и пос\та\в\ит`, шоб б\ли\ска\у\ка не\ у\дарила у\ до\м\е\у\ку* (н.п. 26); *ка\жут`, шо йак гр\е\м\ит`, то с\в\е\тит` т\реба* (н.п. 32); *особ\ливо ко\ли гром гре\м\ит`, то це ка\жут` д\обре ц\у с\в\е\ч\ку с\в\е\тит`, йек гре\м\ит`* (н.п. 34); *йак л\и\том гро\за – с\в\и\тили с\в\и\чку у\ хат\и* (н.п. 35); *за\пал\уйут с\в\е\чку у\ хат\и, йак мо\цно гро\за і\де да гри\е\мит, жа\хайе* (н.п. 37); *йак гро\за – за\пал\увал\и, у\ хат\и шоб во\на го\р\е\ла, у\ ту хату н\е по\па\д\е гром ч\и\ молн\и\а* (н.п. 38); *і йак гром, то у\же зас\в\е\чували у\ хат\и, во\на на\че обер\е\га\йе од гро\зи, і йак от ве\ли\ка б\ура. Кл\али і\к\ону не стол\е, за\пал\ували ц\у с\в\е\чку* (н.п. 40); *йак гре\м\ит`, то т\реба йе зас\в\е\чуват`, шоб не запа\лило хату* (н.п. 42); *од гро\зи, од гро\мо\виц\и*

зас`в`єчували с`в`єчку (н.п. 44);

– свічки, освячені на Чистий четвер: гр`ем`ит` йак в`ел`ми – то зас`в`єтим (н.п. 3); с`в`єчка ў`Чистий ч`етвер сто`йала, [запалювали] йак гр`і`м`ит` к`репко (н.п. 19); `часом йак г`ри`мне – то за`пал`уйем (н.п. 43).

3) Ламають і спалюють під час грози:

– вербові гілки, освячені на Вербну неділю: йак гро`за в`ел`лика, то т`реба па`ли`ти, поло`мати [вербу] од гро`зи (н.п. 25); йак гро`за в`ел`и`ка – то `кол`и`с на п`рипечку ла`мал`и` і за`пал`увал`и`. Бу`вайе йак гре`м`ит` де, дошч рап`тово, `бура, `ли`в`ен` – бе`рут` с`в`а`ченого ве`ночка, шо на С`паса с`в`атица і на `Вербну, пуд `коме`ном у пе`чи` ў`йак`її, г`руб`і `пал`ат`, шо б дим і`шоў до `Бога, то`д`є во`но переста`йе ў`спо`койуе`ц`а (н.п. 44).

4) Виносять (викидають) під час грози надвір (рідше у поле):

– свічки, освячені на Стрітєння: о`то йак гре`м`ит` – то над`вор в`і`нос`ат`, с`в`єт`ат` (н.п. 1); то п`ід час гро`зи, йак і`де гро`за, то з `ц`ойу с`в`єчкоу в`і`ходим на `поле (н.п. 13); ст`р`ічану с`в`іч`ку ви`нос`ат` – йак гри`мит`, зас`в`ічуйут` (н.п. 24); ст`р`ече`н:а с`в`єчка – йак гро`за в`ел`лика, то в`і`носили ѓе на двор, за`пал`ували; гр`і`м`ит` – то за`пал`уйут`; `може, по`года по`гана – то за`пал`ували, ви`ходили над`вор (н.п. 27);

– свічки, освячені на Чистий четвер: ц`у с`в`єчку вик`і`дають – йак о`то гром гре`м`ит` (н.п. 45);

– вербові гілки, освячені на Вербну неділю: йак гром в`ел`ик`її – то в`і`носили` ц`у `в`ербу на `вулицу (н.п. 36);

– лопата, якою виймали хліб з печі: од г`рому то `навет` і ло`пату вик`і`дають` на дво`ре`, йак гре`ми`т` да лєпє`ха – да тої хл`єб на лєпє`с`є, вон па`хушчий `вел`ми, або на лист ду`бовий на двор вик`і`дали (н.п. 1); йак гре`м`ит` – в`і`нос`ім ло`пату, йак хл`єб п`е`чут (н.п. 21); шче од г`рому

ло\патку в'і\нос`ілі<sup>і</sup> (н.п. 36); йак бу\вайе \ту́ча та\ка ч'у<sup>і</sup> дош\ч'е їдут`, ч'у^і гр`ем гр`ем'іт`, в'ік'і\дали<sup>і</sup> іс \хати<sup>і</sup> ту ло\пату, де хл`еб п`ек\лі^і (н.п. 44);

– ВИЛОШНИКИ: йак гро\за в`е\лі<sup>і</sup>ка, то б`е\ру в'і\лошн`ікі<sup>і</sup> сво\йе от \хати, от \п`еч'і; і \ц`ім'і в'і\лошн`іками с`в`а\чу – шо роз'ї\диса, х\маро, на ўс`е чо\тири с\торони, по\том в'і\лошн`ік'і \к'ідайу, і во\ни ўс`ег\да попа\дайут \наўхрест, а с`\в`е\чк'і го\рат` – по\ка не роз'ї\дец:а х\мара, а йак роз'ї\дец:а х\мара, то\д`е, ўже бе\ру с`\в`е\чку ў \хату (н.п. 13); йак бу\вайе \ту́ча та\ка ч'у<sup>і</sup> дош\ч'е їдут`, ч'у^і гр`ем гр`ем'іт`, в'ік'і\дали^і іс \хати^і в'і\лошник'і (н.п. 44).

5) Ставлять у вікно під час грози:

– свічки, освячені на Стрітєння: в ок\но с\таўл`айут` с\в`е\чку, у нас на Ст\r`ечен`е с`\в`ат`ац`а св`еч\кі^і, йак гром (н.п. 3);

– вербові гілки, освячені на Вербну неділю: йак гре^и\ми^{ет} то с`\в`е\чку с`\в`ет`ат, на ок\ни<sup>і</sup> с\таўл`ат (н.п. 4).

б) Роблять хрест у повітрі під час грози:

– свічкою, освяченою на Стрітєння: \йес`л'і гро\за, то т\реба па\л`іц`, наўх\rест у \хат`і ро\б'іц` \тейу с`\в`е\чкоюу, шоб гро\за н`е так ў \хату \б`іла (н.п. 22);

– вербовою гілкою, освяченою на Вербну неділю: йак гре^и\м'іт`, в`е\ліка та\ка гро\за їде, то \л`уди б\рали с`в`а\ч`ену в`ер\бу, в'і\ходили ў дв`е'р ч'і на по\роз'і сто\йали і хрест ро\били, вер\бовоюу г'і\л`ачкоюу ро\били хре<sup>и</sup>\с\та, шоб в'ідвер\нут`, і п\рос`ат` \Бога, шо \Госпди одве^и\р\н'і ц`у гро\зу, не^и наро\бі^і ш\коди ни\йакойі н'і\де (н.п. 26);

– ВИЛОШНИКОМ: йак гро\за в`е\лі<sup>і</sup>ка, то б`е\ру в'і\лошн`ікі<sup>і</sup> сво\йе от \хати, от \п`еч'і; і \ц`ім'і в'і\лошн`іками с`в`а\чу – шо роз'ї\диса, х\маро, на ўс`е чо\тири с\торони, по\том в'і\лошн`ік'і \к'ідайу, і во\ни ўс`ег\да попа\дайут \наўхрест, а с`\в`е\чк'і го\рат` – по\ка не роз'ї\дец:а х\мара, а йак роз'ї\дец:а х\мара, то\д`е, ўже бе\ру с`\в`е\чку ў \хату (н.п. 13).

7) Обходять кругом хати під час грози:

– із свічкою, освяченою на Стрітення: *об\ходи'т` кру\гом \хати' з \йейу [свічкою] (н.п. 19); йак \моцно гре\м'ит` – то кру\гом \хати \ходе"т с:т\r`ечанойу с`\в'ечкойу (н.п. 28); \тойу с\в'еч'еч'койу \можна от йак гром гре\ми'т`, \можна кру\гом \хати вес`\ц`і, х\марку дес` у д\ругу с\торону \тойу с`\в'ич'еч'койу одвес\ти, мол`ітву проч'і\тат`, хто йа\ку з\найє, о\б`ічно \Оч:е наш (н.п. 46).*

8) Ходять по хаті під час грози:

– із свічкою, освяченою на Чистий четвер: *йак гро\м, да г\рози ўс`ак'і, да мол`ітву ч'і\тайеш – \Оч:е Наш, да \ходиш с`\в'ич'ечкойу с \тойу по \хат`і, скр`із` (н.п. 46);*

9) Роблять хрестики на стелі:

– свічкою, освяченою на Чистий четвер: *с\в'ич'ечкойу про\водиеш, х\rестика зро\б'іў, так во\но остан\йєце – це од г\рому. Над с\тел`ойу, над лам\надочкайу (н.п. 46).*

3. Повір'я про заборону виконувати деякі роботи (зокрема пов'язані із землею) до Благовіщення

Кажут, що до Благо\вешче"н`а не \мона зем\л`е че\пат, горо\дит` не \мона (н.п. 1).

Благо\в'ішчен`е – в`ел`ік`е с\вато. С`в`атко\вал`і, до \церкв`і хо\д`іл`і. Ка\зал`і, що не" \можна воруд\шит`і зем\л`і, не \можна ка\зал`і. Од з\рому горо\д`іт` не \можна (н.п. 2).

До Благо\в'ішчен`а зем\л`е не \мона че\пат. Зем\л`а спит, од:и\хайе, не \можна. \Пос`л`а \Паски` не \мона до Про\в`ід, до Провод\нойі не" \ди`л`і, горо\дит` не \можна. Шо дошч не \буде і\ти, заго\роде"ш (н.п. 4).

Не \мон`а горо\ди`т` до Про\вод, бо \кайут, заго\род`ат – до дош\ча не" \ма. Од Ве\л`ікод`н`а до Про\вод (н.п. 5).

До Благо\в`ешчен`а \кажут` не тор\кайут` зем\л`е. На Благо\й`ешчен`е – ве\л`іке с\йато. Горо\д`іт`і не \можна, \толк`і на Вел`і\кодни`х с\я\т`ох – \Паска до н`е`і\д`ел`і. \Кажут` заго\рожвайут` се\ло – да ўже не їде х\мара на се\ло, не їде дошч на се\ло (н.п. 6).

До Благо\й`ешч`ен`а зе"м\л`і ни`і\коли ни`х\то не" ч`і\наў, не" \мона. Гр\их \земл`у ч`і\пат` (н.п. 7).

Благо\вешчен`е. Н`і\чого н`е ро\б`іт`. До Благо\вешчен`а зем\л`а долж\на спат, не" че\пат. Н`е горо\д`іл`і. [Кажуть:] Нема дош\чу – бо горо\д`іл`і до Благо\вешчен`а (н.п. 8).

До Благо\в'ішч`ен`:а не ч`і\пайут` зе"м\л`і (н.п. 9).

Благо\в'ішч`е`н`е. Н`і\чого не" \робл`ат` (н.п. 10).

Благо\в`ешчен`е празни\куйут, скоро\ма не йе`і\д`ат, не тан\цуйут` (н.п. 11).

Благо\в'ішче"н`:е. Зе"м\л`і не" \мона тор\кац`а (н.п. 13).

Благо\в'ішчи`н`е. Н`і\чо не ро\б`іл`і. Бог благосло\л`айе \земл`у, откри\вайеца ўсе. Бог благосло\в`іт \земл`у. Н`і\чого не" \з`а ро\б`іц, і не пе\чуц` на Благо\в'ішчи`н`е. І хл`еб не пе\чуц, і пам\пушк`і, і мл`ін\цоў.

Ва\реник'і \варат` \точно (н.п. 14).

Благоў\йешч'ен`:е. Гр`ех, не"чого не" \робе"ш у го\род`і. Не" \можна ч'е\пат` зе"м\л`е (н.п. 17).

Благо\в'ешчен`е. На д\руги`і ден` Благо\в'есни`к.

На Благоў\йешчен`а зем\л`е не че"пали` – гре"х \земл`у че\пат. На Благоў\йешчен`а зо\зул`а \даже і гн`ез\да не" ўйе. Запрешч'е\но. До Благоў\йешчен`а не горо\дил`і – не \буде дош\чу (н.п. 19).

До Благо\в'ешче"н`:а н`іх\то не" ко\пайе зе"м\л`і. Н`е горо\д`ет, не" т\реба горо\д`ет н`і\чого, од:и`хайе зем\л`а. Хто зако\пайе [до Благовішч'ення] – то \буде \сухо. Цей за\бор бе"в\рут да одр`і\вайут – \пос`л`а Благо\в'ешче"н`:а йак ни"ма дош\чу (н.п. 21).

[До Благовішч'ення] не \можна ў \земл`у. [Якщо кілки в землю закопувати – то не буде дощу]. Йак ти` погоро\дила до Благо\в'ішч'е"н`:а, то л`уді` ідуць і вик`і\дають, бо ни"ма дош\ча (н.п. 23).

Ка\зали, шо не" \можна зе"м\л`і ч'і\пат` до Благо\в'ішче"н`:а, \кажут`, шо зе"м\л`а цв`і\те. Во\на цв`і\те н`е\в'ід`імо (н.п. 24).

\Кажут, до Благо\в'ішч'ен`:а зе"м\л`е ч'е\пат не" \мона. Це \пос`л`а Благо\в'ішч'ен`:а \токо нач'і\найут садо\вит. Горо\дит не" \мона. Не" з\найу чо\го не" \мона (н.п. 25).

\Н`ібыто в`ід Пок\рові`і до Благо\в'ішч'ин`:а йак би` с\казано, шо не" \можна ч'і\пати зе"м\л`і, зе"м\л`а в`ідпочи`і\вайе, а ўже \н`іс`л`а Благо\в'ішч'ин`:а ўже во\на ожи`і\вайа, \н`ібы ожи`і\вайе ўсе жи`і\ве. \Н`ібы гри`х ше ч'і\пати зе"м\л`і (н.п. 26).

Гр`ех на Благо\в'ешче"н`е п`ек\ти`і. Н`е\чо н`е п`ек\л`і. Хл`еб пек\ти`і заборо\н`алос`. До Благо\в'ешче"н`а н`і\чого не ко\пайут`, і не" \орут`, і не \с`ейут (н.п. 29).

До Благо\в'ішче"н`а не" \можна ко\пати \земл`у, не" \мона заби\вати кол\кі`і, бо дошч не" \буде іти. \Земл`у не" \мона ко\пат`, бо не" \буде ро\дит` во\на, йак\шо \нейі зач`інут` до Благо\в'ішче"н`а (н.п. 30).

Благоў\йешч'ен`е. Ка\зал`і (а\ле \бат`ушка ка\заў, шо \можна), шо не"

\\мона тр`е\\вожит` земл`і, откр`івати \\земл`у, горо\\дит` не^у \\мона, на\\л`ук заб`і\\ват` не^у \\мона (н.п. 31).

Ка\\зали, шо бо Благо\\в`ішч`ен`а не<sup>у</sup> \\мона ко\\пат`, горо\\дит` не^у \\мона (н.п. 32).

Ў нас та\\к`її о\\бичай – до Благо\\в`ішч`ен`а зе^ум\\л`і не ч`і\\пати, не ко\\пати, та\\к`її о\\бичай буў (н.п. 34).

Благоў\\йе^ішче^н`а. [До Благовіщення] Бог ше земл`у не поблагосло\\виў. Ни \\мона ни\\чого ро\\бит`. \\Земл`у ч`і\\пат` не^у \\мона – ни \\родит` ни\\чого (н.п. 35).

До Благо\\в`ішч`ен`а ў \\селах н`і\\коли н`і\\чого не<sup>у</sup> ро\\б`іли, не^у ко\\пали, не^у \\с`ійали (н.п. 36).

До Благоў\\йе^ішче^н`а не<sup>у</sup> \\с`ейут, не^у ко\\пайут, не^у го\\родет; \\палк`і не<sup>у</sup> заб`і\\вайут у \\земл`у (н.п. 37).

До Благо\\в`ешч`ен`а н`е\\х\\то ў нас не^у ч`і\\паў зе<sup>у</sup>м\\л`і. Зе^ум\\л`а долж\\на споч`і\\ват`, а на Благо\\в`ешч`ен`а благослоў\\л`айеца ўс`а зе^ум\\л`а і ўс`е рас`ц`ен`їя, на\\заўтра Благо\\ве<sup>с</sup>н`ік мат` ка`зала, а \\пос`л`е Благо\\ве^сн`іка ўже ўсе \\можна ро\\б`іт`.

На Благо\\в`ешч`ен`а \\кажний ко\\ренч`ік о\\жиў, \\мона \\с`ейат`, а так шч`е \\м`ертве ўсе.

Н`е горо\\д`іл`і, н`е к\\рил`і, н`е ро\\біл`і \\хати ч`і там хл`е\\ва, н`і\\ч`о н`е ро\\біл`і до Благо\\в`ешч`ен`а. \\Пос`л`е Благо\\в`ешч`ен`а \\можна ўс`е ро\\б`іт`. Ў нас ко\\ліс` [сусід] до Благо\\в`ешч`ен`а зро\\біў хл`е\\ва да пог\\наў пас`ц`і ху\\добы, зго\\р`еў теї хл`еў, до ўс`і ка\\зал`і – “До Благо\\в`ешч`ен`а зро\\біў хл`е\\ва” (н.п. 38).

До Благо\\в`ішче<sup>н</sup>`а ни\\х\\то зе^ум\\л`і не<sup>у</sup> ко\\паў, не<sup>у</sup> \\с`ійали, н`і\\чого не<sup>у</sup> ро\\біл`і (н.п. 39).

Благо\\в`ешче<sup>н</sup>`е. До \\церкви` йшли, мо\\лилис`а. Не^у ко\\пали, не^у \\можна зе^ум\\л`і ч`і\\пат` – не \\буде дош\\чу (н.п. 40).

Благоў\\йешч`ен`а – це ве\\лик`її п\\разник, йак Ве\\ликден`. Земл`і не ч`і\\пайут`, \\кажут`, шо во\\на спит` \\нач`е (н.п. 42).

Благо\в'ішче"н":а. Поблагосло\в'іло ўсе – і \с`ейат`, і са\дит`. До Благо\в'ішче"н":а не" \нада кол\ка, не" \мона ў \земл`у за\б'іт`, шо не" \буде дош\чу, \сердил`іс`, хто дес` горо`диў.

До Благоў\йешче"н`а зе"мл`а шче не" з\л`аже"на, о\рат` не" \мона, ко\пат`. Шче не" о\с`ела зе"мл`а \пос`л`е зи\мі<sup>і</sup>. Не" кол\ка за\копуват` не" \мона, \буде \ц`еле \л`ето \сухо.

Бог поблагосло\в'іт` у\же, \роб`у^іца \легка зе"мл`а (то важ\ка), \легко оброб\л`ат` у\же (н.п. 44).

П\ташка на Благо\в'ешчен`е гн`ез\до не вйе, не \можна, н`іх\то не ко\пайе. Благо\в'ешчен`е – ўже Бог поблагосло\в'іў зе\м`ел`ку – то\ди^і ўже нач`і\найут` ко\пат`, са\д`іт`. Не ко\пайут` і не го\родет. Благо\в'ешчен`е п\роїде – зе\мел`ка посв`е\т`іца, о то\ди ўже \наде \с`ейат` (н.п. 45).

Ка\зал`і, до Благоў\йешче"н`а ни\з`а і ко\лочка за\б'іти<sup>і</sup>. То\го шо шче Бог не" поблагосло\в'іў зе\мел`ку. Ў \поле не в`іе\жали, не\чого не поч`і\нали^і ро\б'іт` до Благоў\йешче"н`а. \Даже п\лота ро\б'іт` не \можна, ко\лочка за\б'іт` у зе\мел`ку не\з`а, бо зе\мел`ка шче не го\това була (н.п. 46).

4. Звичай виганяти худобу на сонце, віднесений до Благовіщення

Благо\в'ішчин`е. Нічо не ро\б`іл`і. Зас`в`е\ц`іло \сонце – випус\кайут ху\добу надвор, на\і\вайуц` \воду, да\йуц` \сєно. На \сонце випус\кал`і (н.п. 14).

Благо\в`єшчен`е. Ху\добу випус\кали`. Йак ви`га\н`али` \н`ерв`ії раз на \пашу, то ка\зали` – “Гди ко\роўука на зе\лени`їе лу\ги`, на \жоўтийе кв`ет\ки`, на\пайс`а до\дом повер\тайс`е” (н.п. 16).

Благо\в`єшче`н`е. В`ер\б`іну на В`еликде`н` пос`\в`ат`ет, то в`ігон`ат ко\роўука, то б`е\рут хл`єб, ц`у в`ер\б`інку, шоб бу\ло \добри`н`ко (н.п. 20).

Благо\в`ішчин`:а В`іга\н`айемо ми` ўже [худобу на сонце], ми` \даже на \Теплого Оле`к\с`їя в`іга\н`айем ў под\в`єр`їе (н.п. 26).

Благо\в`єшче`н`е. На \сонце ху\добу випус\кали`, шоб г`р`єласа (н.п. 27).

Благо\в`єшче`н`а. В`іга\н`али` ху\добу на \сонце (н.п. 44).

Благо\ў\їе`шче`н`а. На \соне`чко ху\добу \нада обе\зат`ел`но ви`га\н`ати`, це во\но пала\гайеца, во\на т`реба, шоб про\хажувалас`, на \сонечку пог`р`єласа (н.п. 46).

5. Використання обрядового печива, виготовленого на четвертому тижні Великого посту

Хрес`ц`е. Перож`к`і \наўхрест пок\ладено. Ко\лис` к\лали, йак засе\ват` \йедут, \йедут` го\рат` – даї бе\рут перо\ги, [які] на Хрес`ц`е пе\чут`, да кла\дут, шоб хрест буў (н.п. 1).

Хресци^і [тиждень]. Серед^а. На Хресци^і, \серед \тижн`а, пек\л`і хрес\ци^і. Даї \йехал`і на \пол`е да б\рал`і засе\ват`і. По\мол`аца \Богу, по\с`ейут \жи`то. Пойе\д`ат`, уб\матувал`і да ў ко\робку [для засівання] ло\жил`і. До \хати<sup>і</sup> пр`і\воз`іл`і – \йел`і \того х\рести`ка (н.п. 2).

Хрес`ц`і. Сер`е\да. Пек\ли<sup>і</sup> х\рестик`і. Тра з\йести, ху\доб`і дат`. [Брали на поле, як виходили сіяли], шоб з\бож`е бу\ло \гарне (н.п. 3).

У \середу, Хрес\ц`е<sup>і</sup> нази\валис`а, пек\ли перож\ки^е. К\лали пе\ро\жок на пе\ро\жок [хрестом]. Ка\зали, йак \йіхали \першиї раз у \поле, то б\рали на \поле (н.п. 4).

Хресниї^і \ти`жде`н` – \посеред \посту. Хрес\ти пек\л`і, х\рестик`і та\к`іе с х\л`еба. Йак шл`і \л`уд`е ста\ри`іе ко\л`іс` \сейат`, то б\рал`і \того х\рести`ка, да там ло\мал`і, \йел`і; ко\рову виган`айут, да\йут` ко\ров`і. Пе\чут` три^і х\рестик`і – о\дин – йак і\дут` \сейат` ў \поле, д\руг`іі – ко\рови^і, а т\рет`іі – са\м`і йе\д`ат`. Роз\ломуйут` да йе\д`ат` [як ідуть сіяти] (н.п. 5).

Хресниї \ти`жден`. Х\ресна сере\да. Пе\кут` с х\л`еба х\решн`ік`і пек\л`і [навхрест]. \Йел`і. Стаў\л`ал`і ку\сочка, йак наве`с\н`е го\рут` почи\найут`, то бе\рут` с:о\бойу (н.п. 6).

Х\ресна серед^а. Х\рестик`і пе`к\ли, три х\рестик`і, п\ри`сне \т`істо. Йак ко\рову виган`айеш – то да\йеш ко\рови^і, шоб \йе`ла (н.п. 7).

Хр`есниї \ти`жден`. Хр`есци [середа]. У \середу пек\л`і п`іро\ги^і, к\лал`і о\д`ін на одно\го – хр`есци. Х\ресна серед<sup>а</sup>. Т\реба ко\рову за\пасуват` іс\ци`м п`ірож\ком, засе\вал`і на го\род`і (н.п. 8).

Хрес`ц`е, Х\ресна серед^а, Середо\пос`ц`е. Т\реба спек\ти х\рестика,

х\рестич'ка. Х\рестич'ка \першого \воз`меш, йак \майеш, вон сто\йт`, йак
\жи'течко заж'і\найут`. Бе<sup>у</sup>\реш \ц`ого х\рестич'ка, заж'і\найеш
\жи'течко, помо\лица \Богу (н.п. 9).

Х\ресна сере^у\да. Х\рес`ц`а. Х\рестик'і вип'е^і\кайут з \маком, з
чер\ниц`ами<sup>і</sup>. Йе\мо та\к'її с`в`а\тиїї хл`еб; йак і\дут \перш'її раз
зас`е\ват`, то оста\л`ал'і х\рести'ка; с \ц`ім х\рестиком ху\добу
в'іга\н`али з в'ер\бої (н.п. 10).

Ў пост бу\ли^і Х\рес`ц`і. Середо\нос`ц`е нази\вайеца во\но. Три не\д`ел'і
с поло\в'інойу проїш\ло, се\редина. Пек\л'і хрес\ти^і – йак о\б'ічн'і
п'ірож\к'і с ква\сол`ойу, з го\рохом (н.п. 11).

Х\ресци, Середу\нос`ц`е. Не ро\б'іл'і н'і\йакого \[`ела. Вип'і\кайуц`
х\решч'ікоў три^і. То\вар поч'і\найуц` [виганяти перший раз на пашу] – то
х\решч'іка бе\руц` (н.п. 14).

Хре^у\стопок\лон:иї \тижде<sup>н`</sup>. С`е\ре^у\да – Х\ресци. Ў \йетот \[ен`
п'ек\л'і хл`еб у \в'ігл`ад'і хре^у\с\та, \його д`ер\жал'і до \самої в'ес\ни.
Б\рал'і, йак зас`е\вал'і \п'ершій раз, нач'і\нал'і о\рац`; йак\шо в'і\гон`іл'і
ху\добу на \пашу \тоже б'е\руц` за со\бойу (н.п. 15).

Х\рес`ц`і. Пек\ли^і хрес\ти^і, п'ек\ли^і х\рести'к'і та\к'їе. Йак у\же
\с`ейали<sup>і</sup>, б\рали<sup>і</sup> йо\го с:о\бойу на \поле; [брали] йак в'іга\н`али^і коро\в'і
на \пашу. Б\рали^і йо\го і да\вали^і ко\ров'і, йак в'іга\н`аем \перв'її раз
(н.п. 16).

Х\ресниї \тижде^{н`}. П'ек\ли^і х\рести'к'і, \йе^і\ли^і (н.п. 17).

На Х\рес`ц`і, Середо\нос`ц`е хре^у\с\ти пе^у\к\ли, су\ш'іли, то\же
ху\доб'і [давали]. І йак в'і\ход`іт ко\роўка \перш'її раз ў \поле [давали], ў
\хат'і роз\мочуват не^у да\йут, на \пашу ў во\д`е розмо\ч'іт, даї йеї
[корові], шоб во\на \з`ела. Йе то\д`е не^у за\ч`еп'іт ни<sup>е</sup>\чого, не<sup>у</sup> пага\н`ука,
не^у ху\доб'іна (н.п. 18).

Середо\нос`ц`е. Поло\в'іна до \Паск'і. Пек\ли^і х\рестик'і \того
\ти'жн`а, ўже к\лали, \д`етк'і \йели. Йак у\же зас`е\вайут, то ўже бе\рут
\того х\рести'ка с:о\бойу, воз`\мут, да ўже за\с`ейало – шо \сейе на

ве^сн^е, да ўже на|зад при^{нес}ли^і ў |хату (н.п. 19).

Хрес^ці, Сера^дпос^це – то ў нас х|рес^цік^і п^екли^і. Да ўже йак ко|рову в^іга|н^айут^ь, то уже да|йут^ь ко|ров^і, шоб ко|рова не |б^іласа да шоб до |хати^і йшла (н.п. 21).

Ў Х|ресну |сере^ду в^іп^екайут^ь х|рес^це^кі, дер|ж^ут^ь до вес^ни, а по|том |йес^лі в^іход^ат^ь ў |поле – цеі х|рес^цік^і б^ер^ут^ь с^обо^йу і нач^інайут^ь по|садку ч^і по|с^еў (н.п. 22).

Пок^лон^іі |т^іжде^н, Пок^лон^а с^ере^да. Пок^лони одб^івайут^ь у |ц^ерк^ві. Т^ри х|рес^тік^і ро|б^іл^і. Йак ко|рову в^іга|н^айут^ь вес^нойу ў |п^ер^ві^і д^ен^ь, то б^ер^ут^ь вер|б^ічку с^ва^чену, ў|веч^ер^і йак ко|роўка пр^іход^іт^ь, то|го х|рес^тіка ко|роўц^і од^айут^ь, шоб |д^обре бу^ло благопо^луч^іе (н.п. 23).

Хрестопок^лон^а с^ере^да. Пе^кли |т^істо (н.п. 24).

Х|ресніі |т^іжде^н. Пос^тит^ь т^реба. Пе^кли хрес^ти. Ху|доб^і да|вали, са^мийе |йели (н.п. 25).

Середох|ресна с^ере^да. Ў |с^ере^ду не|ч^ут^ь х|рес^цік^і. Коро|вам да|йут^ь йіх (н.п. 27).

Х|ресці^і. Х|ресц^ік^і у |с^ере^ду п^екл^і. Йак в^іга|н^айеш ху|добу – то да|вал^і ху|доб^і |т^ійе х|ресц^ік^і (н.п. 28).

Х|ресніі |т^іжден^ь, Х|ресна с^ере^да. Х|ресц^ік^і пек^лі. Йак нач^інайут^ь о|рат^ь – то бе^ут^ь |того х|рес^ціка, да у|же с^тім х|рес^ціком за|орувайут^ь, засе^вайут^ь, ху|добу за|пасувал^і с^тім х|рес^ціком (н.п. 29).

Х|ресніі |т^іжде^н, С^ередох|рес^ці^я. Ро|били х|рестик^і, |маком |тоже начи^нали, |тик^і шо ро|били хрест на хрест. |Йіли. Ху|доб^і да|вали (н.п. 30).

Х|рес^ці. Х|рестик^і п^екли^і. Де во|ни йіх д^евали^і йа і не^у з^найу (н.п. 31).

Х|рес^ца, Х|ресніі |т^іжде^н. Х|ресна с^ере^да. Х|рестик^і ко^лис^ь

пек\ли. Ка\зали, ху\добу^е да\вали (н.п. 32).

Хресний \тижде^н, Хресна сере^н\да. П'ек\ли х\рестики^і, ко\лис` йа
|бач'іла, |мати^і [це робила], чи^і са\м'і |йе^іли, чи^і ху\доб'і да\вали (н.п. 34).

Хрес`ц`і, Хресна сере^н\да. Вип'е\кали х\рес`ц`ік'і. Йак в'іга\н`али^і
ху\добу |п'ервий раз на |пашу, да\вали ко\роуц`і, і йак в'і\ходили у |поле
|п'ервий раз о\рат`, да\вали ко\н`ац`і. Ха\з`айіну да\вали, йак вон в'і\ходить`
|п'ервий раз у |поле, і ху\доб`інц`і да\вали.

Хресний \тижде^н. Середо\пос`ц`е. |Пекли хл`е<sup>і</sup>б. Три х\рес`ц`ік'і с
х\л`еба |робет. Дож'і\дайут ве<sup>с</sup>\ни. У ко\го ху\доба йе, в'іга\н`айут на
|поле, бе^н\рут |того х\рес`ц`іка; го\рода йак засе\вайут бе^н\рут |того
х\рес`ц`іка, кла\дут на ро\л`е, т\рет`ого се^н\мйа сво\йа роз\ломл`уйе да
зйе\дає. Покла\деш на |земл`у [хрестика], од`а\йеш |кон`у, йак п\роїде
|борозну, шоб зйе^іў (н.п. 36).

На Ўх\рес`т`е пе^н\кли хлe^іб і хре^с\ти вип'е\кали. Йак |йеде |с`ейати
о\рач у |поле, то бе^н\рут. Це йак хлe^іб рошч'і\н`айе |мати, то йак на
Ўх\рес`т`е пе^н\че там три хре^н\ти^і с х\л`еба. То йа |мате^н\р ни\тайу, а
во\на |каже – “|Доче^н\чко, це йак |бат`ко |буде їти^і |першиї раз ў |поле і
|сейати шос` |буде, |ран`у пше^н\ницу чи йач\ме^н, т\реба пок\ласти на
|поле хре^с\та (н.п. 37).

Хрес`ц`і. Хресна сере^н\да. Пе^н\кли х\рестик'і. Йак |йедут ў |поле, то
б\рали |того х\рестика, шоб ро\дило |ж`іто ч'і пше<sup>н</sup>\ниц`а, шо |с`ейут
наве^с\н`і. Ко\ровам да\вали, йак ви\гонил`і на |пашу (н.п. 39).

Хресний \тижден`, Хресна сере<sup>н</sup>\да. Поло\ви`на |посту – Х\рес`ц`е,
Середо\пос`ц`е. Х\рестик'і п'ек\ли, да\вали ў |поїло ко\ров'і (н.п. 40).

Середо\пос`ц`е^і. Середох\ресний \тижде^н. Пе^н\кли х\рестики |сере^н\д
|посту з х\л`іба, ц`і х\рестики ле^н\жали. Ви\гони`ли ху\добу. |Нашос`
де^н\р\жали три х\рестики. Йак йили заж'і\нат` |ж`іта [брали], поле^н\ж`іт
таї забе^н\рут йо\го на\зад (н.п. 41).

*Хрес`ц`і. Хрес\ти пек\ли^і, а то\д`е йак іш\ли ў \поле, \першиї раз іш\ли ў
\поле, то в`і\ходилили, х\рестика бе^м\ре на \поле (н.п. 42).*

*Середо\пос`ц`е. Х\ресниї \ти^іжде^н. Х\рестик`і с`в`е\т`іл`і ў \середу.
Пек\л`і х\решч`ік`і, \д`іткам розда\вал`і (н.п. 45).*

*Сери\пос`ц`е. Х\рестики^і пек\ли^і іс \т`істечка. Ху\доб`і да\вал`и^і, йак
в`іга\н`али^і на \пашу, і \сами^і \йе^іли^і. В`і\ходилили<sup>і</sup> ў \поле, то і мо\л`ітви^і
чи\тали^і, йак почи\нали^і \с`ейати (н.п. 46).*

6. Очищувальні обряди Чистого четверга (обмивання тіла та прибирання осель)

Кажут, хто поку\пайеца ў Чистий ч'ет\вер – то ни\йак'і \рани, \ваўки' не^у напа\дадут. При\бе^у\райут. Поза\метайут, поприбе\райут (н.п. 1).

Ч'итий ч'ет\вер. Шоб бу\ло ўсе \ч'істе. Т\реба замес\т'і \хату. На шл\а\ху, де ў дво\рах (н.п. 2).

Ч'істий ч'ет\вер. Заўши^е \м'іліса. Йак у\же теп\ло, то і\дут у \р'єчку ку\паца ра\нен\ко ў\досв'є\та. Попр'ібе^у\райем, кру\гом ч'істо\та (н.п. 3).

Чистий че^т\вер. На йо\го \м'іуца \кажут. Тра до схи\д \сонца по\мица, шоб бу\ло од бо\л\езн'єй, шоб не^у\чо не бу\ло. Приби\рали даї у\се – \Б'єла не^у\д'є\ла. Шоб бу\ло ўсе пос\ц'і\ране, по\мите (н.п. 4).

Ч'істий ч'ет\вер. До с\ходу \сонца ў Ч'істий ч'ет\вер т\реба \м'іца, то бу\де^у \ч'істий. С\ц'і\рали^і, при\б'і\рали^і (н.п. 5).

Ч'ітий ч'ет\вер – ха\ти при\б'і\рал'і да бе\л\іл'і, [милися] (н.п. 6).

Чистий ч'є\т\вер. Шоб бу\ло ўсе \ч'істе (н.п. 7).

Ч'істи\й ч'ет\вер. При\б'і\рал'і (н.п. 8).

Чистий ч'є\т\вер. До с\хода \соне^у\чка тра ўс\тат, у\м'іца. По\м'іца т\реба (н.п. 9).

Ч'істий ч'ет\вер. При\б'і\рали ў ха\тах (н.п. 10).

Ч'істий ч'ет\вер. Ви\м'етал'і \хату, дво\ра – ўсе це на\л\іл'і, шоб бу\ло \ч'істо кру\гом. Т\реба, шоб бу\ла по\б'є\лана, шоб рушни\к'і \в'єс\єл'і ў \хати^і, шоб у\се бу\ло \ч'істо (н.п. 11).

У Ч'істий ч'ет\вер до сход \сон\ц'а ви\б'і\гали, хто та\ки\йе бу\ў \душчійе, ў \воду до \р'ічки\ поку\пац\а. Д'іти ўс'і по\мити^і, \мати по\мийе ўже ўс'іх нас. У ко\го йа\ке йе ў ш\кур'і, то це ўже ўсе оста\йеца ў ти\й во\д'і. \М'іца т\реба бу\ло. Це шоб у\же при\б\рат, \ч'істо ў \хат'і, при\б\рано (н.п. 12).

|Ч'істий ч'ет|вер, |Чистий ч'ет|вер. |Дома ку|нал'іса (н.п. 14).

|Ч'істий ч'ім|вер. Ку|нал'і [і|ц'еї, з|мувал'і, шоб не^у бо|л'ел'і |ґ'еґ'і, шоб |голови не^у бо|л'ел'і. При^еб'ірал'і, дво|ри за|м'етал'і (н.п. 15).

Ч'істий ч'ет|вер. Тре об'і|зат'ел'но по`м'іца, шоб |вошеї не було ў голоў|йеї. |Ч'істий ч'ет|вер тре, шоб було ў |хат'і |ч'істо (н.п. 17).

У |Ч'істий че^т|вер обоўйаз|ково тре |м'іти^есе, зм'і|ватис, мо йа|ка де ў |кого с`в'а|чена |л'етошн`а во|да, л'у|бисток йес`ц` мо прошло|год`н'ії, м|йата, ко|сатник, шоб |коси були кра|с'ів'іе, ў|с'ак'іе з`ел':а. Приб'і|рали (н.п. 18).

У |Ч'істий ч'ет|вер до с|ходу |сонца т|реба було по|м'іца. |М'ійут у|се. Поза|м'етайемо скроз` (н.п. 21).

У|Ч'істий ч'ет|вер до сход |сонца зм'іт` |голову (н.п. 23).

По|митис`а |бажано ў |сере^уду, шоб у |Ч'істий ч'ет|вер ми були |ч'істи. До |Ч'істого ч'е'т|вер|га т|реба, шоб було ўсе п|рибране (н.п. 24).

|Ч'істий ч'ет|в'ер. |Ми'йуца. Приб'е'і|райем до с|ходу |сон`ц'а (н.п. 25).

|Ч'істий ч'ет|вер. Ра|нен`ко ўста|йемо, поўми'і|вайе'мс`а, поку|найе'мс`а до сх'ід |сон`ц'а. Прибе^у|райут` ў |хат'і. Хто |мае час, той за|ран`ше поприби|рае. Треба, шоб у |Ч'істий ч'ет|вер було ўсе ўже |ч'істе. Ў цей ден` прибе<sup>у</sup>|рали, а|ле ўже йак го|диц':а, то ўже т|реба, шоб було |ч'істен`ко. Це ж т|реба до сх'ід |сон`ц'а об|мести [хату] (н.п. 26).

|Ч'істий ч'ет|вер. |Дуже |рано до с|ходу |сонца т|реба по|м'іца, ў|м'іца і ц'у |воду сохра|н`ат` до |Паск'і, і на |Паску ус`е'і|йейу во|дойу |тоже т|реба ўм'і|ваца. Тре поприб'і|рат` ўсе, са|мому по|м'іца, шоб було ўсе |ч'істо ўже до |самого В'е|ликодн`а (н.п. 27).

|Ч'істий [четвер]. До с|хода |сонца ўм'і|вал'іса. |М'іл'іса, шоб до с|хода |сонца по|м'іц':а. Приб'і|рал'і, го|тов'іл'іса до |Паск'і, до В'е|л'іконд`н`а. Приб'і|рал'і |хату, б'е|л'іл'і, ст'і|рал'і (н.п. 28).

|Ч'істий ч'ет|вер. Ўже по|м'іуца, шоб |ч'істийе бу|л'і, ў |хат'і шоб |ч'істо було, ў сад|ку позаг|р'ебуйут`, |нал`ат` с|м'ет':е ц'о|го д`н`а (н.п. 29).

|\Чистий ч'їт\вер – ўми\валис`а, ўже то\д`ї п\рибрано в о\сел`ах. До ч'їтве`р\га ўже |\чисто ўсе. Обм'ї\тали |\хату. Виби\вали ни\л`уку, ви\б`їл`ували, ўсе п`їдте`\рали (н.п. 30).

|\Б`єлий |\т`їжден`. |\Ч'їстий ч'єт\вер – |\б`єл`ет` ха\тиї, |\мажут` п\риб`ї\райут` (н.п. 31).

У |\Ч'їстий ч'єт\вер |\рано, до сход |\сон`ц`а т\реба по\м`їца і |\в`їнести на до\рогу. Це бу\ло справе`д\ливо, ко\лис` бу\ла ко\роста, це рос\казували, на до\рог`ї, де рос\ход`аца. П\риб`ї\рали (н.п. 32).

|\Чистий че`т\вер. Це |\кажут на нас – “Позми\вайте |\голови”. То ми зм`ї\вал`їса, шоб |\чистийе |\голови бу\ли. П\риб`ї\рали у |\хат`ї (н.п. 33).

|\Ч'їстий ч'єт\вер. До с\хода |\сонц`а ўми\валис`а, шоб бу\ло |\ч'їсте л`ї\це. Шоб скр`їз` бу\ло |\ч'їсто, шоб н`ї\де н`ї\йакого с\м`їт`а не` зали\шалос`а, п\риб`ї\ралиї (н.п. 34).

Шоб до |\Ч'їстого ч'єт\вер\га у |\кожного бу\ло п\рибрано ў |\хат`ї, шоб бу\ло |\чи`сто і |\гарно. Тре по\мити, ўсе зро\бит` (н.п. 35).

|\Ч'їстий ч'єт\в`єр. |\Кажут` т\реба ўс\тати |\дуже ра\н`єн`ко, шче шоб |\сонце не` с\ходило, і обе\зател`но із\м`їц`а, ску\пац`а, по\м`їт` у\с`їх д`ї\теї і ўс`їм по\м`їц`а. До с\хода |\сонца уми\вайуц`а, ўс`а сем\їа. Т\реба ў ха\тах п\риб`ї\рат`. Ў |\хат`ї тре, шоб ўсе бу\ло |\ч'їсто (н.п. 36).

А у |\Ч'їстий че`т\вер т\реба поро\б`їти, по\мазати, по\мити ўсе, да то\д`є їти на Ст\рас`ц` (н.п. 37).

|\Ч'їстий ч'єт\вер. До |\сонца, тр`є ўс`єї с`ем\їе по\м`їца. |\Хату об\м`єтал`ї кру\гом, дво\ра. Шо то ўже |\ч'їсте ўсе. Т\реба, шоб і ў |\хат`ї ўс`є бу\ло по\робл`ано (н.п. 38).

|\Ч'їстий ч'єт\вер. До сход |\сонца, ко\лис` ма\лийе бу\ли, |\мати по\будит, п\лаче`м, |\холодно; |\мати наг\р`єїе во\ди, нас по\ми`їе до сход |\сонца, |\вил`е ту\ди, де ни`х\то не` |\ходе`т. Ни\йакойї не` бу\ло на нас не` ко\ростиї, п\риїш\чоў (н.п. 40).

|\Чистий, Ст\расний че`т\вер. Об`а\зат`ел`но тре по\м`їц`а. Ра\нен`ко ўс\татиє (н.п. 41).

Чістиї ч'етвер. Сам'ї помиц'а, понадават чісту одежу, іти до церкви. Кожде старийца прибрат до Чістого ч'етверга, ўсе шоб було чісто ўже, ўсе позамиетат, шоб було чісте"нко ў двоp'е (н.п. 42).

Чістиї ч'етвер. М'іл'іс'а, кунал'іс'а. Приб'ірал'і у хат'і (н.п. 44).

Чістиї ч'етв'ер. Страсний. Кунал'ісе, голов'і м'іл'і. До сходу сонца (н.п. 45).

Чістиї ч'етвер. Діток ўранц'і до сход сонце м'ил'і, кунали'. Б'елії ти'жден. Ўже нас'ледн'ії ти'жден приб'ірайут, мажут, с'ц'ірайут (н.п. 46).

7. Звичай символічно обмітати навколо будинку (господарських приміщень) у Чистий четвер

До сх'єд \сонц`а поза\м'єтат` т\реба наўк\руг \хати, шоб не"йака
\поган` не" \л`єзла у \хату. Ти`м в`і\ноком б\рали, йак \гусе"н` на ка\пус`ц`і
(н.п. 7).

\Ч`істиї ч`єт\вер. Об\м'єтал`і кру\гом \хати` см'єт`є до с\ходу
\сонца. Те см'єт`є с\пал`увал`і да обси`пал`і под\ворк`і (н.п. 8).

До с\хода \соне"чка тра ўс\тат`, у\м`іца, даї \в`іне"чком кру\гом \хати
п\рот`і \соне"чка. Так мо\йа \мати ко\лис` ка\зала, кру\гом \хати по\шоў
от се\бе, от се\бе. І \того \в`іне"чка ўже дер\жат`, йак \гусеница на
ка\пусту напа\де, ци`м \в`іне"чком зм`і\тайут` (н.п. 9).

\Мати` ўс`єг\да в`із`\ме ў\йєне"чка, \тик`і розвид\н`айє, шч`є до сход
\сон`ц`а, це зро\би`, об\мести кру\гом \хати. Це і\де і кру\гом \хати ўсе
об\м'єтайє, ўсе по\ганє об\м'єтайєца (н.п. 12).

Шч`є ж бе\руц` \вен`іка да три \рази \вен`іком об\м'єтайуц`, да
\вен`іком ме\туц` \хату, де те с\м'єц`єїко \тоже ок\ружк`і \хати
поси`пайуц`. Те с\м'єц`є с \хати зноў бе\руц`, \дома сто\йїц`, в уго\лок, де
ле\жац` мертве"ца, надво\r`є пос\таўл`айуц`, \пал`ац` (н.п. 14).

До сход \сон`ц`а т\реба об\мести кру\гом \хати`, тої \в`єник
пок\ласти, йак \гус`ін` за\водиц`а на ка\пус`ц`і, т\реба поб\r`ізкат`
[Віником] (н.п. 17).

До сход \сонца кру\гом \хату обм'єс`ц`і, [то] н`ікаг\да, н`і\йака
\пакос`ц` не пр`іпоў\зе. Три` ра\зи` обм'єс`ц`і. \Нада по\м`іца, помо\л`іца
\Оч:є наш, ўз`ат \в`ін`єчка і прої\ти три` ра\зи` кру\гом \хати, кру\гом
са\райа. А йак не ўсп`єї\вайєш, шо \маїє \сонце з`ї\ти, то с ко\сойу,
\вез`ми \косу на п\леч`і і три` ра\зи прої\ди – н`і\зашч`о н`і \йашч`єр`іца,
н`і\чого ў по\д\ворку н`є \будє. До сход \сонца (н.п. 23).

До сх'ід |сон`ц`а |може"те об|мести |хату, |кажут` – не" |будут` пау|к`і
на|лазит`, не" |буде ў|с`ака |неч`іс`ц` і по|гани` |л`уди. Т|реба о|б:ігти б`і|гом
кру|гом |хати з |в`іне"чком – і ўсе от |хати, от |хати, ту|ди на до|рогу (н.п. 24).

Кру|гом |хати в|йени`ком об|м`етували до сход |сон`ц`а, шоб ни`й|ака
|поган` не" |л`езла. Це цим |в`еником, шо ў |хат`і (н.п. 25).

Ў|ран`ц`і ра|нен`ко ўста|йут` і обм`і|тайут` кру|гом |хати
|в`іне"чком, от хл`е`|ва, шоб н`і|йака |поган` не" при`поў|зала до |хати.
|Нов`ін`кого |в`іне"чка |роб`імо ми` і кру|гом |дома, кру|гом |хати, кру|гом
хл`е`|ва пообм`і|тайемо. Ми` йо|го збер`і|гайемо, шоб в`ін н`і|де не
ва|л`аўс`а, дес` пок|ладемо п`ід хл`і|вом ч`і у ку|точку. Це ж т|реба до
сх`ід |сон`ц`а об|мести (н.п. 26).

|Досвета поза|м`етуйут` |хату, і|дут` кру|гом |хати за|м`етайут`
|в`ен`іком, од|м`етайут`, у|с`аке шоб не" |л`езло ў |хату (н.п. 29).

Кру|гом |хати обм`і|тали |в`іником, шоб |чисто бу|ло кру|гом |хати,
шоб ни|де н`і|чого не" за|водилос`а (н.п. 30).

Кру|гом |хати тре об|мести ў|вечер`і, ўсе поза|м`йетат` (н.п. 42).

До сход |сонца |хату |нада обмес|ти` в|йеничком у дво|рах, хлe|ви`
на|одливо (з |л`івойі ру|ки, |л`евоіу |рукойу), бо |кажут` л`у|ди`на іде то по
п|рав`ій сторо|н`і |сус Хрис|тос і|де, а по |л`евоі – ўже не" |добре іде
(н.п. 46).

8. Звичай мити та виносити на сонце діжу в Чистий четвер

Ч'истий ч'ет\вер. Ко\л`іс` \луд`і н`ес\л`і \д`іжк`і (йак хл`єб п`ек\л`і) на \сонце (н.п. 10).

Ч'истий ч'ет\вер. Ў\ранц`і ўста\вал`і, \м`іл`і, ко\лис` п`ек\л`і \паску ў \д`єжках дереў\йан`іх, бу\л`і та\к`ііе х\л`єбнийа \д`єжчик`і, ўста\вал`і ў\ранци`і вим`і\вал`і ту \д`єжку – шоб бу\ла \ч`іста ўже (н.п. 11).

\Д`єжку (йак хл`єб ко\л`іс` пек\л`і) \мийуц`. Наг\r`ейуц` к\rону да на по\rоз`і пос\таў\ац` \д`єжку, да \муїут ту\йейу во\дойу, да ў\л`і\вайут у \м`ісочку, да с то\йейу \м`ісочкойу і\дуц` \хату обл`і\вайуц`, шоб га\д`ук`і, поган` [не лізли] (н.п. 14).

Ч'истий ч'ет\вер – \д`єжу на \сонце – шоб бу\ла \ч`іста, \м`ілі` до с\хода \сон`ц`а. Ше \сонечко не з`ійшло, а \д`єжку ўже об\м`ілі`, пос\тав`ілі` (н.п. 16).

\Д`єжка та`ка (хл`єб не\чут), іе тре бу\ло до \сонца по\м`іт, шоб во\на бу\ла \ч`іста, і пос\тав`іт на дво\r`є с бо\ханкойу х\л`єба. Мо то шоб хл`єб ро\д`іў, шоб \ч`истий буў хл`єб. По\м`іт \д`єжку, \в`іне`с`ц` ії\йе, зас\лат бо\ханкой х\л`єба і пос\тав`іт ії\йе до \сонца (н.п. 21).

\По\ми`іе ц`у \д`єжку, шо хл`єб не`ч`еш, і до сход \сон`ц`а обў\йаже ч`ер\вонойу \л`ентой і \в`іставит`, шоб \сон`ц`е с\ходило, і \д`єжка сто\йала на д\воре. [Діжку на сонце] шоб ў\далиї хл`єб буў, \ч`истий, \гарний хл`єб буў. \Ми`лис`а, і \ночв`і \ми`ли, і ўсе \ми`йеш йо\го, при`бе`райес`а к \Пас`ц`і (н.п. 25).

У Ч'истий ч'ет\вер обм`і\вал`і \д`єжку, ло\пату, шо хл`єб пек\л`і, і ви`нос`іл`і до с\хода \сонца на двор. Во\на ўже посто\йет` на дво\r`е, а то\д`є ўже, йак \сонце \з`іде, за\нос`ат` ў \хату. \Тейу ло\патойу, йак гре\мит` \вел`ме, та\ка \бура іе, то ту ло\пату в`і\нос`ат` на двор, пос\таў\ат` на \покут`е, во\на ўже оборо\н`айе (н.п. 29).

Ко\л`іс` \мати`і \д`єжку в`і\нос`іла над\во\r, ц`у шо хл`єб не\чут`. Шо то ўже \ч`істе ўсе (н.п. 38).

То\д`е ж не<sup>к</sup>\ли<sup>і</sup> хл`єб. Б\рали та\к`їє \д`єжки називали^ес`а, с кру\жечком. То це йї\їє ўже ў \Чистий че<sup>т</sup>\вер ра\нен`ко т\реба об\м`їт`, нак\рити, обўйа\зати, хлє^н\б`їнку пок\ласти, по\ка розвид\н`айє \вине^нсти на двор, шоб во\на там \сонце стр`їчала (н.п. 41).

До с\ходу \сонца. Де\жа го\в`єйє. Кол`їс` ка\зал`ї – де\жа го\в`єйє. Ў нас Гар\пи`на ўс`єг\да об\йаже, ко\л`їс` к\раснийє к\райк`ї бу\л`ї та\к`їє, \б`єли<sup>н</sup>к`їм руш\н`їк, пок\ривало, стано\в`їл`ї, і ўже ден` во\на та де\жа [стояла]; покри\валом об\йазувал`ї, \каже де\жа го\в`єйє (н.п. 45).

9. Звичай випалювати вогнем страсної свічки хрестики в хаті

в Чистий четвер

С\вечку с\ва\тили. Х\рестики^і ро\били (н.п. 1).

С\вати^імо \ти^іе с\в\е\чки^і, пр\і\носемо, з ог\н\ем і\демо ду\дому, х\рестик^і \роби^імо (н.п. 3).

С\в\а\тили с\в\і\ч\ки^і. \Чистого че\т\вер\га [свічка]. Тра занес\ти до\дому о\гон\ \с\амойі \церкви, при\ти до\дому хре\с\та зро\би\т\`. На с\тол\і, на \покут\і. Дер\жат\` (н.п. 4).

С\в\а\тил\і с\в\е\чечку. Л\дут\` іс \церкви<sup>і</sup> у \Ч\і\стий ч\е\т\вер у\вечер\і, не\сут\` до \самойі \хати. Стра\сен:ий ч\е\т\вер. Стра\сен\а. Ро\б\іл\і х\рестик^і. У \хат\і на с\тол\і, на по\роз\і. У \хат\і дер\жимо йі\йі (н.п. 5).

Ўс\е\ночна. Сва\т\іл\і с\в\е\чку. Не\сом той о\гон\ до\дому, на с\тол\і \роби\м х\решч\іка та\кого. Ле\жи\т\ \дома. \Пал\ім, йак ко\л\і т\реба, с\в\е\т\ім (н.п. 6).

\Чистий ч\е\т\вер, ко\лис\` хо\дили у \церкву, при\носили^і с\в\е\ч\ки^і іс \церкви до \хати, \тейу с\в\е\чк\ойу ро\били х\рестик^і на \бел\ках [сволоки] (н.п. 7).

С\в\е\чка. Л\дут\` іс \церкви<sup>і</sup> і ро\б\іл\і х\рес\ц\ік\і ў \хат\і по брус\ку. Ле\жат\` [свічки] (н.п. 8).

Иш\ли у \церкву, не\сут\` с\в\е\і\ти\ї о\гон\, і\дут\` з ог\н\ом, ро\б\іли хре\с\та (н.п. 9).

Т\реба с\ \ц\еркви при\нести той о\гон\, шо ти^і там у \церкв\і зас\в\е\і\ти\ў, то йак при\не\сеи во\гон\ у \хату, т\реба зро\б\іт\` на с\волоку х\рестика ци\м ог\нем \чорни\ем, цей х\рести\к\ \ц\ілий год там. Тра, шоб ў \хат\і в\е\і\н бу\ў (н.п. 12).

Пр\і\хо\і\л\і у \хату і ро\б\іл\і на д\в\ерах хре\с\та, і на с\тол\і, шоб н\і\йак\і зли \духи не\ ў\хо\і\л\і ў \хату (н.п. 15).

С\в\е\ч\к\і з \воску, по\шо\ў ўз\а\ў о\гон\, при\н\ос до\дом, поро\би\ў х\рестик^і на две\р\ах, на ок\н\е (н.п. 17).

С\в'єчка ў \Чу'стий ч'ет\вер. Страс`ц` [четвер]. На Страс`ц` у \Чу'стий ч'ет\вер при\шли у \хату, х\рестик`і ро\б`іл`і (н.п. 19).

У \хат`і на с\тел`і ро\б`іли хре"с\та (н.п. 20).

\Ч'істий ч'ат\вер. С`в`а\т`іл`і с`\в'єчк`і, йшл`і с:в`а\т`ім оз\нем, нес\л`і до\дому, ро\б`іл`і храс\ти над дв`е\рам`і, шоб хо\ди\т` \попуд \тим`і храс\там`і (н.п. 22).

Ўс`е\да і\дут` з оз\н`ем до \церкв`і, і с \ц`ім оз\н`ем три` х\рес`ц`ік`і в`і\нал`увал`і (н.п. 23).

Ў \церкв`і йак запа\лили – ти по\в`ін:а збере\ти цей о\гон`, при\нести ду\дому, об\нести кру\гом \хати і попа\лит` х\рестики`і. Де ми` про\ходим. Це \тоже обе"р`іг, \Ч'істого ч'ітвер\га, страс\ний обе"р`іг (н.п. 24).

Хо\дили с`:в'єчкоу, хре"с\ти \робл`ат` ў \хат`і. Ст\рас`ц`а нази\вайеца. Ст\расна с`\в'єч`ка. З\роби`еш у \хат`і три хре"с\ти – на с\тол`і [на стелі], \коло обра\зоў х\рестик`і \роб`іш (н.п. 25).

Ст\рас`ц`. Ў\вечор`і с`\в`ат`ат`. Ст\расна с`\в`іч`ка. \Пот`ім при\носи`ели до\дому с \цим оз\н`ем, ро\били х\рестики`і на с\волоц`і, коп\тили. \Дуже \добре, йак\шо при\несли цей о\гон` іс \церкви до\дому і зро\бит` х\рестика на с\волоц`і, на дв`е\і\рах, де ў\ходимо, скр`із` ро\били х\рестики`і (н.п. 26).

\В`ечером ідут` у \церкву і не\сут` іс \церкви` с\в'єчк`і ст\раснийе з оз\н`ом, шоб при\йти до\дому, і ри`\суйут` х\рест`ік`і по потол\ку. Ст\расна с`\в'єчка (н.п. 27).

По о\гон` хо\ди\л`і. Шоб до\дому пр`інес`\ц`і цей о\гон` – то ўже \добре. Прине\сеи до\дому – да х\рес`ц`іка мал`у\вал`і (н.п. 28).

Ст\р`єч`ена, ст\расна с\в'єчка. \Ч'істий ч'ет\вер іш\л`і до \церкв`і і\дут` до\дому с \цейу с\в'єчкоу, ро\б`іл`і х\рес`ц`ік`і, по три` (н.п. 29).

Ст\расний \тижде"н`. Ст\раснайа с`\в`ічка. При\шли ду\дом, при\несли, зро\били х\рестика, во\на ле\жит`. Шоб не"ч`іста \сила у \хат`і не" була, шоб бу\ло спо\коїно у \хат`і (н.п. 30).

\Ч'істий ч'ет\вер. Ў \церкву хо\ди\л`і, х\рестик`і ро\б`іли ў \хат`і,

пр`і\нос`ели с`в`єч`ечк`і із ог\н`ем, да \роб`ет х\рестик`і (н.п. 31).

С`в`єч`к`і с`в`ат`ат`, нес\ли до\дому і х\рестика на с\волоц`і ро\б`іли (н.п. 32).

Хо\ди\ли ў \церкву, \п`іс`л`а \церкви пр`і\ходили до\дому, ста\ралис` пр`інес\ти о\гон` с \церкви, шоб с`в`єчка го\р`іла, і т`і\йейу с`в`єчкою ро\били на с\тол`і [на стелі], \пере\д і\конами мал`у\вали хр`ес\та (н.п. 34).

Страс\на с`в`єчка на Страс`ц`. Ў \церкв`і тре два\нац`ат` раз зас`в`і\тит`, і при\нести до\дому хто ў \чому, і ро\бит` х\рестика на с\тол`і (н.п. 35).

Ў \церкв`і за\пал`уйут` с`в`єч`к`і і не\сут` у\же до\дому. Х\рес`ц`ік`і с\тав`іл`і на потол\ках, у д\в`ер`ах, на \в`ікнах (н.п. 36).

\Ч`істий че\т\вер. С`в`єч`к`і с`в`атет. Ро\б`іли на с\тел`і хре\с\ти, п`і\сали. С`в`атет \т`іе с`в`єч`к`і, пр`і\носет теї о\гон` до\дому, \робет хре\с\ти і \тушет (н.п. 37).

\Тейу с`в`єчкої, шо у \Ч`істий ч`ет\вер с \церкв`і н`е\сут до\дому з ог\н`ом, то т\реба на во\рот`ах, на д\верах, у хл`е\в`і с\тав`іт` х\рес`ц`ік`і \ди\мом (н.п. 38).

\Ч`істий ч`ет\вер. Хо\дил`і ў \церкву, с`ў\йечк`і при\носи\ли і х\рестик`і ро\б`іл`і, коп\тили с`в`єч`еч`кою. \Тоже сто\йала ў\дома (н.п. 39).

Страс\на с`в`єчечка за\пал`ували, о\гон` до\дом при\носили. \Коло і\кони обе\зат`ел`но х\рестик`і мал`у\вали (н.п. 40).

Ст\расна с`в`єчка. Ти йі\йе там запа\ли і до\дому прине\с\ти, шоб не\ по\тухла, тре х\рестики покоп\тити ў \хат`і (н.п. 41).

\Дут` у \церкву, не\сут` о\гон` ду\дом, \робет` хрес\ти. Страс\на [свічка]. Це на Ст\рас`ц`а \робет` хрес\ти (н.п. 42).

На Ст\рас`ц` х\рестик`і ма\л`уйем на \в`ікнах, на д\верах. О\б`ічай та\к`ій – хай Гос\под` бере\же, шоб Гос\под` бе\рег в`ід ус`о\го з\лого (н.п. 43).

Ст\расна с`в`єчка. Од не\ч`істого \духа по д\верах, по \в`єкнах, на

покут`і наму\л`ованийї х\рестик. На \Ч`істий ч`ет\вер \роб`ім хрес\ти с
тих с`в`єчок, у \хат`і т\реба роб`іт` хре<sup>с</sup>\та. Не<sup>у</sup>\ч`істу \силу одга\н`аїе
(н.п. 44).

С\в`єчку св`ет`іл`і, с \церкви^і \н`если, шоб не^у по\тухло. Йак
пр`і\ход`іл`і с то\йейу ст\раснойу с\в`єчкою – х\решч`ік`і роб`іл`і на
дв`е\рах (н.п. 45).

Ідут` до \церкви<sup>і</sup>, т\реба, шоб у\же йак за\палет с`в`єч`єчку с \тейу
с`в`єч`єчкою до\дому дої\ти<sup>і</sup>. С\в`єч`єчкою про\води^{єш}, х\рестика
зро\б`іў, так во\но остан\їеце. Це од з\рому. Над с\тел`ойу, над
лам\надочкаїу (н.п. 46).

10. Звичай символічно бити людей, худобу освяченою у Вербну неділю вербовою гілкою

Вер\бу сва\тили ў не^у\д`ел`у. Йед\не д\ругого бйе, щоб здо\ров`і бу\ли при\казуйут`. Вер\бойу ху\добу виган`айут` ў л`у\биї ден`, а\би^і теп\ло (н.п. 1).

Пос`в`ет`ат, то їдеш, то бйеш \тойу в`ер\бойу. Д`ла здо\роуїа “Не<sup>у</sup>їа бйу, с`в`а\та в`ер\ба бйе, за \ти`жден` В`ел`ікден`, не ўм`і\раї, В`ел`ікод`н`а дож`і\даї”. Йак в`іган`айут \перш`її де\н`ок ху\добу на \пашу \тойу вер\бойу (н.п. 2).

\Заўши б\йемо – „В`ерба бйе, не їа бйу, за тиж\ден` В`елик\ден`, у\же неда\лечко ч`ер\воне їа\йечко, не ўм`і\раї, не ўм`і\раї, В`ели\кодн`а дожи^і\даї”.

В`іган`айемо в`ер\бойу \п`ершиї раз ху\добу, йак \буде теп\ло (н.п. 3).

С`в`ат`ат вер\бу ў \церкви<sup>е</sup>. \Били од\не \одного – “Вер\ба бйе, не<sup>у</sup> їа бйу, за \тижден` В`еликден`”. Ко\рову \першиї раз на \пашу вер\бойу виган`айут [в будь-який день] (н.п. 4).

Вер\бу с`ва\тил`і ў \церкви^і. Пр`і\нос`іт` до\у\дому, [примовляють:] “Вер\ба бйе, не їа бйу. В`ел`ікде<sup>н</sup>` за \ти`жде<sup>н</sup>`, не ўм`і\раї, В`ели\код`н`а дожи^і\даї. К\расне їа\йечко, В`ели\кде<sup>н</sup>` неда\лечко”, ху\добу в`іган`айут` [у будь-який день] ти`м \дубч`іком, ти`їейу вер\б`інкою. (н.п. 5).

С`їа\т`іл`і ў \церкв`і вер\бу да ш\л`огал`і о\ди`н \одного \ти`м`і роз\кам`і. “Буд` вел`іка – йак вер\ба, а ба\гата – йак зем\л`а, а здо\рова – йак во\да” – так пр`і\казувал`і. Виган`ал`і ху\добу, \бил`і ко\рову (н.п. 6).

Виган`айут` ко\рову \л`ітом \першиї раз на \поле \цейу вер\бичкою (н.п. 7).

\Треба ко\рову в`іган`ат на \пашу то\йейу вер\бойу. \Б`іл`і, [примовляли:] “Вер\ба, н`е їа бйу за \ти`жден` В`ел`ікд`ен`, с`у\ди^і \Боже дож\дат`і к\расне їа\йечко д`ер\жат`і” (н.п. 8).

С |церкви прине|сут` і д`і|теї у |хат`і поб`і|вайут`, і ху|добку, і йї|йї
дер|жат`. [Б`ють один одного та примовляють:] “Ве`р|ба бїе, не` ѡа бїу, за
|тижде`н` Ве`ликде`н`, неда|леч`ко к|расне ѡе`йечко”.

Ху|добку, шоб |дужа бу|ла і здо|рова, вер|б`ічкоїу |теїу на |пашу
ви|гон`ат` ко|роўку (ч`і на |Йурїа, ч`і ко|ли, |часом |ран`її, |часом |пос`л`і
|Йур`їа).

Т|реба ко|роўку |в`ігнат` |перш`її раз |цейу вер|б`інкойу (н.п. 9).

Ў не`д`ел`у [святїли вербу]. |Доўгу в`ер|б`інку ос|тав`їла на ко|рову,
т|реба в`ер|бойу в`ї|гон`їт, то н`ї|яке не ч`їп`л`алос`, шоб с|варки` не`
було. “В`ер|ба бїе, не ѡа бїу, за |ти`жде`н` Ве`л`їкден`, н`е ѡм`ї|раї,
Ве`л`ї|код`н`а дож`ї|даї, к|расне ѡа|йечко – тут неда|лечко” (н.п. 10).

|В`ербнїї [тиждень]. У |церкв`ї отп|рава. З в`ер|бойу с|тав`їл`ї на
|покут`ї, б`ерег|ли` йї|йе. Хто ў|ранц`ї ўстаў – то [били один одного та
примовляли:] “В`ер|ба бїе, не` ѡа бїу, за |ти`жден` Ве`л`їкден`, не
ѡм`ї|раї – Ве`л`ї|код`н`а дож`ї|даї” (н.п. 11).

|Вербна не`д`ел`а. Це бе|рут` ве`р|бу, і|дут` у |церкву, с`|ват`ат` ц`у
ве`р|бу ў |церкв`ї, і|дут` ду|дому с |ц`ейу ве`р|бойу. Їа|ка с`їм|їа ў |хат`ї
їе, при|ход`ат` у|же, ш|лопайут` |цейу ве`р|бойу с`їм|їу. Кажут` – “Не`
ѡа бїу, ве`р|ба бїе, за |ти`жде`н` Ве`ликде`н`, к|расне ѡа|йечко ўже
не`да|лечко”.

Ц`ї|йейу ве`р|бойу, сохр|н`али |дома, дес` поў|їєс`ат`, тра, шоб во|на
бу|ла ў|дом`ї ц`а |г`елочка ве`р|бїї. Їак ви|гоне`т` ко|рову |першїї раз на
|поле, то тра ц`ї|йейу в`ер|б`інкойу |в`ігнат` на до|рогу ко|рову і на|зад з
|йейу (н.п. 12).

Ху|добу виг|н`айут на |Йур`їа [цією вербою] (н.п. 13).

Ў |Вербну не`д`ел`у с`|в`ац`ац` ве`р|бу. Дер|жац`. Ве`р|бойу ту|йейу
[б`ють] ку|роўку (н.п. 14).

|Пос`л`е то|го ѡак ве`р|бу ос|в`ачувал`ї ў |церкв`ї, в`ї|ход`їл`ї з |йейу,
їшл`ї ду|дому, ўстр`е|чал`ї один |одного; г`їлоч|кам`ї в`ер|б`ї |б`їл`ї по

голо\в'є і ка\зал'і – “Не" йа бйу, ве"р\ба бйе, буд` здо\ров'її – йак во\да, а ба\гатий – йак зе"м\л'а, за \тижден` В'е\л'їкде"н`, к\расне йа\йечко б\л'и'зко-не"да\лечко” (н.п. 15).

У \церкву хо\дили', вер\бу с`в'а\тили'. Ў не"д`ел`у \Вербну \би'ли' од\не \одного. Ка\зали' – “Не йа бйу, вер\ба бйе, за \ти'жден` В'е\ли'кден`” (н.п. 16).

Пош\ла ў\ранц`і, пос`в'а\тила вер\бу, при\несла вер\бу. Вер\ба тре, шоб ле\жала \целий год у \хат'і. Пр`їш\ли до\дому, пош\ла ко\рову по\ц`опала т\рошк'і, то сви\н`аку. [Били один одного та примовляли:] “Не" йа бйу, вер\ба бйе, даї \Боже за год дож\дати'”. Ко\рову с хле"ва в'їга\н`айут`, ту вер\бу пр`ї\ношу ду\дому (н.п. 17).

\Вербний \тижде"н`. \Б'или ве"р\бойу, \кажут` – “Ве"р\ба бйе, не" йа бйу, за тиж\ден` Велик\ден`, не"да\лечко – к\расне йа\йечко.” Да п\р`їдут до\дом, пр`їне"сут \ве"рбу, ў \самиї не"ред не"сут у хл`еў до ко\рови', ко\рову поб\йут. А \перш'її раз ко\рову на \пашу в'ї\гон`ат об'ї\зате"л`но \тойу в'ер\б'ічкоїу с`в'а\ченоїу, шоб д\ручка ни"якого не" \мали. Жон\к'і не"сут \ц`ілу бо\ханочку х\л`еба і в'ер\бичку, і це ш\л`огайут ху\добу (н.п. 18).

Вер\бу с`в'а\тили'. Ко\роўк'і в'їга\н`айут на \Йур`їя. Да ўже по\цопайут. “Не" йа бйу, ве"р\ба бйе, за \ти'жден` В'е\ли'кден`” – 3 \рази так ка\зали'. Пос`\в'ат`ат`, \їедне д\ругого по\цопало (н.п. 19).

Ко\роў в'ї\гон`ем з вер\бойу то\йейу (н.п. 21).

\Вербна ни\д`ел`а. О\д`ін \одного \б'їл'і – “Не" йа бйу, ве"р\ба бйе, за \тижде"н` В'е\л'їкде"н`, буд` здо\ровий – йак во\да, буд` ба\гатий – йак зи"м\л'а”. \Ге'лочку бе\ру, йак в'їга\н`айем ко\рову на \пашу. Пр`ї\ход`ат` до"дому, \цейу вер\бойу о\дин од\ного благослоў\л`айе і ху\добу, за\ход`ат` ў хл`еў. Коў\тайут` \котики, шоб вер\ба пома\гала (н.п. 22).

Вер\бу с`\в'ет`ім, на в'ес\н`е ц`а в'ер\б'ічка ху\добу прога\н`ат, \перв'її раз йак в'їга\н`айеш (н.п. 23).

Вербна не^уд^ла – ве^рбу [святили], йак обе^ріг, во^{на} сто^{їт}; у ко^{го} йе ко^{рови}, з^{начит}, ви^{гон}ат^к ко^{рови} йейу. Ёже йак пос^ватиц^а ве^рба, то це за^{ўж}ди б^{їем} і ^{каже}м – “Ве^рба б^{їе}, не^у йа б^{їу}, за ^{тижде}н^Ве^ликде^н, не^{да}лечко ч^{ер}воне йа^{йечко}, не уми^{раї}, к^{расного} йа^{йечка} до^{жи}даї”.

Йак ви^{вод}ат^{ху}добу на ^{поле}, о^{це} с^ва^чена ве^рба обов^{яз}ково т^{реба} пок^{ласти} ^{пере}д по^{рогом} г^{елочку}, шоб ко^{рова} пересту^{пила}, і ^{вигнат} йі^ї на ^{поле} т^{їк}і с^ва^ченойу ве^рбичкойу. Це обе^ріг. ^{Виже}нут^і і зуст^рїнут^і [із свяченою вербою]. Це ^{першиї} раз йак ви^{ходить} ^ніс^ла зи^{ми} (н.п. 24).

Пр^їход^{ат} із ^{церкви}, б^{їут} де^{теї}, ко^{го} ст^рєни^{єш}, ве^рбойу. В^{ер}б^{ичкойу} ^{перш}ї ден^в і^{гон}ат^{ху}добу ^ўл^{убиї} ден^в (н.п. 25).

С^ва^ченойу в^{ер}бойу ху^{добу} в^{їга}найут^{на} ^{поле}, б^{їут} д^їтеї, та^{ко} тор^{каїут} (н.п. 26).

Вербна не^уд^ла, Вербниї ^{тижден}. Ё ^{церкву} і^{дут} ^ўне^уд^лу, бе^{рут} вер^{бу}, с^вет^{ат} вер^{бу}, при^{ход}ат^{до} ^{дому}, б^{їут} вер^{бойу}. ^{Кажут} – „Верба б^{їе}, не^у йа б^{їу}, за ^{тижде}н^Ве^ликден^в, к^{расне} йа^{йечко} ^{ўже} не^{да}лечко”. Ко^{роўку} ви^{га}н^{айем} йейу. ^{Першиї} раз йак в^{їгон}іца ко^{рова} на ^вінас то вер^{бойу} (н.п. 27).

У су^{боту} – Вербна су^{бота}, і^{дут} по вер^{бу}, ^{ломл}ат^{вер}бу. І^{дут} до ^{церкви}, с^вет^{ат} вер^{бу}, при^{ход}ат^{до} ^{дому}, б^{їут} вер^{бойу}, [примовляють:] – “Вер^{ба} б^{їе}, не^у йа б^{їу}, за ^{тижде}н^Ве^лікден^в, ^{ўже} не^{да}лечко к^{расне} йе^їйечко, буд^{ба}гата – йак зем^ла, буд^{здо}рова – йак во^{да}, буд^{при}гожа – йак ^{рожа}”. Ё хл^{ев}е^стир^{кал}і вер^{бу} ху^{доб}і і ^ўхат^і. Ко^{рову} ви^{га}н^{ал}і ^{першиї} раз (н.п. 29).

Ё Вербну не^уд^лу йшли с^ва^{тит} ве^рбу, ко^{го} зустр^їчали – ^{били} ве^рбойу. А то^ді при^{носили} ду^{доми} і ^ці г^{їл}:ачк^і с^{тавили} ^{дома}, шоб во^{ни} ^цїлії р^{їк} охоро^нали о^{сел}у. А по^{том} наве^сн^ї ви^{га}н^{али} ко^{рову} ^цейу ве^рбойу (н.п. 30).

Ко^{роўку} в^{їгонет} ^{цейу} ^{розочкойу} вер^{би}. ^Бїл^ї [та примовляли:] –

“Не^у йа бйу, ве^рба бйе, |ч’ере^з |ти^жде^н В’е^ликден^ь, н’е ўм’і^{ра}ї,
В’е^ликод^на дожи^{да}ї” (н.п. 31).

Вер^{бу} с’ва^{ти}ли, покла^{дут} і ле^ж’їт^ь, на ве^с’н’е |каж^{ут}, шо
ко^{ров}’ї в’ї^{ган}’айут^ь |перв’ї^й раз, то тре брат^ь |зубч’їка то^{го} (н.п. 32).

Ми у^{же} з |тейу ве^рбойу |б’їга^{єм} кру^{гом} |церкви да б’їемса із
х^{ло}пц^{ами} (н.п. 33).

|Ц’їм’ї га^лузк^{ами} ху^добу ви^{га}’н’айут^ь на |поле, йак ви^{га}’найут^ь на
|пашу. Це та^к’е д’їтво^{ра} там [каже] – “Ве^рба-|верб^{ниц}’а, ве^рба бйе,
не^у йа бйу, |ч’ере^з |ти^жден^ь В’е^ликден^ь” (н.п. 34).

Ви^{га}’н’али |першї^й раз ху^добу вер^{бойу}. Ко^{рову} ви^{га}’н’айут^ь на |поле
|першї^й раз (н.п. 35).

С’в’а^{та} в’ер^{ба}. [Били один одного та примовляли:] “Не^у йа бйу,
ве^рба бйе, за |ти^жде^н Ве^лїкден^ь, буд’ здо^{ров}їй – йак во^{да}, а
ба^{гат}їй – йак зе^м’л’а, не^{да}’лечко к^{рас}не йї^йечко”. Ко^{ли}с’ в’їга^н’али
ху^добу с хл’е^{ва} |п’ервї^й раз на |пашу. Ло^{ма}їє^м ве^рбу, і^{дем} у |церкву і
с’в’етимо. Бе^н’реш то^{го} х^{рес}’ц’їка, ц’у ве^р’бінку і прога^н’айеш
ко^{ро}ўку на |пашу ў л’ес (н.п. 36).

Це ви^{га}’н’али^е [худобу] на |пашу |розкойу ве^р’би с’в’аш^ченої
(н.п. 37).

|Перш’ї^й ден^ь ко^{рову} йак в’їга^н’айут |дубч’їком ти^м. Да пр’ї^д’ї да
застї^{рк}’н’ї над во^ротам’ї, д’е ко^{рова} |ход’їт^ь (н.п. 38).

А то^{де}’ї пос^{та}вет на |покут’ї да сто^їт с’в’а^{та} вер^бїчка,
ко^{ро}ўку ви^{гон}’ат на |пашу [щоб була здорова] (н.п. 39).

Ве^рбу дер^{жали} ў |хат’ї, |дуже |добре йак во^{на} йе ў |хат’ї, ху^добу
в’ї^{гон}ет |перв’ї^й ден^ь [не тїльки на Юрїя, може бути 1 травня].

Йак при^{ход}ет іс |церкви^ї, то од^{не} д’ругого в’ели^чаїе – “Не^у йа бйу,
ве^рба бйе, за |ти^жде^н В’е^ликде^н, не^{да}’лечко к^{рас}не йї^йечко”. На
|Вербну не^д’ел’у (н.п. 40).

Од^{не} д’ругого |б’їли^ї ве^р’бої. Ху^добу ви^{га}’н’али (н.п. 41).

Коро^в’ї в’ї^{гон}ет^ь, йак |перш’ї^й раз (н.п. 42).

Це ту\йейу ве"р\бойу од\не д\ругого б\йе, шоб бу\ла |дужа і здо\рова л\у\ди'на, во\на помош\на. В'іга\н\али на |нашу ху\добу ц\у\йейу ве"р\бойу од не"ч'істойі |с\ілі' во\на обер\і\гала ско\тину, шоб |дужа і здо\рова бу\ла ско\ти'на (н.п. 44).

Хо\д`і\ д`ед |вербу све\т`іт`. З вер\бойу їдут`, н\р`їде до\дому даї б\йе вер\бойу [та примовляє:] – „Не йа б\йу, вер\ба б\йе, |ч`ере"з |ти'жде"н` В`ел`ікден`, буд` здо\рова – йак во\да, а ба\гата – йак зе"м\л`а”. [Вербу ч\іпляли] за обра\зам'і, за о\конкам'і; ко\ро\у\к'і прого\н\ал'і |л\уде з вер\бойу, |дубч'іком, йак |перш'ї раз виго\н\айе, б\йе во\на пос`в`аш\чено\у\ вер\бойу (н.п. 45).

|Вербнії |ти'жде"н`. |Пере"д |Паскойу, ла\майут` |вербу, і\дут до |церкви', с`в`атет |вербу. |Пот`ім пр`ї\ходе до\дому, вер\б`ічкойу б\йут |каждого [та примовляють:] “Не" йа б\йу, вер\ба б\йе, |ч`ере"з |ти'жден` Ве\ликде"н`, не"да\лечко к\расне йе\йечко”. |Пот`ім пос\тави'ти' за і\конки', ўже йак ко\ро\у\ку в'іга\н\айут на |нашу а\бо на |Йур`їя, а\бо |пос`л`е |Йур`їя |тойу вер\бойу (н.п. 46).

11. Набір продуктів, які освячують на Великдень

На Великден` – пасочка, мн`асо, масло, яйця – крашанки^і. Сол` с`ват`ат` (н.п. 1).

Наложат паск`і буханку, яйец, крашани<sup>і</sup> яйця. Соул`. Стоїт. Масло, мн`асо (н.п. 2).

Колис` і мн`асо с`ват`ат`, і кубасу, і яйця, і хл`еб, яйк`і там коржик`і, і масло, і сир. Сол` заўши^е (н.п. 3).

Великде^н. Поро`с`а, паску, яйця, сало, масло, сел` (н.п. 4).

Вел`ікде<sup>н</sup>, Паска. С`вати^м паску, м`йаса, яйчка, масло, соул`. Йе^айця крашани^ійе. Пос`в`атил`і паску, то кажни<sup>е</sup> посп`ешайе, щоб ран`ше поїести^і (н.п. 5).

Паска. Яйця вар`ім, хл`еб неком, сирн`іки<sup>і</sup>, сало, паска, яйця (крашанки<sup>і</sup>), сол` (н.п. 6).

Ўсе с`ватим – паску, яйця, куўбасу, сало, масло, с`ел` (н.п. 7).

Паска. Хл`еб с`в`ат`іл`і – паска. Яйця кра`с`іл`і – крашанк`і. Мн`асо, соул`. Паску, соул`, яйця. Хто шо майе (н.п. 8).

С`ва`тили^і яйця – крашанк`і, паску, сол`ка, щоб во`на ў хат`і була ц`а сол`, во`на т`реба часом худобинка забол`іе, т`реба т`рошк`і цейі сол`і с`в`аченин`койі во`ди. Но`жа т`оже с`ват`ат` (н.п. 9).

Паск`і, яйця краси`л`і – крашанк`і. Тол`ко ў суботу. С`ва`тил`і яйця, паску. Сало, сол` (н.п. 10).

Паск`і, крашанк`і, сол` (н.п. 11).

Паска – це називалос`а. Ти`йе, шо колис`, но`сили^і с`в`атит` у церкву. Колис` була ко`робка та`ка велика, ок`райкойу об`їазана, ў ту ко`робку клали невелич`ке пори`с`атко, йо`го за`кол`уйут`, вич`і`н`айут` у се`редин`і, ўсе вик`і`дають` і ту`ди запи`хайут` і м`йаса, і йаблука, і усе перем`їешуйут`, фарш та`ку роб`ят` і запи`хайут` у цей пори`с`атко, де нутри`нос`ц`, заши`вайут` і ў пїеч, і во`но печ`еца, йак спеч`еца, да та`к`е гарне і ци`йе ножк`і йе заг`нутин`к`і, і гол`еўка та`ка, і це

за\шити^ен`ке ўсе. Хл`іб б\рали, \йайца. Це пори\с`атко пос`\ват`ат` у\же, при\нос`ат` ду\дому, на ку\соч`к`і \р`іжут попе<sup>у</sup>\рек, там попа\даіе ўже ўсе. Хто та\ке з\робит` то це ўже шч`і\таўс`а, шо це ти ха\з`айін, це ўже ти ба\гатиї. Це не<sup>у</sup> \кожне со\б`і позво\л`ало.

Хл`еб так пек\ли \само, йак і ти\пер не<sup>у</sup>\чут`. А те^у\пер \кажут` \паска. О\це \паска, \пасочка. К\рашанк`і, си\л` к\лалі. Йак у\же ни\сеи ду\дом ту \паску, то т\реба, шоб і си\л` бу`ла с`ва\чена (н.п. 12).

\Сало, сол`, \паску, к\рашанки (н.п. 13).

Пек\л`і хл`еб, каба\на \б`іл`і, поро\с`а. \Паску, \йайца, сол` (н.п. 14).

К\ром`е \паск`і і к\рашанок осв`еш\чац` н`ес\л`і ўс`е, шо йес`ц` у ха\з`айств`і – си\р, см`е\тану, \сало, шоб ўс`е осв`ш\чалос, і шоб ўс`е в`е\лоса (н.п. 15).

Пас\к`і п`ек\ли^і, крашан\к`і ва\р`ілі^і, \п`ісанк`і, \ри\бу \жар`ілі<sup>і</sup>, коп\ч`ону б\рали^і, холо\дец` ва\р`ілі^і (н.п. 16).

Йак йа ж`і\ву ба\гач`ше, зако\лолі^і каба\на. Поро\с`атко н`ев`е\ли\чк`ейе, ўсе с:ере^у\дини^і \в`ішкри\бут`, спе\чут`, ў ко\робку на п\леч`і. Коў\басу, п`ірож\к`і, \паску, к\рашанк`і, \сол`і бе\реш т\рошк`і пос`\ватеш і но\жа (н.п. 17).

Хто ў п\йатницу не^у\че \паски, а хто по\бол`ш у су\боту, шоб м\йака бу\ла, \йейца к\рас`ат. Уб`і\райуца \гарно, ка\шолочк`і \поўнийе \ложе^т у\се, \в`іш`ітій \С:ус Хри\с\тос нак\r`і\вайут. І ўсе \ложе<sup>т</sup>, \даже і \корен`а с х\r`е\ну. Хоч шоб пр`і\н`аўс, то на д\руге \м`е\сто са\дов`і, а н`е – ўже ко\ров`і о\д:аї. Се\л` с`\в`ат`ат. Но\жа хто кла\де, то теї в`ід`\мар. Но\жа н`ізаи\чо. Од\на к\лала, то \в`ік`інулі, не^у пус\тили ў \церкву \даже. Хл`еб, с`в`а\ту \паску, \йайца, с`ел`, хрен. Хто ї го\r`ілку, ї \сало, ї м\йасо, ї сир, і \масло. Но но\жа низа\шчо ў с`\в`е\т`і не^у \нада (н.п. 18).

Хл`е\бец, пек\ли<sup>і</sup> \пасочку, б\рали<sup>і</sup> сол`, с\в`е\чку с`в`е\тил`і над х\л`ебом, йак с`в`а\тил`і. Коўба\су, \сало, \масло, си\р (н.п. 19).

Бе\жат і с`\в`ат`ат \паску, \йайца, \сало (н.п. 20).

\Паску, \йайца, но\жа, сол`, го\r`е\лку (н.п. 21).

Ў К\расну су\боту |йайца к\рас`имо, |паск`і па\ч`имо; го\тов`ім ч`і коў\баску, ч`і молоч\ка. |Сало, м\йасо, коў\баску, |паску, поро\с`а пак\л`і. С`ва\т`іл`і |утром на Ўс`у\ношну. |Сало, м`ед, |масло (н.п. 22).

І |сало с`в`е\т`іл`і, і |масло, і коўба\су. С`іл` об`а\зат`ел`но, |даже |водку |мона с`в`е\т`ит`. Со\л`іл`і і |йел`і на |паску. А но\жом, |ето хл`еб з\разу |паску нач`і\найеш |р`езат`. |Ран`ше, хто н`е пос`в`ат`іў но\жа, то |паск`і н`е |м`ейеш п\рава |р`езат, а ло\м`іл`і (н.п. 23).

Т\реба с`в`а\тит` |паску, м\йасо. К\рашанк`і кра\сили ў су\боту, ч`ер\воним луш\пин`:ам с ци\бул`і. С`іл` с`в`а\тили, |ножа йа не<sup>u</sup> з\найу, шоб |мати но\сила с`в`а\тит`. Бе^u|рут` с`іл`, мак-ве<sup>u</sup>|д`ук, ко\торіў сам по\с`і\яаўс`а (н.п. 24).

Ўсе с`в\ат`ат – і |йайца, і коўба\су, і м\йасо, |паску, |сол`і т\рошк`і, но\жа і с`в`е\ч`ка (н.п. 25).

С`в`а\тили хл`іб, коўба\су, |масло, сир, с`іл` обоўйаз\ково, |паск`і (н.п. 26).

Ў К\расну су\боту п`ек\лі<sup>і</sup> |паску, к\расили<sup>і</sup> |йейца, коў\баси п`ек\лі^і, с\тегна за\п`екали<sup>і</sup>. Іш\лі<sup>і</sup> |веч`ером ў |церкву на Ўс`у\ношну, с`в`е\тили<sup>і</sup>. Мед, |сало, мо\лочне, стег\но, коўба\си до\машн`ойе (н.п. 27).

У ко\го шо йе. Сте\генце но\с`іл`і, коўба\су, |паску, мед, |масло сво\йе. Сол` до св`е\т`іл`і (н.п. 28).

|Паску, к\рашенк`і. І м\йаса, і моло\ко, |масло, сол` і го\р`елку (н.п. 29).

Б\рали |пасочку, к\рашанк`і, ў ко\го шо йе – б\рали ку\сок стег\на, ў ко\го куба\са, і |нож`іка б\рали, і хл`іб б\рали ку\сочок, і |сол`к`і (н.п. 30).

|Паск`і с`ва\ти`л`і, |йайца, м\н`асо, |сало. Но\жа гр`іх, ка\заў |бат`ушка, с`в`а\тит`. Со\л` с`ва\ти`л`і, со\лили^і (н.п. 31).

|Паска, |йайца, сир, |масло, |дехто сва\тили но\же і сол`, ми йо\го не<sup>u</sup> с`ва\тили^і. К\рашанк`і, |п`ісанк`і пи\сали – ў\с`аке та\к`е, к\в`е\точ`к`і (н.п. 32).

|Паску, |йейя, |масло, б\рали поро\с`а на\ч`іне^uне, та\ке |гарне, та\ке здо\рове на ўс`у ко\робку (н.п. 33).

Прави́ца мо\л`ебен`, |п`іс`л`а за\к`інчен`а мо\л`ебн`і ос`в`ачу́ют`
|паску, шо хто при\н`іс, ўсе не^усли, шо ў |кого йе – |паску, мйас\нийе
|ви`роби<sup>і</sup>, |йайца. С`іл` с`в`а\тили, с`в`а\ч`ена с`іл` збер`і\галас`, шоб бу`ла,
і но\жа к\лали (н.п. 34).

Ўсе с`в`а\тити – і коўба\су, і |сало, і м\н`асо, і |масло, і сир, і си`л`
(н.п. 35).

|Паск`і, |йайца, м\йасо п`ек\ли ко\лис`, коўба\су, го\релку (н.п. 36).

|Масло, моло\ко, м\йасо с\ватет, |тико но\жа н`е. Но\жа, то
|бат`ушка сва\риўс`а. Йа не^у кол\дунка, йа не^у з\найу. Сол` то йа не^у це,
што йа\к`ііе п\р`імхи |маіе (н.п. 37).

У су\боту пек\л`і |паску, кра\с`іл`і |йайца, у не<sup>у</sup>\д`ел`у йшл`і до |церкви^і.
[СВЯТИЛИ] м\йасо, коўба\су, сол`, |йайца, |паску (н.п. 38).

Ўсе с`в`а\тили – |паска, мйас\не, коўба\са, не^у\к\ли м\йаса ку\сок,
к\рашанк`і, но\жа, со\л`, х\л`еба кусок, т\рошк`і пше\ниц`і (н.п. 40).

Де\р\жлаи, шоб і йа\йечок покра\сит ч`ір\воним, шоб і сте^у\гно
спе^у\к\ти, шоб буў ку\сок м\йаса ў хат`і. С`в`а\тили |йайца, к\рашанк`і, шо
ў ко\го бу\ло, сир, сме\тану, |масло, сол` (н.п. 41).

|Йайца, |масло, коўба\су, сте\гно, |пасочку. Со\л`, но^уж (н.п. 42).

Куў\басу, сте\гно, сир, |масло, |паску с`в`а\тили^і. С`іл`, |кажут, шоб
год бу\ла с`в`аш\чена ў |хат`і (н.п. 43).

С`в`а\тили^і |паску, сте^у\гно, коўба\су, но\жа, ку\сок х\л`еба, се<sup>у</sup>\л`
(н.п. 44).

|Паск`і пек\л`і, |йайца кра\с`іл`і. |Паску, |йайца, м\н`асо, сол`. Но\ж`і
|може, шо |шепчут`. |Бабк`і |кажут` – це |т`ііе |л`уде, шо ўм`ііут`
шеп\тат`, дак во\ни |т`ііе но\ж`і с\в`атет` (н.п. 45).

Ко\лис` йак бу\ли |семйі, то гото\валис` – і поро\с`атко, і коў\баску
го\тов`ім, і |йе`йечка, і |пасочку, ўсе-ўсе. С`в`а\тит` ўсе |можна – хр`ін
д`л`а з\м`іцнен`а сем\йі, шоб к\репка се\мйа бу\ла ў |хат`і, си`л`
об`е\зат`ел`но, це |сину Бог |даіе, т\реба об`е\зат`ел`но. |Паску,
поро\с`атку за\жарували^і (н.п. 46).

12. Повір'я про заборону спати (вимикати світло, розстилати ліжко) у Великодню ніч

Гдеш на Ёс`у\ношну. Хто прос\п`ит, то ни\чого не^у по\бач`ит, а хто не<sup>у</sup> с\патиме, то \буде \кубла шу\кат`, пта\шин`і, \курач`і, у\дача \буде. \Кажут`, шо не<sup>у</sup> \мона с\пати. \Целий рок спат` не^у \буде хо\т`єца, с\лабос`ц`і не^у \буде (н.п. 1).

Йак хоч зас\нут`, шоб не<sup>у</sup> бу\ло рос\тел`ано, шоб с`вет \ц`ілу ноч го\r`іу (н.п. 9).

Н`іч т\реба, шоб с`в`е\тиу`с`а о\гон`, с`вет тра, шоб го\r`еу \ц`елу н`еч. Ко\лис` йак позасте\л`айут` кро\ват`і, зап\рау`ят` ч`і шо, то не<sup>у</sup> \мона спат` на йї ўже, хоч спат`, то ту\ди \д`єти на пйеч, а пос`\ц`ел` т\реба, шоб бу\ла зас\лана і спат` на цєї не^у \мона. С:ус Хрис\тос воск\рес, з\нач`ит` т\реба, шоб ус`є не с\пали (н.п. 12).

Заборо\на`лос`, н`е с\пал`і. [Цілу ніч горить свічка]. Ко\л`іс` \бат`ко \каже – „Н`е сп`і – до \качки` \наїдеш, \д`ік`ійе” (н.п. 14).

У В`ел`і\код`н`у н`іч н`іх\то н`е спау, \целу ноч го\r`еу с`вет у \хац`і, \л`у[`і йшл`і у \церкву, у \церкв`і слу\жилас`а с\лужба, н`е \можна бу\ло с\пац`і (н.п. 15).

З ус`е\ношної попр`і\ход`ат, і це не<sup>у</sup> сп\л`ат, шоб не^у ўте^у\рати йак \С:уса Хре^у\с\та \будут пробу\жат. Тре по\чут. \Бат`ушка \тихо \каже – “Хр`іс\тос Воск\рес”, хто по\чує, а хто н`е. Це йак\раз у два\нацит` ча\соу \ноч`і (н.п. 18).

З\вечора го\тов`ат \паску, т\реба ноч не<sup>у</sup> спат, бо \буд`ат Й\суса Хри`с\та дес` ў\дос`в`ета, \пере^у\д тим йак \паску с`\в`атит`, \ход`ат кру\гом \церкви (н.п. 20).

Шоб во\гон` зго\r`еу, шоб пос\тел`і не с\лал`і. Йак \заслана та пос`\ц`ел`, шоб не<sup>у</sup> прос`ц`і\лат йї\йе. Ка\зал`і, шоб \целу ноч во\гон` го\r`еу (н.п. 21).

⟨Пере^д В'єл'їкод`н`ем с`\в'єч'к'ї с`в'є\т`їл`ї ў\дома, хто ў \церкву н`є
їд`є, две\реї н`є по\ложє^{но} зам'ї\кат`. Хто ў \церкву н`є їд`є, то шоб
\Богу мо\л`їўса, шоб с`\в'єч'к'ї го\рел'ї, по\ка ўже теї п\р`їїде с \церкв'ї
(н.п. 23).

Ко\л`їс` \кажут` не<sup>у</sup> спл`ат`, о\гон` шоб с`в'а\т`їўса \целу ноч. Ог\н`ї
шче роз\пал`увал`ї на ўс`у ноч. Ў \кого насоб'ї\райє та\ке ў го\род`ї і ўже
\к`їдаїє, шоб ноч го\рєў о\гон`. Нази\вайєца – Вс`а\ношна. Шоб ноч с`в'єт
го\рєў – н`є ту\ш`їл`ї, а н`є – с`\в'єчку за\пал`єш (н.п. 28).

Ўноч н`є с\пал`ї. Хто не^у \будє спат – то, \каже, збе^у\ре ба\гато
гри`\боў, ку\б`єлца вивер\тат` \будє, йї\йєц (н.п. 29).

Ўс`а\ношна. Ка\зал`ї, шо хто на Ўс`у\ношну н`є \буд`є спат`, то йак
поже^у\не то\вар ул`єс – з\наїде \качку (н.п. 38).

С`в'єч\к'ї \палимо, не прости\лайут пос\тели, так йак приб\рана
пос`\ц`єл`, так хоч л`аж (н.п. 40).

Не^у сп`ї, бо \будєш верєб\її, во\рони заб`їрат` \йайца. Йак \будєш
спат` – то н`ї\чого не^у \будє^ш \бач`їт`, йак не \будє^ш спат` – дак
\будє^ш \бач`їт`, де \кубла, де вериб\йє^ї не\сут` \йайца. Дак у\се \д`єт`ї не
с\пал`ї (н.п. 45).

13. Великодній звичай вмиватися крашанками

Ўми^e\вали^eса ў\ранци ўста\вали^e, ўми^e\вали^eса йайцем ўс`і, шоб бут` та\ки^m \полним, йак йайце ч`і йак, \терли йайцем (н.п. 4).

По^y\ложиⁱмо ў \м`ісочку да ў во\д`е да ўм`і\ваймос, ў\м`іл`іса к\рашанками<sup>i</sup>, йайцем, поло\жи<sup>i</sup>ла йе<sup>a</sup>\йечко, ў\ли<sup>i</sup>ла во\ди<sup>i</sup> да ўм`і\вайеса (н.п. 5).

Йак с \церквиⁱ п\r`їдуть, кла\дут` у \миⁱску йайце да ўмиⁱ\вайуца (н.п. 7).

Ўм`івали<sup>i</sup>с`а к\рашанкам`і (н.п. 10).

Пр`і\ходи<sup>i</sup>мо с \церкв`і, йайце \лож`імо, б`е\рем с`в`а\те, \лож`ім у \воду, ўм`і\ваймос йім, в`іти<sup>i</sup>\райем \оч`і, ўм`і\вайемса тої во\дойу, ўс`у сем\йу (н.п. 11).

К\рашанкамиⁱ ўмиⁱ\валис` – ўл`е у \миску ко\лис` \мати во\ди, ту\ди покла\де йайце, і\дем уми\ваца (н.п. 12).

Ка\залиⁱ, шо ўже деў\чата йак о\би`чно да ўже ў во\д`е к\рашанкої, нал`і\вали<sup>i</sup> \воду да клали<sup>i</sup> ту\ди<sup>i</sup> к\рашанку, да ўже во\на \мокре<sup>n</sup>ка, да ўже ти<sup>m</sup> йайцем шару\вали<sup>i</sup>, ўм`і\валис`а шч`і\талоса, шоб \гарна була йак к\рашанка (н.п. 19).

К\лал`і йй\йечка ў \воду, ос`в`аш\ч`онийе, ўм`і\вал`іс`а ў ни^x (н.п. 22).

К\рашанками ўми\валис` – йайце кла\деш у \мисочку, \можеш \даже три йа\йечки<sup>i</sup> пок\ласти ў \ми<sup>i</sup>сочку і три \рази ти по\вине<sup>n</sup> со\б`і ли\це об\мит`, а йа\йечка ц`і у во\д`е ле<sup>n</sup>\жат` (н.п. 24).

Ко\лис` поўста\вали, ў \м`ісочку – во\ди, к\расне йй\йечко у \м`ісочку, цим к\расним йй\йечком кру\гом по\мажем, \поми`йес`а \ц`ейу во\дичкойу, по\ми`ўс`а, ўже неⁿ ўтиⁱ\райес`а (н.п. 25).

Ло\жилиⁱ к\рашанийе \йейца ў \воду і ўм`і\валис`а \тейу во\дойу (н.п. 27).

К\лали йайце, і ми ў ц`й \мис`ц`і, де йайце к\рашане, ўми\вайемс`а (н.п. 30).

Ўмиⁱва^{ли}с^{`</sup> к<sup>ра</sup>шанкам<sup>i</sup> – при<sup>не</sup>с<sup>ут`} іс ^церквиⁱ да во^дич^к'і
ўл^{`</sup>ут<sup>`} даі ўм^{'i}вайуца (н.п. 31).

Ўмиⁱвалис^{`а}, поша^{ру}йе [яйцем] (н.п. 32).

Кла^дут це йі^йечко че^рвоне ў ^воду, ўми^вайуц^{`а} (н.п. 35).

Буў та^к'іі о^бичай – ўмиⁱвалис^{`а} к^{ра}шанкамі, к^лали к^{ра}шанку ў
мⁱсочку і т^{`i</sup>йейу во<sup>д</sup>ойу ўми<sup>в</sup>алис<sup>`а} (н.п. 34).

К^{ра}шанкамⁱ ўм^{'i}вал^{'і}са – б^рали й^айца, об^м'івали ў во^д'е, по^том
ц^{`о</sup>йу во<sup>д</sup>ойу ум<sup>'i</sup>валис<sup>`а} (н.п. 36).

Ў ^м'іску нал^{`i</sup>вал<sup>`i} ^воду – к^лал^{`i</sup> йе<sup>i</sup>йеч<sup>'</sup>ко, до ўс<sup>`i} ўм^{'i}вал^{`і}с (н.п.
38).

Ў ^м'ісочку ч^{'і}стойі во^ди, йі^йечко ту^ди – і ^тейу во^дичкойу ў^м'іца
(н.п. 40).

М^ати ў нас покла^де ў ^міску й^айце к^{ра}шане, а то^д'е ўже
с^{`в}'а^ч'ене [щоб вмиватися] (н.п. 42).

К^лали йі^йце ў ^воду, ўсе ўм^{'i}валис[`] к^{ра}шанкамі (н.п. 44).

Ўм^{'i}вайуца к^{ра}шенкамі (н.п. 45).

14. Використання освячених великодніх продуктів, їх залишків

1) Вживають першими в їжу:

Йак на Ве\ликден` приї\дут` с \церквиⁱ, то с`а\дадут` за стол да с\вечку зас\веⁱт`ат`, даї с\н`ідадут`. Йї\це св`а\чене (н.п. 1).

\Паска – йеⁱ\мо \д`ет`і. \Сам`е \перше – йаї\це. По\том ўже с`іл`, \масла, м\н`асо (н.п. 2).

Пр`ійш\л`і с \церк\виⁱ, \мол`імоса \Богу, да с`і\дали за стол. Хто \с`аде. Йї\цем св`а\ч`еним розгов\йеца т\реба. Йї\мо, до кон`\ца доїї\даємо. [Худобі] св`а\ченого не да\вали<sup>i</sup>. Йак оста\йеца, то б`е\r`емо, да \р`ежиⁱмо, да \суш`імо, [потім] с \чайем, з моло\ком п\йемо (н.п. 3).

На\самперед йаї\це с`\ват`ане, м\н`асо (н.п. 4).

Нап`е<sup>i</sup>\р`о\д \кайут` т\реба йаї\це [їсти] (н.п. 5).

\Перше йаї\це, хл`єб. Розгоў\л`аца (н.п. 6).

Йак с \церкви при\ход`ат`, \саме \перше т\реба ско\rен`ко шос` уку\сит`. Хто \першиї приї\де ў се<sup>u</sup>\ло, то йо\му так Бог да\йе, шо вон скроз` \першиї – ў го\rод`і ўсе з\rобит`, ни\коли не^u ос\таниц`а не<sup>u</sup>з\rобл`ане (н.п. 9).

С`\н`едал`і, о\б`едал`і. Поч`і\нал`і \паску, йаї\це (н.п. 10).

Пр`і\ходи<sup>i</sup>мо с \церкв`і, с`і\даєм с\н`едат`, ўсе с`в`а\те йе\мо б`е\rем (н.п. 11).

Йаї\це с`в`а\ч`ене об`і\зат`ел`но \перше т\реба. Йак с`\вате<sup>u</sup>ш, то т\реба у \церкв`і дв`і або три йаї\ц`і т\rошк`і роз\би<sup>i</sup>т` і надлу\пиⁱт`, шо б во\да не по\пала на луш\пи<sup>i</sup>нку, да ти облуп`іла, \вик`інула, а шо б то\б`е во\да по\пала на \луп`яне йа\йечко. Туп\йе<sup>i</sup>ро це \луп`яне йа\йечко роз\r`езуйут`, \д`ел`ат` с\к`іл`ки там душ. Поне<sup>u</sup>\ред із\йїли йаї\це, бе\rут` у ц`у с`в`а\ч`ену с`и\л`, а топ\йеⁱро ўже бе^u\рут`, хто шо там ч`і пиⁱт`, ч`і \йїсти. Ўпе\rед, ка\зали ко\лис`, т\реба розгоў\йїца йаї\цем с`в`а\ч`еним. \Постили, а це ти нач`і\найеш \йїсти \ж`ірне, з\нач`іт тра розгаў\йїца (н.п. 12).

С`а\даіем, с`\н`едат` – с`в`а\те йаї\це і \паску (н.п. 13).

\Перше йаї\це бйуц`, розго\в`іца тре йаї\цем. Попе\ред \йаїца бйом.
\Перше йаї\це – розго\в`еца (н.п. 14).

С`в`ат\ков`ій о\б`ед нач`і\нал`і с к\рашанок, б\рал`і до рук, од\не з
\одним виб`і\вал`і (н.п. 15).

Йак при`ї\шоу с \церкви^і, так і к\рашанку зйе\си^і (н.п. 17).

У \самий не^у\ред ха\з`айін чи<sup>і</sup> ха\з`айка, йак не^у\ма ха\з`айіна, \лож`іт,
рости^і\л`айе ўсе на сто\л`е, в`ік\ладвайе. Йак \рано \вел`м`і шч`е, то
помо\лили^ес \Богу, зас`в`е\тили с`\в`е\че^учку да прил`а\гайе хаї спат. Йак
спа\сен:ийе, ни^і\коли п\рйіде з \церкви^і не^у л`а\гайе, це во\но \коло хли^е\ва
там по\порало, і хо\д`ет бу\де<sup>у</sup>м с`а\дат, і рости\лайут на стол. \Перше
йе^і\це с`в`а\чене не^у бйут во стол, ку\сайут \ц`іле с кара\л`ушчої, шоб не^у
\баче^ут у \л`ес`і пага\н`ук`і, а там роз\ломайе ўс`ем (н.п. 18).

Коу`ба\су, \сало, \масло, си`р [святїли]. \Йели^і. Ў \першу \очер`ед`
йаї\це і \сол`ка. С`в`а\ту к\рашанку перш (н.п. 19).

Пр`і\нос`ат ў\ранц`і, розгоў\л`айуца, с`\н`едайут (н.п. 20).

У\се т\реба пос`в`а\т`іт, бо ни<sup>е</sup>х\то н`і\чого не^у \йе`ст, по\ка
п\рейдут с \церкви. По\ка \баба не \воз`ме \ложку \перша, то м`і не
б`е\ром, хто с\таршиї [їсть першиї]. Йе<sup>і</sup>\це пос`в`аш\чене, \паску
(н.п. 21).

Ў\ранци^і с`\в`ат`ім це ўсе, пр`і\ход`ім до<sup>у</sup>\дому, \каж`ім – „Хр`іс\тос
Воск\р`ес”, пр`і\ход`ім до\дом да с`е^і\дацем с`\н`едац`. При`хо\д`ат іс
\церкви^і, за\пал`уйут` с`\в`е\чку, \мол`аца \Богу, ўс`о с\тав`іца на стол
(н.п. 22).

Пос`\в`ет`іш \паску, пр`і\ход`іш от \церкви<sup>і</sup>, у\с`іх поздраў\лайеш у
с`ем\йі, хто н`е хо\д`іў до \церкви<sup>і</sup>. “Хр`іс\тос Воск\р`ес” (3 р.) – зу ўс`е\ма
ў с`ем\йе поце\луйес:а, с`в`а\ч`ене ўне\род йа\йечко йе\д`ат, \даже йак
ш:кар\лупоч`кої с`в`а\ч`ене йа\йечко зйе\с`і, н`ікаг\да ў \л`ес`і пага\н`ук`і не
\буд`еш \бач`іт, во\на т`е\б`а н`е т\рон`е. Це \нада с\тойач`і. Шоб у \л`ес`і
н`е хо\т`ет во\ди, на \Паску, йак пр`і\шла от \церкви<sup>і</sup>, розгоў\л`айеса

с:во\йейу с`ем\йейу, з\нач`ит роз\б`її йа\йечко і зйеш з луш\пайочкойу с\тойач`ї, не \сед`ач`ї, і н`е п`її во\ди, н`е зап`ї\ваї. \Буд`еш у \л`ес`ї ден` хо\д`їт, хот` йа\ка с\пека, но ти во\ди н`е \буд`еш хо\т`ет. \Это т`е\б`е\Гос\под` напо\йїу, да\йе с`їлу, здо\роуїе, і ти` во\ди не хоч (н.п. 23).

На Ве\ликде`н` п\росто розглоу\л`айемос`, \тоже с`\в`їч`еч`ку зас`\в`їчуєм при\ходи`м. \Можна л`у\буїу, у`же ми` \можем розгоу\л`атис` к\рашанками` у \першу \чергу (н.п. 24).

Ко\лис` о\це об`ї\зат`ел`но т`реба у`ку\сити \первиї раз йї\це ш:кар\лупкойу, шоб не` \бач`їу, йак \поїде`ш у л`їс, \поган`. С`ва\ч`ене од:а\вали \курам, шоб не ва\л`алос` (н.п. 25).

При`ї\ходили ду\дом с \церкви`, го\рит` с`\в`їч`еч`ка, і к\рашанк`ї, \писанк`ї [їли] (н.п. 26).

При\ходили` з \церкви`, с\тав`їли` на стол у`се с`\в`е`ш\чене, те, шо пр`їго\тов`їли`, го\релку, без ц`о\го не об\ходилося, нач`ї\нали` у`же с`\н`е\дат`, теж с`\в`аш\ченим розгоу\л`айуца (н.п. 27).

Пр`їїде с \церкв`ї. С`\в`а\те перш поїї\си` с`ем\йейу. \С`адут` за стол пос`\н`е\даїут`, а то\де`ї \дут` гу\л`ат`, хто ку\ди` (н.п. 28).

С`е\дал`ї до с\толу у`с`е, з йе`ї\йечок [починали] (н.п. 29).

По\том [ножем] \р`їзали с`\в`а\чену \пасочку, с`\в`а\чениї хл`їб, йа\йечко, \сол`койу с`\в`а\ченоїу поси\пали. У`же розгов\йайуц`а, розгоу\л`айуц`а. Йа\йечко \саме \перше \йїли, шкар\лупк`ї ц`ї у`же не вик`ї\дали (н.п. 30).

\Саме \перш с`\в`аш\чене йе\д`ат (н.п. 33).

Мо\йа \мати` пр`ї\ходила с \церкви`, то во\на б\рала ц`о\го но\жа [освяченого] \р`їзала \паску, зйе`ї\дали, розгоу\йалис`а (н.п. 34).

Пр`ї\нос`ат` \паску, розгоу\л`айуца. \Саме \перше йї\цем (н.п. 35).

У`с`а се`м\йа с`е\даїе за с`\в`ат\ковий ст`їл. Сп`ер\ва б`е\рут` с`\в`е\те йеї\це, \сало і \паску (н.п. 36).

Йіі\це \саме \перше [їли], бо на \Мас\л`ену загоў\л`айуца йіі\цем, а на В`е\ликде`н` розб`і\вайут, облупл`уйут – там \р`ежсут, йек у \кого в`е\л`іка се`м\йа. Да с`в`а\те йіі\це зйе`с\ти \перше (н.п. 37).

\Перш`ім \д`елом йа з\найу, шо од\не йе`ї\це розб`і\вал`і, облупл`увал`і т\рошк`і, шо пос`в`а\т`ілос`, пр`і\ход`ат до\дому, то те йе`ї\це т`реба роз\р`езат` на с\токо, с\коко душ сем\йі ў \хат`і, і шоб \кожному по\пало ку\сочок то\го роз\лупл`аного пос`в`а\ч`еного йаї\ца (н.п. 38).

На Ве`\ликде`н` \паску пек\л`і, при`носи\ел`і с \церкви, кру\гом \хати обл\ходи\ел`і с \пасоч`кої, то\д`е йе\д`ат (н.п. 39).

[Першою починали їсти] \паску (н.п. 41).

Наїне\ред к\рашанки` \сол`ойу, хр`істо\валис`а. [Сіль] йак не \добре – ўз`аў посмок\таў і ба\гато здо\роўшиї (н.п. 44).

Ба\гато чо\го \готов`ім. При`ходил`і ў \гос`ц`і \пос`л`е розгоў\л`ан`а а\бо при`ходил`і розоў\л`аца (н.п. 46).

2) Годують худобу (курей)освяченими продуктами чи залишками від них:

– сіллю:

Сол` с\ват`ат`. Дер\жат`, \кажут` йак сла\ба ко\рова – то да\йут` (н.п. 1).

Сол` \заўши`е. \Йайца, йак п\р`іідем ду\дому. Сол` у ш\маточку, то \часом, йак коро\ва т`е\л`іца – то ў\с`інат`. І \сало, йак с\ватимо – то д`ержи\мо, \часом з ко\ровойу шо (н.п. 3).

Да\йут` ко\ровам сол` (н.п. 6).

\Тойі \сол`і ху\доб`і (н.п. 18).

Мо хто да\ваў ко\рови`, \сол`к`і, хл`еб\ца (н.п. 19).

С`іл` – т`реба пої\дат` йі\йі і т\рошки` збе`р`і\гат` д`л`а ко\рови`. Йак ко\рова розте`\лилас`а, \мама б\рала \цукор, п`іўв`ідра \теплойі во\ди і \сипала ту с`іл` с`в`а\ч`ену, да\вала йіі по\пит`, шоб во\на бу\ла \ч`іста (н.п. 24).

Цу с`іл` ми^і б\рали, с`в`а\ч`ену \воду, в`ід\ро во\ди \несли, напу\вали ко\r`е\уку іс \цейу |с`ел`койу, |йайца пр`іс\мачували |с`іл`йу, так у\же м`і |йїли і зйе\даймо, йа\ка оста\нец`а, збер`і\галас`а до йа\когос` \часу (н.п. 26).

Си^іл` і х\л`їба ц`і\луше<sup>ч</sup>ку ко\r`ов`і ўже да\вали (н.п. 35).

Ок\райч`іка од\r`езувал`і, ці\лушечку [від паски] і ж\дал`і, по\ка о\тел`іц`а ко\r`ова, і то\д`е ко\r`ов`і |сипал`і |сел`у і за\носил`і ў хл`еў. |Сол` да\вали |йести, шоб с`ел` пол`і\зала, шоб була |дужа і здо\r`ова (н.п. 44).

Сол`. При\ход`іл`і, |пасочку од\r`езувал`і т\r`рошк`і к\райч`ік і ху\доб`і (н.п. 45).

– паскою:

|Паска л`е\ж`іт. Ху\доби^і да\дут (н.п. 2).

|Паску да\вал`і [худобі] (н.п. 5).

Ок\райч`іка с |паск`і к\лали^і, вон заси^і\хаў, ле^н\жаў, а то\д`е ко\r`ова йак о\телица, то |к`ідали теї ку\сочок |паск`і у \воду, шоб напо\йт`, да |кажут`, шо ш\ч`істилас` (н.п. 32).

Йак |паску с`в`аш\чен:у од\r`езаў ок\райч`іка, то де^н\р\жат – йак ко\r`ова о\тели<sup>е</sup>ца, то то\д`е йої у \воду, у |пуойло |першиї раз (н.п. 37).

– хріном:

Ўсе |ложе^т, |даже і |корен`а с х\r`ену. Хоч шоб пр`ії\н`аўс, то на д\r`уге |м`есто са\дов`і, а н`е – ўже ко\r`ов`і о\д:аї (н.п. 18).

– шкаралупами від свяченого яйця:

|Йайца по\лупл`ат да |тийе |шкар\лупочк`і не\сут, де ку\r`ратн`ік, та ку\r`ратн`ік |сипайут, то |кури гет` пойе^і\дат (н.п. 2).

Не^н в`ік`і\дали на |земл`у, |курам [давали] (н.п. 3).

Вик`і\дал`і |курам (н.п. 5).

С`ва\ч`ен`і шкар\лупи<sup>і</sup> \к`ідали \курам, шоб \неслис` (н.п. 7).

Йіх зб`і\рал`і, да ў \м`ісочку, шоб \кури не рос\ход`іл`іса – на
сково\родц`і пода\вал`і (н.п. 14).

\Курам \к`ідали^і (н.п. 16).

\Курам да\вал`і (н.п. 21).

Шкор\лупк`і не вик`і\дали, а збе^р`і\гали, ко\ли ко\рова оте\лилас`а
\тоже да\вали (н.п. 24).

С`ва\ч`ене од:а\вали \курам, шоб не ва\л`алос` (н.п. 25).

Ц`і шкар\лупк`і да\вали \курам, ко\лис` бу\ли та\к`і по\я\си, ў\йазан`і,
су\кон`і із \воўни, і ро\били так – ц`о\го \пояса на под\в`ерїї кла\дут`
к`іл`\цем, \колом, ту\ди к\лали к\ришк`і х\л`іба, шкар\лупа з йа\йец, і там
\кури \йіли. Но ў с`\в`ато, ў Ве^у\ликде^н` ку\реї не<sup>у</sup> к\ликали, т`у-т`у-т`у
там. Та\ке по\ве`рїе хо\дило, шо йак \буде<sup>ш</sup> к\ликат`, то \будут` \кури
\дерти, да гороб\йе^і на\па\дат` на го\род. Во\ни са\м`і при\шли да по\йіли.
[Поясом робили] шоб во\ни н`і\куди не<sup>у</sup> йшли, шоб во\ни \неслис`а ў\дома,
бу\ли ў дво\r`і (н.п. 26).

Шкара\лупкам`і \кажут` \курам в`і\нос`іл`і, шоб \добре нес`\л`іс`
(н.п. 28).

К\рашанк`і. [Шкарлупу] хто дер\ж`іт`, а хто вик`і\дає \курам.
\Курам да\йт` (н.п. 31).

Шкар\лупу \часом збер`і\гали, бу\вайе та\к`е, шо ко\рова зас\лабне,
да\вали ц`у шкар\лупу, \курам зго\довували, од:а\вали (н.п. 34).

\Курам од:а\вали, шоб \кури \неслис`а (н.п. 35).

Йа \курам од:а\вала (н.п. 39).

Хто п\ташкам розда\ваў (н.п. 43).

\Носет \курам, а н`е – поро\с`ате^м \в`ісиплем (н.п. 42).

Не \к`ідали<sup>і</sup> не<sup>у</sup>\де, \курам отда\вал`і (н.п. 44).

\Курам в`іси\пал`і, шоб \курк`і \несл`іс (н.п. 45).

3) Використовують для захисту від негативного:

– ніж:

Йак гри\мит`, то то\д`ї бе`рут` \ц`ого с`в`а\ченого но\жа і \викна х\рис`ц`ат` (н.п. 15).

Хл`єб \р`єзали но\жем, в`єн ѓє ѓ нас ѓ \побуті, ми<sup>і</sup> ѓім корис\туйемс`а (н.п. 26).

Йак шо-\небуд` \шепчут` – то с`ва\ч`еним но\жем, хл`єб \р`єжут, ѓак шос` та\ке \коло ко\ров`і, та с`ва\ч`еним но\жем і\деш (н.п. 32).

Теї нож од ѓ\с`акого, ѓак хтос` шос` зу\рочиѓ. Пос`\н`єдали, по\р`єзали \паску, ѓ\тикували дес` над две`рима ѓ хл`і\в`і, шоб них\то не` м`іг зу\рочит`, т\рохи по\буѓ даї заб\рали (н.п. 41).

С`в`а\тили но\жа, ѓ ме\не с`в`а\чениї он ни`ж, ѓа пр`іст\р`єт гово\ру \л`уд`ам, од з\лого \ока; хто л`ак ка\чаѓ – но\жем (н.п. 44).

– сіль:

\Сол`ка, шоб во\на ѓ \хат`і бу\ла ц`а сол`, во\на т\реба \часом ху\добинка забо\л`їє, т\реба т\рошк`і \цейї \сол`і с`в`а\ченин`кої во\ди (н.п. 9).

С`в`а\тили сол`. Йак закла\даєш \п`ервиї раз \с`єно – об`а\зат`ел`но т\реба по\с`іпат` дно \цейу с`в`а\тойу \сол`:у – не \будут` \м`іш`і \їести \с`єна (н.п. 36).

\Кайут`, ѓак \перш`її ден` в`іга\н`аєш ко\рову на \пашу, то св`аш\ч`ен:ої \сол`у так ѓак х\р`ес`т`іш ѓс`є`раѓ\но, по\си`п – то\д`є н`іх\то не зу\роч`іт ко\рови^і (н.п. 38).

Шоб бу\ло ѓ до\моѓц`і с`в`аш\чена \сол`ка (н.п. 40).

С`іл`, \кажут, шоб год бу\ла с`в`аш\чена ѓ \хат`і (н.п. 43).

\Сол`оїу ху\добу обс`і\пали^і (н.п. 44).

– шкаралупки від освячених яєць:

Шкар\лупк'і ха\вал'і, поси\пал'і, шоб |з`ел`е не^у рос\ло, ко\л`ук
(н.п. 14).

Ко\лис` о\це об'і\зат`ел`но т\реба ўку\сити |первиї раз йї\це
ш:кар\лупкойу, шоб не^у |бач'іў, йак |поїде^уш ў л`іс, |поган` (н.п. 25).

Шкар\лупк'і т\реба |їести^і с`в`аш\ч`енийе, з йе^а\йечком з\разу
йе\д`ат` дл`а то\го, шоб не<sup>у</sup> |бач'іт` н`і\йакого ў |л`ес`і зм`еї, га\д`ук,
у\жоў (н.п. 27).

Йа\йечко |саме |перше |йїли, шкар\лупк'і ц`і ўже не вик'і\дали. |Хоче^уш
в`із`\ми ў бу\мажску – кла\ди со\б'і пуд по\душку – хаї ле^у\жит`, а н`е – то
с\пал`уват` – |тик'і шоб ў с\м`іт`:а не к'і\дат` (н.п. 30).

Дер\жат`, шоб Гос\под` зашч'іш\чаў нас у\с`іх (н.п. 31).

Зати\кали, де |миш'і по\йеїли |нори [не можна було викидати]
(н.п. 37).

Од з\рому, од з\раду да од ус`о\го (н.п. 41).

– паска:

Т\рошк'і |паску з\р`езуїємо, остаў\л`айємо |в`ісоко на п`е\че – дл`а
ху\доб`іни, шоб бу\ла |паска с`в`а\та ў |хат`і (н.п. 11).

На Ве^у\ликде^н` |паску пек\л`і, при^е\носиел`і с |церквиї, кру\гом |хати
об\ходиел`і с |пасоч`кої, то\д`е йеї\д`ат (н.п. 39).

– хрін:

Хреїн с`в`а\тил`і. Бу\вайе йак |поїдеш ў л`ес, то заб\лудис`а. На |Паску
хреїн т\р`еба з\йеїсти. Йак |поїдеш ў л`ес, заб\лудис:а, стан` і з\думаї – “А
хреїн йо\го с`в`а\тий з\найе, де це йа” (н.п. 36).

4) Використовують для забезпечення врожаю:

– шкаралупи від освячених яєць:

На \жито, на паш\н`у. Зане\сут` да \вик`инут` – шоб ро\дило \жито ч`і пше\ниц`а (н.п. 1).

Ка\зали, шо ти`х косто\чок з \м`аса і луш\пайок не вики`дат – тра за\копат` (н.п. 4).

Ка\зал`і, шо рос\те бур\йан, да зако\пайе`ш с`в`а\чоне^у шкар\лупки^і – не^у \буде рос\ти^і бур\йан по \пол`у (н.п. 5).

Шкар\лупк`і не вик`і\дал`і, приб`і\рал`і, заг\р`ебал`і. У \земл`у ў го\род`і, у \пол`і, пуд г\руши^і (н.п. 6).

С`ва\ч`ен`і шкар\лупи<sup>і</sup> [кидали] на \жи`то, на паш\н`у (н.п. 7).

С`в`а\ч`енийе шкар\лупки<sup>і</sup>, \сол`ка зби\рали да ўже на \Йур`яа \с`ійали у го\род`і, по \ж`ити`чку; \г`іни`і \нав`ит` кар\тоши`чку йак \сад`ат`. Шоб було \ч`істе<sup>у</sup>н`ке йак йі\йечко, йак с`в`а\та \паска – во\на \ч`іста, \годна на ўсе (н.п. 9).

А йак ци`йе \йайца ўже \лупиш к\рашанийе, ц`і луш\пинки^і зби\рали, ўже ха\з`айн і\де на го\род і по уг\лам, де рос\те пше\н`іца ч`і \жи`то, там на у\гол`ч`іках за\копуе, \си`пле на \земл`у по уг\лам, шо це не^у \буде \бур`е<sup>і</sup>, не<sup>у</sup> \буде вил`а\гат` хл`еб, \буде \гарний рос\ти, це сохра\н`али \ци`йе луш\пинк`і, шоб по\сипат` на го\род там, де рос\те ози`\ми`на, де хл`еб рос\те (н.п. 12).

Шкар\лупк`і ха\вал`і, поси\нал`і, шоб \з`ел`е не^у рос\ло, ко\л\ук (н.п. 14).

Хто у \вузлик ув\йазувайут, де йак \к`ідайт кар\топл`у, то зак`і\дайт, шоб гла\ден`ка була, к\расна кар\топе^ул`ка (н.п. 18).

Ш`кар\лупи<sup>і</sup> с`в`а\ч`енийе, йак у\же йа\йечка полу\n`іли<sup>і</sup>, ўс`ег\да \нада пуд \йаблон`ку ч`і пуд г\рушку за\копат, шоб рос\ло (н.п. 23).

Пр`і\ход`іл`і до<sup>у</sup>\дому, за\ход`іш у го\род, \ход`іш по го\роду , шоб \йаблока ро\д`іл`і, шоб сад ро\д`іў, за\ход`іш ў \хату (н.п. 29).

Шкар\лупк`і, \кажут`, шо йіх н`е т`реба на \вул`іцу вис`і\пат`, а ў\род`іб`і йіх йак о\це нач`і\найеш па\хат` – у \земл`у, йак нач`і\найеш \с`е\ят` – у \борозну \к`инут` (н.п. 36).

Шкар\лупи – хто на \поле в'ї\носиў да за\копуваў, шоб уро\жаї буў
(н.п. 39).

Не^uсли на \Йур`їя на \поле ў \кого \ж`їто по\с`ейане чи пше^u\ниця
(н.п. 41).

Шкар\луп`ї \к`їдала, [коли] са\дила пом`ї\дори, ка\пусту (н.п. 42).

На \пол`ї за\копувал`ї, шоб уро\жаї буў (н.п. 43).

В`їси\пал`ї на \поле (н.п. 45).

Інші мотиви використання:

– шкаралупок від освячених яєць:

пускають на воду: *на \воду пус\кали* (н.п. 37); *но\сил`ї ў \р`єчку*
(н.п. 44); спляють: *с\пал`ували* (н.п. 22); закопують: *за\копали, так не^u*
\мона вик`ї\дати с`ва\ч`ене* (н.п. 32); *їак йе<sup>i</sup>\йечка \ч`їст`ат` на \Паску –
\нада зако\пат у зе\мел`ку шкар\лупки<sup>i</sup>, так пала\гаєца, во\но св`а\те – хаї
у зе\мел`ку їде с`в`а\те, шоб не ва\л`аласа (н.п. 46); кидають на вікно:
к`ї\дал`ї на ок\но (н.п. 10).

15. Повір'я про те, що у Великодню ніч горить закопане в землі золото

Кажут, що те бач'іло, золото йак го\rрело, те бач'іло (н.п. 8).

На Ёс\у\ношну, це ў ко\го ко\л\іш'н'е ў ко\го золото було, во\ни ўс`ег\да то ў гла\диш'еч'ку, то ў \горшч'іч'ок за\копал'і, це на Ёс\у\ношну ус`ег\да це золото пер`е\сушувалос`. Це ў дв'е\нацат` ча\соў, хто не бо\йіца на Ёс`еношну |бут:о, |кажут, шо прив'е\д`ен`е ўс`ег\да по\казувалос, |ето йак за\кон. Ну хто н`е бо\йіца да їде ў дв'е\нацат ча\соў |ноч'і, ў |кого клад цеї за\копаній, то так |син`ен`к`ім ог\н`ем |б`егаіе, ги\цаіе, |ето пере\сушуйеца |золото, так |наш'і бат`к`і ка\зал'і. Ну йа н`е з\найу. Мо\йа |мати' ка\зала, моло\да |д`еўч'іна, було йї штир\нацат` |рок'іў, пош\ла до |церкв'і, а |мати', мо\йа ўже |баба, оста\лас ўдома. Йак та |баба ўже |ход`е`т` |Богу |мол`іца, шос` на двор пош\ла во\на, а ў йе`х, йак ко\л`іс |кажут, с\тебоч`к`і, с\тебоч`ка |ч`ере\з под\в`ірїа та\ко т\рошк`і прої\т`і. |Коло |тойї с\тебоч`к`і о\так о\гон`ч`ік |с`ін`ен`к`ії гу\л`айе-гу\л`айе-гу\л`айе, а |мати' з\нала, шо це с\ловом |золото |суш`іц`а. Ну шч`е ко\ли`с` йак і\дут до |церкв'і, то бе\рут ко\роба наў\йазуйут с\кат`ерт`у |л`анен`кої |б`ел`е`н`кої, і та\кеіе ок\райк`і т\кал`і шерс`|ц`анійе, кра\с`ів`ійе, тої ок\райкої наў\йазойеца. Мо\йа |бабушка з\нала, шо йак |золото |суш`іца, то т\реба ўз`ат` ц`у с\кат`ерт`, шо дв'е\нацат` раз до |церкв'і хо\ди\ла, і ц`у |саму ок\райку і зас\лат, де ц`еї о\гон`ч`ік, і |б`істрен`ко ц`у с\кат`ерт` зак\r`іт, ц`і\йейу ок\райкою с`в`а\ч`енойу заў\йазат і нес\ти до |хати. І та |баба ўс\коч`іла ў |хату, при\б`егла і хут`\н`еї ту с\кат`ерт` ўз`а\ла, ту ок\райку, ї зас\лала |коло |тойї с\тебоч`к`і, і те |золото ў ц`у с\кат`ерт`, во\на зак\r`іла, і ок\райкої запер`\зала, і пр`ін`ес\ла, і ба\гац`ко |золота зло\в`іла, а |наче ти' |золота н`е |вез`меш, |голи`м`і ру\кам`і н`ізаш\чо.

Шо кажут, йак умреши, н'е треба золота, шоб на теб'ебуло. Ото ідеши понад кладб'ишч'ем часом ув'еч'ер'і, да кажут шос' таке огонч'ік там горит, это золото пер'есушуйеца (н.п. 23).

С'в'еч'еч'к'і займайуца. Йак побач'иш, шос' горит, копат' будеши – докопайес'а до золота і побач'иш його (н.п. 31).

Це на Ёс'уношну, нап'рот'іу Ве'ликод'на – грош'і чис'ц'ац'а, залотий йак даїе; огник гор'іу, а це чистилис' грош'і (н.п. 35).

Горат с'в'еч'к'і, де колис' було у'л'удеї золото, і закопували у земл'у – там буде на Ёс'уношну с'в'еч'ка горет'. Золото воно ме'наїеца, суш'іц'а, осихайе, ме'наїеца. [Це можуть побачити не всі, а тільки] хто шчасливий (н.п. 37).

Колис' мати розказувала – м'і колис' йак пр'їали на в'ечорках, колис' во'ни йшли понад ц'ім садом, так колис' маїеток пан'с'к'іі буу, каже, горит' огон'. То баб'і казали, ч'о ви не' пош'ли, не розгре'бли (н.п. 40).

Казал'і, стар'і л'уде закопувал'і золото, то воно на ц'ун'е'ч, йак де воно іе, то буде горет'. Кол'іс' розказувал'і. Ё йа'ру приб'егл'і з заступом, копнул'і – да не' стало у'с'ого. Бач'іл'і цей огон', але ж його не' в'ікопал'і (н.п. 44).

16. Поминальні обряди післявеликоднього періоду

\Нас`к`її В`е\л`їкден`. С`в`атко\вал`ї. Зане\сут йа\йеу, х\л`еба [на кладовище] (н.п. 2).

П\роводи у не^у\д`їлу \ход`ат. П\ровод\на не^у\ди`л`а. П\ровод\не \тижден`. На \могилки їдут, наби\райут \йїсти. \Йайца, квас, пуд хре<sup>с</sup>\ти л`:ут тай йак воло\ч`їлно \нос`ат йем \мерши`м. Кла\дут \паску, йаї\це (н.п. 4).

\Наўс`киї В`е\л`їкде<sup>н</sup>`. На к\ладб`їшче хо\ди`л`ї, ў\дома. По\коїн`їкоў [поминали].

П\роводи^ї – не^у\д`ел`а. П\ровод\ниї \ти`жде<sup>н</sup>`. Нес\л`ї хл`еб у \церкву, пом`ї\нал`ї \мерш`їх, по\коїн`їх. На к\ладб`їшча йшл`ї, помо\л`їмоса \Богу. К\лал`ї [яйця] по\коїн`їкам на мо\ги`їлу. Воло\чи`н:е – \паска, йї\йечка на к\ладб`їшче не^у\сеш по\коїни`м, [також] хри`ш\чен`їкам да\вали`ї, ў\нукам (н.п. 5).

П\ровод\на н`е<sup>ї</sup>\д`ел`а. \Ти`жден`. Хо\д`їл`ї на \могл`їца у поне^у\д`елок – П\роводи. Хо\д`їл`ї на \мог`їлки. \Йайца \вар`їм. \Радоўн`їца – воў\торок [після] – Хом`ї\найа не\д`ел`а [день]. \Ход`а`т на \могл`їца [раніше в старому селі] (н.п. 6).

\Нас`к`її В`е\ликде<sup>н</sup>` у ч`їт\в`ер, \м`ерши`х \душеї В`е\ликде<sup>н</sup>`. До П\ров`ед приб`ї\райут` мо\гилки`ї, \ход`ат` ту\ди, при`ї\нос`ат` к\рашанк`ї с`в`а\ч`ен`ї. Це \м`ерв`їх В`е\ликде<sup>н</sup>`, \ч`ере<sup>з</sup> те вон \Нас`к`її.

\Йїх поми^е\найут` у пост до Ве\ликод`н`а, а \п`їс`л`а Ве\ли`код`н`а ўже П\роводи, при`їїжд\ж`айе \бат`ушка на \могилки`ї. У поне<sup>у</sup>\д`їлок. Хл`еб, \паски`ї \носи`ем, \йайца, да\йем г\рамотк`ї, [у яких] за\пи`санийе ў\м`ерш`її (н.п. 7).

П\ровод\ниїї \ти`жден`. П\роводи`ї. У пон`е^ї\д`їлок. На к\ладб`їшча йшл`ї. [Зараз в неділю йдуть]. Нес`л`ї хл`еб на мо\г`їли`ї, \йайца, со`л`. Йак пом`ї\нат`ї. \Радоўн`їца – \нос`л`е Вел`ї\кодного \тижн`а у воў\торок. Пом`ї\нал`ї [померлих] (н.п. 8).

Проводи^і за \тижде^н [після Великодня], у ву^уторок.
Насто\йаиш'ійі Проводи у поне^уд^елок, у сес^е\в'ітнийе.

Проводи^і – на к\ладб'ішче і\дут^е; \паску, \йайца, сте\лили поне\рек
\могилок нас\толники^і, на два \боки \л\уди с`а\дайт^е (н.п. 9).

Пом'і\налний \ти^іжден^е. У ч'іт\вер – \Нас`к'іх В'е\л'ікден^е. \Мертв'іх
В'е\ли^ікден^е. І\дут^е на \мог'ілк'і.

Прово\ди^і – у во^уторок \ч'ере^уз \ти^іжден^е [після Великодня]. На
к\ладб'ішч'е усе пр'і\нос`ат^е. Л\удей, гос\теї [багато]. \Паск'і, к\рашанк'і
на мо\г'ілк'і \ложат^е (н.п. 10).

\Нас`к'ії В'е\ли^ікден^е у ч'ет\вер – ідем на \мог'ілк'і до по\коїни^х.
Не\сем \паску, к\рашанк'і.

Провод\ний \ти^іжден^е. Проводи^і. І\дем на к\ладб'ішч'е, хто шо \маїем
не^у\сем, пом'і\найем, по мо\г'ілках о\б`едаїем. Хто шо \маїе пр'і\носет.
\Паску т\реба принес\т'і, к\рашанк'і (н.п. 11).

\Нас`к'ії Ве\ликден<sup>е</sup> – це ка\зали, шо по\мерл'і с`в`ат\куїут<sup>е</sup> с`в'ії
Ве\ликде^н у ч'ет\вер \пос\л`е Ве\ликод`н`а. У нас при\ви\кли і\ти на
\могилк'і да приби\рат^е мо\гили, а це не^у \мона, ко\лис` \бат`ушки^і
сва\рилис`а, шо не<sup>у</sup> \мона і\ти поми<sup>е</sup>\нати, бо во\ни с`в`ат\куїут^е
Ве\ликде^н – не т\реба йїх три\вожит^е, шоб \ти^іхо бу\ло.

Проводи – \пос\л`еї Ве\ликод`н`а за \ти<sup>і</sup>ждеин<sup>е</sup>, \колис` бу\ло у
поне^у\д`єлок.

Провод\ниїї поне^у\д`єлок. На \могилк'і хо\дили, хто шо зго\тов'іт, да
на мо\гил'і пом'і\нали. С\тав'іца с`\в'єчка, с`в'іте^уца, і с`а\дайт^е кру\гом
мо\гилк'і, пом'і\найут^е (н.п. 12).

Пров'ід\ний [тиждень]. На к\ладб'ішче [йшли]. \Йайца к\расили.
Пом'і\нали (н.п. 13).

Хом'і\на не^у\г`ел`а [тиждень]. У нас приб'і\рац^е мо\г'іли – Прово\ди^і.
На \первий ден^е Ве\л'ікод`н`а. І\дуц^е на \мог'ілк'і.

А ў ч'етвер – Мертва'іх В'ел'ікоден'. Ёйца не'суть на мо'гілі, і
\ложцаў, і приб'ірайцаў тийе мо'гілі. Мертва'іх В'ел'ікод'н'е. Пдом на
\мог'ілк'і.

\Радоўн'іца – ў поне'д'ілок. Ёа'йечн'у пек'лі – та'к'іі о'б'ед.

Прово\ди у вуў\торок. Приб'ірайцаў мо'гілі. На мо'гілках.
Нагатоў\лаіцаў. \Мертва'іх В'еликде'н'. Не'суць \йайца на мо'гили.

Хом'і'на не'[ел'а. Ми'не \тижде'н' – Хо\ма н'е согла'шаўса – шо
Хрис\тос Воск\рес. Ёо\го \целий \ти'жден' переуб'еж\дали'. \Через
\ти'жден' согла\сіўса (н.п. 14).

В'ел'іко'н'е \м'ертвих, у ч'етвер \пос'ле \Паск'і, В'ел'ікон'е
\Нас'к'іх. Пдуць на \мог'ілк'і, н'е'суць к\рашанк'і і за\копуйцаў пуд
хре'с\том к\рашанк'і.

\Нас'ке В'ел'ікон'е. Ё'четвер \пос'ле В'ел'ікон'а. Приб'ірайцаў
мо'гілі. \Целий \ти'жден' приб'ірайцаў \мог'ілк'і з В'ел'ікодн'а,
го\тоў\лаца до \мертвих В'ел'ікон'а. Ё'четвер \мертвих В'ел'ікон'е ў
мо'гілі \йайца за\копайцаў, кан\ф'ети \ложцаў на мо'гілу.

Провод\ний \ти'жден' [перший тиждень після Великодня]. П\роводи у
вуў\торок. Ідут на \мог'ілк'і, о'б'едайцаў. П\лачуць \л'уд'і (н.п. 15).

Провод\ний, Пом'і'нал'ний [ти'ждень]. Ёшли на к\ладб'ішч'е, мо'гилку
приб'ірали'. Ё ко\го ў поне'д'ёлок, ў ко\го ў вуў\торок. Напр'і'м'ер ў нас ў
не'д'ел'у. Ёдем уже на к\ладб'ішч'е, не\сем ўсе, го\тов'імса та йак к
п\разн'іку. За \ти'жден' т\реба пр'іб\рат' до П\роводоў. В'іг\р'ебали'
\лист'а, ди\р'ева. Кра\с'ілі' к\рашанк'і, [пекли] \паск'і. \Пере'д
Прово\дам'і та і о\граду к\рас'ілі' хрес\та, шоб во\но \в'ігл'ад \мало.

\Нас'к'іі В'еликоден'. Ё'четвер на Провод\ном \ти'жн'і. Хто шо
\роб'іт', а хто не \роб'іт'. \Тоже на к\ладб'ішч'е ідут'.

\Радоўн'іца, Прово\ди'. Не'д'ел'а про\ходи'ла, а ро\бі'лі' ёо\го ў
воў\торок. Хто \хоче на к\ладб'ішч'і, хто \хоч'е – то до\дому іде. Там
по\ложит' к\рашанк'і, пе\чен'а, кан\фети (н.п. 16).

На́с`к`її В`е`ликде`н`, і`дут` у`б`ї`райут` на` мо`г`їл`к`ї` у` ч`ет`вер. У`
поне`д`єлок – П`роводи, хо`дили` на мо`г`їли (н.п. 17).

Пос`л`є Ве`ликод`н`а, у` ч`ет`вер – На́с`к`її Ве`ликде`н`. Ва`рили
ве`черу, кра`сили` їе`їца, поми`нали, хо`дили на к`ладб`їше, но`сили ве`черу.
Це Ве`ликде`н` м`ертви`х. Кра`сили` наново` їе`їца, не` ти`їе к`лали, шо
пооста`вали`с`.

Провод`на не`д`єл`а за` тижде`н` [через тиждень після Великодня].
У`с`є не`сут – і`го`ре`лку, і`закуску, і`це`ти`їс`ак`їїе, хто руши`к`ї, хто
хуст`к`ї. І`це пом`ї`найут, і`доўго се`д`ат. Об`ї`зате`лно тре`го`ре`лку і
харч`пуд`хрест`ро`дичам. У`с`єх тра`ўгош`чат`, про`вод`ат` м`ертвих
(н.п. 18).

На́с`к`її В`е`ли`кден`. Не`сли` кра`шенк`ї, кон`ф`єти, пе`ч`єн`у. Зем`л`є
не ч`ї`нали`. Не ро`би`ли`. Пуд`х`рести`к пок`лали` [крашанку].

Прово`ди`. У`д`ругу не`д`єл`у пос`л`є Паск`ї. Провод`ни`ї тижден`.
На к`ладб`їшча і`дут, бат`ушка при`ходи`т, пом`ї`найут. Бат`ушка
п`рав`їт на П`роводи. Ў`воў`торок Радоўни`ца пос`л`є Про`вод (н.п. 19).

Наўс`к`її В`е`ликде`н`, і`дут у` ч`ет`вер на мо`г`їл`к`ї, м`ертв`їх
п`раздник, с`в`ато. Хо`д`ат, не`сут`їаїца, покла`дут не`чен``е,
цу`керочк`ї.

Провод`на не`д`єл`а [через тиждень після Великодня], П`роводи
(н.п. 20).

На́с`к`її В`е`л`їкде`н` – їл`ї на к`ладб`їшч`є при`б`ї`рат мо`г`їли.
Пом`ї`нал`ниї [тиждень]. У`воў`торок – Радоўн`їца (н.п. 21).

У`ч`ет`вер – На́с`к`її В`е`ликде`н`. Мелск`її В`е`ли`кд`єн`. Наўс`к`її
В`а`л`їкде`н`. Наўс`к`її В`е`л`їкде`н` – це` у` ч`єт`в`єр. Ў`чо`т`вер, і`дуц` на
к`ладб`їше, при`б`ї`райуц` мо`г`їл`к`ї. Особ`єно і`дут` на к`ладб`їшч`а,
при`б`ї`райут`.

У`поне`д`їлок – Радоўни`ца, П`роводи. На к`ладб`їшче [їдуть].
Пом`ї`нал`ниї воў`торок. Радоўн`єїца у`воў`торок, і`дом на к`ладб`їше,
в`єшайемо рушнич`к`ї, то хуст`к`ї, то цв`ї`ти; бе`ром за`куску, с`є`дали і

пом'інайем. |Першиї |ти'жден` го|туйуца до |Родоўн`іци. Приб'е'райут` мо|ги'ли. Ба|гато і|дут` у ч'ет|вер, хто у су|боту, о|соб'ено ў п|ятн`іцу. |Родоўн`іца. На к|ладб'ішча і|дут`, пом'інайут` по|мерли'х (н.п. 22).

|Наўс`к'ії В'е|лікде"н` |пос`ла |Паск'і ў ч'ет|вер. |Тоже на к|ладб'ішч'е і|дут` (н.п. 23).

У не"д`іл`у с`л`ідуйучу почи|найеца поми|нан`:а по|мерлих. С`в`ітла с`ед|м'іца, С`в`ітлиї |ти'жде"н` |п'іс`ла Ве|ликод`н`а, а то ўже |буде Поми|нал`ний |ти'жде"н`. У цеї С`в`ітлиї |ти'жде"н` йак|шо пом|ре по|коїн`ік і приї|деца хоро|нит` йо|го, заупо|коїна с|лужба не с|лужиц`а, а с|лужиц`а с|лужба Вели|код`н`а.

|Нас`к'ії Ве|ликде"н`. |Мертвих душ Ве|ликде"н`. |Мати не" да|вала ко|пат` ч'і шос` ро|бит`, н'іў|якому |раз`і не їти приби|рат` |моги'лки [цілий тиждень після Великодня]. З |першого д`н`а Ве|ликод`н`а аж до не"д`іл`і Про|ве'д не" |можна, пото|мушо йак |буде"те |мести с`м'іт`:а – |буде"те заси|пат` |оч'і |ваші'м |р`ідним, по|мерлим..

На |Нас`к'ії Ве|ликде"н`, йак |майе'ш час, по|йд` на |могилки до по|сид` над сво|йіми |мог'ілкамі, |Богу там помо|лис`. Не приби|рат`, бо |будут` с`м'е|тица по|мерлим в |оч'і. Ко|лис` так |мама не" дозво|л`ала.

|Родоўне"ц`а, Гроб`ниці – до гроб`іў |буде"мо їти. Накри|вайем мо|гилки, при|носи"мо ту|ди к|рашанкі, цу|керкі, |пасочку і покри|вайемо [могили рушником чи полотенцем]. |Бат`ушка при|ходит`, с|лужит` над мо|ги'лкойу (н.п. 24).

|Пос`ла |Паск'і |ч'ере"з |ти'жден`, |ран`ше бу|ло ў ч'ет|вер |пос`ла |Паск'і, це |Нас`к'ії В'е|ликде"н` нази|вайеца. Го|ворат, шо не" |мона ў цеї |ти'жден`, шоб бу|ли |поми"нк'і, ў нас |заре зро|били у не"д`ел`у. |Нас`к'ії В'е|ликде"н` в|род`е це йак |мертви'х.

Провод`ний |ти'жде"н`, |Родоўне"ца. Провод`на ни|д`ел`а (н.п. 25).

|Нас`к'ії В'е|ликден`. |П'іс`ла В'е|ликод`н`а ў ч'ет|вер. |Н`іби В'е|ликде"н` |мертви'х. Не" |можна зе"м|л'і ч'і|пати, |н`іби так ти

на\рушуйеш с\пок'її \мертви'х, сво\їїх \р'їдних. Ў нас \кожен раз \ход`ат` [на кладовище] од Ве\ликод`н`а і до Пров'їд, \ход`ат` на \могилки'.

\П'іс`л`а Ве\ликод`н`а це ўже буў Провод\ниї \тижде`н`.

\Ч`ере`з \тижде`н` Проводи, ў поне\д`елок, і\дем ми' на \могилк'і, за\ран`а ми' попроби\райемо мо\гилк'і, в`е\ночк'і, к\в'іти.

Проводи. На Пров'їд\ниї [тиждень] к\расили \йайца. Споконв'і\коў \ход`ат`, бе`рут` іе\ду с:о\бойу, \воду. Там с`е\дадут`, о\б`ідадут` (н.п. 26).

\Нас`к'її В`е\ликде`н`, у ч`е`т\вер \пос`л`а \Паск'і. На к\ладб`ішче і\дут`. С\муток, п\лачут`. Не по\ложено там с`в`атку\ват`.

\Радоўн`іца ко\лис` у поне`д`елок бу\ла. Цв`е\ти \сад`ат` на мо\ги\лах, к\рас`ат`, \в`ешайут` рушнич`к'і ў нас \нов`ен`к'іе. \Паск'і п`е\чут`. На к\ладб`ішч`е пом'і\найут`. \Бат`ушка два ра\зи об\ходит`, а т\рет`ії к\рон`іт` мо\ги\лі с`в`аш\ченойу во\дойу. Не\сут` к\рашанк'і, кон\ф`еті', пе\чен`у, \паску (н.п. 27).

Пом'і\нал`на \Радоўн`іца. Їшл`і на к\ладб`ішча, мо\ги\лк'і приб'і\рал`і, \йайца но\с`іл`і. В`е\ночк'і \в`ешал`і, рушнич`к'і.

\Радоўн`іца. У не`д`елу, у поне\д`елок, ў воў\торок. [Батюшка] об\ходит` кру\гом три' \рази к\ладб`ішче, з о\конойу, із хре`с\том. Да\йут ус`е г\рамотк'і – ч'і\тайут` (н.п. 28).

Пом'і\нал`ниї \тижде`н`. У су\боту при`б`і\рал`і, ви\м`етал`і, за\м`етал`і, рушн`і\к'і \ч`істийе \в`ешал`і, к\в`етк'і, хто хо\т`іў, са\д`іў. Пек\л`і \паску, к\рашанк'і к\рас`іл`і.

По\м`ерл`іх пом'і\нал`і ўже на \Радоўн`іцу. \Радоўн`іца у нас у поне`д`елок. І\дут` на к\ладб`ішч`е, \бат`ушка пр`і\ход`іт`, \мог`ілк'і с`в`ет`іт`, ба\гато \л`удеї. О\б`едадут`, пом'і\найут`. І смут\но, і \радосно, бо ўс`е \л`уд`е зб'і\райуца – \кажут` \Радоўн`іца (н.п. 29).

\Нас`к'її Ве\ликде`н`. Ве\ликде`н` \мертвих. Заўж\ди ў ч`іт\вер. На цеї \Нас`к'її Ве\ликде`н` кра\сили \йайца, б\рали п'і\чен`ку, кан\ф`етк'і, ішли на \моги\лк'і.

Поми^і\найут` \мертвих – Проводи – на д\ругу не<sup>у</sup>\д`іл`у, а насто\йаишч`і – у поне^у\д`ілок [через тиждень після Великодня]. При\ходили на \моги<sup>л</sup>к`і, ло\жили к\рашанк`і, кан\ф`ети. Похрис\тосувалис`а. \Бат`ушка при\ходиў – в`ідпраў\л`аў на мо\ги^л`і (н.п. 30).

На к\ладб`ішч`е \ч`ере<sup>у</sup>з \ти<sup>і</sup>жде<sup>н</sup>` і\деш. Ў су\боту – Провод\на, Провед\на не^у\д`ел`а, Прово\ди^і. Хо\дили^і но\си^іли хл`еб, йі\йечка (н.п. 31).

У поне^у\д`ілок [через тиждень після Великодня] на к\ладб`ішч`е йшли і пана\х`іду \несли до \церкви^і, а у вуў\торок п\рав`іца. Прово\ди (н.п. 32).

По\мерлих пом`і\найут` \ч`ерез \ти<sup>і</sup>жден` [після Великодня], \ход`ат` на ц\в`інтар, \ход`ат` пом`і\найут`, не\сут` \йіжу. П\роводи. У нас ў не\д`іл`у (\ч`ерез \ти^іжде^н) (н.п. 34).

Просто йіх [померлих] поми\найут` на Прово\ди, \н`іс`л`а Ве\ликод`н`а. Йак Ве\ликде^н` ў ц`у ни^е\д`ел`у, то ў ту ни^е\д`ел`у Прово\ди. Пана\х`іду не<sup>у</sup>\сут` – три \булочки^і; \могилки \гарно приби\райут`, ве<sup>у</sup>\ночки ста\ноў\лат`, \сад`ат` на мо\гилки шос`, бар\в`інок (н.п. 35).

\Наўс`к`іі В`е\ликден`. У ч`ет\в`ер. Уб`і\райем к\ладб`ішча. Так йак і \п`ершиі ден` В`е\ликод`н`а.

Пом`і\нал`ниі \ти^іжден` і\дут` на \мог`ілк`і, на к\ладб`ішча. У не<sup>у</sup>\д`ел`у \Радоўн`іца. \Ран`ше у поне<sup>у</sup>\д`ілок, ў в`іў\торок – Прово\ди. \Пос`л`е Прово\доў \можна ро\б`іт` ўсе (н.п. 36).

На \Радоўницу [поминають померлих], \тижде^н` про\ходит` \пос`л`е Ве^у\ликод`н`а ти\д`е. О\дин ден` (у нас у не^у\д`іл`у). \Бат`ушка хо\дет пос`\в`ати<sup>т</sup>, \кроп`іт` по мо\г`ілах, ч`і\тайе к\ниже<sup>ч</sup>к`і. Хто там б\лиз`кіі, то с`е^і\дадут даі об\йе^і\дадут – пом`і\найут.

Хо\дили, мо\гили приб`і\рали, шоб \чисте<sup>н</sup>`к`ііе бу\ли, засти\дали, к\лали \паску, \йайца. Шоб до Ве<sup>у</sup>\ликод`н`а попри<sup>е</sup>б`і\рати. (н.п. 37).

Провод\на н`і\д`ел`а. \Паска, а с\л`едушча н`і\д`ел`а – Провод\на. На моги<sup>л</sup>\к`і [йдуть]. Ра\доўниці^і у нас нази\вал`і. Ў нас ко\л`іс` п\разнувал`і ў во^у\торок – так йак во\но по\ложе^но по-цер\коўному. По\том запре\т`іл`і, ска\зал`і, шоб ро\бил`і \токо ў н`і\д`ел`у (н.п. 38).

Нас`кїї Ве`ликде`н` ѱ че`т`вер `н`іс`л`а Ве`ликод`н`а. На мо`гили
їечка к`лалї, `паску, там і об`їдали.

Поми`нал`нїї [тиждень]. `Радоўнїца [першїй тїждень пїсля
Великоднїя] (н.п. 41).

Нас`к`її Ве`ликде`н` ѱ ч`ет`вер `н`іс`л`а Ве`ликод`н`а.

Прово`ди – `ч`ерез `тижден` ѱ поне`д`елок. На `могилки їшли б`рали
об`їед, об`їед там с`тав`їли на `могилках. За`копали го`р`елку, а то`д`е на
Троїцу їшли да от`копали, да об`їедали. К`расет `їайца у поне`д`ілок, і
`паска, кла`демо на мо`гилк`ї `пасочк`ї ма`лен`к`ї, її`їечка, цу`к`ерк`ї,
пи`ч`ен`е. `д`етк`ї `ходет да да`їемо (н.п. 42).

Пом`ї`нал`нїї [тиждень], `пос`л`е `Паск`ї. На Прово`ди (`ч`ерез,
`ти`жден`) їдем на к`ладб`їшча. Не`д`ел`а, а у поне`д`ілок – `Радоўн`їца.
На к`ладб`їшче хо`дили. `Бат`ушка п`рав`їт, `ходит кру`гом к`ладб`їшча.
К`рашанк`ї на мо`г`їлках ос`таў`лалї, `їа`їчка і `пасочку. `Бат`ушц`ї
`паску і `їа`їчка но`сил`ї (н.п. 43).

Нас`кїї Ве`лїкден`, `Мертв`їх Ве`лїкден`, ѱ ч`ет`вер `посл`ї `Паск`ї,
`першїй ч`ет`вер до Про`в`ед. Г`дут` на `мог`їлк`ї. `Тїко ок`ремо ўже `ц`їе
`л`уди по`хован`ї. `їак ко`тор`їе са`м`ї со`б`ї `робл`ат` смерт`, то їїх
хо`вайут` на `мог`їлках, а`ле ок`ремо у кут`ку, і хто не` їде, то к`їдаїут`
на їїх ло`мак`ї ѱс`ак`їе. Сам сво`їу `душу стр`еб`їў, п`рот`їў `Бога.

У поне`д`елок [через тїждень] – Прово`ди, на к`ладб`їшче хо`дил`ї.
Три д`н`е – в`е`лик`її п`разн`їк. На мо`гилу кла`дут` `паску, `їайца, а то`д`е
зб`ї`райуца, т`реба два `рази об`її`тї, а т`рет`її с`в`а`тїти.

`Першїй пони`д`елок [через тїждень] – Прово`ди, Прово`дна
ни`д`ел`а. Ў пони`д`елок. Г`дут` на к`ладб`е`шче, к`рас`ат` `їайц`а, `паску
пе`чут` а`бо з Ве`ликод`н`а стаў`л`аїут`, бе`рут` об`їедат` со`б`ї, бе`рут`
гра`натк`ї, де `н`їсанїе у`с`е `мертв`їа, об`ход`ат к`ладб`їшче іс
хре`с`том три`ї `рази. Не`сут` `ц`ї `паск`ї (н.п. 44).

Прово`да – пом`ї`нал`нїе дн`ї, `ч`ере`з `ти`жде`н`, ѱ воў`торок.
Хо`д`їл`ї на к`ладб`їшча, чарко`вал`ї, `їак`шо їе `бат`ушка – пана`х`їдку

наї\мал`і, а не\ма – то так чарко\вал`і. С\в`іч`ечку за\нал`іш пос\тав`іш
йак о\б`едайеш.

Ка\зал`і ў нас в \Радоўніца на цей ден` – воў\торок – на \Радоўніцу
(н.п. 45).

Пом`і\нал`нийе д`н`і – \пос`л`е \Паски, ў не\д`іл`у. Гроб\киⁱ – ден` ідут`
на гроб\киⁱ, на \могилкиⁱ. Пр`і\носе^м на \могилкиⁱ ту\ди йеⁱс\ти, ка\чайем
по мо\гилках йеⁱ\йечко с`в`а\ч`ене. Та\к`іі о\б`ічай буў. \Лож`імо канх\вети
і ўсе. Йак бу\вайе \бат`ушка на \могилках, во<sup>у</sup>н об\ходит` триⁱ \разиⁱ
мо\г`іли<sup>i</sup> \пот`ім \колго \памйатн`іка обш\чи<sup>i</sup>ї сто<sup>у</sup>л, то во<sup>у</sup>н там п\рав`іт
пана\х`ідк`і. Ту\ди з\носет йі\йечка, \пасочку, шо ў \кого йе.

\Радоўніц`а – це ўже \пос`л`е Гроб\коў у в`іў\торок. Це ўже
пос`\л`едн`іі ден` п\раздникоў циⁱх помиⁱ\нал`них. \Радоўніца.

\Мерлиⁱх \Паска. На \мог`ілки<sup>i</sup> ідем, уб`і\райем мо\г`ілки<sup>i</sup>, при<sup>i</sup>\б`ірайем
к\расиⁱмо. \Дома ни\чо не ро\б`ілиⁱ, \тоже п\разнувалиⁱ (н.п. 46).

17. Звичай качатися по житю на Юрія

Ко\лис` хо\дили ў \жито на \Йур`їа, пока\чайуца – даї пої\дут`.
Воз\мут` \паску, \йайца – пої\дут` да пока\чайуца (н.п. 1).

\Йуреї. Йак ма\л`ен`ке \жи`то – то ка\чайуца, йак в`ел`ік`е – то не^у
\можна, бо по\ламал`ат. Ми` хо\д`іл`і на \жи`то ка\чац`а (н.п. 2).

\Йуреї. Ка\зали, хо\дили ка\чаца, шоб \жито бу\ло ве\лике рос\ло
(н.п. 4).

\Йуреї. Пока\чайуца ў \жит`і пооб\йе`дайт` (н.п. 7).

С`в`а\того \Йур`їа. На \жи`то ка\чалис`а, с`в`атку\вали`і (н.п. 9).

\Йур`їа. Д`еў\чата в`у`\ходили`і, ка\чалис` ў \жит`і, шоб здо\ров`і,
\гарн`і бу\ли, ро\су зб`і\рали`і, ўм`і\вали`са ра\нен`ко \йур`їевоу ро\соу
(н.п. 10).

На \Йурїа т\реба покра\сит` \йайца, \в`їти на сво\їе, там де
по\с`ейана пше\ница ч`і \ж`іто, шо ў \тебе йе, т\реба пока\ч`ат` \йаї\цем і
пока\чац`а са\мому, шоб \ж`іто рос\ло, шоб уро\жаї буў, шо це ўже \буде
\гарнї ўро\жаї, н`і\чо не<sup>у</sup> пом`е\шайе тво\йом ўро\жаїу; са\м`і ка\чалис
\кубла по\роб`е`т, то \мати сва\ри`лас` (н.п. 12).

І пока\чайуца д`еў\чата і х\лопци на \Йур`їа по \жи`ту, шоб уро\жаї
буў ве^у\лик`її (н.п. 18).

На \Йурїа ка\чайуца по \жит`і, шоб у\же здо\ровому \бут`і, да
\жит`ка шоб \добра \була (н.п. 19).

Це їдем у \ж`іто і ка\чайемса, гу\л`айем по \ж`іту, по\лом`ім \ж`іто,
а во\но на \заўтра ўсе ўс\тан`е, так йак н`іх\то і н`е ка\чаўс, йо\го \Йур`еї
п`і\д`ім`е. Б\рал`і п\л`ашку го\р`ілк`і, за\куску і ж`ін\к`і моло\дийе і
муш\ч`іни. Гу\л`ал`і, с`п`е\вал`і, так йак \в`есну зустр`і\чал`і (н.п. 23).

Бе^у\реш \йе`жу, к\рашанки`і [крашанки робили до Вшестя], і\дем на
\поле, \с`іли по\їли, \Мати \Богу помо\лилас` – пока\чайтес` по пше<sup>у</sup>\ниц`і.
\Кажут` – \буде пше\ниц`а \гарно рос\ти. \Т`ік`і на \Йур`їа (н.п. 24).

\Йуреї. Гу\л`али по \жит`і, ка\чалис`а (н.п. 25).

|\Йур`її. Наго\тоўл`ат` |\йісти збе<sup>у</sup>\руц`а, хто шо \маіе ш:чар\ками, і\дут` пооб\ідаіут` на м`е<sup>і</sup>жи<sup>і</sup>, а \пот`ім і ка\чайуца (н.п. 26);

Ішли ка\чаліс` по |\жит`і, шоб уро\жаї буў, шоб рос\ло ўсе с\коро (н.п. 30).

|\Йур`еї. Воз\мут` \паску, |\йайца – поі\дут` да пока\чайуца (н.п. 31).

|\Йур`її. Ка\чайуц`а по |\жит`і, то к\раіше, \кажут`, рос\те (н.п. 35).

На |\Йур`їя ў |\жит`і ка\чатіса, по |\жит`і. Ў\вече<sup>у</sup>р`і д`еў\чата не<sup>к</sup>\ли |\йайца, праў\л`алі. |\Йайца на оз\н`е, у с\ковороду наб\йут іі\йец, а шоб \було \бол`ше і\йешн`і, то мо\локо іше б\ралі. Хо\ділі ка\чац`а [в жито]. Пош\ли пока\чаліса, прійш\ли – ве^у\чер`айут. Х\лопц`і п\л`ашку при\несли. Да ўже та\ке |\жито пош\т`і ў |\колос`і, да там пош\л`і до од\ного ої пока\чаліс`а, поло\мали, а там же йес` ко\л`ен`це та\ке, поло\мали |\ж`іто (н.п. 37).

На |\Йур`їя ка\чаліс`а по |\жит`і, шоб |\ж`іто \гарне було, б\ралі |\йе^істи (н.п. 39).

На |\Йур`їя ка\зали, шоб у\же тра\ва йак т\рошк`і пудрос\те, то т\реба пока\чаца, ч`і по |\жит`і, ч`і по траў\йе. Шоб і вол на\пас`а, йак тра\ва, то\д`е ўже \добры год (н.п. 40).

На |\Йуре^уїя гу\л`айут` мо\ло\дїе. По |\жит`і ка\чайуц`а, \може, шоб к\раішч`е рос\ло. Та ту\ді б\ралі |\йайц`а да пре\жен`у, там на \пол`і нек\лі^і, пі\ли да гу\л`алі^і (н.п. 42).

|\Йур`їя. Ка\чайуца на |\жит`і. С`в`ат\куйут (н.п. 43).

|\Йур`їя. Ва\рил`і ва\реник`і, |\йайца \жарил`і і к\раішанк`і. Іш\л`і, б\рал`і, шо наго\тоўл`ат` на пол`а ч`і на го\роди. На \пол`і пооб\йедаіут`, пос`п`е\вайут`. Де по\с`еїане |\жї\то, пше\ніц`а, ка\чаліс` по цїх по\с`евах. Ка\чайуц`а ў |\жї\т`і, шоб \гарно рос\ло (н.п. 44).

На |\Йур`їя іш\л`і да по |\житу ка\чал`ісе. Чарко\вал`і, ко\л`іс` хо\діл`і гу\л`ат (н.п. 45).

18. Звичай першого вигону худоби на поле

Йак теп\ло – то ї до \Йур`їа, і \нос`л`е \Йур`їа. Йак холод\но – то сто\йт` ґ хлe\в`ї (н.п. 1).

Йак в`їга\н`айут \перш`її де\н`ок ху\добу на \пашу \тойу вер\бойу [в будь-який день, коли тепло] (н.п. 2).

Ко\рову \першїї раз на \пашу вер\бойу вига\н`айут [в будь-який день, коли тепло] (н.п. 4).

Ху\добу в`їга\н`айут` ти`м \дубч`їком, ти`їейу вер\б`їнкоюу [в будь-який день, коли тепло] (н.п. 5).

Вига\н`ал`ї ху\добу [вербою], \бил`ї ко\рову [в будь-який день, коли тепло] (н.п. 6).

Т\реба ко\рову в`їга\н`ат на \пашу то\їейу вер\бойу [в будь-який день, коли тепло] (н.п. 8).

\Йур`єї. \Йур`їа т\реба коро\вам хвос\ти об\р`езовал`ї (н.п. 11).

Пїат\нацата ни\[\`ел`а од Розд\ва [виганяють худобу]. Йак у ме`не од\на ко\роўка – то їа бе`ру х\л`єба од\р`єжу, д`ве`їа \їечк`ї замо\тайу – \ето пасту\ху. \Першїї раз поч`ї\найе (н.п. 14).

\Пере`д тим, їак в`ї\гон`їли із од\рини ху\добу \пере`д по\рогом \ложац` бо\ханочку х\л`єба, їаї\це си`ре, но\жа і к\расного \пояса – \ложац` \пере`д по\рогом ґ од\рин`ї, шоб \чере`з е\ти ко\рова пере`сту\п`їла. Ко\ли в`ї\гон`ац` ко\р`їґ, то пр`ї\казуйуц` та\ку п\риказку – “Т\ї, ко\рово, ґ \чере`ду ро\гами`ї, а до`\дому – но\гами`ї”. Гон`ат` то\вар, скот на \пашу. Хвос\ти коровам, \конч`їка т\рошк`ї одр`єї\зайуц` (н.п. 15).

\Йур`їа. На їо\го не \мона ро\бит` – \рад`ї ху\добїї. Коро\вам хвос\ти од\р`езувалиї на \Йур`їа \рано. Ви`га\н`алиї гур\том, б\рали п\л`ашку да до п\л`ашк`ї, да с`а\далиї, да п`ї\л`ї, да с`н`е\валиї (н.п. 16).

На \Йурїа на \росу в`ї\вод`ат ху\добу, шоб ба\гато да\вала ко\роўка моло\ка. Бо це \Йуре`її \росу да\їе ґже, бла\женствуїе і \сонце`м, і ро\сойу,

і во\дойу. І \воду б\рали іс колод`а\з`іў да п`і\ли, ху\добу по\йіли. Це \важне с`в`ато (н.п. 18).

\Йурей, С`в`а\тиї \Йуреї. В`іга\н`айут ху\добу, ко\рови^і хвос\та, х\востик`і поод\р`езуїут. Вер\бойу йак ѓе (н.п. 19).

На С`в`а\того \Йур`їа ко\лис` \мати \тоже нам не^и дозво\л`ал`а н`і\чого ро\би`т`, ви\ходи`ели ў \поле, \часом ви\гони`ели ху\добу (н.п. 24).

\Йуреї-Гр`і\гореї. І\дут`, \ранен`ко ўста\йут`, ко\ров`і рвут` тра\ву на тр`ох \межах, не\сут` до^у\дому, ко\ров`і да\йут`, а\бо ко\рову на \росу в`і\гон`ат`, шоб по\паслас`а. І в осноў\ном на \в`інас в`і\гонет на \Йур`їа ко\ров`і. П\разн`ік дл`а ху\доби^і.

В`іга\н`айут` на \ул`іцу, бе\рут` вер\бу, і паш\ла ко\рова; х\рес`ц`іка то\го, шо нек\ли<sup>і</sup> (п\т`іч`к`і, пташ\к`і) да\йут` ко\роўц`і; вер\бойу ѓе в`іга\н`айут`, \може, ше хто св`аш\ч`онойу во\дойу пок\рон`іт` ко\роўку (н.п. 27).

С`в`а\тиї \Йуреї – це ўже д`л`а ху\доб`і. Ѓе два \Йур`їа – о\дин хо\лодниї, д\ругиї го\лодниї. Ко\л`іс` на \Йур`їа в`і\гон`іл`і ху\добу, тра\в`ічку з ро\сойу р\вал`і да да\вал`і, шоб ко\рова по\йела на \Йур`їа.

На \пашу в`і\гон`іл`і ху\добу. В`і\гоне^иш, бе\реш с`в`а\ту вер\бу, х\рес`ц`ік`і, на\поле`иш – а то\д`і в`і\гон`иш (н.п. 28).

С`в`а\тиї \Йур`еї – Гр`і\гор`еї. Коро\в`і за\насувал`і ко\л`іс` на \Йур`їа (н.п. 29).

До \Йур`їа т\реба об`е\зател`но \в`іпустит` на пасо\в`іс`ко ху\добу (до \ц`ого д`н`а або на \Йур`їа). Йак\шо н`і – то ху\доба не^и \буде гле^и\д`ет` то\вару, \буде ўте\кат` (н.п. 36).

\Йур`їа. \Перш`ї ден` у нас вига\н`ал`і ху\добу на \Йур`їа. Ка\зал`і, шо йак на \Йур`їа \в`іжен`еш, то ху\доба б\уде хо\д`іт` ўс`а ў\м`е`с`ц`і. А ўже йак \пос`л`е \Йур`їа – то н`е гл`а\д`іт` од\не \одного.

\Йур`їа. В`іга\н`айут` ху\добу, до \Йур`їа не<sup>и</sup> в`іга\н`ал`і. А на \Йур`їа т\реба, шоб ус\е \в`ігнал`і. С х\л`е\бом в`іга\н`ал`і, с х\л`е\бом і \сол`у (н.п. 38).

До \Йур'я вер\б'ичкойу с`в'аш\ченойу ви'га\н`айут ху\добу, шоб у \пол`и ху\доба од\на д\ругу гле"д`ела (н.п. 43).

\Йур`йа. Це о\б'ично в'га\н`айут ко\роўк`и на \пашу. Вер\би'чкойу прага\н`айут ко\роўку. Б\ралиⁱ \тоже, ко\лис` з\вали<sup>i</sup> \в'гонич`іна. \Першиⁱ ден` пас\тух па\се, то йо\му в'і\носет ту\да ўже йі\йечка, \паску.

\Йур`йа. По\йіли [худобу] с`в'аш\ченойу во\дичкойу \ч`ерез \пойас. За\мочка \ложи<sup>e</sup>ш по тої бок по\рога ў хлеў\йе<sup>i</sup> і зам`і\кайеш, а к\л`уч`іка заб\рала ў кар\ман. Це та\ка бу\ла при\к\м`ета, шоб ко\роўка ўже ни\йак`іх ў\рокоў. За\мочок там ў хле"ў\йе ле\жси^t. Ко\роўка пересту\пила, а к\л`уч`ік ў кар\ман`і (н.п. 46).

19. Звичай прикрашати зеленню будівлі, двори, господарські приміщення на Трійцю

Ха\ти [прикрашали]. \Зз`ел`е – ле\пеху рвут да \к`ідайут, \ли`пу, кл`он, бе\рези то н`е. Лепе\ху ки\дайут` по дво\ре, у \хату, во\на ўже три дн`е ле\жит` (н.п. 1).

У су\боту – Тро\йцеца су\бота. При\кра\шал`і \ли`пойу, ўяз, \з`ел`ем та\к`ім. Бе\резу хто с\тав`іў. \Коло ха\теї бе\резеї не^у бу\ло [з лісу приносили]. Та\тарку \к`ідал`і на пуд\логу по дво\ри^і, кру\гом \к`ідал`і (н.п. 2).

\Пере^уд Тро\йцеїу ло\майемо, ру\байемо \зелен`, \дерево, кру\гом \хати<sup>і</sup> зати\каймо. \Ли`на, вїаз, кл`они. У \хати<sup>і</sup> \к`ідаємо лепе\ху (н.п. 3).

У су\боту – пл`ушч, йак л`епе\ха, \жали ў\ранци^е ў не^у\ди`л`у на Тро\йцу. По \хати^е роски^і\дали. За образ\ки^і зати^е\кали. \Липу. \Гарне \дере^уво ла\мали. Укра\шали.

Бе\резу на дво\ри^і с\таў\лат. Бе\р`ізку за\копали ў су\боту. І зати\кали А у не<sup>у</sup>\ди`л`у поси\пали по пуд\лоз`е^і (н.п. 4).

Тро\йца. Зе\лен`і с`ва\та. Укра\шал`і до Тро\йци<sup>і</sup> на том \ти`жн`і [у будь-який день] йак ко\ли<sup>і</sup>. Зе\л`она су\бота. Бе\розку ру\бали^і, і кл`он, і \л`іну. \Зел`е. Лепе\ху, та\тарку (н.п. 5).

\Д`едоўска су\бота. Прикра\шал`і. \Лепе^ухом, \л`іна, кл`он. Зе\л`она не<sup>у</sup>\д`ел`а на Тро\йцу ка\зал`і. По зем\л`е, по пуд\лоз`і. З\м`етайем та не\сом у хл`оў, \к`ідаїем ко\ров`і. \Л`іну, кл`он ў п`еч к`ідаїе да \пал`іт (н.п. 6).

\З`іл`а – па\н:и, це та\тарс`ке \з`іл`а, \липу ло\мали, за образ\ки<sup>і</sup>, по \хат`і \кидали, клен б\рали (н.п. 7).

Зе\л`она н`і\д`ел`а на Тро\йцу [перший день Трійці]. \Л`іпойу, та\тар, л`еп`е\ха [така як айр], н`е пах\н`ушче, л`он. \Першого д`н`а на Тро\йцу

н`ес`л`і на \мог`ілк`і ту \л`іпу і ў \хат`і зати`кал`і у н`і`д`ел`у ч`і ў су\боту. Кол`іс` \бат`ко с\таўл`аў три^і бе\рези^і \коло по\рога (н.п. 8).

\Ліпу ло\майут`, клена ло\майут`, т\роіцу [зелень] ў \хат`і прикра\шайут, липи\ху. По под\лоз`і, скроз` \к`ідайут`. Клеч`ен`:е (н.п. 9).

Зе\лен`і с`в`а\та. В`ен\к`і пл`ес\ти^і. Во\лошк`і рвут`. С`в`а\та Т\роіца. [У суботу] го\туйуца до п\разн`ікоў. Приб`е^і\райут`, кл`он ла\майут`, л`іп`е<sup>і</sup>ху рвут`. \Зелен` – кл`он, лене\ха. Кл`он з`ати`кайут` на во\рот`ах, л`іп`е<sup>і</sup>ху рвут` да \к`ідайут` по \хат`і. По\сохне, то вик`і\дайут` (н.п. 10).

Зе\лен`і с`в`а\та. \Ход`ат` у\с`е у \церкву. Празн`і\куйут` по ха\тах. Кл`он \в`ешайут` у \хат`і у су\боту \пере^д Т\роіце^іу. Ёак поле\жит` та\тарка у \хат`і, і ў хл`е\в`і, і на го\род`і, во\на так \пахне (н.п. 11).

Су\бота бу\ла, це ўже го\товилис`а к Т\р`еіц`і. Зе\леніі \ти`жде^н` цеі нази\ваўс`а, клеч`ен`:е шу\кали, с\тавили, лене^у\ху р\вали. \З`ел`:е – м\н`ата, ч`еб\рец`, мате\рін\ка нар\вем, покла\дем у \хат`і на \покут`і – ўс`а \хата \пахне. Лене^у\ха, кру\гом \хати тре настром\йат` ц`у лене^у\ху, це клеч`ен`:е пустром\йат` кру\гом \хати, ше і у пли`т де-не^у\буд` на дво\r`е ўст\ромиш, за обра\зи, по \хат`і \кидайут`. Ми б\рали клен і \ліпу, бе\резу ми не^у б\рали. С\тежкойу ц`і\йейу, де ти \ходи`еш, скр`із` [кидали]. Це та\к`іі о\б`ічай буў (н.п. 12).

\Перед Т\роіцейу – та\тарка; \з`еол`:е ; та\тарку с\теле^умо на стол (н.п. 13).

\Перед Т\роіцейу приб`ір\айуц`, го\тоўл`ац`. Кл`он \нос`ац` на дво\r`е і ў \хац`і ўти<sup>і</sup>\кайуц`. \Ли`на, ка\л`іна, \леп`е<sup>і</sup>ха. \Мажуц`, \мойуц`, ст\ройаца. Кл`оном прикра\шайуц`. Кл`он с\таўл`ал`і, пан`\к`і [аір] за обра\зи. \К`ідаем по \хац`і. Зб`і\райуц`, од\ну \пан`ку на \покуц`е^і ха\вайуц` [від грому]. Зати\кайуц` кл`он`ік`і у \вокна, на \фортоци^і [від нечистої сили] (н.п. 14).

У су\боту приб`ірайуц` ў хатах, \рад`ат` ха\ти^і; зати\кайуц` на д\вор`е кл`он, б`ерези і ў \хат`і та\тарн`іком (н.п. 15).

Зе\лен`і с`в`а\та. [Субота]. Приб`і\райут`. Клен ло\мали<sup>і</sup>, \ли<sup>і</sup>пу, ка\л`іну, та\тару. \Ли^іна, клен, та\тарс`ке |з`ел`:`е. Г`іл\к`і йїх збер`е<sup>і</sup>гал`і, ма\лен`к`іх д`і\теї ў йїх ку\пал`і, до \года, до двох. Г`ілоч\к`і. Та\к`її п\росто за\кон буў – на Зе\лен`і с`в`а\та тра у ха\тах, у хл`івах, на во\рот`ах, скроз` зати<sup>і</sup>\кайем. Три д`н`е (н.п. 16).

\Заўтра Т\роїца – пош\ла нар\вала леп`е\х`і, нало\мала \ли^іп`і, даї уб`і\райем, кру\гом \хати ч`еп\л`айеш, у \хат`і по по\лу роск`і\даймо леп`е\ху, \ли^іпу (н.п. 17).

А йа\ку та\тарку пос`\в`атим, то пр`і\нос`ім ду\дому і на стол кла\дем, по \окнах ста\нов`ім, по пуд\лоз`і чи по зе^м\л`і; зас\тиркалі скроз`; клен ло\мали, зас\тиркалі на во\рот`ах, на \вулиц`і, шоб з\нали, шо це Зе\лени^ейе с`в`а\та, шо це С`в`а\та Т\роїца. І у ко\го ху\доба йе – у во\рот`ах с\тиркалі. Шоб ни<sup>е</sup>\йак`їйе па\гани^ейе \л`уде не<sup>м</sup> потрап\л`али с`у\ди (н.п. 18).

Т\роїца. Приб`і\рали<sup>і</sup>. Зе\лене – к\лена, \ли<sup>і</sup>пу – \несли<sup>і</sup> ў ха\тах. К\лечана су\бота. \Зелен` – клен, \ли^іна, та\тарка, \тойа – ў ха\тах засти^р\калі^і. Ў су\боту с\тав`ілі т\ри б`е^р\розк`і к`і у д\вор`і (н.п. 19).

Спокон\в`іку с\тав`ілі т\рї бе^м\розк`і то\нен`к`їйе, на под\ворї в`і\копали \йамач`к`і, і клен, і \липу, та\тарку позасти^р\кайут на \окнах, на две^м\р`ах, у\с`уди (н.п. 20).

Кле\нова су\бота, по кл`он [зелень] і\дут` скроз` засти<sup>р</sup>\кайут` у \хату, по хле^м\в`е, на \земл`у к`і\дайут`; мйа\та; йа\ір. Бе\резу, \ли^іпу не р\вал`і. Т\роїца. Зе\лени<sup>і</sup>йе с`в`а\та – шоб бу\ло \зеле<sup>м</sup>но ў \хат`і. Т\ри д`н`е (н.п. 21).

К\л`онами<sup>і</sup>, а\йір, м\йата, бе\резами<sup>і</sup>. П\разн`ік, так по\ложено (н.п. 22).

Це ўже кл`он \лом`імо, \п`іўн`ічк`і, та\тарн`ік, \л`іпу. Т\роїца – \ето т\рї бе\рези. \Ти`жден` бу\ло. У под\в`ірїї. Три д`н`і. С`в`а\те |з`іл`а (н.п. 23).

К\лече^н:е, к\лече^н:а по\ч'іпл'ат` – це клен, \липа, \з'іл`а та\тарс`ке. [Зілля] на зе<sup>м</sup>л'і клали, і ў ст\р`іху, і над хл`і\вом, де ху\доба \ходить, і над две<sup>м</sup>\р`ами, і ў бу\к`ети, і в і\кону, і по \в'ікнах с\тавили – од\ну та\тари<sup>е</sup>ну з\в'іц:и, од\ну з\в'іц:и, а посе<sup>ре</sup>\дин`і \липу ч'і там к\лена ку\сочок, ку\соч`ками. У нас бе\резу не^м б\рали, у нас клен, \липа і та\тар (н.п. 24).

К\лечаний \ти`жде<sup>н</sup>, к\лечана су\бота. Приб`е\рали. Та\таршч`іну, во\лошку – ў\с`аке \з'іл`:е не^мсут (н.п. 25).

Зе\лений \ти\жден`. Го\тов`іліса до Тр`еїц`і, с`\в`ато. Приби^е\рали ў \хат`і, ла\мали \липу, клен, та\тарчи`ну [аїр], ў \с`іни за обра\зи закла\дали. С`в`а\ч`ене \з'іл`:а. Зе\лений \ти\жден` тої прикра\шали, і по до\л`іц`і клали та\таршчи`ну, шоб ўсе зе\лене було (н.п. 26).

Ў су\боту приб`і\райут` ў ха\тах, \в`ешайут` зе\лене ўсе ў ха\тах – а\йїр, а ми^і називали \п`іскалкам`і його, ло\жили^і по \колу, рости^і\лали^і. Ў \хат`і шоб кл`он буў, \ли`на, з \ли`н`і \г`ілочк`і ц`іп\л`али, а ў дво\р`е три^і б`е\р`озк`і с\тавил`і. Приб`і\рали, шоб було кра\с`іво, ў дво\рах \ч`істо, ў ха\тах (н.п. 27).

Ко\л`іс` деў\к`і пле\л`і в`ен\к`і з во\лошк`і, гу\л`ал`і. У су\боту – Кл`ено\ва су\бота. Л\дут` у л`ес да в`іг\ледуйут`, лом`ет` три^і б`е\р`озк`і – с\тав`ет`, \к`ідають` кл`он, у \хат`і \в`ешайут` \л`іну, \з`ел`ечко ў\с`ак`е, до \церкв`і у не\д`ел`у їдут`, ў\с`ак`е \з`ел`ечко с`\в`атет`. Бе\резу ру\бал`і, \л`іну, кл`он. Клено\ва су\бота. По ко\л`ішн`ому, по с\тарому о\б`ічайу (н.п. 28).

Тройца. Ў су\боту т\ройцу ўже ру\байут`, попри<sup>і</sup>\б`ірайут` дво\ра, поза\м`етуйут`, т\ройцу ўже пос\тав`ет`, шоб було \ч`істо, \хороше. У \хат`і – кл`она, б`е\р`озку, \л`іну – тр`і го\лузк`і ў \хат`і позас\тиркуван`і за обра\зами, по пуд\лоз`і \к`ідал`і. У нас \г`ілк`і зб`і\рал`і – де зас\тиркувал`і йїх од \г\рому на \хат`е. Тройца – бе\реза, \л`іна, кл`он. Тройце\к`е \з'іл`е. Тройце\к`а су\бота (н.п. 29).

Укра\шали \хати у су\боту, ла\мали клен, \липу. У нас б\рали \липу, татар\ник, татарни\ком на пол нак'и\дали, на \земл\у, в\йаза б\рали, \липу, ў \кого йа\ке \дерево рос\ло, \даже ў дво\r`е прикра\шали, ў ст\r`еху запи\хали, до во\r`ет. Нало\майем к\лече<sup>н`а</sup>, \пару \в`еток к\лена зри\вали, а вопше то благо\r`одне \дере^{во}, \липочка, \чорний клен (н.п. 30).

К\леч`е<sup>на</sup> су\бота – \з`ел`е р\вали<sup>і</sup>, с`ва\тил`і. К\в`етк`і, йа\к`е ўже було \з`ел`е:ечко. К\в`еточ`к`і і во\лошку р\вали<sup>і</sup>. Лепеш\н`ак, \ли^іпу р\вали^і, у \хату но\сил`і, закла\дали<sup>і</sup> за і\кони<sup>і</sup>. І у \церкв`і, і ў \хат`і, і на дво\r`е, і на во\r`от`ах. Не\ч`істе од\гонет (н.п. 31).

Т\r`ойца. С`ва\тили татер\ни^ік, \з`ел`е ў\с`ак`е, к\в`етк`і, \ли^іпу (н.п. 32).

Т\r`ойца. \З`ел`е па\хушче та\ке – ч`ір-\з`ел`е, йо\го рвут да \к`ідають на \земл\у, а кл`он застир\кають за обра\зи, де ї на во\r`от`ах, на дво\r`е. А на д\вор`е йак не^в \має, то бе^в\розки закопу\ють або кл`он. Три д`н`е по\буде. По три, по дв`е [берези] (н.п. 33).

К\лечаний [тиждень]. К\лечана су\бота. Ўсе ро\би\ли. \З`іл`а приготоў\л`али д`л`а ос`\в`аче<sup>н`а</sup>:а. \Хати приб`і\рали \з`іл`а:ам, в осноў\ному \липа, клен, татар\ник. \Р`ізн`і т\r`ави р\вали. Ро\би\ли с\нопеки^і та но\сили до \церкви с`в`а\тили^і. Збер`е\гали п`ід ст\r`іхойу, на \хат`і, шоб було (н.п. 34).

Ло\майут к\лечи<sup>ен`е</sup>:е да ста\ноў\л`ат`, з \липи, з йасин\ка. Бе\r`езу за\копуют` на дво\r`і, а клен у \хат`і \в`ішайут`. Це Зе\лена Т\r`ііц`а, \зеле<sup>но</sup> ў \хат`і неч`іп\л`айут` і по дво\r`е^і (н.п. 35).

На Т\r`ойцу \несли<sup>і</sup> \ли<sup>і</sup>пу, та\тарн`ік ў \хату. С\тав`іл`і три^і б`е\r`озк`і \коло \хати об`а\зат`ел`но, в`і\r`убували^і ў \л`ес`і і стано\в`іли<sup>і</sup> на цей п\r`азн`ік. Ру\байут` к\лена. \Пос`л`а об`еда ру\байут` клен, кру\гом ч`еп\л`айемо, це ўсе зе\лене – ў хл`ів`і, на во\r`отах. Клен, \ли<sup>і</sup>па, та\тарн`ік (н.п. 36).

\Лепе^х рвут, \тарн`ік, \липу, укра\шайут, по зе<sup>м</sup>\л`е \кидають, по по\лу, на \окнах с\тав`ат, на \образ; \целий \тижде<sup>н`</sup> [стоїть]; \пос`л`е

то\го зб'ї\райут. \Тарн`їк, \лепех, м\йету \кидаїут, м\йета с\воїс`ка
\запах да\їе, \липу ло\майут, за обра\зами, на \покут` с\тав`ат,
укра\шайут \хату, на во\рот`ах, у \фуриц`ї, шоб \тийе ру\салки не" ў\л`езл`ї
(н.п. 37).

На Т\роїцу то у нас приб'ї\рал`ї \хату, кру\гом \хати. В'ї\рубувал`ї
бе\рези да с\тав`їл`ї ў дво\r`е, за\копал`ї штук тр`ї. Шоб \хороше бу\ло.
Р\вал`ї пл\уш\ни`к, м\йату р\вал`ї да \к`їдал`ї по пуд\лоз`ї, с\тав`їл`ї на
\окна, ло\мал`ї \л`їну, за \образ с\тав`їл`ї. Кл\он, \л`їна. Хо\д`їл`ї у л`ес,
в'ї\рубувал`ї тр`ї б`е\розк`ї, за\копувал`ї \коло \хати; здо\ров`їїе б`е\розк`ї,
не" \мал`ен`к`їїе. За\копал`ї у дво\r`е [це робили в кожному дворї].
Та\тарн`їк с\тав`їл`ї на \окнах, \в`ешал`ї (н.п. 38).

Це Т\ротца – шоб бу\ло зе\лене ў \хат`ї, на дво\r`е. У \кого не"ма
н`ї\чого \коло \хати, то хо\д`їл`ї ў л`ес, в'ї\рубал`ї бе"р\ези, при"носи"л`ї,
с\таўл`ал`ї (н.п. 39).

\Зелен`у прикра\шали, ро\салок бо\йалиса, о\си`ку зас\тиркували до
хле"ва, шоб ў\їед`м`ї не хо\дили до хле"ва. Клен, бе\рези [гїлки], бе\розк`ї
ў двор за\капували, \ли`пу, \лепех за і\кони [чїпляли] (н.п. 40).

Б\рали к\лена, \липу, та\тарник (пл\уш\ник). Прикра\шали ха\ту.
Об`а\зат`ел`но, шоб бу\ло ў \хат`ї (н.п. 41).

Кл`еч`ена су\бота. Уб'ї\рали, та\тарник р\вали`ї, \липу, бе\резу,
чен\л`али кру\гом – і \коло хле\ва, і \коло во\рот. Д`л`а ху\доби \добре, д`л`а
ўс`їх. Та\тарник на \окна с\тав`їл`ї (н.п. 42).

Клен, та\тарник с\тав`їл`ї. \Зелен`:у \хату уб'ї\райут (н.п. 43).

Та\тарс`ке \з`ел`:е, татар\ник, а\йїр, лу\б`їсток, шаўл`ейу, \ли`пу
чен\л`айут` у х\ве"риц`ї, бе\резу гол`учк`ї, по\ли`н – \коло х\л`їва, по дво\r`е,
ў \хат`ї нак`ї\дайут`. Йак не"ма \дере"ва ни\якого – ў во\рот`ах
заст\ромл`уйут` \р`езк`ї з \берези, з \ли`п`ї, \коло х\л`єва, \коло \хати.
По\ли`н, та\тарс`кїй \кор`їн`, л\уб`їсток – це од ус`о\го. По\ли`н і
т\ройец`ке \зел`:а – од не\ч`їстойї \с`єли. Це \дуже \добре (н.п. 44).

Кле\чатиї [тиждень]. Ко\л`іс` м`і на Т\роїцу б`е\розк`і р\вал`і, при\б`і\рал`і ў \хатах \зелен`у – \коск`і р\вал`і ч`і \гав`е`р (а\йїр), об\ст`і\лал`і до\рожк`і. Б`е\р`ози ру\бал`і і с\та\в`іл`і на уг\лу, з\л`е\ва і сп\ра\ва две\реї – шоб ру\салк`і ка\тал`іс, ка\чал`іс (н.п. 45).

Т\р`і\ца. Ко\лис` \пере`д Т\роїцеїу йак о\б`ічно ў Зе\лену су\боту ў ха\тах при\б`і\рали` \дуже \зелено, ў нас тра\ви` понас\та\влено. І клен, і \ли`на, і м\й\ата, ў\с`ак`і\е зе`л`а і т\ра\ўки`. І на \окнах, і на сто\лах бу\к`ети бу\ли`. Це Зе\лена су\бота. Ідем ў л`іс \в`ікопайем бе\рези, пос\та\в`імо, шоб ру\салк`і коли\хали`се.

Г`і\х\то йо\го не св`а\ти`ў. Клен і \ли`пу зни\мал`і і но\сили` на го\род па\ли`ли`. На \в`і\кнах – м\й\ата, шо\ў\кова тра\ва, л`у\б`і\сник; по\со\хло – йо\го заб`і\райут і дес` ў тор\б`інку, йак по\коїни`к ўмре – наб`і\вали` по\душечку \цеїу т\ра\ўкойу і ло\жили` ў гроб. Це шч`і\таї с`в`а\те \з`іл`ачко. Т\речне \з`іл`а (н.п. 46).

20. Повір'я про те, хто такі русалки

Хто на Ро\салний \тижден` їми\раїе – то \буде ро\салкої. На Ро\салном \тижн`ї йак\шо по\ме"раїе \д`еўч'їна, то \кажут` \вони в'їход`ат` (н.п. 1).

На йїх ка\зал`ї ру\саўка – хто ў\топ`їца (н.п. 2).

Хто у\топи"ца – то їде ў русал\ки"е. Ў\топланики"е на Ру\салници"е – \тижден` \нос`л`а Тр`їй"ци (н.п. 4).

Ру\салки". Ко\л`їс` бу\ли" йа\к`їс` ру\салки" да хо\ди"л`ї, да ро\би"л`ї. \В`ед`ми". По\мерл`ї. \Ти"їе, шо ў\мерли" на те Ру\сал`ний [тиждень] (н.п. 5).

\Ето на Тр\оїцу. Хто ўмре – то \кажут` русал\к`ї \ход`ат. \Луд`ї \ти"їе шо на Ру\салном \ти`жн`ї ўм\рут`. І хто наро\д`їўса на Ру\салном \ти`жн`ї, на Тро\їецком, то во\на назї"вайеца ру\салка (н.п. 6).

\П`їс`л`а Зе\ленїх с`ват тої \тижде"н` – Ру\салка, у\родис`а – то ўже ру\салка, \кажут`, уро\дилас`а, і йак пом\ре – то ру\салкойу \буде. Д`їў\чата (ни х\лопци), на Ру\салний \тижде"н` ко\тори" їми"рали" ч`ї ро\дилас` – це ўже во\на назї\вайеца ру\салка (н.п. 7).

Йак на Ру\салному \ти`жн`ї ўмре – то \буд`е ру\салкойу (н.п. 8).

[Русалки] з \мерлих (н.п. 9).

Хто ўмре на ц`ом \тижн`ї [Русальному] – то це ру\салкойу наз`ї\вайеца. Ц`а л`у\ди"нка, шо ўмре на ц`ом \ти`жн`ї – то це во\на \русалка (н.п. 11).

Не"хре"ш\ч`они"їе. Йак пом\р`е на Ру\салному \тижн`ї нехре"ш\ч`онїї – то це ўже ру\салка. Те"пер йїх не"ма, ни"х\то не" \бач`їт (н.п. 13).

Ру\салк`ї – \тиїе, шо на Ру\салном \тижн`ї ўм`їрал`ї. На чоло\в`ека, на л`у\л`їну по\хоже, але ж то п\рив`їд. Йак на Ру\салном \тижн`ї ўм`їра, йак ў\топ`їца – то \ето ру\салка. Не к\лал`ї на мо\г`їлки, йїх з\боку к\лал`ї, за\копал`ї.

На Ру\салний \тижде"н` \д`еўка по\мерла. Во\на їде ў тої м`їр (н.п. 14).

Йак\шо хтос` уто\п`їўса ў \р`їц`ї, то ста\їе ру\салкойу (н.п. 15).

Кажут, шо це т`ийе шо молод`ож ўмре, д`еўчата, во\ни пере\ход`ат` у ру\салк`і (н.п. 16).

Ру\салки – це молодийе д`еўчата, йе і муш\чини. Коли во\на \роди`ца на Ру\салном \тижн`і і во\на ўмре на Ру\салном \тижн`і, о\то д`їс\в`ит`ел`но ру\салка. \Тийе шо \род`аца і ўми`райут на Ру\салном \тижн`і (н.п. 18).

Йак на Ро\сал`ном \ти`жн`і ўмре – то ўже \буде ро\салкойу (н.п. 19).

Ц`а, шо ў\топе`ца, \д`еўч`іна – ўже во\на ру\салка ста\йе (н.п. 20).

Та\ка йак л`у\д`іна. Молодийе деў\к`і, хто \топ`іца. Хто \топ`іца молодий (н.п. 21).

Це ру\салк`і, та\к`е \кажут, шо ко\ли`с`, йак хтос` по\в`іс`іўса, йак хтос` у\то\п`іўса, йак хтос`, на \себе \рук`і нак\лаў. Хто шо зро\б`іў, не по сво\йой с\мерт`і ўмер (н.п. 23).

Кажут` ру\салк`і – це ти` д`іўчата, йа\к`і не в`і\ходили` \замуж і по\мерли`; нех\решчен`і \д`іти, д`еўчата, во\ни по\м`е`райут, з них \роб`іца ру\салка. От\куда пр`іш\л`і – ту\да і\дут` (н.п. 27).

Йа\к`іс` по\мерл`і, та\ке вида\йе (н.п. 28).

Кажут, хто ўмре на Тро\йецком \тижн`і – теї ру\салка. Хаї йїх н`іх\то не \бач`іт` (н.п. 29).

\Луди, йа\к`і поми\райут` на Ру\салний \тижде`н`. Молоди д`іўчата ста\йут` ру\салками (н.п. 30).

Кажут, шо це \тийе, шо на Тр`іц`у ўми\райут, на Тр`іц`у \род`ац`а. \Гарн`і \дуже д`еўчата бу\ли. Це \кажут, шо йак\шо ум\ре \п`іс`л`а Тр`іц`і, дв`і не`\д`іл`і, то це \буде во\на ру\салкойу та \д`еўка, так і х\лопц`і (н.п. 35).

Хто ўмре на ц`ом \ти`жн`і, Ру\салном, то це ўже вон їде у ру\салку. Хто на Тройцу ўмре, то \буде ру\салкойу. Лубе – ч`і ди\т`а, ч`і \жонка, ч`і х\лопец (н.п. 36).

На Тройцу хто ўмер – то це ўже ру\салка. Кажут` – це с`в`а\тий дух. [Русалки – це не лише жінки] \можут чолоў\йек`і (н.п. 37).

Мат` ка\зала, шо |т`їе, шо |топ`оца, н`е |д`їл`ач`їс` |йа|к`е во\но – ма\ле ч`ї |бол`ше. |Д`евоч`ка |ї\топ`їца – во\на ста`їе ру\салкойу. Д`еї\чата – ру\салк`ї (н.п. 38).

|Баште, ба\гато мрут`, ста`рийе і моло\ден`к`ї, на Т\роцу, от во\ни оста`їуц`а ро\салками. Хто на Т\роцу |м`ї|райе – чолоў\їек і |женшч`їна, ста`ра т`моло\да – то ро\салк`ї (н.п. 39).

Мрут |д`евочк`ї моло\ден`к`ї, і ма\лен`к`їе, во\ни так |як мрут, так |д`евочкам`ї |ї цих ве\ночках [з`являються]. |Тико д`еї\чата (н.п. 40).

По рос\казу, це |т`їе, шо |топец`а у ре`ц`ї, моло\дийе д`еї\чата; бол`ше`нст\во ка\зали, шо д`еї\чата. Хто на Тро\їешнит |тижде`н`ум`ї|раї, хто, ка\жут`, ро\диїса на Троїцу, Тро\їешного |тижн`а – то це |їже ру\салк`ї. Хто по\мер мо\лодиї – то моло\ден`к`ї, хто ста`рий – то ста`р`їе. Моло\дийе по\топле`нийе |тоже ру\салкам`ї нази\вайут (н.п. 41).

Хто |їмер на Троїцу – то |буде ру\салкойу (н.п. 42).

Хто ум\ре на ц`ом |тижн`ї, Ру\сал`ном, то це |їже вон |їде у ру\салку. Лу\бе – ч`ї ди|т`а, ч`ї |жонка, ч`ї х\лопец (н.п. 43).

Хто Троїец`к`їм |ти`жнем у\мер – то шч`ї|тайец`а ро\салка. Наро\дилас на Т\р`їїцу – це ро\дима ро\салка [бо родилася на Трійцю]. Хто |їмер на Т\р`їїц`у – ро\салк`ї. На |в`їтах, на ло\з`е гої\дайуц`а нех\ришчен`ї (н.п. 44).

[Коли вмерла стара жінка, то] ка\зал`ї, дар\ма, |баба – но |будеш ти ру\салкойу (н.п. 45).

Лу\дина |як на Троїцу |їмер – це во\на ру\салка – |може хо\дит` з |мог`їлок по |жи`тах, по до\рогах (н.п. 46).

21. Повір'я про зовнішній вигляд русалок

Ро\салка та\ка качу\рава, \гарна, \в'їшла, \бач'їли (н.п. 1).

Ўс`е моло\ди<sup>i</sup>, ко\са зап\л`ет`ана. Ў \б`елом зда\йеца ка\зал`ї (н.п. 2).

Поў\б`їрани<sup>i</sup> ў \л`ентах (н.п. 3).

У бе^н\дах [стрічках], йак \д`еўчи^ена ўмре ру\салкойу, то йї\йї
ўби\райут` у в`е\нок, у п\лат`а, бе^н\ди (н.п. 7).

По ка\л`уж`ї б\рохайуца і \б`ели^їе (н.п. 11).

\Д`еўка у ве<sup>н</sup>\ку, у ве<sup>н</sup>\ках, у \л`ентах \д`еўка (н.п. 12).

У в`е\ночках да \ш`їтейе сороч`еч`к`ї (н.п. 13).

На чоло\в`ека, на л`у\[\`їну по\хоже, а\ле ж то п\рив`їд (н.п. 14).

Це [\`їў\чата з \доўг`їм во\лос`:ам (н.п. 15).

Ка\залиⁱ та\к`е, а хто йїх \бач`їў. \Кажут` не їди<sup>i</sup>, бо ру\салка. М`ї
йї\йе не \бач`їли<sup>i</sup>. Рос\казували<sup>i</sup> – шо \гарни<sup>ї</sup>е ру\салк`ї, \волосиⁱ \доўг`їе,
та\к`ї йак \л`удиⁱ (н.п. 16).

Ко\са роспет\лехана, \доўга і в`е\ночок на голо\в`е. У та\к`їх \доўг`їх з
ру\кавамиⁱ ш`ї\рок`їмиⁱ, ін\ша то ў та\ком па\шате^н\ком [смугастому], а
ін\ша то ў \би`елому, бол`ше^нство \б`ели<sup>ї</sup>е пла\т`а, ру\кава \доўг`їе,
пудна\резани^їе \даже \б`елим`иⁱ по\йасамиⁱ (н.п. 18).

Петлиⁱ\хати^їе. Ро\салка (н.п. 19).

Ў \доўгих сороч\ках б\йели^ех, \коси \доўг`їе, рос\пушчен`ї. \Таке йа
\чула от ста\ри^їх. Це моло\д`ї д`еїў\чата (н.п. 20).

Та\ка йак л`у\д`їна. Моло\дийе деў\к`ї, хто \топ`їца (н.п. 21).

Ру\салкиⁱ ко\сатиⁱ і з хвос\тамиⁱ, з \рибйач`їми (н.п. 24).

\Доўгийе \дуже \коси розп\летени^їе і пла\т`а \доўгийе (н.п. 27).

[Одягненї] так йак йїх хо\рон`ат`, \тик`ї ни`г у йїх не^н\маїе, у
к\в`їтках, у \л`ентах (н.п. 30).

\Д`еўк`ї \так`ї \коси \гарн`ї і ў ве^н\ках (н.п. 35).

Л`убе – ч`ї ди\т`а, ч`ї \жонка, ч`ї х\лопец. Петла\хати^їе, ў \белої
о\деж`ї (н.п. 36).

Во^у\ни ў \тому, ў \чому по\мерли^е, ў чом похо\вали, ў \тому во^у\ни і
йаў\лайуца, д`еў\чата, бо йак моло\де ўмре шче до \того, то в`е\ночки
кла\дут на \голову, йак хо\вайут. Вен\к`і на йіх. [Волосся] рос\пушче^уни
там чи зап\лете^уни, ў та\к`іх в`ен\ках (н.п. 37).

В`і\жалоса, шо \д`еўка сто\йт` у з`ел\оном п\лат`і да у ве^унку, да
\коси рос\пушч`енийе, \думалос`а, шо та\к`е во\но насп\раўд`і йе.
В`і\жал`іса, йіх н`е<sup>і</sup>х\то н`е \бач`іў, \д`еўк`і та\к`іе с ко\сами^і \доўг`ім`і
да у пла\т`ах та\к`іх \п`ішні<sup>і</sup>х . Пла\т`а \доўг`і, \п`ішні^іе, йак моло\д`і
о\то ўб\ран`і, в осноў\ном з`ел\онийе. Ў ве^унку, у ве^уночку і коси
рос\пушч`енийе, та\к`іе петла\хатийе, ну та йак \женич`іна. Во\ни
та\к`і йак \женич`іна. Шос` о\д`іте бу\ло (н.п. 38).

Д`еў\чата там тан\цуйут у б\йели<sup>е</sup>х пла\т`ах, у фа\тах. Йіх
од`а\вайут так, йак ус`іх л`у\дет, але йак во\ни ўже ви\ход`ат, то ў
б\йелому ўс`і. А Бог йо\го з\найе, де во\ни ўже бе<sup>у</sup>рут` (н.п. 39).

Мрут \д`евочк`і моло\ден`к`і, і ма\лен`к`іе, во\ни так йак мрут, так
\д`евочкам`і ў цих ве\ночках [з`являються]. \Тико д`еў\чата (н.п. 40).

Моло\ден`к`і. Ну \каж`ут, шо то\л`ко моло\ден`к`і, а йа ж не^у
\бач`іла. іс`ег\да о\д`агнут`і, ўс`е ў \бйел`е^н`кому. У нас ка\зали, шо во\ни
оби^екно\вен:о ў б\йели^ен`кому, у вен\ках, \коси рос\пушче<sup>у</sup>нийе, в`ел`ік`іе
\коси і рос\пушче^унийе. Так нам обйас`н`али (н.п. 41).

Йак \л`уди<sup>е</sup>. [Одягнені в тому,] йак похо\рон`ат йіх (н.п. 43).

Х\лопе^уц`, \в`іши^ета со\рочка, на рука\вах ме\режк`і, уни\зу ме\режк`і;
шта\н`і, со\рочка доўгу\вата, моло\да л`у\дина.

Ў ст\р`ечках д`еў\чата. Ко\ли`с` йак ум`і\рали д`еў\чата, то уб`і\рали
так, йак н`е\в`ест – у в`ен\ках. \Ж`енка ўб\рана, рос\казуйут`, шо во\ни у
\виши^ітих со\рочках (н.п. 44).

Ў \б`елом (н.п. 45).

Ў \б`елому ўс`ом д`еў\чата росп\летени. С \того с\в`іту ўста\вали^і
\л`уди (н.п. 46).

22. Повір'я про те, звідки з'являються та куди зникають русалки

То ду\ша, хто йо\го \бач'їу. Йак л\у\дина ўм'ї\райе, то ду\ша в'ї\ходить. Йак воск\ресне – то ду\ша \йав'їца. З \неба, \Богом да\но. Та \сама л\у\дина (н.п. 1).

\Баба л`е\кайе – їд`ет ўже ўс`е русал\к'ї пош\л'ї ў \ре"ку. \Пос`л`е Тройци<sup>ї</sup> – \Рози<sup>р</sup>`ї (н.п. 2).

З \того с`в'їта приїш\ли. З \могилок приїш\ли і на \могилки^ї пош\ли (н.п. 7).

На\зад на сво\йе \м'єсце (н.п. 11).

Де де"валис`а не" з\найу (н.п. 12).

[Зникали] у мо\г'їлу (н.п. 13).

З во\ди, з оче"рету, з ло\зи і ту\да і пове"р\тайуца; дес`пли^е\вут, а ку\да – не"в'ї\домо (н.п. 18).

От\куда пр`їш\л'ї – ту\да і\дут` (н.п. 27).

А хто їїх з\найе, \кажут`, ў \воду (н.п. 29).

Ко\лис` ка\зали, шо з \неба спус\кайуца. Гос\под` же заб'ї\райе на \небо. Ко\л`їс` ка\зали, шо ба\гато л\у\дет \чули, йак во\ни тили t сп`е^ї\вали, г\рали, на небе"са (н.п. 41).

С к\лад`б'їшча, во\ни ж по\мерл'ї, і ту\ди на\зад, і \кажут` з \дошч'їчком пр'їш\ли, об'ї\зат`ел`но за\ход`ат ро\салк'ї, хот` пок\рапайе т\рошк'ї \дошч'їк, і так і в'ї\ход`ат. Ўже ро\салк'ї пош\л'и^ї (н.п. 44).

На \моги\лки^ї їдут`. А хто їїх ко\ли \бач'їу? Л\у\дина йак на Тройцу ўмре – це во\на ру\салка – \може хо\дит` з \мог'їлок по \жи\тах, по до\рогах (н.п. 46).

23. Повір'я про заборони, пов'язані з появою русалок

Заборона мести хату: *Хто його знає, вони не показувалис` л`уд`ам. Це х`іба тол`ки йа`кес` було таке. Ко`лис` було. У нас три дн`е не т`реба хати мес`ти. Бере`жи, щоб ч`істе`н`ко було. На ў ме`не було ма`ле ди`т`а. Аї, думайу, шо там кажут таке. То йа заме`ла хату, за`лиши`ла, не` в`іне`сла да пос`тав`іла. То це ме`н`е було на мо`йем в`іку. Це ди`т`а йак начало п`лакат` – то п`лаче, то с`м`і`йец`а. Так п`лаче, шо ўже ї не`ма с`пасу. Йа ўже ї с`у`ди, ї ту`ди. Йа в`ішла на се`ло та ка`жу – “О`но таке, мо`йа Гал`а так п`лаче. Шо це ж ме`н`і ро`б`іт?” “А хату ме`ла, п`еўне?” Ка`жу – “Ме`ла”. “То бе`жи да ро`с`ип те с`м`ет``е, і во`но схо`вайец`а”. Але йа не` бач`іла, ни`чого йа не` бач`іла. Ди`т`а п`лаче і не` мона його сп`і`нити – ў`реди [ніби] п`лаче, ў`реди [ніби] с`м`і`йец`а (н.п. 41).*

Заборона шити, прати, прясти: *То`д`е шит` не` мона, с`ц`і`рат` не` мона, ни`чо не` робл`ат` (н.п. 7). Ши`т` н`е мона, щоб ру`салк`і н`е заслоко`тал`і (н.п. 38). На Ру`салному тижн`і не` т`реба шит`, не` заш`і`ват ни`чо; не` п`расти, не` пр`ат, бо йак поїдеш ў`жито, де во`лошка чи поїдеш у л`ес – те`бе ру`салка стр`і`чайе (це мо`йа ма`ти так рос`казувала) (н.п. 18). На Ру`салном тижн`і обе`р`і`гал`іса ш`іт`. Ка`зал`і, шо не` можна ш`іт` (н.п. 32). Тол`ки не` ро`б`іли. Прат` не` п`рали. Ко`лис` ка`зали, шо ў`с`аке було – залос`кочували, йак шос` хтос` робі`т. Ро`б`іли ш`коду, йак шос` ти не` те зро`б`іў. То хустка пор`вец`а. Са`м`і`е не` по`казувалис`а (н.п. 33). Ка`зал`і, шо на теї тижден`, Ру`сал`ній, не` мона ши`т`, а йак його шийеш, так не` тре` його но`с`іт` (н.п. 38).*

Заборона залишали дітей без нагляду: *Не` мона зали`шати ди`тину, та`ку ма`лен`ку ди`тинку (н.п. 37). [На Русальному тижні] ро`б`іти не` мона, і ре`б`йонка са`мого не` мона к`ідати ў`хат`і, `даже ре`б`йонка можут` залоско`тати. Те`пер йіх не`має, це*

ко\лис`бу\ло. Не" \мона са\мойі ди\тини зали\шат, не" \мона ї са\мому
\бути (н.п. 39).

Заборона купатися: \Целій \тижде"н` ку\паца не" \мона, у\топле"ник
ўсе од\но \буде, во"ни [русалки] у\топет (н.п. 37). На \р`еч`ку не хо\д`іл`і.
Бо\йалис`а во\ди [бо можна втопитися], не" \мона ку\пати"са на
Тро\йешном \тижн`і, бо\йац:а (н.п. 39).

24. Оповіді про зустрічі з русалками

На Тройцу не можна ў л'єс'і спат` (Троїцецькії, Русал'ний |ти'жден`). То\вар на\сеца, спат` бе\ре кла\де. Лаг\ла, задр`і\мала. Схо\п`іласа – не" в'ідно на о\чах, |очи' не" с\в'єтло |д'іў\лаца, йак полот\ном за\т`аганийе. Русал\к'і меш\ка нат`аг\л`і на |очи'. Так |кажут`. До |самого о\б`єда. Йак |марл`а на\т`агане.

Ка\зала |баба, зл`єз ха\з`айін на |вугл`а на |етом |ти'жн`і, аж і\де |жонка – ру\салка. Ох, |каже, род-род, пудої\м'і по\вод, бо їде русал`\н`іца да те\бе зашч`іп\л`е, шоб не" пуд\л`єзл`і до йо\го (н.п. 6).

Ру\салки', |бач`іли йіх, йак во\ни і у ре"ц`і ку\палис`а. |Каже – «Ух – ме"не |мати поро\дила, нех\ришчанойу поло\жила ух-ух-ух...». |Бач`іли йіх, і по |пол`і хо\дили, по |жит`і |б`ігали, у |жит`і ба\гато |кажут` було цих ру\салок, |зукали (н.п. 7).

Ко\лис` свек\руха мо\йа |бач`іла, ка\зала, шо |можут` бут` ў |жит`і. Во\на ка\зала, шо йшли' по |йагоди. Ру\салний |ти'жде"н` (н.п. 10).

Бо\йал`ісе стр`е\чат`. Ко\л`іс` |д`ад`ко Йу\х`ім то\вар нас ў л`єс`і, а [русалки] по ка\л`уж`і б\рохайуца і |б`єли'йе. Два\нацат` ча\соў д`н`а було (н.п. 11).

Ко\ли с\лухайемо, а у |ж`іт`і хтос` |ухкайе – ух-ух-ух-ух; аж та\к`ііе д`еў\чаточка поб\рал`іса за |рук`і, у в`е\ночках до |ш`ітєйе сороч`еч`к`і – тан\цуйут, |ухкайут. С\качут кру\гом кру\жече"чком. Ко\с`іч`к`і зап\л`етените. Йак м'і ту\ди – то йіх і не" с\тало (н.п. 13).

Ка\зал`і, ко\л`іс` чоло\в`єк по\л`єз на п\чоли, на ту сос\ну, де |ул`єї сто\йіц` |Род`ічка йо\му була у тих ру\салках. Да каже – “|Роду-|роду пудц`а\н`е пуд\воду, бо |наше і\дуц` – те\бе зашче\кайуц`” (н.п. 14).

На Ру\салному |тижн`і не<sup>у</sup> т|реба не<sup>у</sup> шит<sup>ь</sup>, не<sup>у</sup> заш`і|ват ни^е|чо; не^у п|расти, не^у пр`ат, бо йак |поїдеш ў |жито, де во|лошка чи |поїдеш у л`ес – те^у|бе ру\салка стр`і|чайе (це мо|йа |мати так рос|казувала). |Каже, йа їду і [бачу] і|де – та|ка ко|са роспет|лехана, |доўга і в`е|ночок на голо|в`е, і|де і кул`|гайе. |Каже – “|Г`от`у, йа не^у |можу їти.” “А чо|го, |дочко, ти не^у |можеш`и їти?” “Ої |наме |в`ікулунайте ме^у|н`і |дере<sup>у</sup>во йа за|б`іла”. “А йак у ме^у|не не^у|майе |голки, ч`ім йа |в`ікулунайу?” “То|йейу |голкойу, шо в`і на Ру\салній |тижде<sup>н`</sup> |ш`іли, то |вел`ми ве^у|лик`її гр`ех, то на|те |в`ікулунайте”. То во|на ўз`а|ла – “А ш|н`іл`койу |можна?” “Йак |хоште, а н`е – то вам не<sup>у</sup> жит` |буде”. То во|на ўз`а|ла да на|силочку |тойу ш|н`іл`койу |видуби`ла з йї |дере^уво да |каже – “Гди, |дочко, бол`ш йа ни|коли не<sup>у</sup> |буду ни|чо на Ру\салном |тижн` і ро|б`іт”.

У |жит`і мої |бат`ко ко|лис` од|ного |разу |бач`іў, то ка|заў, шо до |його |бе^угла, то вон стаў мо|лиц`а да по|б`ег ў л`ес, а ў л`ес же ру\салки не^у їдут; це |тик`і, де да|леко, де дуб|н`ак ве^у|лик`її йа|к`її; по л`ес`і воп|ше х|лопц`і |ход`ат бол`|ши<sup>е</sup>ство. А д`еў|чата |тол`к`і ў |пол`і ў |ж`ітах на Ру\салном |тижн`і. То йїх так бу|ло ба|гато ко|лис` (н.п. 18).

Йак |ж`іто кра|суйеца, то ка|зал`і, шо ко|ли<sup>с`</sup> |бач`іл`і |бут:о та|ке |в`ід`ен`е – то ру\салк`і |б`егал`і по |ж`іту, кр`і|чал`і, с`м`е|йали<sup>с`</sup>, но ў |добру |пору гово|р`іт, м`і та|кого н`е |бач`іл`і, м`і та|кого н`е з|найем. Йак |ж`іто кра|суйеца, ко|л`іс` |наш`іе мат`ер|к`і і|дут і бе|рут колос|к`і рвут, йак к|раска і ц`і|йейу к|раскойу вит`і|рал`і л`і|це, і ка|зал`і – “Даї, |Господ`і, за год дож|дат к|расной |йасной, кра|с`івой, шч`ас|л`івой, пош|л`і, |Господ`і, здо|роўіе”.

Це ру\салк`і, та|к`е |кажут, шо ко|ли^{с`</sup>, йак хтос` по|в`іс`іўса, йак хтос` уто|н`іўса, йак хтос`, на |себе |рук`і нак|лаў. Це ўсе |ти`жде<sup>н`}, йак |ж`іто кра|суйеца, во|ни в`і|ход`ат у |ж`іто. Од|на |одну сло|кочут, с`м`е|йаца. І д`еў|чата і х|лопц`і йе. Хто шо зро|б`іў, не по сво|йой с|мерт`і

ўмер, як ж'іто красо\валос, то ко\ли'с йіх, л\уде бач'іл'і, во\ни по
ж'іту, од\не за одним б'еґал'і, с'м'е\йал'іс, кр'і\чал'і (н.п. 23).

Ко\л'іс` на Ру\салном \ти'жн'і, як хто ч'і хл`еб пе\ч'е, ч'і п\лат`а
\зол`іт`. Як хто по\зол`іт` на Ру\салном \ти'жн'і таї поп'е\ре – то
ўно\ч'і ру\салк'і йшл'і, і\дут` і з гор\мошкойу, с\в'ішчут`, г\райут` і ўс`ак
(н.п. 29).

На Ру\сал`ній \тижде`н`, мо\йі бабушк'і брат ў л'іс'і \йагоди б\рали і
по\чула во\на, по\бачила, моўчки йшли л`уди. Йде чоло\в'еґ у во\йен:ому, і
йа йо\го з\найу, і хо\т`ела к\рикнут` – “Ан\тон”, ме`н`е як хтос` зак\риў
рот йа ўс\помнила, шо ве`н по\мершиї, і за йем іш\ли \женич'іни. Ц`і
ж'ін\к'і та\ко їдут` і \йагоди переби`райут`, не` бе`рут`, \тик'і
йагод\ник переби`райут`. \Каже, \йакби во\на обоз\валас`а бу\ла, то во\ни
б \нейі \тол'і залоско\тали, \тол'і не` з\найу, шо зро\били. Во\на
замоў\чала, \рота зак\рила, і проїш\ли во\ни (н.п. 30).

\Д`адко рос\казуваў – “Як ми і\дем \через го\роди на Тр`іц`у, ко\ли
попе\ред нас дв'е \д`еўк'і б'е\жит` і ре`гочут` йід\на до д\ругойі, і за
\рук'і де`р\жац`а”. \Каже, шо до\рогу попе\рек переб\йе`гли, а ми за \йеми'
(два \парубки') бежи`мо, шо б за \коси йе`х ухва\тит`, \бачи`м, шо \так'і
\коси \гарн'і і ў ве`н\ках. От неда\леко ка\нава во\ни стріб, ко\ли
\дивимос`а у йе`х ко\н`ач'і копи\ти. То ро\салк'і. Ри\гочут`.

О\с`о у тий \хат'і чолоў\йе`к у\мер \н'іс`л`а Тр`іц`і і хо\диў у\се
ў\ремйе, а \йіхаў син, даї стаў ком\байн, не \рушайе, а то\д'і хтос`
поди'ї\шоў до \н`ого, йа\к'іс` чу\жии муш\чина, да \каже – „Ти не ро\диўса
\н'іс`л`а Тр`іц`і?”. „Ро\диўс`а”. “За\вод`”. І теї ком\байн по\йіхаў.

Ко\лис` ба\лакали, шо по \р'іц`е` це уно\чеї \будут` і\ти і с`п'і\ват`.
Иш\ли д`еў\чата і с`п'і\вайут` (н.п. 35).

Ко\му с\казано чи йак, шоб по\бачи\єти, ўс\`е йїх не\` баче\`т, \декому во\`ни по\йаве\`ца. Сто\йала на пере\`х\рес\`ц\`ї ру\салка, \мати\` проїшла і\йе не\` ч\`ї\пала. Ко\лис\` \де\ўк\`ї с\пали\` л\йетом у ко\морі на \ложку, ру\салка прїшла і та\к\`їм\`ї по\л\`енам\`ї на йїх ш:и\бала, шо во\`ни йак ў\ранц\`ї по\ўста\вали – там та\кого \дере\`ва не\` бу\ло, та\к\`їх по\л\`ен.

Ў\мерла доч\ка да \мати не\` ск\лала йої те п\лат\`е, то во\`на прїшла да хо\т\`ела, шоб ск\лали, а брато\`ва до\йїла ко\рову, \мати пош\ла у \церкву, то во\`на йої пока\залас\`а, \тол\`ко \голос, во\`на йї\йе не\` \бачи\`ела, а \голос, шо ти воз\`ми там у \мате\`р у ск\рин\`ї те п\лат\`е і покла\`ди ме\`н\`ї за \боронами (\це \борони \тийе шо \орут, во\лочет \земл\`у), то во\`на йої пок\лала – “Йа то\б\`е\`чере\`з \тижде\`н\` при\`ене\`су.”

Во\`ни ж по \озе\`рах, по р\`їч\ках, по жи\тах і скроз\` же во\`ни \ходет. А во\`но та\ке бу\ло зад\`рипане, г\разне, во\`на йак на \Рози\`р\`ї пош\ла да заб\рала, то во\`на \каже – “Йак же йа \його у ск\рин\`у покла\`ду, бо це ж мн\`е т\`реба пок\ласти у ск\рин\`у, шоб све\`к\руха не\` \бачи\`ела, то во\`на \вис\`ц\`їрала і \муси\`ела ска\зати, а во\`на [русалка] йої ска\зала (во\`на \тол\`ко \голос \чула), шо ти с\каже\`ши \мате\`р – ўмре та\ка ї та\ка \д\`їўка, то не\`хаї во\`на йої ў тру\ну мн\`е те п\лат\`е [поклади], ти йак попе\`реш йо\го, так \мати зро\б\`їла пок\лала і бол\`ш йї\йе не\` \бачи\`ел\`ї.

Ў\нас там од\на пош\ла на Тро\йешного \тижн\`а поло\`ти л\`он, а ко\лис\` бу\ли \меж\`ї. “Ко\ли, – \каже, – йа по\л\`у (\ўже та\ка \д\`еўка по\жила, \замуж тре бу\ло од:а\вати), ко\ли \чуй\у \голос с\`п\`ї\вайут, йак йа пудн\`а\ла [ГОЛОВУ] – та\к\`її рад \д\`евок, ў та\к\`їх в\`ен\ках, і\дут да сп\`е\вайут, аж \жито розл\`а\гайеца”. А во\`на йак зле\каласа таї по\мерла, \тижде\`н\` поле\`жсала да по\мерла. Шо бат\`к\`ї не\` ро\б\`їли, шо \мати де не\` ро\б\`їла – \вел\`ми \моцно зле\каласа (н.п. 37).

Ка\зал\`ї, шо на Ру\сал\`ном \тижн\`ї од\на тшла \чере\`з \ж\`їто, ўже там \л\уди\`е не\` ж\`їл\`ї, ха\ти поз\воз\`їл\`ї, а \тол\`к\`ї по\л\`а зас\`е\вал\`ї

|\ж'ітом. То |\каже, шо ішла, а за |йейу |б'єгло дв'є ру|салк'і
рос|н'етлахани'їе; дог|нал'і да |дуже йї|їе слоко|тал'і. Ни'|чого йої,
|буїто, не" було; слоко|тал'і, но во|на к|р'єпко то|ди' зл'а|каласа. Во|на
ка|зала, шо н'і|кол'і йа |бул'ш не" пот|ду на тет ден', шо Ру|сал'нит
|ти'жде"н'. Ру|салк'і бул'і (н.п. 38).

|\Йезд'іл'і м'і на ба|зар'ї На|родич'і, а по|том пр'і|їехал'і ї Лоз|ниц'у т
шл'і п'еш|ком |саме на Т|ротцу, на д|ругит ден' чи мо на т|рет'іт. С|тежка
бу|ла, |\ж'іто проз |наше к|ладб'ішче' аж до |нашого се"ла. І м'і там тил'і
з од|нойу |женич'інойу. То во|на ста|р'єтша бу|ла за |мене, а йа мо|лодша.
Во|на го|вори"ет, а йа ка|жу – “Шо це та|к'і йа|к'іс` д'є'ї|чата там
тан|цуйут у б|їе'ли"х пла|т`ах, у фа|тах, і так у|се плат|ками ма|хайут”.
Йак йа по|бач'іла та|ке, во|на на |мене так штурх да |\каже, шо |тихе"н`ко
хо|д'єм ско|р'єт, шоб нам пере"т|ти це |\ж'іто, бо це во|ни, |\каже, ро|салк'і.
Во|ни нас пове"д|дут і пове"д|дут, мо|жут` і пото|п'ім, і поду|шит, і шо хоч
то те ро|б'ім.

Шче од|ну |женич'іну то|п'іли. На к|ладк'є пере"х|оди"ла на Т|ротцу.
Бу|ла ї |л'єс'і, то зати|ла аж до |Ган:оўки. А йї|їе |бат`ко |умер на
Т|ротцу. То во|ни йї|їе ўз'а|ли да в'є|ли, а тет |бат`ко наўп|роти |в'ішоў да
заб|раў йї|їе, доч|ку сво|йу, во|на смо|лу виб'і|рала. І та|к'ім |ч'іном во|на
оста|лас` |\ж'іва. Но во|на |доўго ўсе"д|но не" ж'і|ла, по|мерла. Во|на
|дуже пере"л'а|каласа, бу|ла заб|рохана, ї во|д'і. Пр'іш|ла до л'у|деї, а
|т'їе |л'уде з |Ган:оўк'і не" поз|нали йї|їо, то|д'є |\кажут` – “Це ж |Гал'а
Васи"л'а.” А во|на ўже то|д'є |доўго си|д'єла. Поси|д'єла да да|ват
рос|казувати, шо це ми"не ро|салк'і ве"ли, п|хали с к|ладоч'к'і, шо йа
пере"х|оди"ла, ї |р'єч'ку. А йа оста|ласа |\ж'іва, бо |в'ішоў мот |бат`ко до
|самойі к|ладоч'к'і да ми"н`е ска|заў – “Шоб ти бол'ш на Тро|йешном
|тижн'і ни"ку|да не" хо|дила, ни"чо не" ро|б'іла”.

То од|на у нас |женич'іна хо|ди"ла |целий ден', блу|кала. На Т|роїцу
|тоже пош|ла ї л'єс, а |л'уде там то|вар |насл'і. Пасту|хи до |в'ечора

па́сл'і, і во́на мо́же п'ят` раз пр'і\ходи́ла до цих пасту\хоў, \затде до се"ла – іде назад. А то\д`е ў́же \д`ад`ко ста\рит рос\казуваў, йак \коло йіх со"с`едка жи\ла. Ка\же, шо йа ка\жу – “\Марто, ку\ди це ти ідеш?” “До"дому іду.” “Йа те"бе за\ўйіў аж до \самого се"ла, іди до"дому. І до тих пор, шо во\ни де"р\жал`і, при`гн\ал`і то\вар і йі\йе пр`іве"л`і до"дому. А ноч` дес` во\ди\л`і б [русалки] да дес` би заве"ли (н.п. 39).

Ў нас та\кого не трап\л`алоса. Мо\йа \баба з Се"л\ца. Там \вел`мо б\лизин`ко л`іс, \каже, ма\лойу \пасла \гус`і. До \л`ісу пуд\хо\у, \с`ела на гор\бочку, ко\ли диў\л`ус`а – аж і\де \д`евочка і так п\лаче, це ж Т\роїца, по\казуе, шо \палч`іка з\би\ла, кроў на \палч`іку, \баба йуї замо\тала, обе"р\нулас` – не"ма \д`еўчи`ни. Це ж Т\роїца. \Мати \каже – шчас\лива, [бо] ро\салка пока\залас`. А йа\ка во́на там шчас\лива, \ч`етверо де\теї похо\ват.

Ў нас од\на ка\зала, шо в од\них \д`евочка ў\мерла, п\лат`ачко \розове, та\к`ії в`е\ночок, йа \каже \бач`іла та\ку \д`евочку \коло \р`ечк`і. Ў том п\лат`е, шо йе схо\вали (н.п. 40).

Мо\йа су\с`ідка ка\зала, шо п`іш\ли по гри"б`і, во́на з\нала, ўз`а\ла с`в`аш\теного но\жа, да зб`і\рали гри"б`і, ў́же ко\ли так с\тало \шумнит` по \л`есу. С\тал`і кру\гом \дере"ва. Ко\л`і ідут` – та\ке ве\с`іл`а іде і сп`е\ивають. А іде \з`аду та\ка, кул`\гайе – ч`і \ж`іночка, ч`і \д`іўч`інка, хто йо з\найе, да \каже – “\Добре, шо в`і ўза\л`і с`в`аш\чениї н`іж, то вас заб\рал`і б м`і с:о\бойу”. Йак \л`уди"е (н.п. 43).

Т\реба бу\ло йти на х\верму на луг \чере"з \р`еч`ечку. До\хо\у до \йара. За\булас` шо Т\р`іц`а. Сто\йт` на ве"р\ху х\лопе"ц`, \в`іши`та со\рочка, на рука\вах ме\режк`і, уни\зу ме\режк`і. [Каже:] “А іди”. Обкур\нулас`а, і\ду, ў́же з \ц`ого \боку сто\йт`. Дво\ма ру\кам`і [показуе:] “а іди”. Шта\н`і, со\рочка доўгу\вата, моло\да л`у\дина. Ме"не ве"ло во\но.

Деїуч'іна була ру\салкойу, а х\лопе"ц` пр'і\шоў рват` во\лошку, і\шоў до \ж'и'та, а во\на по\бач'іла. Х\лопе"ц Ва\сил` з\ваўс`а, \дуже \гарні на ў\роду.

Во\на по\бач'ела пр'і\шоў цей х\лоп'иц до \ж'и'та, на Тр`еїц`у. Ро\салк'і на Тр`еїц`у. Це \души, ко\ториїе по\топл`анийа, і ко\ториїа нех\ришчаниі по\мерлиі, то шч'і\тайуц`а ро\салк'і. От во\на поди\в'ілас`, даї пр'іш\ла до йо\го. Йак в'еін \бач'іт, шо та\ка \гарна \д`еўка, в'еін ба\лакайе з \йейу, і ўсе во\на йо\го с\лухайе, в'еін стаў под\ходит`, а во\на за йем с\коро їде. Йо\му с\тукнуло ў \голову, шо це \може во\на ро\салка, т\реба \йакос` т`еі\кат` од йі\йе. Йак в'еін \бе"л`шиі шаг нада\йе, во\на ўсе ско\r`еї за йеім іде, во\на йо\го ўз`ала за \руку і не" пус\кайе. І не пус\тиіла, залоско\тала, во\на йо\го. "За\те, шо м'иі у\же оста\л`іс`а ўдвох іс то\бойу, зро\б'ім так, шоб у \ц`ому \жит`і у \памйат` \нашу оста\лис`а з\ел`е – ц`в'е\точк'і во\лошк'і. Шоб йех \л`уди р\вал`і і нас ўспом'і\нал'иі". Ў Ches`ц` Васи"л`а во\лошка, \си"не"н`ка во\лошка. Це Тро\йец`к'ім'і с`в`а\там'і.

Ро\салок йа са\ма зл`а\калас` да т'і\кала до\дом. Г\нала на Тр`еїц`у \рано с\вин`і і ба\тог у ме"не ў ру\ц`е. Дога\н`айе ме"не \к`ен`м'і су\с`ед, ве"де \кон`і на луг \пасти на Тр`еїц`у \рано. Йа \чула про ро\салк'і, да не" з\нала, шо та Тр`еїц`а, даї пог\нала. Су\с`ед – „А Тр`еїц`а, а ро\салк'і у \жит`і?" Ве"н по\йехаў, заг\нала ти с\вин`і ў кл`еве"р. Ото\ко \жи`то, \понад \житом с\тежка, ро\салк'і ў \жит`і. Йа\кас` іде \ж`енка ўб\рана, рос\казуіут`, шо во\ни у \вишиі\тих со\rочках, во\на к'і\вайе \пал`це"м, шоб ме"не пудл`а\кат`, захва\тила т`еі с\вин`і да пр'іг\нала до\дому.

Ка\зала \баба, шо на т\rет`іі ден` пош\лиі жат` \ж'іто на \поле, на \пол`і ў\йетер не"се, рве. Проз ме"не йак нача\лиі б\йегти, \целиі та\бун

б\йегло, \ухкали, кри\чали^і, ў ст\р`ечках д`еў\чата. Ко\ли^іс` йак ум`і\рали д`еў\чата, то уб`і\рали так, йак н`е\в`ест – у в`ен\ках (н.п. 44).

Ме^н\н`е на Т\ройцу с\ницеа, шо \в`ійшла \наче с`у\ди на го\род, а ў нас тут \жи`то і та\ка \д`евочка ма\лен`ка б`е\жит у ве\ночку з \л`енточками^і. Йа ўс\тала, [кажу] свек\рус`і, а во\на \каже – “То мо\йа ма\лен`ка \д`евочка ў\мерла” (н.п. 46).

25. Поминальні обряди періоду Зелених свят

На Печ\ров'їцу – пост нес\л'ї ў ко\го ѓе де ў\топл\ана л\у\ди\на, на ѓїх ка\зал'ї ру\саўка – хто ў\топ'їца. Хто не^у ѓе.

Д\е\ди' ўже \вари'ла, нес\л'ї ўже о\бед до ре\к'ї. Печ\ров'їца-пост. Ў ко\го [утопленики] (н.п. 2).

С\лужбу ро\били \перед Тр'їе'цею – \важна \кажут. Поми^е\нали по\мерли^еx. Ка\зали ко\лис` тих шо самоу\би'їци. У су\боту.

У церкву не\сут хл`еб. Ва\рили де\ди<sup>е</sup> [обїд]. У п\їатницю [перед Трїйцею] ва\рили \посне – боршч, \кашу, і отки\дали ў \мисочку ѓак по\мершим. У су\боту ва\рили ско\ромне з м\н`асом з моло\ком \кашу.

У \церкву не\сут` хл`їб, [перед Трїйцею] ва\рили ско\ромне з м\насом, з молоком кашу (н.п. 4).

\Пер`ед Т\ройцою ў су\боту – Де\ди', Пом'ї\нална су\бота. Зане\сем хл`еб у \церкву, \бат`ушка \мол`їт, ч'ї\тайе. Зал'ї\шали' о\бед, ве\черу \посну, ве\чер`аєм (н.п. 5).

Д\е\доўск'її [тиждень]. П\їатн'їца, су\бота \пере^уд Т\ройце^у – пом'ї\найут` по\мерли<sup>x</sup>. Ў \церкоў і\дут`, \дома \варат` ўсе да ста\наўл`ат` на стол, мо хто при'їде ў \гос`ц'ї. Д\е\доўска су\бота (н.п. 6).

[Субота перед Трїйцею] Тро\їецка су\бота. У Тро\їецку су\боту отпраўл`аїе'ца у \церкви' над \в'їшалниками'. Ў су\боту [поминають] ў\їе\шалникоў, ѓе\ден ден` на р`їк \бат`ушка п\рав'їт над х\л`їбом, бо ѓїх же гр`їх ў\їе\шалникоў на \могилках хо\ват`, ѓїх не<sup>у</sup> \мона, [також] \топелникоў. То ѓїхна Тро\їецка су\бота. Три д`н`ї (н.п. 7).

Тро\їецк'її \ти'жде^н. Поми'ї\нал\на п\їатниця і Поми'ї\нал\на су\бота до Тр`еци'. Тро\їецк'її \пере<sup>у</sup>д Т\ройце<sup>у</sup>. Поми\найуца то\д'ї. Ў п\їатницю це так ѓак \дома ро\б'їли, це поми'ї\нала, а Д\їдова су\бота – поми\найут у \церкв'ї. Ўс`ї поми\найуца, \т`їл`ки ти^x, ко\го сви\н`а з\їела не<sup>у</sup> поми\найут`.

Дома хто поми\наў, це ж назива\вайуца |д`еди |пере"д Тройцойу (н.п. 9).

Лдуц` на мог`ил\ки. Але осноў\не на |Паску, на П\роводи. Хо|[`ил`і, але
|мало. Спраўл`айуц` |[`еди |пере"д Тройцейу ў п\йатн`іцу. |Варац` боршч
|посні, пам\пушк`і, с\таўл`айуц`, ва\рене. |Ето д`ла |мерш`іх.
[Поминають померлих-самогубців] (н.п. 14).

Пом`і\нал`на су\бота |пере"д Тройце"йу (н.п. 15).

|Пере"д Тройцейу ў п\йатн`іцу |д`еди. Пом`і\нали [померлих]. Ва\r`іли
ве\черу пос\ну і в`і\ходили на двор. Каже – “|Господи-|Боже, приене"си
нам |наш`іх род\них с то\го с`в`ета до нас на ве\черу. А мо хто ї не"
ўл`езе, то друг`ій раз |с`аде”. А од\ной |жонц`і пр`іс\нілос, шо |каже –
“М`і гет` у|с`е ўл`езе"м, |тик`і нас к\лиште”. |Пере"д Тройце"йу (н.п. 18).

|Пере"д Тройцойу у п\йтн`іцу ус`егда |д`еди, го\тов`іли ве"черу,
к\лалі |ложк`і, так як |мертв`іе ўже п\р`ійдут у |гос`ц`і на ве"черу. І те
у п\йатн`іцу (н.п. 20).

Тройц`ка су\бота. Пом`і\найут` по\мерл`іх у т\ройц`ку су\боту.
Пом`і\найут` по\мерл`іх з\ранку, по\том го\тов`іца к п\разн`іку. (н.п. 22).

|Перед Тройцейу, Зе\лени`м`і с`яа\там`і – Пом`і\нал`на су\бота,
Кл`е\нова су\бота. |Пере"д Тройце"йу у Клено\ву су\боту бе"реш хл`іб,
|сахару, бе"реш, і\деш до |церкви, на\майеш с\лужбу, с`в`ечку с\тав`іш і
ўс`іх пом`і\найеш. (н.п. 23).

Тройцецка су\бота – поми`нал`на, ро\д`іт`ел`с`ка. |Даже поми"найут`
яа\к`і |души" сво\їі загу\били о\дин раз ў го\ду (н.п. 24).

|Пере"д Тройцойу не\сут` хл`еб у |церкву, пом`і\найут` по\коїн`ікоў –
ци`х, шо ўто\n`іўс, хто ўмер не сво\йейу с\мерт`у (н.п. 27).

Ў К\л`енову су\боту у |церкв`і [поминають померлих], хл`еб не"сеи.
П\рав`іца ўже ў |церкв`і (н.п. 28).

[Перед Тройцею] су\бота – [поминають] у|с`іх, хто по\мер пом`і\найе,
нес\ли` до |церкоў хл`еб, |бат`ушка пом`і\наў ў |церкв`і (н.п. 29).

Ро\д`іт`ел`скайа су\бота – поми\найут по\коїних. Це су\бота |пере"д
Тройц`ейу, од\на на год пом`е\найуца о\ц`і, шо по\в`ісиліс`а, смерт` со\бе

зро\били. Од\на на р`ік йїх поме\найут`. Поме\нал`на су\бота [поминають тільки самогубців]. Хто по\мер \наглоу с\мерт`у – [поминають] у Тро\йешну су\бота (н.п. 30).

У су\боту \пер`ед Т\роїце`їу поми`нали` по\мерлих. Ў \церкву но\сил`і хл`єб, на мо\гили`і \дехто хо\диў (н.п. 31).

На Зе\лен`і с`в`а\та не` пом`і\нали` по\мерли`х (н.п. 34).

[Поминають померлих] ў п\йатн`іцу. \Вар`ат` \кашу, боршч, к`і\с`єл`, пом`і\найут`, тр`і ст\рав`і шоб бу\ло. Не пр`іб`і\рат` с:то\ла; на \н`ерв`її ден` Т\роїц`і пос\ну йе\ду ва\r`ілі (н.п. 36).

\Пере`д Т\роїце`їу у су\боту іш\ли`і на мо\гилк`і – Пом`і\нал`на су\бота. Хто кан\ф`ету по\ложе`т на мо\г`ілку, хто пе\ч`ен`у, хто ку\соч`ек п`ірож\ка (н.п. 38).

П\роводи бу\л`і йак о\це на У\шес`т`е, так бу\л`і на Т\роїцу. Но\сили на к\ладб`ішч`е на д\ругий ден`, на т\рет`її ден` у ко\го шо бу\ло; не`\сут \йести, там пом`і\нали. Хл`єб б\рал`і, шо хто ва\rиў – те б\рал`і. Ўсе с\тав`іл`і на мо\г`ілках, пом`і\нал`і, шо оста\валос – заб`і\рал`і до\дому. А \нишч`їе бу\л`і, \нишчам од:а\вал`і. По\мерлих пом`і\нал`і три дн`і і ў чо\тир`і, йшл`і на д\ругий ден`. П\разн`ік в`ел`ік`її буў, у \церкв`і п\рав`ілоc. (н.п. 39).

На \моги`лк`і хо\дили, хто \хоче, пок\лали хл`єбчик, цве\точк`і (н.п. 40).

[Тиждень перед святом Трійці] Пом`і\нал`ний, \Д`єди у п\йатн`іцу. Тро\йешнийе \д`єди. Це у ко\го \Радоўн`іца [йшли на кладовище]. Не` йшли, бо\йали`са (н.п. 41).

Пом`і\нали. Об`ічно йак ў не`\д`єл`у Т\роїц`а, то у не`\д`єл`у їдут` на кла\дб`е`шч`е, то йе по\кла\дем на мо\г`ілку (н.п. 42).

[Поминають померлих] на \перш`її ден` [Трійці] (н.п. 43).

[Тиждень перед святом Трійці] Тро\йец`к`її т`и`жден`. Ў п\йатниц`у Тро\йец`ку п\рав`ілоc`а раз у год [за тих], хто на \себе \рук`і нак\лаў (\нагла смерт`) (н.п. 44).

\Перед Т\rройцої Пом'і\нал`ниї [тиждень]. Кол`іс` мо\йа \баба ка\зала – на цей ден` долж\на спраў\л`ат` де\диⁱ, бо ў \нашої сем\йе ў ро\ду йе ру\салка – х\лопчи^kк уто\n'іўс, так т\реба, шоб в'і пом'еⁱ\нал`і. На ру\сал`ниї ден` у\топ'іца, то ўже шч'і\тайеца, шо та ру\салка.

На мо\гиⁱлиⁱ то во\ни н`е хо\д`іл`і, а \дома спраў\л`ал`і, \посне<sup>n</sup>к`ії о\б`ед ва\рил`і, пом'і\нал`і. На стол`е, то шо ўже пове\черайут`, а те ўсе йак бу\ло оста\йеца до \заўтра. Це спраў\л`ал`і де\диⁱ (н.п. 45).

26. Звичай пускати купальські вінки на воду

Вен\киⁱ ўйут` да на \воду пус\кайут`. Поп\лиⁱве – \д`еўч`ина \вел`ми до\вол`на, йак не поп\лиⁱве – \ка^uут` – ото \замуж не \виⁱде (н.п. 1).

Пле\ли в`иноч\к`і д`еў\чата, пус\кали в`ен\к`і на \воду (н.п. 3).

В`е<sup>i</sup>н\к`і пус\кали на р`е<sup>i</sup>ку, ку\ди попли\ве в`еⁱнок – ту\ди п`і\де \замуж, йак попли\ве ри<sup>e</sup>\койу да\леко – то п`і\де да\леко \замуж, йак \коло \бере^uга \буде кру\тица – то \буде ў свом се^u\л`і \замужем (н.п. 7).

Пл`ел`і \деўк`і в`ен\к`і, пус\кал`і на \воду, йа\к`ій х\лопец` з\лов`ит ч`і\його в`ен\ка, то ўже \буде йе \тейі \д`еўч`ини<sup>i</sup> х\лопец. Пле\л`і в`ен\к`і. Х\лопциⁱ гу\л`ал`і с д`еўкам`і. Ста\рал`іса зло\в`ит` – то [буде] во\на йо\го наре\чена (н.п. 11).

Ве^uн\к`і пле<sup>u</sup>\ли, д`еў\чата ве^uн\ки пус\кали. Воро\жили, йак ми^eї ве^u\нок попли\ве \дал`ше (п\хайеш, шоб поп\лиⁱў), це \замуж \виⁱ\де^uш, а миї не поп\лиў – ос\таўс (н.п. 12).

Їдуц` на \речку, в`ен\к`і \к`ідайуц` да га\дайуц` (н.п. 14).

Ўноч на Г\вана Ку\пала зб`і\рал`іса \коло \р`ечк`і [\`еў\к`і, пл`ел`і в`ен\к`і, на в`ен\к`і с\тав`іл`і с`\в`ечк`і, пус\кал`і за во\дойу і гл`а[\`ел`і, ку\ди пли<sup>i</sup>\в`е в`е\нок. Йак\шо \роўн`ен`ко пли<sup>i</sup>\в`е по во[\`е – з\нач`іц`, \дол`а \буде шчас`\л`іва (н.п. 15).

Празнувалиⁱ. Хо\дил`і до \р`ечк`і, вен\к`і \к`ідали<sup>i</sup>. Зб`і\ралис`а, зб`і\ралиⁱ кв`ет\к`і. Пле\лиⁱ да \к`ідали<sup>i</sup> у \воду, во\да не<sup>u</sup>\се. Д`еў\чата пле\тут` х\лопц`і кв`ет\к`і \нос`ат` (н.п. 16).

В`ен\к`і пле\тут`, пус\кайут` на \воду (н.п. 17).

От миⁱ попр`і\ходили, да со\бе попли<sup>e</sup>\ли ве<sup>u</sup>н\к`і, ко\тора ш:иб\не да ўже пли\вут во\ни по \р`ец`:і. А х\лопц`і ўже там дес` \дал`ше \лоўят йіх. Мой ве<sup>u</sup>\нок пли\ве ўже, а ко\торий х\лопе<sup>u</sup>ц ме<sup>u</sup>\не \л`уб`ит, он б`е\ж`ит, по\н`аў ўже то\го в`ен\ка і со\б`е^uна \голову кла\де, пр`і\шоў і ме<sup>u</sup>\не за \руку і ми<sup>e</sup>\н`і то\го в`ен\ка нак\лаў, і це ўже йа йо\го наре<sup>u</sup>\чена \буду. У ме<sup>u</sup>\не во\но гет` сп\раўди^eлос` (н.п. 18).

Д`еї\чата \робл\`ат в`ен\к`і, пус\кали на \воду (н.п. 20).

Ў цей ден` пл`ел`і в`ен\киⁱ, го\тов`іл`і в`е\ночк`і, б\рал`і йшл`і на по\ла зр`і\вал`і цв`е\ми, \к`ідайут` на \воду. [Хлопці] йш\л`і на \р`ечку, пере\лаўл`ували в`е\ночк`і (н.п. 22).

В`ін\к`і на \воду пус\кали (н.п. 24).

Д`еї\чата пус\кайут в`ен\к`і на \воду, шоб \замуж і\ти б`іст\р`ей. \П`ес`н`і, \танци \коло \озе^u\ра в осноў\ном, тра шоб ло\в`ілі<sup>i</sup> х\лопци, \лов`ат`, ў \р`ечку п\ри\чайут` (н.п. 27).

В`ен\к`і на \воду деў\к`і пус\кал`і, гу\л\ал`і. Йак в`е\нок б\л`іжиї – то ўп`е\r`од \замуж \поїде, йак \дал`шиї – поз\н`ей (н.п. 28).

В`ен\к`і на \р`ечку в`і\нос`іл`і, \кідал`і в`ен\к`і на \р`ечку. Ўже \ти`йе в`ен\к`і пли\вут`, ко\торийе плиⁱ\в`е по\в`ерху – з\нач`іт` та \поїде \замуж; х\лопц`і схо\вайуца да \лов`ет. В`е\нок не то\не.

[Якщо хлопець зловить вінок,] то ўже \кажут` \буде же\н`іца на тої \д`еўч`ін`е, с\ватат` йї\йе (н.п. 29).

В`е<sup>n</sup>\к`і пле^u\ли. До \вечора \ігри, \п`іс`н`і, п\л`аск`і, а по\том над\веч`ір зн`і\майут` в`е<sup>i</sup>\ночк`і, бе\rут` с`\в`іч`еⁱчк`і с`\в`іт`ат`, прик\r`іпл`уйут` до в`і\ночка і на \берез\і пус\кайут`, і в`і\ночок пли\ве, це ўже ку\ди в`і\ночок попли\ве – ту\ди \д`іўчина \замуж \виїде (н.п. 30).

Пус\каліⁱ в`ен\к`і. На \горц`і. К`і\далиⁱ д`еї\чата в`ен\к`і на \воду (н.п. 31).

Вен\к`і к\лали, на \воду пус\кали (н.п. 35).

Д`еї\чата в`ен\к`і накла\дали, \к`ідали на \воду (н.п. 36).

\д`еўк`і пус\кайут, пле^u\тут в`ен\к`і, ко\ли ў не\д`ел`у, ко\ли ї у поне^u\д`ілок, ко\ли при<sup>e</sup>\на\даїе. То во<sup>y</sup>\ни пус\кайут на \воду в`ен\к`і да во<sup>y</sup>\ни пли<sup>e</sup>\вут і с`\в`ечк`і. Йа\кїї в`е\нок з в`ен\ком \з`іїде^uца – то це та ўже \поїде \замуж (н.п. 37).

Пус\кайут вен\к`і на \р`ечку, до ўже йа\к`ії х\лопец кот\r`ого вен\ка з\лов`іт – то з\нач`іт то йо\го і суд`\ба (н.п. 38).

Вен\к'і пле\ли |д`еўк'і, пус\кали на |воду , од\ного за се\бе, од\ного за х\лопц`а. З |бере^нга |к'ідали. Йак |тийе ве^нк'і з`ійш\лис`а, це ўже |вел`мо |добре, це ўже прик\м`ета, то |зійдеца з тим сво\йім х\лопцем (н.п. 40).

Пле\ли вен\к'і, |к'ідали, на х\лопц`іў за\гадували. Ди\вилис`, йак вен\к'і с\ход`ац`а, ч'і |л`убит` йіх теї х\лопе^нц, ч'і не^н |л`убит` (н.п. 41).

|Д`іўк'і в`ен\к'і пле^нли, на |воду |к'ідали (н.п. 42).

Де`ў\чата ве<sup>н</sup>ночк'і, пус\кал`і на |воду. Ко\торіў |першиў перепли\ве – то та |зам`іж п`і\де (н.п. 43).

В`ен\к'і ро\б`ілі^і на |Гвана Ку\наїла, д`еў\чата о\соб`ен:о. Ко\торіў в`е\нок попл`і\ве, то во\на то\де^і с\коро |замуж |в`ііде. Йак в`іп\л`івуіе – то ўс`і х\лопц`і сто\йат` да |ждут, шоб пр`іп\лиў до йо\го, ко\торіў з\лов`іт` – то |д`еўчи`на |замуж п`і\де за йо\го (н.п. 44).

Це та\ка моло\д`ожна гул`н`а. Во\ни соб`і\райуца, вен\ки пле\тут, на |воду пус\кайут. З |шостого на |с`оме (н.п. 46).

27. Використання купальського обрядового предмета (антропоморфної фігури, опудала, хреста, деревця тощо)

Лвана Ку\пального. Позб'їрайуца |д`ети, Ку\пала з\робл`ут`, даї б`е\жат` за ти`м Ку\палом, хто |перш`її ўх\ватит` – той шчас\ливиїї |буде, з кв`е\ток з\робл`ане, бу\к`ет та\киїї (н.п. 3).

Лван Ку\пала, Ку\палний Лван. Нап\проти йо\го но\сили Ку\пайла. Ро\били та\ку |палку да ўйа\зали, по\очеред`ї |тийе – ў\с`аке з`е`л`а. Свеч\киє с\тавиєли та но\сили. |К`ідали [викидали] (н.п. 4).

Її\ван Ку\пайло. Г\дут`, кла\дут` о\гон`, тан\цуйут`. Ўби\рали |сосну з бе\рези, |берестом на\тичут` на ту |сосну, на ти гол`:ач\ки да за\пал`ат` да їдут`, да сп`е`ї\вайут`, до ре\киї не\сут`. Ку\пайло во\но нази\валос`. |Кинут` у р`е`ї\ку, да хаї пли\ве, во\но пли\ве даї го\рит` во\ни там тан\цуйут`, сп`е\вайут` (н.п. 8).

Лван Ку\пайло. О\гон` к\лали, Ку\пайло па\ли`ли. Во\ни би`жат з ци`м Ку\пайлом про\ход`ат` по се`\л`ї, с`не\вайут д`їў\чата – “На Лвана на Ку\пайла |мати |бул`биї нако\пала”. Во\ни їдут` по се`\л`ї, во\ни би`жат` да |хочут` зло\мат`, |пос`л`е дес` йо\го с\пал`уйут` (н.п. 9).

На Лвана Ку\пал`ного Ку\пайло ро\б`їл`ї та\к`е – с\пал`увал`ї (н.п. 11).

Лвана Ку\пала. Зби\ралис` х\лопциї, де\ў\чата, ўби\рали го\л`у з |в`їшн`ї, бу\мажк`ї, ст\ружк`ї, кв`еточ`к`ї, йа\к`ї ње ту\ди, ч`е`п\йали. Ка\зали Ку\пайло. Д`еў\чата зби`їрайуца, |ход`ат` с`п`е\вайут`, а х\лопциї закра\дайуца, шоб зло\мат`, ўк\расти це Ку\пайло. Д`еў\чата ше нар\вут` кро\п`ївиї, да йак х\лопциї ло\майут`, шоб ў\ч`алит` йїх кро\п`ївойу. Йак ц`у |ги`лочку ўк\раде`ш, із Ку\пайла одло\майеш, то |несли ду\дому, с\тавили у го\род, де гур\киї, де циї\бул`а, уст\ромиєш там |ги`лочку |ц`уйу ўб\рану – |буде |гарне ў те`\бе ў го\род`ї рос\ти, це так на\рошне к\рали. Х\лопциї к\радут` Ку\пайло, розла\майут` |пос`л`еї, тра приї\нести хоч |ги`лочку |мален`ку д`л`а се`\бе ў го\род. Не\ їед\не Ку\пайло ро\би`ли. Її`д\не т\реба, шоб розде`\лили йо\го, по\несли по |ги`лоц`ї ду\дому, а д\руге зби\ралис`а

на \ви́гоне, с\таўйе́т` посе<sup>u</sup>редин`і \дирку, Ку\пайло це с\таўйат`, под\пал`уйут` і пли<sup>e</sup>\гайут`, ше і \ч`ерез о\гон` пере^uнлигу́йт` (н.п. 12).

Лван Ку\пайло. О\пудало \можут` спа\ли́т`. Го\л`ачку йа\кус` да приб`ірайут` так йак \ви́л`це на с\вад`бу. Моло\д`ож. Д`е́ў\чата к\в`етками<sup>i</sup> [прикрашали]. Пет\роўку с`н`е\вали<sup>i</sup>. Пр`ікра\шалиⁱ \токо бе\резу (н.п. 16).

На Ку\пала ўб`і\рали ў ц`в`е\ти хри^eс\та (н.п. 18).

Лван Ку\пайло. Йа\кус` \т`ічку с\тав`ілі<sup>i</sup>, па\л`іліⁱ. Гу\л`али<sup>i</sup>, шос` \пал`ат (н.п. 19).

Лвана Ку\пала. Вер\бове \в`іл`це б\рали і це Пе^u\р`іўка, петр`іў\чаниⁱ н`іс`\н`і с`н`і\вали, бе\резу ўби\рали г`і\л`:ам, кв`іточ\камиⁱ, \л`ентамиⁱ. \Несли ў клуб (н.п. 24).

Лван Ку\пайло. Зб`і\райуца, переп\ри́гу́йт` о\гон`, д`іў\чата с х\лопцям`і за \рук`і б`е\руца. О\пудало па\л`ілі там. О\пудала с\тав`ет на \пол`і, т`і о\пудала па\ли́ли<sup>i</sup>, шоб н\т`іци не \йелиⁱ зер\на. \Поне^uл розгре\балиⁱ (н.п. 27).

Лвана Ку\пайла. Ро\били хре^uс\та, вен\ка поче\пили на \його, де`ў\чата с`н`е\вали. Ў\йе́лце з\робимо да к\йе́ткам`і, х\лопц`і нам з\ломл`ат` ве^uр\ха, а ми ту\ди кропи\ву (н.п. 35).

Лван Ку\пайло. С`в`атку\вали Ку\пайла – в`і\т`агали на х\войу ж`іта ку\л`а, па\лилиⁱ со\лому. Це Ку\пайла ноч. Спе\вали п`ес`\н`е, вен\к`і к`ідали на \воду. Ро\б`ілі та\ке \чучело, прикра\шали \зелен`:у, с\пал`ували (н.п. 36).

Лван Ку\пайло. На \р`е́ц: `і роб`ілі та\кого хре<sup>u</sup>с\та, так йак чолоў\йека, ўб`і\рали у в`ен\к`і, у к\в`етк`і і пус\кали Лвана Ку\пайла на \воду (н.п. 37).

Лван Ку\пало. У нас на перех\рес`ц`і до\рог с\тав`іл`і та\ку в`і\соку \жердку, об\йазувал`і йе ку\л`ам`і, со\ломойу та\койу, а на верх \те^uйе \жердк`і – ма\зуту, шоб го\р`іла, бо со\лома \хутко зго\рит`, на\верх – шоб го\р`ело \доўго. З\н`ізу за\пал`уйут` кру\гом. Ку\пайло [жердка]. К\в`еткамиⁱ

с\тиркал`і, приу\йазували со\лому. Йак зго\r`ет`, то тим \нопелом переси\пал`і до\рогу по ўс`іх бо\ках. Йа\ка ко\рова п\риде да с\тан`е р`і\кат` – з\нач`іт` то \в`ед`ма, то во\на заб`і\раіе моло\ко у ўс`ех ко\роў (н.п. 38).

На Лвана Ку\пайла об\матували, хрес\та ро\б`ілі да к\в`етками^і обу\йазували. Зби\ралис` д`іў\чата, шу\кали ў \л`іс`і \г`ілку, в\йе\лце. На ц\у \г`ілку уб`і\рали бу\к`ети. С\к`іл\ки д`іў\чат – [стільки гілок і букетів]. Хлопц\і ста\ралис`а в`ід`іб\рат` у д`іў\чат, д`іў\чата одби\вайуца. Г`іл\ки с\пал`ували. Д`іў\чата долж\ни одсп`і\ват` п`іс`н`і. У дв`е\нацат` ча\соў \ноч`і і\дут` на \р`ечку, на мост, пус\кайут` (н.п. 40).

Лвана Ку\пала. Ро\б`ілі \чучало да \к`ідали ў во\гон` переп\ли`гували йо\го. Б\рали \палк`і од\ну да д\ругу на перех\рест да од`і\вали йа\когос` п`інжа\ка да \шапку (н.п. 42).

Лвана Ку\пайла. Хлопц\і, д`еў\чата зб`е\райуц\а і ро\б`ілі \ж`іта ку\л`. Ро\б`ілі та\ке \чучело, прикра\шали. Д`еў\чата в`ен\к`і накла\дали, \к`ідали на \воду. \Чучало с\пал`ували (н.п. 43).

На Ку\пайла ро\б`ілі<sup>і</sup> со\ломйаника, ку\л`а, па\л`ілі<sup>і</sup> \ц`ого ку\л`а. Ку\пайло са\мейе. Па\л`ілі^і \чучало, кру\гом йо\го хо\дили^і, с\пал`ували<sup>і</sup>. Смо\лойу \ц`ого со\ломйани^іка обли\вали і с ку\л`а, шоб де<sup>н</sup>р\жалас`а со\лома, \наче^нбто со\ломйани^і д`ед. І то\д`е ж кру\гом йо\го гу\л`али<sup>і</sup>, танцо\вали<sup>і</sup>, с`н`е\вали<sup>і</sup>. Приб`і\рали^і бу\ли ў\йе\лце, ў\с`ак`іми кў\йеточками^і, на \лодку, на це ў\йе\лце шче пр`і\кол`ували^і с`\в`ечк`і, ці с`\в`ечк`і за\пал`ували<sup>і</sup> на \лоц\і і по ста\ву \йездили<sup>і</sup> с цим ў\йе\лце<sup>н</sup>м, д`еў\чата прикра\шали^і. Де йо\го \д`ели йа не^н з\найў (н.п. 44).

Ро\б`іл`і ко\лис` рос\казувал`і, шо ро\б`іл`і на Лвана Ку\пала, \в`іломайут` йа\кус` \гол`ку да йі ўб`і\райут, пр`і\кра\шайут да там дес` с\тавет, де гу\л`айут (н.п. 46).

28. Повір'я про цвіт папороті

|Кажут, шо |папорот` помоч|на. Так го|ворат` (н.п. 1).

Лвана Ку|пала, Лвана Ку|палного. Казал`і |папорот` цв`і|те. |Вел`мо помоч|на |тайа |папорот`, [якщо знайдеш] ўже |будеш з|нат`і ко|л`і |будеш ў|ми`рат`і, ко|л`і ўсе; т|реба йо|го за|ш`іт` ў |т`іло сво|йе (н.п. 2).

Лван Ку|пала, Ку|палний Лван. |Папорот` – тра |йїхати ўно|чи` стере`г|ти, йак |буде цв`іс|ти. [Хто знайде] |буде шос` знат`, |в`ід`ма |буде (н.п. 4).

На Ко|палного Лвана ка|зал`і, шо |папорот` цв`і|те ў |л`єс`і (н.п. 6).

Йе та|к`ії мо|м`ент, шо во|на дес` у два|нацат` ча|соў цв`і|те. |Бачи`ли ко|лис` |л`уди. Ка|зали ў пос|тол`ах хо|дили, хто прине`се ў пос|тол`ах к|вїйточку – гет` усе з|найе, а ўже йак та к|в`іточка |ви`паде, іс |того пос|тола, во|но не` з|найе, де во|но д`іло|с`а. Знаў - знаў, шо ў с`в`іт`і - |м`ір`і. Ўсе з|нали |л`уди, на|сут` во|ли ў |л`іс`і, во|но ўна|де ў пос|тил, при`де до|дом да гет` усе з|найе. Йак ро|з:уўса да згу|биў ту к|в`іточку – “Ої, йа, |каже, ни|чо ўже не` з|найу” (н.п. 7).

Ка|зал`і, |папорот` у ку|палну ноч. |Папорот` заго|р`іц`а. Ўхо|пи`т` то|го ог|н`у у |руку, ўже з|нат`ім`е ўс`е на с`|в`єт`і (н.п. 8).

Ко|лис ка|зали, шо нас йа|к`іс` |кон`ух, зби|раў |кон`і сво|йї, погу|биў на Ку|пайло, бу|ли ж у пос|тол`ах, вон хо|диў |ти`йе |кон`і шу|каў, аж ко|ли` стаў – усе вон з|найе, ў|с`аке |з`іл`:ачко до |його обзи|вайеца – “Йа от то|го, йа от то|го”. Ўсе вон стаў знат`. Йак приї|шоў до|дом да ро|з:уўс`а, це |з`іл`:ачко |ви`пало, вон знат` ни|ч`о не` стаў. |Папорот` дес` ў|пала йо|му та|ка. Хто |хоче знат`, то с`е|дадут`, си|д`ат` ў два|нанц`ат` ча|соў |ноч`і ў |папорот`і (н.п. 9).

|Папорот` цв`і|те |цейї |ноч`і. Ку|палнойї. Це ч`і ро|зумна л`у|ди`на, ч`і шчас|ли`ва, хто ўсе з|нати`м`е – хто ўже най|де (н.п. 11).

Ко|лис` ка|зали цв`іт |папорот`е` т|реба варту|ват`. Ўвар|туйе`иш кў|йе`тку |папорот`е` – то |буде`иш усе знат`, але йї|йе не` |мона

ўварту\ват`, бо то\д`е, йак у\же |пер^ед тим, йак во\на |майе зац`в`ес\ти, то то\б`е по\казуйеца, шо ў\с`аке до те^н\бе їде, |л`їзе, страш\не. |В`їд`ми |ход`ат`, не<sup>н</sup> да\дут`, шоб ти по\бач`їла (н.п. 12).

Ко\л`їс` рос\казувал`ї. О\дин ч`елоў\йек погу\б`їў во\л`ї, то шу\каў у ц`у ноч Ку\пал`ну, на Л\вана Ку\пала шу\каў во\л`ї; вон нат\рап`їў на ц`у |папорот`, шо ц`в`е`їла і ц`а к\в`етка йо\му застро\м`їласа у пос\тол, посто\ли^ї но\сили^ї, вон при`ї\шоў до\`дому і вон сам не^н з\наў – чо\го вон у\се з\наїе. Вон знаў, шо |кури^ї ба\лакайт. Ц`а к\в`етка ў\пала – пер^е\с\таў у\се з\нати. Та\к`е ко\л`їс` було і та\к`е |наш`ї бат`\к`ї рос\казувал`ї (н.п. 13).

О\л`їн чоло\в`ек да загу\б`їў во\ли. Шу\каїе да не<sup>н</sup>\ма. Да їшоў (а ко\л`їс` хо\л`їл`ї ў пос\тол\`ах), а йо\му |папороц`, по\пала (ц`в`ет) – йо\му п`їдска\зало, де |тїїе во\ли. За\хц`їлос` спац`, задр`е\маў, і |їетої ц`в`ет злиї дух |вирваў.

|Папороц` рвуц`. Ла\гаїуц` на |ушко, во\на ў\с`ак`їм`ї пер^е\м`енам`ї, т\рба |в`їдержац`, ву\жа там |будуц` і ўсе, ўсе |будеш знац`, шо го\ворет, йа\ке |з`ел`е, і |дерево – ўсе (н.п. 14).

На Л\вана Ку\пал`ного і\дуц` уно\ч`еу л`ес шу\кац`и<sup>ї</sup> к\в`етку |папороц`ї. І |кажуц`, хто йї\їе по\бач`їц`" |ету к\в`етку, з\наї\`е – то |буд`е ба\гатиї і шас`\л`їв`її (н.п. 15).

|Бат`ко не<sup>н</sup>\бо\шч`їк рос\казуваў ко\ли`с`, шо ц`в`ет |папорот`ї тог\д`е на\ход`ат, йак громо\ва ноч – горо\б`їна ноч. Це тог\д`е |бат`коў д`ед |пасли во\ли і погу\били |цїїе во\ли. І йак с\тали шу\кат, то |тол`к`ї йак б\лисне да загр`ї\м`їт, то |тїїе во\ли аж ре<sup>н</sup>\вут – бо\йаца, то вон йак |б`егаў за |їїм`ї по |л`есу, |липни`к`ї, то вон йо\го о\б`:`егаў і вон з\разу наї\шоў |ц`їїе во\ли і пог\наў йїх до\дому. Йак вон при`ї\ходиет до\дому, ў |хату і вон у\же ўсе з\наїе. Ко\ли вон роз\у\ваїе посто\ли, аж ў йо\го ц`в`ет |папорот`ї ў посто\лах, ў |тїїе о\нуч`ї наобри\валос, пооста\валос. І вон стаў о\т:их пор ўсе знат, ц`у |папорот` ў |торбочку; гет` у\се знаў, і до йо\го хо\дили |даже і на ше<sup>н</sup>\п\тит`. А йак |жонка з йїм посва\рилас

чо|гос` да ту |папорот` од |його одк|рала да зане^ус\ла до д|ругойі, спа\лили, то цей д`ед не<sup>у</sup> стаў ни\чого з\нати, ни\чого і ўс`о, на\зад так |само зро\б`іўсе. (н.п. 18).

Цв`і\те |папорот` уно\че. Горо\б`іна ноч йак о\то |кажут грим\н`ело. Гром та\к`іі, гром (н.п. 19).

На Л\вана Ку\пала і\дут ў л`ес і ждуд, шо |можна наї\ти ц`в`ет |папорот`і, шо це во\но та\ке помош\не. |Але це с\ложне |д`ело (н.п. 20).

Ка\зал`і, шо ко\ли<sup>і</sup>с` хо\д`іл`і ў л`ес на Л\вана Ку\пала, да |папорот` зац`в`і\тайе (н.п. 22).

Ка\зали, хто дос\тане ц\в`іту |папорот`і, той ўже |буде ўсе знат`. |Папорот` це не^у да\но |кожному ўз\нат`, т\реба і\ти |сере<sup>у</sup>д |ноч`і о два\нацатиї го\дин`і іти, не<sup>у</sup>ма та\кого см`іл`ча\ка, шоб п`і\шоў, |може, хто і хо\диў. Но |кажут` |буде л`у\дина ўсе знат`, йак\шо во\на з`ір\ве цв`іт |папорот`і. Ми^і це |чули (н.п. 24).

|Кажут`, шо це |папорот` ц`в`і\те, шо |в`ід`ма ў ц`у н`іч |ходит` (н.п. 26).

|Папорот` цв`і\те, ў воро\бі\ну ноч. Бу\вайут` у |серпн`і горо\б`іна ноч, цв`іте |папорот` – хто дос\тане – то |буде шчас\лив`ім; і\ти ў л`ес, |найдеш не т\реба ог\л`адуваца, |в`ірват`, нес\ти до^у\дому цв`ет |папорот`і. |Дуже гро\за в`е\лика на горо\б`іну ноч, г\рози в`е\ликіе (н.п. 27).

|Кажут` на Ку\пайла ўноч |папорот` ц`в`і\те; йе так н`іх\то не |бачит`, а |кажут` на Ку\палу ноч ц`в`і\те во\на (н.п. 29).

Т\реба бу\ло ў дв`е\нацат` ча\соў |ноч`е<sup>і</sup> і\ти ў л`іс, знаї\ти цв`іт |папорот`і, роз\р`езат` |руку, |нейі ту\ди ўло\жит` у |руку, во\но з\разу зажи<sup>і</sup>\вайе, ўже |буде знат` ўсе на с`\в`іт`і, шо де йе, |буде<sup>чи</sup> та\к`іі з\нахар і пома\гат` у\с`ім (н.п. 30).

|Папорот` ц`в`і\те, |токо там ни<sup>е</sup>х\то не |вис`ід`іт, назб`і\райут` цей |папорот`і з\нахор`і. На Йі\вана Ку\пайла, на ту ноч. Гр`е^і\м`іт` |саме.

Громо\ва н`ич \пере<sup>д</sup> Ку\найлом. Гдуть` у л`ес – хто \с`іл`ній, \в`іси^едит` там, там \мошно гре^м'іт (н.п. 31).

Хто з\л`ане \напере<sup>т</sup>` ц\в`ета, то ўже шчас\лива л`у\дина. Йо\го них\то не^у \бач`іў (н.п. 36).

\Папорот` цв`і\те, а\ле цв`іту ни<sup>е</sup>x\то не<sup>у</sup> \баче<sup>т</sup>, \тол`ко буў та\кий о\дин с\лучай, шо у \д`еда загу\били<sup>е</sup>с`а во\ли, д`ед шу\каў, хо\диў у л`ес`і по \папорот`і, а теї цв`іт йому на\падаў \поўнийе пос\толи – і д`ед наї\шоў во\ли, ка\зало йо\му (вон не^у \бачиў, хто йо\му ка\заў) де во\ни, д`ед по\шоў і наї\шоў во\ли (н.п. 37).

А йак \найдеш ц\в`ет \папорот`і до с\ходу \сонца – то \сил`но шчас`л`івіі\буд`еш – так мат` ка\зала (н.п. 38).

Про \папорот` \тоже \чула. \Ти`ко шо ни^е\хто йе не^у \бач`іт. У нас о\дин \д`ад`ко \ти`ко \бач`іў. Загу\биў сво\йе во\ли, а во\ни поб\йегл`і ў л`ес, поб\йегл`і т`і\йе во\ли ў л`ес, \дуже з\рим`іело ї б\лискало, і вон і\шоў, йо\му ў\пала [квітка] с \папорот`і ў посто\ли^і. І то\д`і<sup>е</sup> вон по\бач`іў, де йо\го во\ли^і, йо\му Гос\под` пока\заў, де йо\го во\ли<sup>і</sup>. Вон по\шоў і ўз`аў \т`іе во\ли<sup>і</sup>. А ўже вон йак пр`і\шоў до\дом, да хо\т`еў пока\зат с`ем\йе сво\йеї, шо це ц\в`е\ток у н`ого буў, то йо\го ўже не^у бу\ло, вон не^у \бач`іў. Во\ни [люди, які бачили цвіт папороті] ўже то\д`е ўсе пон`е\майут` і ўсе з\найут`. Вон то вопи\че, \каже, знаў тої \д`ад`ко ўсе. То \може \йому Бог даў, шо вон і по\бач`іў (н.п. 39).

\Папорот цв`і\те, хто ц`у к\в`ітку наї\де. Х\лопц`і хо\дили, бу\ло та\к`е, шо \даже т`і\рали глуд, \памйат`. То\д`е там і ре\ве, ї гу\де (н.п. 40).

Во\на ц\в`і\те. У нас бу\ла од\на \женич`іна, во\на йі\йе \бач`іла, з\нала. \Кажут`, шо то во\на ц\в`і\те, йак гре<sup>м</sup>\м`іт і б\лискайе, то не^у\праўда. \Тол`ко шо во\на ў од\не в\ремйе ц\в`і\те. \Бач`іла йа \тийе квейтк`і, к\в`еточка, йак \зорочка. \Во\на йо\го су\ш`іла, \терла і ўс`ак`іе \рани заси\пала, за\гойује (н.п. 41).

Ка\зали, ко\лис` о\дин чоло\в`ік нас во\ли ў\зутіі ў\пос\тол`ах, ішоў по
л\ісу, по \гушч`і, тиї ц`в`е\ток по\паў йо\му у пос\тол. \Каже – “З\найу,
п\т`ічк`і, с`п`е\вайут, так йак л`у\дина. У\се з\найу, шо во\ни го\ворет, шо
во\ни с`п`е\вайут”. А пре^нішоў до\дому, ро\з:уўса – ни\чо не^н з\наіе
(н.п. 43).

\Папорот` – це йак гро\за в`ел`іка. Горо\б`іна не^нч. \Вел`м`і
страш\на не^нч. Горо\біна н`е<sup>н</sup>ч у Пет\r`еўку, до \Петра. \Даже гороб\іеў
пов`іт\rушуйе іс \кубел. В\іетиер, дошч, стра\шен:а гро\за, \целу н`еч
стра\х`іт`а, \боже шо \роб`іц`а переве^нр\тайеца ўсе. Хто ц`о\го
цв`е`т\ка наї\де – то \буде ўже шчас\ліва. \Папорот` \тико ц`в`і\те,
бу\вайе од\на не^нч, гра\б`іна, це на Л\вана Ку\паїла, п\рот`і Л\вана Ку\паїла.
Раз ў год. Цв`ет\ка то\го ни`х\то н`і\коли не заста\ваў. Гра\б`іна н`еч, у
ц`у н`еч, де \папорот` ц`в`е`і\те бу\вайе град, гр`ем, б\лискаўка (н.п. 44).

Йак на Л\вана Ку\пала хто \наїде \папорот`, во\на ж цв`і\те \ноч:у, то
бу\де шчас\лів`ім, ба\гатим, і п\ташка \буде знат` йак сп`е`і\вайе про што,
і ху\доба (н.п. 45).

Про цв`іт \папорот`і \кажут, шо во^н цв`і\те. Ў два\нацат` ча\соў
\ноч`і \нада і\ти – по\бач`іш йо\го. П\рїказка та\ка іе, \чутка та\ка іе
(н.п. 46).

29. Використання оберегів від відьом у період купальських свят

\В'ід`ми<sup>i</sup> на Ку\пайла ўно\чи<sup>i</sup> при\ходит` ко\рову до\йт`. То со\к`іру покла\деш, то се^uр\па (н.п. 7).

На Ку\пайло \кажут, шо ко\лис` \в'ід`миⁱ. Це т\реба, де ко\рова сто\йеⁱт, ко\лис` с`\в'єчка та\ка бу\ла с`ва\ч`ена, шо ў \церкв`і с`\в'атиц`а, ч`іп\йалас`а ц`а с`\в'єчка з\верху, де зач`і\н`айуц`а д\вер`і до ко\рови ў хл`єў, обе\r`єг, шоб не<sup>u</sup> йшла ў\йед`ма ў хл`єў (н.п. 12).

Б\rал`і о\жину, \в'єшал`і на д\вер`і, на во\rота, шоб \в'ед`ма не йшла, да ко\рову не до\йіла (н.п. 14).

У нас на Г\вана Ку\пала шип\шиⁱну застир\кал`і ў во\rота, шоб ни`х\то не^u спар\тач`іў ко\рову, в'ід вед`ма\rа (н.п. 23).

Ку\пал`с`ка ноч. С\т`іркала ў во\rота о\с`іку. Це \кажут` ў цей ден` в\rод`е \в'ед`м`і \ход`ат`, шоб до ху\доб`і не^u\йака \в'ед`ма не<sup>u</sup> пр`ійш\ла на ц`у ноч (н.п. 36).

30. Звичай розпалювати вогнища, віднесений до окремих календарних дат

Масляна: *Мас`л`ан`іца. Йак поч`і`найеца по`уст, то ко`л`іс` к`лал`і
йо`гон` (н.п. 14).*

Благовіщення: *Благо`в`ішче`н`:е. О`гон` к`лал`і, |п`ес`н`е`і сп`е`вал`і
(н.п. 13).*

Чистий четвер: *С`м`ет`:е, ви`і`носили`і, запа`лили`і, т`реба, шоб о`гон`
го`р`е`ў на Ёс`у`ношну (н.п. 16); |Ч`істий ч`ет`вер. Ё`цеї ден` ро`б`іли |дуже
|рано за`пал`уйут` вог`н`е до |сонца, до с`ходу |сонца долж`ни`і по`м`іц`а і
запа`л`іт` вог`н`е (н.п. 22).*

Великдень: *О`гон` к`лал`і, по |вул`іцах о`гон` го`р`е`ў (н.п. 15); У`вечер`і
моло`д`ож соб`і`райеца дес` або на |пол`і дес` або |коло |л`ісу д`е`л`аночку
виб`е`і`райут скат на`ложет, нуч во`ни |палет, гу`л`айут. Це `у` К`расну
су`боту і до |самого ут`ра (н.п. 16); Ко`л`іс`, |кажут`, не` спл`ат`, о`гон`
шоб с`в`а`т`і`ўса |целу ноч. Ог`н`і шче роз`пал`увал`і на ўс`у`ноч. Ё`кого
насоб`і`райе та`ке `у` го`род`і і `уже |к`ідаїе, шоб ноч го`р`е`ў о`гон`.
Нази`вайеца – Ёс`а`ношна (н.п. 28).*

Івана Купала:

*Ўно`че` |пал`ат` вог`н`і. Наз`возили ко`л`ос, запа`лили, з`найете йак
|гума го`рит`. |Молод` бу`ла (н.п. 1). Кост`ри ло`жили. Ог`н`е па`лили`,
|камори |пал`ат` (н.п. 3).*

*Лван Ку`палний. Па`ли`л`і ог`н`е, сп`е`вал`і пес`н`е, стр`і`бали` |ч`ерез
вог`н`е. |В`ірубайут бе`резу, пос`тав`ат да сп`е`вайут,` |коло йеї о`гон`
кла`дут` (н.п. 5).*

Кла`дут` о`гон` (н.п. 7).

На Ку\пайла к\лал`і х\лопци<sup>і</sup> та д`є\чата, о\гон` на\л`іл`і да ска\кал`і
|ч`ерез тої о\гон` (н.п. 8).

О\гон` к\лали (н.п. 9).

О\гон` к\лал`і, зб`і\рал`і посто\ли^і |кідал`і ў цеї о\гон`. Х\лопци^і
перес\к`ікувал`і цеї о\гон`, |сам`і. [Хлопці з дівчатами за руки
перескакували] так йак у\же бу\ла л`у\боў (н.п. 11).

Зби\ралис`а на |ви<sup>і</sup>гоне, с\таўйе<sup>і</sup>т` посе^и\редин`і |дирку, Ку\пайло це
с\таўйат`, под\нал`уйут` і пли<sup>е</sup>\гайут` (н.п. 12).

О\гон` ло\жил`і |в`ечором (н.п. 15).

Потан\ц`уйут`. [Через вогонь] перес\какуйут`. Їдут` по |л`єс`і да
зб`і\райут` [ГІЛКИ].

Стри^і\байут`. Тан\цуйут` кру\гом (н.п. 16).

Па\лили^і [вогні] (н.п. 17).

На Ку\пала вог\н`є к\лали на |в`ігонах, де ху\доба їде. |Вогнищ`е
х\лопц`і роскла\дали (н.п. 18).

Лван Ку\пайло. Йа\кус` |т`ічку с\тав`іли<sup>і</sup>, на\л`іли^і. Гу\л`али<sup>і</sup>, шос`
|нал`ат. Мо |поїдут ко\ли`с` у |л`єс`і да за\нал`ат шо. Перес\к`ікували^і
[через вогнище] (н.п. 19).

У\вечер`і |пер`ід Ку\пайлом кла\дут во\гон` на ву\лиц`і (н.п. 20).

Кост\ри^і в`е\л`ік`іе (н.п. 22).

Па\лили о\гон` (н.п. 24).

Соб`і\райуца |д`єти^і, ўз\рослийе, бе\рут` с\кати<sup>і</sup>, не\сут` за се\ло,
|нал`ат`, |б`єгайут` по по\л`ах, |робет |тийе фак`е\ла. Зб`і\райуца,
переп\ри^ігуйут` о\гон`, д`і\чата с х\лопцам`і за |рук`і б`е\руца (н.п. 27).

Моло\дийе хлопча\к`і та\к`іе, ска\ти^і заго\тоўл`уйут`, |палет`,
|ч`ерез о\гон` перес\какуйут` – та\ка гул`\н`а, тра\д`іц`іа та\ка (н.п. 28).

Хто розкла\де, хто |н`ершиї^і н\риїде на Ку\пайло – теї роскла\дае
о\гон`. Поз\носет`. На Ку\пайла не |мона так і\т`і. Т\реба з |дому хоч дв`е
по\л`єн`і ўз`ати, ч`і со\лом`і, а там с\ката де-не<sup>и</sup>\буд` |воз`мут, йак
за\нал`ат с\ката – го\ри<sup>і</sup>т` |целу ноч. До |ц`ого го\тов`аца.

Огон` \саме голоўне. Со\лом'і наў\йажут` на \жердку – до
под\н`імут` у\гору – да го\rит`. За\нал`ат` (н.п. 29).

Па\лили, роз\водили кост\rи (н.п. 30).

Па\лил`і о\гон` к\лалі (н.п. 31).

Зби\райуц`а гу\л`ат`, \коло \р`ечк'і накла\дут` о\гон` (н.п. 35).

Там д`еў\чата, х\лопц`і \палет о\гон` (н.п. 37).

К\лал`і м'і кост\rи, і там гу\л`ал`і ўс`у ноч, бу\ли м'і \пудл`іткамі ше.
А ў \л`ес`і м'і ж`іл`і, мо йа\ка про\ч`істка йшла, л`е\ж`іт` теї хам\зак, м'і
йо\го кла\демо, го\rит` \в`ісоко-\в`ісоко, а \нема дроў назб`і\райем.
Гу\л`ал`і, танцо\вал`і (н.п. 38).

Па\л`іл`і ко\леса із ма\ш`ін (н.п. 39).

До \р`ечк'і йшли, к\лалі ог\n`е, \вел`мо с`н`е\вали \коло тих ог\n`оў
(н.п. 40).

Кост\rи па\лили (н.п. 41).

\Вогнишче к\лалі (н.п. 42).

Па\л`ілі о\гон`, і на Ве\л`ікде`н` па\л`іл`і вог\n`і (н.п. 44).

Ко\л`іс` же у нас (ба\би) о\гон` к\лал`і ўно\ч`і. Роз\n`етле`хани`е
бу\л`і, мо шо з\нал`і (н.п. 45).

31. Повір'я про гру сонця, віднесені до окремих календарних дат

Благовіщення:

Сонце г\райе – кажут шо добре. На Благо\в'ешчен'е (н.п. 1).

Благо\в'ешчен'е – вел'и́ке с\вато. Так йак Паска, В'еликден`. Йак на В'еликден` (\п'ерши́й ден`) г\райе сон`це (н.п. 3).

Благо\в'ішчен'а сонце іг\райе, і на Ве\ликде`н`. П\роме`н'і, с`айво (н.п. 24).

Благо\в'ешчен'е. Сонце дуже г\райе гарно, у\ранц`і пере`д с\ходом п`р`ама перели`вайеца, так г\райе гарно – і ф'іо\л`етов'і, і к\расні, і жоўти` (н.п. 27).

Кажут`, шо на Благо\в'ішчен'е сонце так пудс\какує, у\род`і гу\л`айе (н.п. 28).

Благо\в'ешчен'е. Г\райе сонце. Разним'і кол`о\рами` – і голу\б`і, і ч`ір\вони`, і зе\лені, і жо\вти`. За\ран`а (н.п. 29).

Благо\йешч`ен'е. Сонце г\райе, і на вес`н`е г\райе (н.п. 31).

Благо\йе`шчен'а. Сонце г\райе – буде ўро\жаї. Ве`\ликде`н`. Г\райе сонце, наче йак розове, наче йак жоўтовате (н.п. 35).

Сонце г\райе на Паску і на Благо\в'ішчен'е, так о\то с\ходить` ўже ране`н`ко, то г\райе (н.п. 40).

Благо\в'ешчен'е. Ўс`ег\да ка\зал`і, це йак перв'і́й ден` Паск'і, в'ел`ік'і́й п\разн`ік. Ка\зал`і – сонце г\райе, ме\н`айеца (н.п. 45).

Чистий четвер:

У Ч`и`стий ч`ет\вер сонце ку\пайец`а, перел`і\вайец`а, мерех\ц`іц`, йак пудс\какує ўверх, опус\кайец`а (н.п. 15).

Великдень:

На Паску сонце г\райе (н.п. 9).

Йа з\найу, шо на Ве\ликде^н т\реба, шоб |сонц`е з`ійш\ло об`і\зат`ел`но, йак о\це с`\в`ате<sup>т</sup> |бат`ушка ўже |паски[!], йак |сон`ц`е поди\майеца, то та\ки`ї прос`\в`ет |йаснїй, то це |буде |добрий год (н.п. 12).

Г\райе |сонце на |Паску, перел`ї\вайеца ў\с`ак`іми |с`айевам`і |гарно. |Сонце ме\н`айеца. На л`убе, ко\л`і в`і\ходиц` (н.п. 14).

[Сонце грає] на |Паску (н.п. 17).

На Ве\ликде^н, ўс`ем по\н`атно, шо ве\лик`ій ден`, і во\но са\ме най\луч:е і найкрас`і\в`ей гр`ело і |с`айало. На Ку\пала ди\вили`с` на |сонце, с`\т`окла двої\нийе б\рали, |жоўтийе, |сине^нк`ійе. Благо\вешче^н:е. |Сонце г\райе (н.п. 18).

На |Паску йа |бач`іла, шо |сонце г\райе у\с`ак`ім`і цве\там`і перел`ї\вайеца (н.п. 22).

|Сонце г\райе на |Паску, на |перв`ій д`ен`. Йак пос`\в`етат` |паску і ди\в`іс` на |сонце, |сонце |разним`і ц`в`е\там`і – і голу\бим`і, і ро\жсев`ім`і, ў\с`ак`ім`і м`е\н`айеца; г\райе ў\с`ак`ім`і бар\в`істим`і ц`в`е\там`і (н.п. 23).

На |Паску, йак ос`\вачуйеца |паска, |сон`це с\ходит, |сон`це йак г\райеца, в`і\купуеца (н.п. 25).

На |Паску |вел`мі[!] |хороше г\райе (н.п. 31).

Г\райе |сонце, м`і\н`айеца п\рот`і Ве\ли`код`н`а на |п`ервий ден` Ве\ли`код`н`а (н.п. 32).

|Сонце на |Паску г\райе, ве\селкам`і г\райе (н.п. 34).

Йак на |Паску – |сонце г\райе, м`е\н`алоса |сонце (н.п. 36).

|Тол`ко |сон`ц`е г\райе йак |паску пос\ватет да їдут до<sup>у</sup>\дому, да ди\в`іс` на |сон`ц`е, йак во\но м`е\н`айеца, ў\с`ак`ійе ц`в`е\ти, так г\райе: і ч`ір\воним, і в`іш\н`ов`ім, і |син`ім, і ў\с`ак`ім`і- ў\с`ак`ім`і.

Йак |паску пос`в`а\тили, йак |сонце с\ходи^т ти\д`е во\но пе<sup>н</sup>ре<sup>л</sup>\вайеца ў\с`ак`ім`і цве\там`і (н.п. 37).

На |Паску |сонце г\райе (н.п. 38).

І на Ку\пайла г\райе \сонце, і на Ве\ликде\н` г\райе, і на ве\лик`їе праз`н`ї\ка. Йа \бач`їла, так йак о\до ве\сел`оўка, так і те \сонце – ўпе\р`од \йасни\м, по\том голу\б`їм було, по\том зе\лен`їм та\ко обк\ружаним, і не\наче йак там, Бог йо\го з\найе, сто\йт брат і се\ст\ра ч`ї два б\рати (н.п. 39).

\Сонце г\райе на \Паску і на Благов`їш\чен`е, так о\то с\ходит` ўже \ране\н`ко, то г\райе (н.п. 40).

На Ве\ликде\н` \соне\чко с\ходит, то г\райе та\к`їми проме\н`ами, ме\н`айе. У\с`ак`їм`ї [кольорами] ме\н`айец\а (н.п. 41).

\Кажут, йак с\ходи\т – ў\с`ак`їм`ї кол`о\рам`ї г\райе на Ве\ликде\н` (н.п. 43).

\Сонце г\райе на \Паску. Ме\н`айеца (н.п. 44).

На \перши`ї ден` \Паск`ї. Йак во\но г\райе те \сонечко, тан\цуйе, перели\вайеце, йак во\но ра\д`їе (н.п. 46).

Івана Купала:

\Сонце г\райе. Йак І\ван Ку\пайло, да \рано, йак ден` ве\селиї, да \сонце с\ходит` – то во\но г\райе (н.п. 1).

На І\вана \сонце г\рало (н.п. 2).

На І\вана г\райе \сонце ў\ранци\е - \рано. Нап\роти І\вана Ку\пала (н.п. 4).

Копалний Іван – \сонце ко\пайе\ца (н.п. 6).

На Ку\пайла ку\пайеца \сонце (н.п. 7).

Г\райе \сонце – і на І\вана Ку\пала ў\ранц\ї йак \сонце с\ходит`. Ба\гато \бачи\т` (н.п. 29).

І на Ку\пайла г\райе \сонце, і на Ве\ликде\н` г\райе, і на ве\лик`їе праз`н`ї\ка. Йа \бач`їла, так йак о\до ве\сел`оўка, так і те \сонце – ўпе\р`од \йасни\м, по\том голу\б`їм було, по\том зе\лен`їм та\ко обк\ружаним, і не\наче йак там, Бог йо\го з\найе, сто\йт брат і се\ст\ра ч`ї два б\рати (н.п. 39).

32. Уявлення про горобину ніч

\Раб'інова но^уч – гром [літня ніч] (н.п. 2).

Ра\б'іна ноч – це ц`в'і\те \папорот`, \вел`ми жа\хайе, гри\м'іт (н.п. 11).

\Бат`ко не<sup>у</sup>\бо<sup>у</sup>шч'ік рос\казуваў ко\ли<sup>с</sup>`, шо ц`в'ет \папорот`і тог\д`е на\ход`ат, йак громо\ва ноч – горо\б'іна ноч (н.п. 18).

Цв'і\те \папорот` уно\че. Горо\б'іна ноч йак о\то \кажут грим\н`ело. Гром та\к'ії, гром (н.п. 19).

Ка\зал`і, шо ко\ли<sup>с</sup>` хо\д`іл`і ў л`ес на Лвана Ку\пала, да \папорот` зац`в'і\тайе. Ўс`у ноч г\роза – горо\б'іна ноч (н.п. 22).

Горо\бині \ноч'і – \сам'і ко\ротк'і \ноч'і л`іта. Спиши йак горо\бец`, не^у ўс\тиг \л`агти, а ўже т\реба ўста\ват` (н.п. 24).

\Папорот` цв'і\те, ў воро\би`ну ноч. Бу\вайут` у \серпн`і горо\б'іна ноч, цв'іте \папорот` – хто дос\тане – то \буде шчас\лив`ім; і\ти ў л`ес, \найдеши не т\реба ог\л`адуваца, \в'ірват`, нес\ти до<sup>у</sup>\дому цв'ет \папорот`і. \Дуже гро\за в`е\лика на горо\б'іну ноч, г\рози в`е\ликіе (н.п. 27).

Ра\б'інов`іе \ночі. Гре\м'іт` \моцно \вел`ми<sup>і</sup> бл`іскайе. \Кажут`, \може бу\ва це ра\б'інова ноч (н.п. 28).

Ў С\пасоўку, у П`ет\роўку – горо\б'ін`і \ночи^і. Гр`і\м'іт, бл`іс\кайе (н.п. 29).

Ра\бинова нич. Б\лискайе і гре^у\мит`, не об'і\зат`ел`но ў ра\би`нову (н.п. 30).

\Папорот` ц`в'і\те, \токо там ни^е\то не \вис`ід`іт, назб'і\райут` цей \папорот`і з\нахор`і. На Йі\вана Ку\пайла, на ту ноч. Гр`е\м'іт` \сапе. Громо\ва н`іч \пере^у\д Ку\пайлом. Л\дут` у л`ес – хто \с`іл`ній, \в`іси<sup>е</sup>\дит` там, там \мошно гре\м'іт (н.п. 31).

Ра\б'іна ноч – це ц`в'і\те \папорот`, \вел`ми жа\хайе, гри\м'іт (н.п. 37).

Ў С\пасоўку – горо\б'інова но^уч, вере^а\б'інова. Vere\б'іна [горобина].
Б\лїскайе, гри\м'іт` (н.п. 38).

Горо\би'на ноч \л`етом, ко\ли попа\де. Ноч – ре\в'е, страш\на ноч,
д\зихайе, в\йете^р. \Молн`іа (н.п. 40).

Горо\б'іна ноч – б\лискайе, гре^а\м'іт` (н.п. 42).

Горо\б'іна не^ач, гра\б'іна н`еч. \Вел`м'і страш\на не^ач. Горо\би'на
н`е<sup>а</sup>ч у Пет\r`еўку, до \Петра. \Даже гороб\йеў пов'іт\рушуе іс \кубел.
Ў\йети^р, дошч, стра\шен:а гро\за, \целу н`еч стра\х'іт`:а, \боже, шо
\роб'іц`:а, переве<sup>р</sup>\тайец`а ўсе. \Папорот` \ти'ко ц`в'іте, бу\вайе од\на
не^ач, гра\б'іна, це на \вана Ку\пайла, н\рот`і \вана Ку\пайла. Раз ў год.
Цв`ет\ка то\го ни<sup>а</sup>х\то н`и\коли не заста\ваў. Гра\б'іна н`еч, у ц`у н`еч, де
\папорот` ц`в`е<sup>і</sup>\те, бу\вайе град, гр`ем, б\лискаўка (н.п. 44).

Йек \с`іл`на гро\за да \молн`іе о\то аж по зим\л`е ў нас \кажут`
горо\б'інова ноч. О\гон` с\телице по зим\л`е, по\года х\марна, грозо\ва.
Ра\б'інова, \каже, ноч. Чо\го во\на так з\веце не з\найу (н.п. 45).

ДОДАТОК В

Атлас середньополіських весняно-літніх календарних обрядів

Фактологічною базою для створення АСВЛКО стали авторські записи, здійснені у 46-ти населених пунктах Середнього Полісся. Матеріал зібрано автором за програмою, складеною на підставі питальника відділу етнолінгвістики Інституту слов'янознавства й балканістики [ППЕА, с. 21–46]. За допомогою питань програми виявлено та зафіксовано номінативні, акціональні, предметні, ритуальні складові обряду.

Об'єктом картографування АСВЛКО є вербальні та невербальні компоненти середньополіських весняно-літніх календарних обрядів. Атлас складається із лінгвістичних та етнографічних карт.

Засобами картографування в АСВЛКО є геометричні фігури. Лексичні явища позначено за допомогою геометричних фігур, а морфемні, фонетичні

та інші – за допомогою внутрішніх модифікацій. Для картографування невербальних одиниць, які разом із вербальними одиницями утворюють єдиний обрядовий текст, часто мають спільну семантичну основу, перебувають у синонімічних відношеннях, використано ті ж самі графічні знаки та їх внутрішні модифікації.

Значна кількість назв різних лексико-семантичних груп становить атрибутивні словосполучення. У словосполученнях, у яких більш вагомим є картографування залежного слова (прикметника), головне слово (іменник) позначаємо знаком над геометричною фігурою: ● – *стріченська (стріченська) свічка* або навпаки. Засобом позначення назв, утворених за допомогою складання основ, є поєднання двох знаків в один: ●▲ – *Хрестопоклонна середа*. Для позначення темпоральної ознаки, віднесеності культурного явища до календарної дати (в картах – свято Трійці) використовуємо літеру Т над геометричною фігурою: ● – *померлі на Трійцю (після Трійці); на Русальному тижні*.

У легенді лінгвістичної карти подано літературний відповідник чи літературний запис лексем, а фонетичні, морфемні, граматичні варіанти лексем повністю представлено в коментарях.

У легенді етнографічної карти подано опис картографованого явища (обрядової реалії, обрядового акту, його мотивації, повір'я тощо). Коментарі до цих карт знаходяться в додатку Б. Відповіді інформаторів “невідомо” картографовано знаком –.

Список картосхем

№ картосхеми	Легенда
1.	Назва свята Стрітєння (15 лютого)
2.	Назва свїчки, освяченої на Стрітєння
3.	Мотиви використання свїчки, освяченої на Стрітєння
4.	Назва свята Сорок святих (22 березня)
5.	Обряди, якї виконують на день Сорока святих
6.	Назва обрядового печива, яке випїкають на Сорок святих
7.	Мотиви використання обрядового печива дня Сорока святих (крїм вживання в їжу)
8.	Повір'я, пов'язанї зі святом Сорока святих
9.	Назва свята Благовїщення (7 квітня)
10.	Назви дїй, якї заборонено виконувати із землею до Благовїщення
11.	Види робїт, якї заборонено виконувати до Благовїщення
12.	Календарна вїднесенїсть звичаю виганяти перший раз худобу на сонце
13.	Назва тижня перед Великим постом
14.	Назва четвертого тижня Великого посту
15.	Назва середи на четвертому тижнї Великого посту
16.	Назви четвертого тижня Великого посту та середи на цьому тижнї
17.	Назва обрядового печива, виготовленого в середу на четвертому тижнї Великого посту
18.	Функції обрядового печива, виготовленого на четвертому тижнї Великого посту
19.	Назва шостого (передостаннього) тижня Великого посту
20.	Назва вербової гїлки, освяченої у Вербну недїлю

21. Назва обрядової дії символічного биття вербовою гілкою у Вербну неділю
- 22-А. Призначення вербової гілки, освяченої у Вербну неділю
- 22-Б. Призначення вербової гілки, освяченої у Вербну неділю
23. Назва сьомого (останнього) тижня Великого посту
24. Назва четверга останнього тижня Великого посту
25. Назва свічки, освяченої в Чистий четвер
26. Способи й мотиви використання свічки, освяченої в Чистий четвер
27. Назва обрядової дії випалювання хрестиків у хаті вогнем освяченої в Чистий четвер свічки
28. Очищувальні обряди Чистого четверга
29. Здійснення очищувальних обрядів Чистого четверга до сходу сонця
30. Побутування звичаю виносити діжу, в якій печуть хліб, на сонце в Чистий четвер (з метою очищення)
31. Побутування звичаю білити хату на останньому тижні Великого посту
32. Назва дня Воскресіння Христа
33. Назва великодніх фарбованих яєць
34. Назва великодніх фарбованих яєць, освячених у церкві
35. Назва подарунків, які найчастіше хрещені (хрещеники) дарують хрещеникам (хрещеним) (рідко – носять на кладовище)
36. Назва великоднього обряду вибивання крашанок (для випробовування на міцність)
37. Мотиви звичаю вмиватися крашанками на Великдень
38. Порядок та мотиви вживання в їжу освячених великодніх продуктів
39. Освячені великодні продукти, якими годують худобу
40. Мотивація використання освячених великодніх продуктів та предметів як оберегів від негативного
41. Обрядові дії, які виконують із шкаралупками від освячених яєць для забезпечення врожаю

42. Назва четверга на першому тижні після Великодня
43. Назва наступного після Великоднього поминального тижня
44. День, коли поминали померлих (на Великодньому тижні, на наступному після Великоднього тижні)
- 45-А. Назва понеділка на наступному після Великоднього поминальному тижні
- 45-Б. Назва вівторка на наступному після Великоднього поминальному тижні
- 45-В. Назва поминальної неділі на Великодньому тижні
46. Побутування повір'я про те, що у Великодню ніч горить закопане в землі золото
47. Назва дня Святого Юрія (6 травня)
48. Аграрні обряди, які виконують на свято Юрія
49. Назва обрядової дії качання по житю на Юрія
50. Побутування звичаю виганяти на Юрія худобу перший раз на пашу
51. Обрядові дії, які виконують з юрїївською рососою
52. Назва тижня перед святом Трійці
53. Назва суботи перед святом Трійці
54. Назва тижня перед святом Трійці та суботи на цьому тижні
55. Назва свята Трійці
56. Назва сукупності рослин та трав, якими прикрашають оселі, господарські будівлі, двори на Трійцю
57. Назва тижня після свята Трійці
58. Назва міфічних істот, пов'язаних із святом Трійці
59. Період появи русалок на землі
60. Повір'я про те, хто такі русалки
61. Повір'я про те, звідки з'являються й куди зникають русалки
62. Повір'я про місця перебування русалок на землі
63. Повір'я про дії русалок

64. Побутування повір'я про те, що русалки зникають у понеділок або вівторок після Русального тижня
65. Назва дня, коли зникають русалки
66. Особливості звичаю поминати померлих (на Трійцю, перед Трійцею)
67. Дні, коли поминають померлих (на Трійцю)
68. Назва поминальної п'ятниці перед Трійцею
69. Місця, де відбувається поминання померлих (на Трійцю)
70. Заборони, пов'язані з Русальним тижнем (рідше – Трійцею)
71. Назва свята Іоана Хрестителя (7 липня)
72. Назва купальського обрядового предмета (антропоморфної фігури, опудала, хреста тощо)
73. Назва гілки, яку використовують у купальських обрядах
74. Побутування звичаю стрибати через вогнище на Івана Купала
75. Повір'я про особливі можливості, які з'являються в людей після знахідки цвіту папороті
76. Назва літньої ночі, коли буває сильна гроза, дуже гримить і блискає
77. Уявлення про горобину ніч
78. Назва свята Маковея (14 серпня)
79. Назва свята Преображення Господнього (19 серпня)
80. Назва пучечка, освяченого на Спаса
81. Свята, коли запалювали обрядові вогнища
82. Календарна віднесеність гри сонця
83. Назви стану, в якому, за народними уявленнями, перебуває сонце на Великдень, Благовіщення, Чистий четвер, Купала

Картосхема № 1

<i>Ст\р`ите^н:а</i>	– 13, 24
<i>Ст\р`ите^на</i>	– 35
<i>Ст\рите^н:а</i>	– 41
<i>Ст\р`ите^не</i>	– 2, 5
<i>Ст\р`ит`е^не</i>	– 7
<i>Ст\р`иче^н:а</i>	– 20, 22, 36, 43
<i>Ст\р`иче^на</i>	– 15
<i>Ст\р`ич`е^н:а</i>	– 23, 36
<i>Ст\р`ичен`а</i>	– 45
<i>Ст\р`ич`ен`:а</i>	– 10, 26
<i>Ст\р`ич`ин`а</i>	– 8
<i>Ст\р`ич`ен`е</i>	– 16, 46
<i>Ст\р`ич`е^н:е</i>	– 34
<i>Ст\р`ичен`е</i>	– 11
<i>Ст\р`ичан`:е</i>	– 9
<i>Ст\р`ичен`е</i>	– 47 [ГСМЧР IV, с. 118]
<i>Ст\ри^чен`:е</i>	– 42
<i>Ст\ри^чен`е</i>	– 30
<i>Ст\ри^чи^н:е</i>	– 14
<i>Ст\р`ече^н:а</i>	– 18, 44
<i>Ст\р`еч`ен`:а</i>	– 39
<i>Ст\ре^чен`а</i>	– 38
<i>Ст\р`ечи^н:е</i>	– 15, 21
<i>Ст\р`ечан`а</i>	– 3, 28
<i>Ст\р`ече^не</i>	– 29, 33, 37

<i>Ст\р`ечен`е</i>	– 27
<i>Ст\ре^іч`ен`:е</i>	– 12
<i>Ст\р`еч`ен`:е</i>	– 17
<i>Ст\р`еч`ен`е</i>	– 25, 32
<i>Ст\р`еч`ен`е</i>	– 31
<i>Ст\р`еч`е^ін`е</i>	– 19
<i>Ст\реч`е<sup>і</sup>н`е</i>	– 6
<i>Ст\рече^ин`е</i>	– 1, 40
<i>Ст\р`еч`ен`е</i>	– 47 [ГСМЧР II, с. 478]
<i>Гром\ниц`і</i>	– 16

Картосхема № 2

<i>ст\р`ете<sup>н</sup>с`ка с`\в`ечка</i>	– 4
<i>ст\р`етинс`ка с`\в`ечка</i>	– 44
<i>ст\ре^нте^нс`ка с\в`ечка</i>	– 2
<i>стр`ич`ен\с`ка с\в`ичка</i>	– 15
<i>ст\р`ичен`с`ка с`\в`ичка</i>	– 30
<i>ст\р`ече<sup>н</sup>с`ка с`\вечка</i>	– 7
<i>ст\р`ече<sup>н</sup>с`ка с`\в`ечка</i>	– 44
<i>ст\р`ече<sup>н</sup>с`ка с`\в`ечка</i>	– 13
<i>ст\р`еч`ен`с`ка с`\в`еч`ка</i>	– 31
<i>ст\р`ич`ин`с`ка с`\в`ич`ка</i>	– 24
<i>ст\р`иче<sup>н</sup>на с`\в`ичка</i>	– 20
<i>ст\р`ич`ена с`\в`ич`ка</i>	– 36
<i>ст\р`иче<sup>н</sup>на с`\в`ечка</i>	– 22
<i>ст\р`еч`ена с`ў\йеч`ка</i>	– 39
<i>ст\р`ече<sup>н</sup>на с`\в`ечка</i>	– 18
<i>стре^н\чена с\в`ич`ка</i>	– 41
<i>ст\риче^нна с`\в`ечка</i>	– 37
<i>стр`еча\на с`\в`ечка</i>	– 21
<i>ст\р`еч`ен:а с`\в`ечка</i>	– 23
<i>ст\р`ич`ена с`\в`ичка</i>	– 12
<i>с`\в`еч`ка ст\р`ич`ена</i>	– 17
<i>ст\р`ичана с`\в`ичка</i>	– 9
<i>ст\р`ич`е^нна с`\в`ичка</i>	– 8
<i>ст\р`ич`ен`:<sup>i</sup> с`в`ич\киⁱ</i>	– 26
<i>ст\р`еч`ена с`\в`ичка</i>	– 34
<i>ст\р`еч`ена с`\в`ечка</i>	– 42

<i>ст\р'ічана с` в'іч'ка</i>	– 24
<i>ст\р'ече^н:а с` в'ечка</i>	– 27
<i>ст\р'ічана с в'ечка</i>	– 5, 28
<i>ст\р'еч'е^іна с в'ечка</i>	– 29
<i>ст\р'і^чна с в'і^чка</i>	– 47 [ГСМЧР IV, с. 120]
<i>ст\речна с` в'ечка</i>	– 40
<i>ст\р'ечна с` в'ечка</i>	– 10
<i>ст\р'ечна с в'ечка</i>	– 47 [ГСМЧР II, с. 478]
<i>стр^ечо ва с` в'іч'ка</i>	– 25
<i>стречо ва с вечка</i>	– 6
<i>гром ниц'а</i>	– 15
<i>громо вичн'і с` в'ічки</i>	– 35
<i>громо ва с` в'ечка</i>	– 19
<i>громо ва с` в'еч'ка</i>	– 17
<i>с` в'ечка</i>	– 14
<i>с` в'ечка</i>	– 3, 11, 32, 40
<i>с в'ечка</i>	– 1
<i>с` в'еч'ка</i>	– 33
<i>с в'ечеч'ка</i>	– 3
<i>с` в'іч'еч'ка</i>	– 46

Картосхема № 4

Сорок с`в`а\тих	– 10, 13, 15, 17, 18, 20, 26, 30, 33, 35, 37, 39-41, 43
Сорок с`в`а\ти'х	– 5, 9, 16, 19, 21, 23, 31, 32, 34, 36, 46
Сорок св`а\ти'х	– 46
Сорок с`ва\тих	– 12, 25
Сорок с`ва\ти'х	– 2, 4, 8, 11, 44
Сорок сва\ти'х	– 1
Сорок све ^а \тих	– 3
Сорок с`в`е\ти'х	– 27
Сорок св`е\тих	– 28, 45
Сорок сйа\тих	– 14
Сорок сйа\ти'х	– 6
Сорок сйа\ти'йе	– 7
Сорок муч`ен`икоў	– 28
Сорок муч`ен`икоў	– 47 [ГСМЧР II, с. 478]
ден` Соро ка с`в`а\тих	– 24
Сорок дн`оў с`в`а\тих	– 23
Сорок ден`	– 3, 11
Сорок дн`еї	– 47 [ГСМЧР IV, с. 124]
Сорок с`в`ат ц`іў	– 35
Соро ка	– 38, 45
Соро ка	– 47 [ГСМЧР II, с. 478]
Соро к`іни	– 3

Картосхема № 6

<i>пам\пушк'і</i>	– 11
<i>пампуш\к'і</i>	– 16
<i>пом\пушк'і^u</i>	– 47 [ГСМЧР IV, с. 126]
<i>пам\пушк'і з часниⁱ\ком</i>	– 29
<i>пам\пуше^uчк'і</i>	– 44
<i>пам\пушечк'і</i>	– 16
<i>пам\пуше^uчк'і з вере\б'ейкам'і</i>	– 45
<i>\сорок пампу\шок</i>	– 20
<i>\сорок пам\пушок</i>	– 10, 11, 13, 14, 18
<i>\сорок по^yм\пушок</i>	– 6
<i>\сорок пам\пуши^eчок</i>	– 3
<i>\сорок пам\пуши^eчок по \сорок раз</i>	– 15
<i>\сорок раз по \сорок пампуши^e\чок</i>	– 7
<i>ва\рениⁱк'і</i>	– 17
<i>во\рен`ик'і^u [сорок]</i>	– 47 [ГСМЧР IV, с. 126]
<i>\сорок ва\r`ен`икоў</i>	– 36
<i>\сорок ва\rеник'іў</i>	– 26, 40
<i>п'е'рож\киⁱ</i>	– 1
<i>п'ірож\к'і с ква\сол`ойу \наўкрест</i>	– 11
<i>п'ірож\к'і, \сорок по \сорок \пе^uклиⁱ</i>	– 9
<i>\сорок п'ірож\к'іў</i>	– 30
<i>кор\жиⁱ</i>	– 27
<i>кор\жеⁱ</i>	– 11
<i>кор\жи</i>	– 47 [ГСМЧР IV, с. 126]

<i>кор\ж'і^к</i> [сорок]	– 47 [ГСМЧР IV, с. 126]
<i>\сорок \бубл'ікоў</i>	– 44
<i>ри\гул'к'і с трох кус\коў, пал'у\хи</i>	– 17
<i>п\ташечк'і – соло\вейк'і</i>	– 36
<i>\сорок в'ер'е\б'ейкоў</i>	– 45
<i>соро\коўк'і</i>	– 7

Картосхема № 9

<i>Благо\в'ішче^н:а</i>	– 15, 24, 39, 41, 44
<i>Благо\в'ішчен`а</i>	– 4
<i>Благо\в'ішч'ен`:а</i>	– 9, 18, 36
<i>Благо\в'ішчин`:а</i>	– 26
<i>Благо\ви'ішч'ен`:а</i>	– 25
<i>Благо\в'ішче^н:е</i>	– 13
<i>Благо\в'ішче^не</i>	– 30
<i>Благо\в'ішч'е^н:е</i>	– 23
<i>Благо\в'ішч'ен`е</i>	– 34
<i>Благо\в'ішчи^не</i>	– 14
<i>Благо\в'ішчен`е</i>	– 2, 28
<i>Благо\в'ішч'ен`:е</i>	– 10
<i>Благо\в'ішч'е^не</i>	– 10
<i>Благо\в'ешч'ен`:а</i>	– 12
<i>Благо\в'ешч'е^н:а</i>	– 38
<i>Благо\ве^ншчен`а</i>	– 5
<i>Благо\в'ешче^н:е</i>	– 20
<i>Благо\в'ешче^не</i>	– 3, 27, 29, 40
<i>Благо\в'ешчен`е</i>	– 6, 11, 16, 19, 33
<i>Благо\в'ешчен`е</i>	– 47 [ГСМЧР IV, с. 126]
<i>Благо\в'ешч'ен`:е</i>	– 21
<i>Благо\в'ешч'ен`е</i>	– 32
<i>Благо\вешче^н:е</i>	– 18, 36
<i>Благо\вешчен`е</i>	– 7
<i>Благо\вешче^не</i>	– 1
<i>Благоу\йешч'ен`а</i>	– 8, 31

<i>Благоу\йешче^н`а</i>	– 35, 46
<i>Благоу\йешче^н`е</i>	– 37
<i>Благоу\йешч'ен`е</i>	– 17
<i>Благоу\йешч'ен`е</i>	– 31

Картосхема № 13

<i>\Мас`л`ани^ец`а</i>	– 35, 43
<i>\Масл`ани<sup>е</sup>ц`а</i>	– 16
<i>\Мас`л`аниц`а</i>	– 36, 42
<i>\Мас`л`ани^еца</i>	– 44
<i>\Мас`л`аница</i>	– 1, 25, 40
<i>\Масл`аница</i>	– 45
<i>\Мас`л`ани^іца</i>	– 11
<i>\Мас`л`ан`іца</i>	– 2, 27
<i>\Масл`ани^еца</i>	– 18
<i>\Маслениц`а</i>	– 33
<i>\Маслени^ец`а</i>	– 39
<i>\Мас`л`ен`іца</i>	– 14, 22, 28, 30, 31, 46
<i>\Мас`л`ана</i>	– 3-5, 8-10, 15, 19, 26, 27, 30-32, 34, 35
<i>\Масл`ана</i>	– 47 [ГСМЧР IV, с. 122]
<i>\Мас`л`ена</i>	– 17, 37, 44
<i>\Маслена</i>	– 36
<i>\Мас`ле^нна</i>	– 20
<i>\Масл`аниї [тиждень]</i>	– 18
<i>\Мас`л`аниї ~</i>	– 6, 13, 15, 21, 24, 36, 38
<i>\Мас`л`аниїї ~</i>	– 7, 10
<i>\Масл`ениї ~</i>	– 38
<i>\Мас`л`ениї ~</i>	– 23
<i>\Маслениї ~</i>	– 13, 36, 41
<i>на \Масл`аном ~</i>	– 47 [ГСМЧР IV, с. 122]
<i>П\рошч`ена [неділя – ‘тиждень’]</i>	– 15

Картосхема № 14

<i>X\ресниї</i> [тиждень]	– 17, 21, 22, 25, 29, 30, 32, 34-36, 38, 40, 44, 45
<i>X\ресниї̇</i> ~	– 5, 6
<i>X\r`есниї̇</i> ~	– 7
<i>Ўx\рес`т`е</i>	– 37
<i>X\рес`ц`е</i>	– 1, 9
<i>X\рес`ц`а</i>	– 32
<i>X\рес`ц`і</i>	– 3, 16, 18, 21, 31, 36, 39
<i>X\ресци</i>	– 14
<i>X\ресциⁱ</i>	– 28
<i>Хрес\циⁱ</i>	– 2
<i>Середох\ресниї</i>	– 41
<i>Середох\рес`ц`і̇я</i>	– 30
<i>Пок\лон:иї</i> [тиждень]	– 23
<i>Хре^uстопок\лон:иї</i> [тиждень]	– 15
<i>Хрестопок\лон:иї</i> ~	– 24
<i>Хрестопок\лон:а</i> [неділя – ‘тиждень’]	– 4
<i>Хрестопок\лон:а</i> ~	– 47 [ГСМЧР IV, с. 124]
<i>Хрестопок\ло^yна</i> ~	– 22
<i>С`ередо\пост`а</i>	– 47 [ГСМЧР IV, с. 124]
<i>Середо\пос`ц`е</i>	– 45
<i>Середу\пос`ц`е</i>	– 14

Картосхема № 15

<i>X\ресна</i> [среда]	– 6, 8-10, 16, 22, 29, 32, 34, 36, 39, 40
<i>X\реснайа</i> ~	– 42
<i>X\рес`ц`а</i>	– 10
<i>X\рес`ц`е</i>	– 1, 40, 44
<i>X\рес`ц`и</i>	– 38, 42
<i>X\ресци</i>	– 15
<i>Xрес\циⁱ</i>	– 2
<i>X\p`есци</i>	– 7
<i>Xрес\ц^ueⁱ</i>	– 4
<i>Середох\ресна</i> [среда]	– 27
<i>Середо\п`ис`ц`а</i>	– 35
<i>Сере^uдо\пос`ц`:e</i>	– 18
<i>Середо\пос`ц`:eⁱ</i>	– 41
<i>Сере^uд\пос`ц`е</i>	– 9, 21, 38
<i>Середо\пос`ц`е</i>	– 36, 40
<i>С`ер`едо\пост`е</i>	– 47 [ГСМЧР IV, с. 124]
<i>Серед\пос`ц`е</i>	– 42
<i>Сере^uд\пес`ц`:e</i>	– 44
<i>Сери\пос`ц`е</i>	– 46
<i>Пок\лон:a</i> [среда]	– 23
<i>Хрестопок\лон:a</i> [среда]	– 24
<i>Пере^un\лаўна</i> [среда]	– 13

Картосхема № 17

<i>хре^ис\ти</i>	– 15, 18, 37
<i>хрес\ти</i>	– 5, 25
<i>хрес\ти</i>	– 47 [ГСМЧР IV, с. 124]
<i>хрес\ти^і</i>	– 11, 16
<i>х\рестик</i>	– 9, 42
<i>х\рестики</i>	– 35, 41
<i>х\рестики^і</i>	– 34, 46
<i>х\рестик^і</i>	– 3, 5, 10, 19, 30-32, 39, 40, 44, 45
<i>х\рести^ік^і</i>	– 2, 16, 17
<i>х\рес`ц`ік^і</i>	– 21, 27-29
<i>х\ресц`е^ік^і</i>	– 22
<i>х\решичик</i>	– 47 [ГСМЧР IV, с. 124]
<i>х\решич^ік^і</i>	– 45
<i>х\реши^н`ік^і</i>	– 6
<i>х\рестич`ок</i>	– 9
<i>три х\рес`ц`ік^і</i>	– 36
<i>три х\рес`т`ік^і</i>	– 23
<i>три х\рестик^і</i>	– 8
<i>х\решич^ікоў три^і</i>	– 14
<i>хрес\ци^і</i>	– 2
<i>х\р`есци</i>	– 7
<i>перо\ги, перож\к^і наўхрест пок\ладено</i>	– 1
<i>п`іро\ги<sup>і</sup> к\лал<sup>і</sup> о\д`ін на одно\го</i>	– 7
<i>пе^иро\жок на пе^иро\жок</i>	– 4

Картосхема № 19

Вербниї [тиждень]	– 1, 4-6, 8, 13, 14, 16-18, 23-28, 30-33, 35-37, 40, 42-46
Вербниї ~	– 7, 19, 21
В'ербниї ~	– 3, 9, 34, 36
В'ербниї ~	– 10, 11
Ве ^р б'ішнії ~	– 39
В'ерб'ін ~	– 38
В'ер б'іч	– 28
В'ербна	– 2

Картосхема № 20

<i>вер ба</i>	– 1-6, 10, 11, 16, 19, 27, 29, 31, 32, 42, 45, 46
<i>вер ба</i>	– 47 [ГСМЧР II, с. 122; ГСМЧР IV, с. 132]
<i>ве^нр ба</i>	– 8, 10, 12, 14-16, 18, 21, 24, 25, 30, 34, 35, 40, 44
<i>в'ер ба</i>	– 3, 10, 11, 38, 45
<i> верба</i>	– 46
<i>ве^нр бинка</i>	– 36
<i>вер б'інка</i>	– 5, 19
<i>в'ер б'інка</i>	– 10, 20
<i>в'ер бичка</i>	– 26
<i>в'ер би'чка</i>	– 25
<i>вер би'ч'ка</i>	– 31
<i>ве^нр ба с'в'аш чена</i>	– 33, 37
<i>с'в'а ч'ена в'ер ба</i>	– 26
<i>с'в'а ч'ена ве^нр ба</i>	– 24
<i>пос'в'аш чена вер ба</i>	– 45
<i>в'ер б'ічка с'в'а чена</i>	– 18
<i>вер б'ічка с'в'аш чена</i>	– 43
<i>с'в'а ч'ена ве^нр бичка</i>	– 24
<i>с'в'а та в'ер ба</i>	– 36
<i>с'в'а та вер ба</i>	– 3
<i>с'ва та вер ба</i>	– 2
<i>с'в'а та вер би'чка</i>	– 39

Картосхема № 23

Б'ілії [тиждень]	– 9, 17, 24, 43
Б'елії ~	– 1, 3, 13, 14, 16, 21, 23, 28, 29, 31, 33, 38, 45
Б'елії ~	– 25, 26, 35, 46
Б'елії'ї ~	– 7, 21, 36, 45
Б'ел'її	– 10
Бел'її ~	– 5
Б\їелії'ї ~	– 17, 44
Б\їел'її'ї ~	– 44
Б\їелії ~	– 25, 32, 40, 42
Б'єла [неділя – 'тиждень']	– 4
Б'єла	– 2
Ст\раснії [тиждень]	– 22, 30, 36
Страс\нії ~	– 24, 45
Ст\раснії'ї ~	– 11
Страс\на [неділя – 'тиждень']	– 4
Стас`ц`	– 44
Ч'істії [тиждень]	– 24
К\раснії'ї [тиждень]	– 6

Картосхема № 24

<i>Чистий</i> [четвер]	– 1, 4, 8, 9, 14, 30, 33, 41, 44
<i>Чи́стий</i> ~	– 6, 19
<i>Ч'істий</i> ~	– 2, 3, 5, 10-18, 20, 21, 23-29, 31, 35-40, 43, 45, 46
<i>Ч'істий</i> ~	– 47 [ГСМЧР IV, с. 132]
<i>Ч'істиї́</i> ~	– 7
<i>Ст\расниї</i> [четвер]	– 38, 41, 44, 45
<i>Стра\сен:иї</i> ~	– 5
<i>Ст\рас`ц`а</i>	– 25, 42, 44
<i>Страс`ц`</i>	– 31, 35, 43, 44
<i>Ст\расн`ік`і</i>	– 38

Картосхема № 25

<i>ст\расна с` в`ечка</i>	– 16, 27, 38, 41, 44, 45
<i>ст\расна с` в`еч`ка</i>	– 14, 25
<i>ст\расна с в`ечка</i>	– 29
<i>ст\растна с в`ечка</i>	– 47 [ГСМЧР II, с. 380]
<i>страс` н`і с в`еч`к`і</i>	– 20
<i>страс найа с` в`ечка</i>	– 35
<i>ст\расна с` в`іч`ка</i>	– 26, 34
<i>страс` н`е с` в`еч`ка</i>	– 31
<i>ст\раснайа с` в`ічка</i>	– 30
<i>страс на с` в`еч`еч`ка</i>	– 23
<i>страс на с` в`ечечка</i>	– 40
<i>че`тве`р гова с` в`ечка</i>	– 18
<i> Чистого че`твер га с`в`іч ки^і</i>	– 4
<i> Ч`істого ч`етвер га с` в`ечка</i>	– 2
<i> Ч`істого ч`етвер га с` в`еч`еч`ка</i>	– 23
<i>с в`ечка ґ  Чи`стий ч`ет вер</i>	– 19
<i>гром ница</i>	– 45
<i>гром нична с` в`ечка</i>	– 43
<i>три гром ничн`і с` в`ечки</i>	– 43
<i>с` в`ічка</i>	– 9
<i>с` вечка</i>	– 14
<i>с в`ечка</i>	– 3, 6, 7
<i>с`в`еч ки^і</i>	– 8
<i>с в`ечк`і^и</i>	– 47 [ГСМЧР IV, с. 134]
<i>с` в`еч`ки</i>	– 33

<i>с в'ечк'і</i>	– 11
<i>с` в'еч'к'і</i>	– 17, 32, 36, 37
<i>с` йечк'і</i>	– 39
<i>св'еч к'і</i>	– 11
<i>с` в'еч'еч'ка</i>	– 39
<i>с` в'єч'єчка</i>	– 46
<i>с` в'єчєчка</i>	– 5

Картосхема № 27

<i>ро били хр`ес та</i>	– 34
<i>хре^uс ти робл`ат`</i>	– 25
<i>ро б`ит` хре^uс та</i>	– 15, 20, 44
<i>ро б`іли хре^uс ти</i>	– 37
<i>ро б`іли хре^uс та</i>	– 9
<i>тра хре^uс та ро біт`</i>	– 4
<i>ро б`іл`і храс ти</i>	– 22
<i>ро бит` х рестика</i>	– 35
<i>зро б`ит` х рестика</i>	– 12
<i>х рестик`і ро б`іл`і</i>	– 5, 19, 39
<i>ро били х рестик`і</i>	– 8
<i>х рестик`і  робл`ат`</i>	– 25
<i>ро били х рестикиⁱ</i>	– 26
<i>х рестика ро б`ілиⁱ</i>	– 32
<i>зро били х рестика</i>	– 30
<i>х рестикиⁱ ро били</i>	– 1, 3
<i>х решч`ік`і ро б`іл`і</i>	– 45
<i> робет` хрес ти</i>	– 42
<i> роб`ет х рестик`і</i>	– 31
<i>х рестик`і робиⁱмо</i>	– 38
<i>поро биў х рестик`і</i>	– 17
<i>ро б`іл`і х рес`ц`ік`і, по триⁱ</i>	– 29
<i>х рестика зро б`іў</i>	– 46
<i>ро б`іл`і х рес`ц`ік`і</i>	– 7
<i> робиⁱм х решч`іка</i>	– 6
<i> роб`ат` х рест`ік`і^u</i>	– 47 [ГСМЧР IV, с. 134]

<i>x рестик'і ма л'уїем</i>	– 43
<i>x рестик'і мал'у вали</i>	– 40
<i>ри^і суйут`x рест`ік'і</i>	– 27
<i>x рес`ц`іка мал'у вал`і</i>	– 28
<i>с тав'іт`x рес`ц`ік'і ди^імом</i>	– 38
<i>x рес`ц`ік'і с тав'іл`і</i>	– 36
<i>x рестики покоп тити</i>	– 41
<i>x рестик'і коп тили</i>	– 39
<i>три^і x рес`ц`ік'і в'і пал'увал`і</i>	– 23
<i>попа лит`x рестики^і</i>	– 24
<i>п'і сали хре^с ти</i>	– 37

Картосхема № 32

<i>Ве^и\ликде^ин`</i>	– 18, 20, 21, 33, 35, 39, 41
<i>Ве\ликде^ин`</i>	– 4, 8, 9, 12, 24, 30, 34, 40
<i>Ве\ликден`</i>	– 1, 32
<i>Ве^и\ли^икден`</i>	– 36
<i>Ве\ликд`ен`</i>	– 23
<i>Ве\л^икде^ин`</i>	– 5
<i>В`е\ликде<sup>и</sup>н`</i>	– 3, 13, 17, 25, 27, 37, 43
<i>В`е\ли<sup>и</sup>кде<sup>и</sup>н`</i>	– 10
<i>В`е\ли<sup>и</sup>кден`</i>	– 11
<i>В`е\ликден`</i>	– 26
<i>В`е\л<sup>и</sup>кде<sup>и</sup>н`</i>	– 14, 15, 28, 38, 41
<i>В`е\л<sup>и</sup>кден`</i>	– 2, 29, 44, 45
<i>Ве\ликоде^ин`</i>	– 42
<i>Ве\ли^икоде^ин`</i>	– 16
<i>В`е\л<sup>и</sup>д`ен`</i>	– 47 [ГСМЧР III, с. 195]
<i>В`е\л<sup>и</sup>код`н`е</i>	– 14, 15
<i>\Паска</i>	– 5-7, 10, 11, 13, 14-17, 19, 25-28, 31, 37, 38, 41, 46
<i>\Паска</i>	– 47 [ГСМЧР III, с. 195]
<i>Гос\под`н`а \Паска</i>	– 24
<i>С`в`а\та \Паска</i>	– 2

Картосхема № 33

<i>к\рашанки</i>	– 13, 34
<i>к\рашанкиⁱ</i>	–23, 24, 31, 44
<i>к\рашанкⁱʹʹ</i>	– 47 [ГСМЧР IV, с. 134]
<i>к\рашанкⁱ</i>	– 1, 3, 5, 7, 9-12, 14, 15, 17, 19, 20, 22, 26-28, 30, 32, 36, 40, 41, 46
<i>к\раше^ннки</i>	– 33
<i>к\рашенкⁱ</i>	– 29, 45
<i>крашон\кⁱ</i>	– 16
<i>крашан\кⁱ</i>	– 16
<i>йаї\це к\рашане</i>	– 42
<i>к\рашанийе \йеїца</i>	– 27
<i>к\рашани^e \йаїца</i>	– 4
<i>к\рашаниⁱ \йаїца</i>	– 2
<i>пок\рашаниⁱ \йаїца</i>	– 2
<i>к\рашаниⁱйе \йе^aїца</i>	– 5
<i>йа\йечка к\рашанийе</i>	– 47 [ГСМЧР II, с. 97]
<i>\йаїце к\рашенейе</i>	– 47 [ГСМЧР III, с. 195]
<i>к\расне йї\йечко</i>	– 25
<i>йї\йечко че^р\воне</i>	– 35
<i>\йаїца</i>	– 11, 16, 21, 38, 43
<i>йа\йечко</i>	– 19
<i>йа\йеч^oко</i>	– 47 [ГСМЧР III, с. 195]
<i>йеⁱ\йеч^oко</i>	– 38
<i>йеⁱ\йечко</i>	– 29
<i>йї\йечко</i>	– 46

<i>йеⁱ\йечка</i>	– 46
<i>йа\йич'ко</i>	– 47 [ГСМЧР III, с. 195]
<i>йо^a\йеч'ко^a</i>	– 47 [ГСМЧР III, с. 195]

Картосхема № 34

<i>йе'ї\це с`в`а\чене</i>	– 18
<i>йаї\це с`в`а\ч`ене</i>	– 12, 42
<i>с`ва\ч`ене йаї\це</i>	– 8
<i>йїї\це св`а\чене</i>	– 1
<i>йїї\це св`а\ч`ене</i>	– 3
<i>с`в`а\ч`ене йа\йечко</i>	– 23
<i>с`в`а\чене йа\йечко</i>	– 30
<i>с`в`аш\чене йеї\це</i>	– 33
<i>с`в`аш\чене йї\йечко</i>	– 40
<i>йе'ї\це пос`в`аш\чене</i>	– 21
<i>посуїаш\ч`ене йа\йечко</i>	– 47 [ГСМЧР III, с. 195]
<i>йї\йечка ос`в`аш\ч`онийе</i>	– 22
<i>йе^а\йечко с`в`аш\ч`ене</i>	– 27
<i>с`\ват`ане йаї\це</i>	– 4
<i>с`в`е\те йеї\це</i>	– 36
<i>с`в`а\те йїї\це</i>	– 37
<i>с`в`а\те йаї\це</i>	– 11, 13
<i>с`в`а\те йе'ї\йечко</i>	– 46
<i>с`в`а\та к\рашанка</i>	– 19

Картосхема № 35

<i>воло\чебне</i>	– 18
<i>воло\ч'ебне</i>	– 38
<i>воло\чобне</i>	– 27, 33, 36, 43
<i>воло\чобно</i>	– 40
<i>воло\ч'обне</i>	– 19
<i>воло\ч'оўне</i>	– 23
<i>воло\чоўне</i>	– 13, 28, 29
<i>воло\ч'ілне</i>	– 3, 6
<i>воло\че"лне</i>	– 1
<i>воло\ч'елне</i>	– 11
<i>воло\ч'елно</i>	– 2
<i>воло\чолне</i>	– 9
<i>воло\чулно</i>	– 8
<i>воло\ч'елно</i> [носили на кладовище]	– 4
<i>воло\чи'н:е</i> [носили на кладовище]	– 5
<i>гос\тинц'і</i>	– 34
<i>спа\сен:ик</i>	– 40
<i>по\дарк'і</i>	– 10

Картосхема № 36

<i>ў би́тк'и гу л'ал'и</i>	– 29, 38, 45
<i>ў би́тк'и гу л'али'</i>	– 19
<i>у б'итк'и гу л'али</i>	– 12, 43
<i>гу л'айут`ў б'итк'и</i>	– 27
<i>гу л'айут`ў би́тк'и</i>	– 11
<i>наў битк'и" гу л'ал'и</i>	– 47 [ГСМЧР II, с. 128]
<i>гра ли ў б'итки</i>	– 41
<i>ў битки' грат`</i>	– 24
<i>ў би́тк'и г рали</i>	– 1, 10
<i>ў битки' б'илис`а</i>	– 9
<i>ў б'итк'и б'ил`иса</i>	– 11
<i>ў би́тк'и б'ил`ис`</i>	– 19
<i> б'итк'и б'ил'и</i>	– 15
<i>ў битки бица</i>	– 4
<i>ў б'итк'и б'иц:а</i>	– 21
<i> в'іб'іў йа йец, би́ток</i>	– 7

Картосхема № 42

Наўс`киї Ве\ликде <sup>н</sup> `	– 35
Наўс`к`її В`е\ликде <sup>н</sup> `	– 20, 31
Наўс`к`її В`е\ликден`	– 36
Наўс`к`її В`е\л`ікде ^н `	– 23
Наўс`к`її Ве\ликден`	– 1, 32
Наўс`киї В`е\ликде ^н ` – 34	
Наўс`киї В`е\л`ікде <sup>н</sup> `	– 5
Наўс`к`її В`е\л`ікден`	– 3
Нас`киї Ве <sup>н</sup> \ликде <sup>н</sup> `	– 18, 37, 41, 43
Нас`киї Ве\ли <sup>і</sup> кден`	– 44
Нас`киї В`е\ликде ^н `	– 22, 40
Нас`киї В`е\л`ікде <sup>н</sup> `	– 21
Нас`киї Ве\ликден`	– 12
Нас`ки <sup>е</sup> ї Ве\ликден`	– 4
Нас`к`її Ве\ликде ^н `	– 9, 24, 30, 42,
Нас`к`її Ве\л`ікде <sup>н</sup> `	– 6
Нас`к`її В`е\ликде <sup>н</sup> `	– 8, 17, 25, 27
Нас`к`її В`е\ликден`	– 26
Нас`к`її В`е\ли <sup>і</sup> кден`	– 11, 19
Нас`к`її В`е\л`ікден`	– 29
Нас`к`її В`е\л`ікде ^н `	– 13, 28, 38
Нас`к`її В`е\л`ікден`	– 2, 44
Нас`к`її В`е\л`ікд`ен`	– 7
Нас`к`її В`е\ликоден`	– 16
Нас`ке В`е\л`ікон`е	– 15

Нас`к`их В`е\л`ікден`	– 10
В`е\л`ікон`е  Нас`к`их	– 15
Мертв`их Ве\ли`кден`	– 44
Мертв`их В`е\ликде`н`	– 14
Мертв`их В`е\л`ікоден`	– 14
Мертв`их В`е\л`ікод`н`е	– 14
Мертв`их В`е\ли`кден`	– 10
М`ертв`их В`е\л`ігд`ен`	– 47 [ГСМЧР III, с. 195]
Ве\ликде`н` мертвих	– 30
В`е\ли`кден`  мертви`х	– 11
В`ел`іко\н`е  м`ертвих	– 15
Мерли`х Паска	– 46

Картосхема № 43

<i>Поми^е\нал`ний</i> [тиждень]	– 41
<i>Пом`i\нал`ний</i> ~	– 16, 21, 23, 29, 36, 43
<i>Поми\нал`ний</i> ~	– 24
<i>Пом`i\налний</i> ~	– 10
<i>П\роводи</i>	– 12
<i>Провод\ний</i> [тиждень]	– 5, 11, 15, 16, 25, 26
<i>Провод\ниї</i> ~	– 7, 19
<i>Пров`ід\ний</i> ~	– 13, 26
<i>Провод\на</i> [неділя – ‘тиждень’]	– 1, 4, 6, 44
<i>\Радоўни^еца</i>	– 25
<i>Хом`i\на</i> [неділя – ‘тиждень’]	– 14

Картосхема № 45-А, 45-Б, 45-В

Понеділок:

П\роводи – 8, 12, 15, 17, 20, 22, 26

П\роводиⁱ – 7

Прово\ди – 32, 42-44

Провод\ни^eї поне^u\д`еⁱлок – 12

Пом`i\нал`нийе Прово\ди – 27

\Радоўница – 41

\Радоўн`іца – 7, 14, 21, 27, 29

\Радоўн`еⁱца – 38

Вівторок:

П\роводи – 15

П\роводиⁱ – 9

Прово\диⁱ – 10, 16

Прово\да – 45

\Радоўниця`a – 16

\Радоўниця – 45

\Радоўниⁱца – 19

\Радоўн`еⁱца – 22

\Радоўн`іца – 6, 21, 22

\Радон`іца – 47 [ГСМЧР II, с. 254]

Пом`i\нал`ний во^yў\торок – 22

Неділя:

П\роводи – 4, 20, 30, 34

<i>П\роводи^і</i>	– 2, 5
<i>Прово\ди</i>	– 24, 35
<i>Прово\ди^і</i>	– 11, 16, 19, 31
<i>Провод\на [неділя]</i>	– 1, 2, 11, 18, 20, 25, 31, 38
<i>Провед\на ~</i>	– 11, 31
<i>\Радоўне^уц`а</i>	– 24
<i>\Радоўница</i>	– 37, 40
<i>\Радоўн`іца</i>	– 36
<i>Ра\доўници^і</i>	– 38
<i>Гроб\ниц^і</i>	– 24
<i>Гроб\ки^і</i>	– 46
<i>Грон\к^і</i>	– 47 [ГСМЧР II, с. 97]
<i>Пом^і\нал`на не\д<sup>оз</sup>`л`а</i>	– 47 [ГСМЧР II, с. 255]

Картосхема № 47

Йур`йа	– 21, 38, 39, 41, 44-46
Йур`я	– 10, 12, 16, 20, 38,
Йурйа	– 13, 18, 43
Йурйа	– 47 [ГСМЧР IV, с. 130]
Йуре ^а йа	– 42
Йур`йї	– 26, 35-37, 40
Йур`уї	– 44
Йуреї	– 2, 4-7, 14, 15, 19, 25, 30, 34
Йуре ^а ї	– 23
Йур`еї	– 8, 11, 17, 31
Йур`еїї	– 3, 32
Йуриї	– 1
С`в`а того Йур`яа	– 9
С`в`а того Йур`йаа	– 9, 24
С`в`а миї Йуреї	– 10, 28
С`в`а миїї Йуреї	– 19
Св`а миї Йурек	– 47 [ГСМЧР IV, с. 130]
Йуреї-Гр`и горей	– 27
С` в`амиї Йур`еї-Гр`и гор`еї	– 29

Картосхема № 49

<i>ка чайуц`а по  жит`і</i>	– 35
<i>ка чаліс`а по  жит`і</i>	– 39
<i>пока чайуца по жыту</i>	– 18
<i>по жит`і ка чайуц`а</i>	– 42
<i>по жит`і ка чаліс`а</i>	– 25
<i>пока чайтес` по тие<sup>и</sup> ніц`і</i>	– 24
<i>ка чаліс` по  жит`і</i>	– 30
<i>пока чаца, ч`і по  жит`і, ч`і по трав іе</i>	– 40
<i>по жыту ка чал`ісе</i>	– 45
<i>ка чатіса по жит`і</i>	– 37
<i>ка чайуца по жит`і</i>	– 19
<i>ка чайуц`а ў  жыт`і</i>	– 44
<i>ў жит`і ка чатіса</i>	– 37
<i>у ж`іт`і ка чайуца</i>	– 21
<i>пока чайуца ў жит`і</i>	– 8
<i>ка чаліс`а ў  жит`і</i>	– 26
<i>у ж`іт`і ка чаліс`а</i>	– 31
<i>ка чаліс`а ў  жит`і</i>	– 16
<i>ка чаліс` ў  жыт`і</i>	– 10
<i>ка чайуца на жит`і</i>	– 43
<i>на жыто ка чаліс`а</i>	– 9
<i>на жыто ка чац`а</i>	– 2
<i>ідем у ж`іто і ка чайемса, гу л`айем по ж`іту</i>	– 23

Картосхема № 52

<i>Тро\йеџ`к`її</i> [тиждень]	– 35, 42, 44
<i>Тро\йеџк`її</i> ~	– 9, 24, 36
<i>Тро\йешн`її</i> ~	– 37
<i>Тро\йешниї</i> ~	– 30
<i>Тро\йеџкиї</i> ~	– 1
<i>Тро\йеџк`її</i> ~	– 45
<i>Тро\йешниї</i> ~	– 27
<i>К\лече^нит</i> [тиждень]	– 39
<i>К\лечаниї</i> ~	– 43
<i>Кло\чаниї</i> ~	– 36
<i>К\лечаниї</i> ~	– 25, 34
<i>Кле\чатиї</i> ~	– 45
<i>Зе\лениї</i> [тиждень]	–12, 26, 36,
<i>Ру\сал`ниї</i> [тиждень]	– 15, 20
<i>Ру\салниї</i> ~	– 18
<i>Ру\салниї</i> ~	– 47 [ГСМЧР III, с. 195]
<i>Пом`ї\нал`ниї</i> [тиждень]	– 41, 45
<i>Кле\нов`її</i> [тиждень]	– 21
<i>\Д`едоўск`її</i> [тиждень]	– 6, 29

Картосхема № 53

<i>К\лече^ана</i> [субота]	– 37, 39, 41
<i>К\лечана</i> ~	– 25, 34
<i>К\л'еч'ена</i> ~	– 42
<i>К\леч'е^ана</i> ~	– 31
<i>Кле\чата</i> ~	– 45
<i>Кле\чал`на</i> ~	– 15
<i>Кло\чана</i> ~	– 36
<i>Тро\йец`ка</i> [субота]	– 9, 35, 44
<i>Тро\йецка</i> ~	– 8, 24, 29
<i>Тро\йешна</i> ~	– 26, 30, 38
<i>Т\ройцина</i> ~	– 14
<i>Пом^а\нал`на</i> [субота]	– 24
<i>Пом`а\нал`на</i> ~	– 15, 23, 38
<i>Поме\нал`на</i> ~	– 30
<i>Пом`а\налнайа</i> ~	– 44
<i>Зе\л`она</i> [субота]	– 38
<i>Зе\лена</i> ~	– 3, 8, 46
<i>Кле\нова</i> [субота]	– 21, 27
<i>Кл`е\нова</i> ~	– 23
<i>Кл`ено\ва</i> ~	– 28
<i>Ро\д`ит`ел`с`ка</i> [субота]	– 24
<i>Ро\д`ит`ел`скайа</i> ~	– 30
<i>\Деди^а</i>	– 5
<i>\Д`идова</i> [субота]	– 9
<i>\Д`едоўска</i> ~	– 6

Картосхема № 55

<i>T\p`iйц`a</i>	– 24, 30, 34, 44
<i>T\p`iйца</i>	– 46
<i>T\p`e'йц`a</i>	– 14, 24, 35
<i>T\p`e'йца</i>	– 12
<i>T\p`роіц`a</i>	– 15, 22
<i>T\p`роіца</i>	– 2, 3, 6, 7, 9, 13, 14, 17, 19-21, 25, 27-29, 31-33, 36-38, 40, 42, 45
<i>T\p`роіца</i>	– 47 [ГСМЧР: III, 195]
<i>T\p`ро'йца</i>	– 47 [ГСМЧР: III, 195]
<i>T\p`eц`a</i>	– 26
<i>T\p`роііца</i>	– 1, 4, 5
<i>C`в`a\та T\potца</i>	– 18, 10, 39
<i>C`в`a\та T\p`роіца</i>	– 18
<i>Пpи'c`в`a\та T\p`роіца</i>	– 23
<i>Зе^u\лен`и c`в`a\та</i>	– 37
<i>Зе\лен`и c`в`a\та</i>	– 10, 11, 16, 30, 34, 36, 41-43
<i>Зе\лен`и сва\та</i>	– 44
<i>Зе\лен`и c`ва\та</i>	– 12
<i>Зе\лени^eйе c`в`a\та</i>	– 18
<i>Зе\лениⁱйе c`в`a\та</i>	– 21
<i>Зе\лене c`в`a\та</i>	– 31
<i>Зе\лене c`\в`ато</i>	– 40
<i>Зе\лениⁱ c`вата</i>	– 1
<i>Зе\лена не^u\д`ил`a</i>	– 30
<i>Зе\лена ни\д`ел`a</i>	– 45

Зе\л`она н`ї\д`ел`а – 6, 7

Зе\лена Т\r`їц`а – 35

П`ятиде\с`атниц`а – 44

П`їт`їд`ї\с`ат`н`їца – 24

Картосхема № 56

з`іл`:а	– 8, 20, 34, 42
з`ел`:а	– 44
з`іл`:е	– 25
з`єл`:е	– 32
з`єл`е	– 2, 31
з`ел`е	– 1, 5
з`єл`:ечко	– 31
з`ел`ечко	– 28
зе ^и л`а і т раўки ^і	– 46
с`в`а те з`іл`а	– 23
с`в`а те з`іл`ачко	– 46
с`в`а ч`ене  з`іл`:а	– 26
к лече ^и `а	– 35
к леч`ен`:е	– 9, 12
кл`е чан`:е	– 15
к лече ^и `:е	– 24
к лече ^и `а	– 24, 30
к лечан`е	– 3
кл`е чал`не	– 15
зелен`	– 10, 40, 43, 45
зе лене	– 19, 27, 36, 39
т ройца	– 9, 27, 36
т ройца – тр`і бе рези	– 23
т ройца – бе реза, л`іпа, кл`он	– 29

<i>тро\йецке</i>	– 36
<i>тро\йечне</i>	– 47 [ГСМЧР III, с. 195–196]
<i>т\ройец`ке  зел`а</i>	– 44
<i>тро\йецке з`іл`е</i>	– 29
<i>тро\йешне з`ел`е</i>	– 47 [ГСМЧР III, с. 195–196]
<i>т\речне з`іл`а</i>	– 46
<i>кл`он</i>	– 21
<i>т\раўка</i>	– 46
<i>г`ілоч\к`і</i>	– 16

Картосхема № 57

<i>Ру\сал`нит</i> [тиждень]	– 5, 6, 13, 15, 23, 27, 28, 30, 36, 38, 41, 43-45
<i>Ру\салний</i> ~	– 4, 7, 8, 12, 14, 21, 22, 29, 38
<i>Ро\сал`ний</i> ~	– 1, 9, 19, 38
<i>Ро\салний</i> ~	– 1, 11
<i>Ру\салч`ин</i> ~	– 36
<i>Ру\салка</i>	– 8
<i>Росал\ки</i>	– 9
<i>Ру\салк`и</i>	– 14
<i>Ру\сал`н`ица</i>	– 14
<i>Ру\салница</i>	– 4
<i>Тро\йецки`ї</i> [тиждень]	– 6
<i>Тро\йец`к`ї</i> ~	– 35, 42, 44
<i>Тро\йец`ки`ї</i> ~	– 1
<i>Тро\йецк`ї</i> ~	– 11, 2, 29
<i>Тро\йешний</i> ~	– 40
<i>Тро\йешний`ї</i> ~	– 19, 38
<i>Тро\йчани`ї</i> ~	– 7
<i>Ро\зол`ний</i> ~	– 23

Картосхема № 58

<i>ру\салка</i>	– 4, 6, 42
<i>ру\салка</i>	– 47 [ГСМЧР III, с. 195]
<i>ру\салки</i>	– 12, 18, 20, 21, 26, 35, 37, 41, 45
<i>ру\салкиⁱ</i>	– 5, 10, 46
<i>ру\салк'и</i>	– 3, 13-17, 22, 23, 25, 27-31, 34, 36, 38, 43
<i>русал\к'и</i>	– 2, 3, 6, 7, 11
<i>русал\киⁱ</i>	– 24
<i>ру\салоч'ка</i>	– 47 [ГСМЧР III, с. 195]
<i>ро\салка</i>	– 19
<i>ро\салк'и</i>	– 39, 40, 44
<i>росал\к'и</i>	– 11
<i>росал\киⁱ</i>	– 1, 8, 9
<i>ро\дима ро\салка</i>	– 44

Картосхема № 65

Рози ^е р`і	– 2, 8, 37, 39, 41
Розир`і	– 14
Розирги	– 40, 44
Рози ^е рги	– 4
Розерги	– 35
Розирг`і	– 36, 43
Розорги ^і	– 30
Розигр`і	– 7, 11
Розе ^е гр`і	– 14
Розигри ^і	– 6
Розигр`иш	– 38
Ро\салка	– 9
Ру\салчи ^е н ден`	– 41
Прово\ди	– 43
П\роводи ру\салок	– 45
Ру\салки ^і п\роводи	– 46
Ру\салнийе п\роводи	– 18
Рос\ход	– 18

Картосхема № 68

<i>\Д`еди</i>	– 9, 20
<i>\Д`еди</i>	– 18, 41
<i>\Г`еди [перед Трійцею у п`ятницю]</i>	– 14
<i>\Д`едиⁱ</i>	– 45
<i>Пом`i\нал`на [п`ятниця]</i>	– 44
<i>Помi\нал`на ~</i>	– 9
<i>Тро\йешнийе \д`еди</i>	– 41
<i>п\йатн`ица</i>	– 36

Картосхема № 71

<i>Л\вана Ку\пала</i>	– 2, 4, 12-15, 17, 21, 23, 24, 30, 42, 45, 46
<i>Л\вана Ку\пала</i>	– 47 [ГСМЧР II, с. 480]
<i>Л\вана Ку\пайла</i>	– 10, 20, 25, 31, 33, 38-41, 43, 44
<i>Л\ван Ку\пайло</i>	– 1, 9, 16, 19, 21, 26-29, 34, 36, 37
<i>Л\вана Ку\пайло</i>	– 11
<i>Йі\ван Ку\пайло</i>	– 8
<i>Л\ван Ку\пало</i>	– 14
<i>Л\ван Ку\пало</i>	– 47 [ГСМЧР IV, с. 140]
<i>Л\ван Ку\палний</i>	– 3-5, 14
<i>Л\вана Ку\палного</i>	– 2, 3
<i>Л\вана Ку\пал`ного</i>	– 15
<i>Ко\палний Л\ван</i>	– 6
<i>Ку\пало</i>	– 32
<i>Ку\пайло</i>	– 7, 35
<i>Ку\пала</i>	– 18
<i>Ку\пайла</i>	– 9, 36, 43
<i>Ку\пал`ний ден`</i>	– 13

Картосхема № 72

<i> чучало</i>	– 42-44
<i> чучело</i>	– 36, 43
<i>хрест</i>	– 18, 35, 37, 40
<i>о пудало</i>	– 11, 16, 27
<i>ку пайло</i>	– 4, 11, 38, 44
<i> т`ічка</i>	– 19

Картосхема № 73

<i>ку пайло</i>	– 8, 9, 12
<i>ку пало</i>	– 3
<i>ў йеце</i>	– 35, 40, 44
<i>вер бове в'іл`це</i>	– 24
<i>го л`ачка так йак  ви'л`це на с вад`бу</i>	– 16
<i> гол`ка</i>	– 46

Картосхема № 78

<i>Мако\вейа</i>	– 2, 7, 18, 25, 44, 45
<i>Мако\в'ейа</i>	– 4, 24, 38
<i>Мако\в'ейа</i>	– 43
<i>Мако\вей</i>	– 5, 6, 8-10, 15, 17, 19-21, 23, 25, 26, 29, 30, 33, 35, 37, 40-42
<i>Мако\в'ей</i>	– 14, 26, 27, 31, 32, 34, 46
<i>Мо^ако\в'ей</i>	– 47 [ГСМЧР II, с. 390]
<i>Мако\в'ей</i>	– 16, 39
<i>Мако\ви^ей</i>	– 12
<i>Мако\в'ий</i>	– 36
<i>Мако\ве</i>	– 1, 3
<i>Мако\в'е</i>	– 11, 28

Картохема № 79

<i>Спас</i>	– 1, 4-6, 8, 10, 11, 14-17, 19, 25-29, 33, 34, 37, 39, 40, 44, 46
<i>С\паса</i>	– 2, 3, 7, 9, 12, 18, 20, 21, 23, 24, 30-32, 35, 36, 38, 41-43, 45
<i>Пре^мобра\жен`а Гос\под`н`е</i>	– 44

Картосхема № 80

<i>бо\рода</i>	– 12
<i>бо\родка</i>	– 9, 12, 38
<i>бо\родочка</i>	– 9
<i>пу\чечк'і</i>	– 35
<i>пу\чеч'ок</i>	– 24
<i>пу\чечок \жи'течка</i>	– 46
<i>в'е\нок</i>	– 25
<i>в'е\ночок</i>	– 25
<i>ве\ночок</i>	– 44
<i>\ветка</i>	– 1
<i>ма\ленк'і с\ноп'ек'і</i>	– 37